

International Research Institute of Stavanger

www.iris.no

Anders Vassenden, Janne Thygesen, Stian Brosvik Bayer, Marit
Alvestad og Gerd Abrahamsen

**Barnehagens organisering og strukturelle faktorerens
betydning for kvalitet**

Rapport IRIS – 2011/029

Prosjektnummer: 7252263
Prosjektets tittel: Barnehagens organisering og strukturelle faktorerens betydning for
kvalitet
Oppdragsgiver(e): Kunnskapsdepartementet
ISBN: 978-82-490-0721-9
Gradering: Åpen

Stavanger, 15.2.2011

 9/2-11

(Anders Vassenden)

Prosjektleder

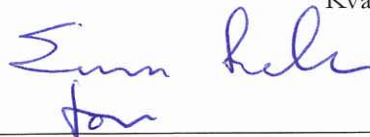
Sign.dato

 09.02.2011

(Nils Asle Bergsgard)

Kvalitetssikrer

Sign.dato

(Gottfried Heinzerling)

Senterleder

(Samfunns- og næringsutvikling)

9/2-011

Sign.dato

© Kopiering er kun tillatt etter avtale med IRIS eller oppdragsgiver.

International Research Institute of Stavanger AS er sertifisert etter et kvalitetssystem basert på NS-EN ISO 9001 og NS-EN ISO 14001:2004

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Den bygger på en undersøkelse om organisering av barnehager, og organiseringens betydning for kvalitet. Bakgrunnen for undersøkelsen er de senere årenes ekspansive barnehageutbygging i Norge. Undersøkelsen er gjennomført av International Research Institute of Stavanger (IRIS), i samarbeid med Universitetet i Stavanger (UiS).

Rapportens empiriske grunnlag er todelt. Vi har gjennomført en spørreundersøkelse til et representativt utvalg av norske barnehager, hvor vi har vektlagt organisering og strukturelle forhold i barnehagen. Dertil har vi gjennomført en kvalitativ dybdestudie av seks norske barnehager av ulik størrelse og med forskjellig organisering. Til dybdestudien har vi gjort intervjuer og observasjoner.

Et gjennomgående spørsmål i rapporten, er hva størrelse og organiseringsform (avdelingsbasert/avdelingsfri organisering) har å si for barnehagenes «strukturelle kvalitet» og «pedagogiske kvalitet».

Vi vil takke Kunnskapsdepartementet for et interessant oppdrag og for godt samarbeid underveis i prosjektet. Vår kollega Nils Asle Bergsgard har vært prosjektets kvalitetssikrer, og takkes for arbeid i utarbeidelsen av prosjektet, samt for bistand i slutfasen. Vi skylder en takk til alle personene i barnehagene (styrere eller andre) som fylte ut et omfattende spørreskjema. Endelig retter vi en takk til voksne og barn i de seks barnehagene som deltok i dybdestudien, og særlig til de personene i hver barnehage som satte av tid til å bli intervjuet.

Stavanger, 09. februar 2011

Anders Vassenden, prosjektleder

Sammendrag

De senere årene har norsk barnehagesektor gjennomgått store endringer. Ekspansiv utbygging av barnehager, førskolelærermangel og økt fokus på kvalitet har vært sentralt. Man har også sett fremveksten av nye organiseringsformer, der utbygging av større og ofte fleksibelt organiserte («avdelingsfrie») barnehager er blant viktige utviklingstrekk. Parallelt med dette har også barnehagens mandat blitt endret, ved at den er blitt en del av utdanningssystemet.

Denne forskningsrapporten tar utgangspunkt i disse utviklingstrekkene. Den studerer hvilken betydning organisering og størrelse har for barnehagens strukturelle og pedagogiske kvalitet. Gjennom en omfattende spørreundersøkelse til et representativt utvalg av norske barnehager, har vi kartlagt strukturell kvalitet i barnehager. 825 norske barnehager fylte ut spørreskjemaet. Resultatene beskrives i rapportens kapittel 5. Dertil har vi gjennomført en kvalitativ dybdestudie av pedagogisk kvalitet i seks barnehager, fordelt på to fylker med ulik pedagogtethet (kapittel 6). I dybdestudien har vi studert to små avdelingsbarnehager, to mellomstore avdelingsbarnehager, og to større avdelingsfrie barnehager (såkalte «basebarnehager»).

Størrelse og organiseringsform (avdelingsbasert–avdelingsfri) er de to viktigste faktorene vi bruker for å kartlegge variasjoner i strukturell og pedagogisk kvalitet i norske barnehager.

I gjennomgangen av *strukturell kvalitet* undersøker vi en rekke ulike organisatoriske rammer og ytre kvaliteter ved barnehager. Vi tar blant annet for oss personalsammensetning, personalets kompetanse, erfaring og ansvarsområder, stabilitet i personalgruppen, og etterlevelse av «pedagognormen». Åpnings- og oppholdstider, leke- og oppholdsareal, og rutiner for brukermedvirkning og tilvenningsperioder er blant andre forhold som undersøkes. Likeså er antall barn per gruppe (gruppestørrelser) og antall barn per voksen i gruppene sentrale aspekter.

Et knapt flertall av barnehagene er organisert med tradisjonelle avdelinger. Imidlertid er flertallet av barnehagene som er bygget etter 2005 organisert helt eller delvis avdelingsfritt (som «basebarnehager» eller lignende), eller med en mellomform av avdelingsbasert og avdelingsfri drift. Slike mellomformer viser seg å være utbredte. Når det gjelder barnehagens størrelse har fortsatt kun 1 av 10 barnehager mer enn 80 barn. Imidlertid går 1 av 4 barnehagebarn i disse barnehagene. Barnehager etablert siden midten av 2000-tallet er vesentlig større enn barnehager bygget tidligere. Det er ingen klar sammenheng mellom organiseringsform og barnehagens størrelse, men vi ser at flesteparten av de aller største barnehagene (100 barn eller flere) er organisert helt eller delvis avdelingsfritt eller som en mellomform.

Kartleggingen tegner et sammensatt bilde av hvordan strukturell kvalitet ivaretas i barnehager med ulik organisering og av ulik størrelse.

På flere kvalitetsindikatorer fremstår store barnehager som vesentlig mer «profesjonelle» enn små. De ansatte er jevnt over bedre utdannet i større barnehager enn i små. Jo større barnehagene er, dess oftere oppfyller de kravene om formell utdanning (hos styrer og ped.ledere), samt har oftere tilleggsutdanninger blant personalet. Våre data tyder på at de færreste barnehager, 4 av 10, fullt ut etterlever forskriftens norm for pedagogisk bemanning i barnehagen. Denne «pedagognormen» etterleves likevel klart oftere jo større

barnehagen er. Her har også organisering betydning: Jo mer avdelingsfrie barnehager er, desto oftere oppfyller de pedagognormen. Det samme mønsteret etter størrelse ser vi på indikatorer som gjennomføring av brukerundersøkelser, trivselsundersøkelser, det å ha faste tilknytningspersoner for barna, veiledning av assistenter, samt det å ha ansatt spesialpedagog. Alle disse målene ivaretas bedre i større barnehager enn i små.

På andre viktige kvalitetsindikatorer skårer imidlertid mindre barnehager bedre enn de større. Eksempelvis er det slik at jo større barnehagen er, desto mindre av arbeidstiden tilbringer de pedagogiske lederne sammen med barna. Et annet område er barnegruppenes størrelse. Generelt har utviklingen over tid gått klart i retning av større barnegrupper. Blant alle barnehagene i utvalget er det gjennomsnittlig 12,4 barn per grupper for småbarnsgrupper, 18,6 barn per gruppe i storbarnsgrupper og 17,6 barn for alderblandete grupper. Gruppestørrelse øker klart med barnehagens størrelse. I små barnehager (mindre enn 45 barn) varierer størrelsen på rene småbarnsgrupper (1–2 år) mellom 9 og 11 barn. I store barnehager (mer enn 80 barn) har småbarnsgruppene i snitt mellom 13 og 14 barn. På samme måte opererer avdelingsfrie barnehager med større barnegrupper enn avdelingsbaserte.

Vi har også sett at jo større barnehagen er, desto vanligere er det at de voksne forholder seg til mange barn i løpet av dagen. Som ventelig er: Voksne som jobber med de eldste barna forholder seg generelt til langt flere barn i løpet av dagen, enn voksne som jobber med de yngste. I nær 6 av 10 barnehager er dette tallet for 3–5-åringene, over 15 barn. I kun 7 prosent av barnehagene forholder voksne seg til mer enn 15 små barn (1–2-åringene) i løpet av dagen. Mellom barnehagene så vi at for de eldste barna er det her likhetene som dominerer mellom barnehagene, på tvers av størrelse og organiseringsform. For de yngste barna er derimot slik at jo større en barnehage er, desto flere 1–2-åringene forholder voksne seg til. Langt på vei slår organiseringsform ut på samme måte: Jevnt over forholder voksne i avdelingsfrie barnehager seg til flere 1–2-åringene enn i avdelingsbaserte.

Videre har vi kartlagt hvordan barnehagene organiserer barnegruppene, og spurt om største og minste barneenhet som hvert barn er del av i løpet av dagen. Hverdagen i avdelingsfrie barnehager (og i mellomkategorien) fremstår da som «polarisert»: Disse barnehagene veksler mellom svært store og svært små barneenheter i løpet av en og samme dag, vesentlig mer enn det de avdelingsbaserte gjør. Det er likevel et slående trekk at denne forskjellen kun gjelder for de yngste barna (1–2-åringene). For de eldste barna (3–5-åringene) ser fleksibel gruppeorganisering ut til å være vanlig, på tvers av barnehagens organiseringsform.

Dybdestudien om *pedagogisk kvalitet* i seks barnehager (kapittel 6) viser at ansatte trives svært godt i jobben og med egen barnehage. Likevel fremhever de også at barnehagene deres har utfordringer med å skape en god hverdag for voksne og barn. Hva disse utfordringene består i, avhenger langt på vei av barnehagetype. Her går skillet tydeligst mellom de små avdelingsbarnehagene på den ene siden og de større avdelingsfrie barnehagene på den andre. Litt forenklet er den ene barnehagetypens styrke en annens utfordring.

Dybdestudiens *små avdelingsbarnehager* er kjennetegnet av et lite og stabilt personale, med høy tillit og sosial integrasjon innad. Men potensialet for faglig utvikling og nyorientering ser ut

til å være begrenset, da både pedagoger og andre har få medansatte å spille på. De *store avdelingsfrie barnehagene* vi studerte har på sin side mindre av det stabile, integrerte og oversiktlige preget. Her kunne vi også spore en viss ambivalens hos de voksne, knyttet til behov for organisering av voksne og barn og utfordringer med kommunikasjonsflyt innenfor en mer kompleks organisasjon. Men samtidig er disse større barnehagene, til forskjell fra de små, preget av å ha et stort og variert fagmiljø, og av langt bedre muligheter for faglig utvikling for de ansatte. Langt på vei later det til at de *mellomstore avdelingsbarnehagene* klarer å kombinere de to andre typenes respektive styrker: tillit og stabilitet på den ene siden og faglig utvikling på den andre.

Det samme mønsteret avtegner seg i de tre barnehagetypenes respektive styrker og utfordringer vis-à-vis det å skape en god barnehagehverdag for *barna*. I de små avdelingsbarnehagene så vi at barns hverdag var preget av kjente omgivelser og høy stabilitet i både barne- og voksegruppene. Trygge rammer for barn kjennetegner hverdagen i disse små avdelingsbarnehagene. Men samtidig har vi sett at personalets begrensede muligheter til faglig utvikling og nyorientering kan gi seg utslag i en form for pedagogikk som ikke speiler ny fagkunnskap om barns behov for gjensidig kommunikasjon og samspill, ofte kalt «den relasjonelle dreining». I disse barnehagene kunne en observere en stor grad av regel- og voksenstyrte aktiviteter og «trange interaksjonsmønstre» (jf. Bae 2004), noe som potensielt kan være lite utviklingsfremmende for det enkelte barn.

Til forskjell fra den forutsigbare hverdagen i de små avdelingsbaserte barnehagene, ser de større fleksible barnehagene ut til å mangle noe av denne stabiliteten og oversiktligheten for barna. Både størrelse og den langt på vei ukjente organiseringsformen, såkalt «basedrift», gjør at disse barnehagene bærer preg av kompleksitet. Dette fordrer mer fokus på organisering av barna og av ansatte på tvers av gruppene, noe som kan gå ut over særlig det pedagogiske personalets tid sammen med barna. Våre observasjoner tyder også på at hverdagen her fremstår som kompleks og til tider noe uoversiktlig for barna. Hverdagen i disse barnehagene kan også være mer «polarisert» enn i de avdelingsbaserte: Det er større avstand og hyppigere skifter mellom de nære samspillssituasjoner i små grupper og situasjoner i store åpne rom med mange barn og voksne. Datamaterialet vårt tyder på at barnehagetypen i høy grad ivaretar de voksnes faglige utviklingsmuligheter. Samtidig ser det ut til at denne formen for barnehageorganisering krever mer av de ansatte enn det de andre formene gjør, og at den derfor kan være sårbar for manglende kompetanse. Videre er det et tankekors at stabiliseringsprosessen i de større avdelingsfrie barnehagene må ha vært vanskelig for barna, og særlig de yngste.

Våre data tyder på at de *mellomstore avdelingsbarnehagene* på mange måter representerer «det beste fra to verdener». De har aspekter av begge typer barnehagehverdag, og det ser langt på vei ut til at de evner å kombinere det trygge og etablerte erfaringsgrunnlaget med nye tanker om barnehageorganisering og pedagogikk.

Her vil vi også løfte frem at vi fant tendenser til *konvergens* mellom avdelingsbasert og avdelingsfri organisering. Både surveyen og dybdestudien viste klare tegn til at avdelingsfrie barnehager («basebarnehager») etter en viss tid gjeninnfører elementer fra tradisjonell avdelingsdrift, blant annet for å sikre trygge rammer for de yngste barna. Samtidig så vi at

mange klassiske avdelingsbarnehager opererer med fleksibel gruppeorganisering for de eldste barna.

En anbefaling vi gir avslutningsvis er at man bør satse sterkere på mellomstore barnehager, forsiktig anslått til rundt 60 barn. Slike barnehager kommer i det store og det hele godt ut på ulike indikatorer for strukturell kvalitet, slik som ansattes utdanningsnivå, oppfylning av pedagognormen, areal per barn, størrelse på barnegruppene, pedagogiske lederes tilstedeværelse i barnegruppene og antall barn den enkelte voksne forholder seg til i løpet av dagen. Mellomstore barnehager er store nok til å sikre faglig utvikling for de voksne, og små og oversiktlige nok til å ivareta trygge rammer for barn. De bevarer det som har vært den såkalte «nordiske barnehagemodellens» styrke, nemlig kollektive trygge rammer for barn, og tar inn over seg faglige nyvinninger og barns endrete posisjon i samfunnet og vis-à-vis voksne. En annen anbefaling er at man lar barnehagene selve velge organiseringsform, det vil si at valget springer ut av den enkelte barnehages pedagogiske plattform. Da er en kvalifisert gjetning at man vil se mer tradisjonell avdelingsdrift for de yngste barna, jf. deres behov for trygge rammer, i kombinasjon med mer fleksibel gruppeorganisering for de eldste.

Summary

During the recent years, the Norwegian sector of early childhood education and care (kindergartens) has undergone extensive transformations. Expansion of new kindergartens, a permanent shortage of preschool teachers, and an increased focus on quality have all been centred upon. One has also witnessed the emergence of new types of organizational forms, where larger and often more flexibly organized kindergartens are among the important trends of development. At the same time, the kindergarten's mandate has been changed, by having been transferred to the educational system.

This research report takes these trends of development as its starting-point. It studies the significance of organization and size for the structural and educational quality of kindergartens. Through an extensive survey of a representative sample of Norwegian kindergartens, we have mapped their structural quality. 825 Norwegian kindergartens participated in this survey, the results of which are presented in chapter 5 in the report. In addition, we have conducted an in-depth study (interviews and observations) of educational quality in six kindergartens, distributed along two counties with different density of preschool teachers (chapter 6). In this in-depth study, we carried out case studies of two small group-based kindergartens, two medium-sized group-based kindergartens, as well as two large kindergartens with flexible grouping (in Norwegian: the so-called 'basebarnehager').

Size and organizational form (group-based / flexible grouping) are the two main factors in mapping variations in structural and educational quality in Norwegian kindergartens.

In the examination of *structural quality*, we examine a range of organizational frames and exterior qualities of the kindergartens. We map inter alia the composition of the staffing, the competence, experience and areas of responsibility of different positions among the staff, personnel stability, and compliance with the established norms for pedagogical staffing. Opening hours, physical space (m²) per child, routines for user participation and for children's transition periods, are among other aspects of mapping. Likewise are the number of children per group (group size), as well as the number of children per adult in the groups, important dimensions.

A narrow majority in our sample is organized as traditional group-based kindergartens. However, the majority of the kindergartens established after 2005 have either flexible grouping (as e.g. No: 'basebarnehager'), or a combination of group-based organization and flexible grouping. The latter type of mixture is quite common. As far as the size is concerned, still a mere 1 out of 10 kindergartens has 80 children or more. However, these kindergartens comprise 1 out of 4 children who have a place in a kindergarten. Kindergartens built after the mid 2000's are considerably larger than the older ones. There is no clear correlation between size and organizational form, but the majority of the largest (100 children or more) have either flexible grouping or a mixture of group-based organization and flexible grouping.

The survey draws a complex picture of how structural quality is ensured in kindergartens with different organizational forms and of different sizes.

On several dimensions, large kindergartens stand out as considerably more ‘professional’ than the smaller ones. It is the employees in the large kindergartens that by and large have the highest qualification. The larger the kindergartens are, the more often they fulfill the requirements of formal education for the head of kindergarten and the head teachers (No.: ‘pedagogisk leder’). The staff in larger kindergartens also tends to have more additional educational degrees. Our data suggest that only 4 out of 10 kindergartens comply with the norms for pedagogical staffing in kindergartens, which is in accordance with the state regulations. This ‘pedagogical norm’ is however more often fulfilled, the larger the kindergartens are. Organization has an influence too: The more oriented towards flexible grouping kindergartens are, the more often they fulfill the ‘pedagogical norm’. Regarding size, the same pattern of professionalism reveals itself when it comes to indicators such as whether or not kindergartens carry out questionnaires concerning user and employee contentment, whether or not they have regular key persons for the children, whether or not they supervise their assistants on a regular basis, and whether or not they have special needs teachers among the staff. All these aspects are better attended to, the larger the kindergartens are.

On other dimensions, however, smaller kindergartens tend to do better than the larger ones. For instance, the bigger the kindergarten, the smaller amount of the working hours the head teacher will spend with the children. Another area is group size. On the whole, Norwegian kindergartens have moved in the direction of larger groups of children. Among all the kindergartens in our sample, the average group size for toddlers (1–2-year-olds) is 12, 4 children. Groups of older children (3–5-year-olds) have an average size of 18, 6 children. The mean size of mixed groups is 17, 6 children. In small kindergartens (less than 45 children), groups of toddlers vary between 9 and 11 children. In large kindergartens (80 children or more), in contrast, groups of toddlers consist of 13 or 14 children on the average. We have further documented that kindergartens with flexible grouping operate with larger groups of children than the group-based kindergartens do.

Another pattern that revealed itself was that the larger the kindergartens are, the more common it is that adults interact with (No.: ‘forholder seg til’) many children during the day. As to be expected, adults who work with the older children (3–5-year-olds) interact with many more children than adults who work with toddlers. In nearly 6 out of 10 kindergartens, the number of the older children is 15 children or more. In contrast, it is only in 7 percent of the kindergartens that adults interact with 15 toddlers or more during the day. Between the different types of kindergartens, we notice that for the older children, there is not much difference across size or organizational forms. For toddlers, on the other hand, there is a clear tendency that the larger the kindergarten, the more children the adult interacts with. To a large extent, this also depends on organizational form: Adults who work with toddlers in the kindergartens with flexible grouping by and large interact with more children than their counterparts in the group-based kindergartens do.

Furthermore, we mapped how the kindergartens organize the groups of children, and asked them about the largest and smallest units of children that each child will be part of during the day. The daily routine in the kindergartens with flexible grouping (and in the in-between category) appears to be ‘polarized’. These kindergartens alternate between very big and very small units of children during one and the same day, to a much larger extent than the group-based kindergartens do. Still, it is striking that this contrast only concerns

the toddlers (1–2 year olds). For the older children (3–5 year olds), flexible grouping seems to be common, across organizational form.

The qualitative in-depth study of *educational quality* in six kindergartens (chapter 6) shows that employees are very content with both their work and their kindergartens. However, they emphasize that their kindergartens face challenges in creating a high quality environment for both adults and children. What these challenges consist of, seem largely to depend on the type of kindergarten. The contrast here is most significant between the small, group-based kindergartens on the one hand, and the large kindergartens with flexible grouping on the other. In a simplified phrase: The strength of one type is the challenge of another.

The *small, group-based kindergartens* that we studied were characterized by a small and stable staff, with high levels of trust and social integration between staff, children and parents. But their potential for occupational and educational development and reorientation seems to be fairly limited, as both the preschool teachers and other members of staff have few colleagues to interact with in that regard. The *larger kindergartens with flexible grouping* that was part of our study have, in contrast, less of the stable, integrated and transparent characteristics. In this group, we could also trace certain ambivalence among the staff, related to experienced needs to organize adults and children, and obstacles to communication within a more complex enterprise. In contrast to the small ones, however, having a large and more varied staff in terms of educational qualification concurrently marks these kindergartens. They have more preschool teachers and more staff with supplementary educational backgrounds. Hence, they have far better possibilities for professional development and reorientation. To a large extent, it seems that the *medium-sized, group-based kindergartens* are able to combine the respective strengths of the other two: trust and stability on the one hand, professional development on the other.

When it comes to creating a good everyday life for *children*, the same pattern stands out as to what are the respective strengths and weaknesses of the three types of kindergartens. In the small, group-based kindergartens, we learned that children's everyday life is characterized by familiar surroundings and high stability among both children and adults. A provision of safe environment for children characterizes these small, group-based kindergartens. But we have also seen that the limited possibilities for professional development and reorientation among the staff can result in a type of professional approach that does not reflect updated knowledge from the world of education, i.e. the knowledge about children's needs for mutual communication and interaction, often referred to as 'the relational turn'. In these kindergartens, we observed a high level of rule-oriented, adult-controlled activities, as well as 'constricted patterns of interaction', that can potentially hinder or harm the independent and general development of the individual child.

In contrast to the everyday life in the small, group-based kindergartens, the large kindergartens with flexible grouping seem to miss something of the stability and predictability for children. Both size and the fairly new form of organization (flexible grouping) seem to have the consequence that these kindergartens are characterized by complexity. This phenomenon requires more focus on the organization of children and

staff across the groups, which seem to decrease the time the preschool teachers spend with the children. Our observations suggest that everyday life in these kindergartens at times appear as complex to children. Everyday life in these kindergartens with flexible grouping can also be more ‘polarized’ than in group-based kindergartens: There is a bigger range and more frequent shifts between the intimate situations of interaction in small units on the one hand and social situations in large open spaces with many children and adults on the other. Our data suggest that this type of kindergarten to a large extent ensure the adults’ possibilities for professional development. But at the same time, it seems that flexible grouping puts more demands on the staff than the group-based organization does. Because of this, these kindergartens might be vulnerable to lacking qualifications among the staff. It is furthermore a matter of concern that the fairly long stabilization process in the larger kindergartens with flexible grouping that we studied, must have been a difficult time for the children, and especially for the toddlers.

Our data suggest that the *medium-sized, group-based kindergartens* in many ways represent ‘the better of two worlds’. These kindergartens include traits of both the other two types, and they seem to be able to combine the safe and established environment and experience with new ideas of kindergarten organization and updated educational knowledge.

However, it is timely to highlight that we also witnessed tendencies of *convergence* between group-based organization and flexible grouping. Both the survey and the in-depth study showed clear signs that many kindergartens with flexible grouping after a certain amount of time reintroduce elements of classical group organization, much to provide a safe environment for their toddlers. It is at the same time also fairly common that group-based kindergartens operate with elements of flexible grouping for their older children.

In conclusion, we would like to suggest some recommendations to the Norwegian kindergarten sector. One recommendation is to give more preference to medium-sized kindergartens, cautiously estimated to about 60 children.

Kindergartens of this size seem by and large to secure structural quality, as measured through indicators such as educational levels of the staff, compliance with norms of number of head teachers, physical space per child, group sizes, the time head teachers spend with children, and the number of children the individual adult interacts with during the day.

Medium-sized kindergartens are large enough to secure professional development for the adults, and small and predictable enough to provide a safe environment for children. They preserve the strengths of the so-called ‘Nordic kindergarten model’, i.e. the collective safe environment for children. Furthermore, they embody educational development and reorientations including the shift of the ideas of children’s position within society and vis-à-vis adults. Another recommendation is to allow for kindergartens to choose their own organizational form, i.e. that the choice emerges from the educational basis of the individual kindergarten. It is our surmise that we might then witness more classical group-based organization for the toddlers; cf. their needs for the provision of a safe environment, in combination with more flexible grouping for the older children.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag.....	5
Summary.....	9
1 INNLEDNING.....	21
2 BAKGRUNN: DET NORSKE BARNEHAGEFELTET.....	25
3 PERSPEKTIVER PÅ KVALITET.....	29
3.1 Strukturell kvalitet.....	29
3.2 Pedagogisk kvalitet.....	31
3.2.1 Den relasjonelle dreining.....	32
3.2.2 Medvirkning.....	33
3.2.3 Hverdagspedagogikk.....	34
4 METODER OG DATAINNSAMLING.....	37
4.1 Statistiske data for kartlegging.....	37
4.2 Kvalitativ dybdestudie.....	40
5 STRUKTURELLE OG ORGANISATORISKE KJENNETEGN VED NORSKE BARNEHAGER – BETYDNING FOR STRUKTURELL KVALITET.....	43
5.1 Etableringsår, størrelse og organiseringsform.....	44
5.1.1 Barnehagens etableringsår.....	44
5.1.2 Størrelse.....	45
5.1.3 Avdelingsbasert og avdelingsfri organisering.....	46
5.1.4 Organiseringsform etter størrelse.....	50
5.1.5 Størrelse og organiseringsform etter barnehagens etableringsår.....	51
5.2 Kommunen som barnehagemyndighet.....	53
5.3 Landsdelens pedagogtetthet.....	55
5.4 Fysiske og tidsmessige trekk.....	56
5.4.1 Bygninger.....	56
5.4.2 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn.....	57
5.4.3 Antall tradisjonelle/lukkbare rom.....	59
5.4.4 Rom til å skjerme de yngste barna.....	61
5.4.5 Åpningstider.....	61
5.4.6 Barns oppholdstid per uke.....	63
5.4.7 De ansattes tilstedeværelse over åpningstiden.....	66
5.5 Gruppestørrelser og antall barn per ansatt.....	67

5.5.1	Gruppestørrelser.....	67
5.5.2	Barn per ansatt i gruppene	70
5.5.3	Barn per pedagog.....	71
5.6	Personalet.....	77
5.6.1	Personalsammensetning.....	77
5.6.2	Personalets ansvarsområder	78
5.6.3	Personalets utdanning	84
5.6.4	Gjennomsnittsalder i personalgruppen	89
5.6.5	De pedagogiske ledernes og assistentenes erfaring i barnehagesektoren	90
5.6.6	Veiledning av assistenter.....	93
5.6.7	Stabilitet blant pedagogiske ledere og assistenter.....	94
5.6.8	Sykefravær blant personalet.....	96
5.6.9	Spesialpedagoger blant personalet.....	98
5.6.10	Barnehagenes kompetansebehov	99
5.7	De ansattes samvær med barna	101
5.7.1	Pedagogiske lederes tilstedeværelse i barnegruppene	101
5.7.2	Antall barn de voksne forholder seg til	102
5.8	Organisering av barnegruppene i løpet av barnehagedagen.....	108
5.8.1	Største og minste enhet i løpet av dagen for 1–2-åring	108
5.8.2	Største og minste enhet i løpet av dagen for 3–5-åring	111
5.8.3	Organisering av gruppene i løpet av barnehagedagen – oppsummert	113
5.9	Barnehagenes rutiner for voksenkontakt, tilvenning, overgang til 3-åring og bytte av gruppe.....	114
5.9.1	Rutiner for tilvenning (oppstart eller overgang).....	114
5.9.2	Voksenkontakter/tilknytningspersoner for barna	115
5.9.3	Når blir en 2-åring 3 år?.....	116
5.9.4	Barns bytte av gruppe ved overgang til 3-åring.....	117
5.10	Rutiner for brukermedvirkning	118
5.10.1	Formalisert foreldresamarbeid.....	119
5.10.2	Brukerundersøkelser blant foreldre.....	119
5.10.3	Trivselsundersøkelser blant de ansatte	121
5.11	Oppsummering og frampeik mot dybdestudien.....	123
5.11.1	Frampeik til dybdestudie: Styrers egen trivsel og vurdering av barnehagens pedagogiske kvalitet.....	128
6	DYBDESTUDIE AV PEDAGOGISK KVALITET I SEKS NORSKE BARNEHAGER	131
6.1	Casebeskrivelser.....	131

6.1.1	2-avdelingsbarnehage Fylke 1.....	131
6.1.2	2-avdelingsbarnehage Fylke 2.....	132
6.1.3	4-avdelingsbarnehage Fylke 1.....	133
6.1.4	4/5-avdelingsbarnehage Fylke 2.....	134
6.1.5	Større avdelingsfri barnehage («basebarnehage») Fylke 1.....	135
6.1.6	Større avdelingsfri barnehage («basebarnehage») Fylke 2.....	137
6.2	Tematisk analyse.....	137
6.2.1	Høy trivsel blant de ansatte uavhengig av organiseringsform.....	137
6.2.2	Svært tilfredse foreldrerepresentanter.....	142
6.2.3	Ulike forståelser av medvirkning.....	144
6.2.4	Pedagogisk tilnærming.....	149
6.2.5	Barns hverdag.....	150
6.3	Oppsummerende analyse.....	159
6.3.1	'The pros and cons'.....	160
6.3.2	Blandingsformene: En mulig konvergens mellom avdelingsbasert og avdelingsfri organisering.....	165
7	HOVEDKONKLUSJON OG FØRINGER FOR FELTET.....	169
	REFERANSER.....	173
	VEDLEGG.....	177
	Første utsending av survey.....	177
	Infoskriv fra Kunnskapsdepartementet.....	179
	Andre utsending av survey.....	180
	Tredje utsending av survey.....	183
	Spørreskjema.....	186
	Informasjonsskriv om dybdestudie.....	200
	Intervjuguider.....	204

Tabeller

Tabell 1 Utvalg i spørreundersøkelse og SSBs fil for årsmeldinger og regnskapstall.....	38
Tabell 2 Fordeling av barnehager etter størrelse og antall barn for hele Norge og som har svart på undersøkelsen.	38
Tabell 3 Barnehagenes størrelse.....	45
Tabell 4 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn inne (m ²), etter barnehagens størrelse	57
Tabell 5 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn ute (m ²), etter barnehagens størrelse ..	58
Tabell 6 Antall tradisjonelle/lukkbare rom i barnehagen, etter barnehagens organisering og størrelse	59
Tabell 7 Gjennomsnittlig antall barn per tradisjonelle/lukkbare rom i barnehagen, etter barnehagens organisering og størrelse	60
Tabell 8 Andel barnehager med egne rom til å skjerme de minste barna (1–2 år) fra de større	61
Tabell 9 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens oppstartsår	69
Tabell 10 Prosentvis fordeling stillingskategorier av alle årsverk.....	77
Tabell 11 Personalets gjennomsnittsalder, etter barnehagens størrelse	90
Tabell 12 Prosentandel barnehager der ingen ped.ledere og assistenter sluttet i løpet av siste barnehageår og gjennomsnittlig antall som har sluttet etter barnehagens størrelse	96
Tabell 13 Gjennomsnittlig sykefraværspersent etter barnehagenes organiseringsform	97
Tabell 14 Største og minste gruppe/enhet en 1–2-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform	109
Tabell 15 Største og minste gruppe/enhet en 3–5-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform	112
Tabell 16 Når på året et barn defineres som 3-åring, etter barnehagens organiseringsform	117
Tabell 17 Brukerundersøkelser og trivselsundersøkelser blant ansatte, gjennomsnitt av alle barnehager i utvalget.....	121

Figurer

Figur 1 Barnehagenes oppstartsår	44
Figur 2 Frekvensfordeling barnehagenes størrelse (SSB).....	46
Figur 3 Barnehager etter organiseringsform (avdeling – avdelingsfri)	47
Figur 4 Barnehager etter organiseringsform (4 kategorier).....	48
Figur 5 Andel av dagen barna er i primærgruppene, etter organiseringsform	49
Figur 6 Barnehagens organisering fordelt etter størrelse (antall barn)	50
Figur 7 Barnehagens størrelse fordelt etter når barnehagen ble bygget.....	51
Figur 8 Barnehagens organiseringsform (4 kategorier) etter etableringsår.....	52
Figur 9 Organisering av kommunens barnehagemyndighet og barnehagens samarbeid med denne, etter kommunens innbyggertall.....	54
Figur 10 Andel barnehager som har pedagogisk leder med dispensasjon	55
Figur 11 Antall bygninger barnehagen består av, etter barnehagens størrelse.....	56
Figur 12 Åpningstider etter barnehagens størrelse	62
Figur 13 Åpningstider etter barnehagens oppstartsår.....	63
Figur 14. 1–2-åringenes oppholdstid per uke, etter barnehagens størrelse	64
Figur 15 3–5-åringenes oppholdstid per uke, etter barnehagenes størrelse	65
Figur 16 Personalets tilstedeværelse fordelt over åpningstiden, alle barnehager i utvalget..	66
Figur 17 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens oppstartsår.....	68
Figur 18 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens størrelse.....	69
Figur 19 Antall barn per ansatt etter barnehagens størrelse	70
Figur 20 Antall barn per pedagogisk personale etter barnehagens størrelse (SSB; 2009)	72
Figur 21. Frekvensfordeling barn (veid) per ped.leder.	74
Figur 22. Gjennomsnittlig antall barn per årsverk pedagogisk leder, etter barnehagens organiseringsform og størrelse. 1–2- og 3–5-åringer veid etter respektive pedagognorm.....	75
Figur 23. Andel barnehager som etterlever pedagognorm, etter barnehagens størrelse og organiseringsform. 1–2- og 3–5-åringer veid etter respektive pedagognorm.	76
Figur 24 Prosentvis fordeling stillingskategorier av alle årsverk, etter barnehagens størrelse	78
Figur 25 Ansvarsområdene til virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer, etter barnehagens størrelse	79

Figur 26 Ansvarsområdene til fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder, etter barnehagens størrelse.	81
Figur 27 Ansvarsområdene til de pedagogiske lederne, etter barnehagens størrelse	82
Figur 28 Ansvarsområdene til assistentene/fagarbeiderne, etter barnehagens størrelse.....	83
Figur 29 Styrers utdanning, etter barnehagens størrelse	85
Figur 30 Pedagogiske lederes utdanning, etter barnehagens størrelse	87
Figur 31 Assistentenes høyeste fullførte utdanning, etter barnehagens størrelse.....	88
Figur 32 Styrers anslag over antall år de fleste pedagogiske lederne har jobbet i barnehagesektoren, etter organisering	91
Figur 33 Styrers anslag over antall år de fleste assistentene har jobbet i barnehagesektoren, etter organisering.....	92
Figur 34 Veiledning til assistenter, etter barnehagens størrelse.....	93
Figur 35 Andel ped.ledere og assistenter som sluttet i løpet av forrige barnehageår (2009), av antall ansatt i dag, etter barnehagens størrelse.....	95
Figur 36 Gjennomsnittlig sykefraværprosent etter barnehagens størrelse.....	97
Figur 37. Andel barnehager som har spesialpedagog blant personalet, etter barnehagens størrelse.	99
Figur 38 Barnehagens behov for kompetanse I, etter organiseringsform	100
Figur 39 Barnehagens behov for kompetanse II, etter organiseringsform.....	100
Figur 40 Pedagogiske lederes tid med barna, etter barnehagens størrelse.....	102
Figur 41 Ca. antall 3–5-åringer de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens størrelse.....	104
Figur 42 Ca. antall 3–5-åringer de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens organiseringsform.....	105
Figur 43 Ca. antall 1–2-åringer en voksen forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens størrelse.....	106
Figur 44 Ca. antall 1–2-åringer de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens organiseringsform.....	107
Figur 45 Forskjell mellom minste og største enhet en 1–2-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform.....	110
Figur 46 Forskjell mellom minste og største enhet en 3–5-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform.....	113
Figur 47 Hvorvidt barnehagen har faste rutiner/opplegg for tilvenningsperioder (ved oppstart eller overgang til ny gruppe/avdeling), etter barnehagens størrelse	115

Figur 48 Om barna (som ikke trenger ekstra hjelp og støtte) har faste voksenkontakter/ tilknytningspersoner, etter barnehagens størrelse	116
Figur 49 Hvorvidt barnet må bytte gruppe ved overgang til 3-åring, etter barnehagens størrelse	118
Figur 50 Hvor ofte gjennomfører barnehagen brukerundersøkelser, etter barnehagens størrelse	120
Figur 51 Trivselsundersøkelser blant ansatte, etter barnehagens størrelse	122

1 Innledning

Siden midten av 2000-tallet har norsk barnehagesektor gjennomgått store endringer. Ekspansiv utbygging av barnehager, førskolelærermangel, nye organiseringsformer og økt fokus på kvalitet er noen nøkkelord.

I barnehagemeldingen (nr. 41, 2008–2009) går det fram at Stoltenberg II-regjeringen har som hovedmål å sikre likeverdig og høy kvalitet i alle barnehager. I tillegg skal barnehagen som læringsarena styrkes og sikre at alle barn får delta aktivt i et inkluderende fellesskap. I 2006 ble ansvaret for sektoren flyttet fra Barne- og familiedepartementet og over til det nye Kunnskapsdepartementet. Barnehagene ble da for første gang ble en del av utdanningssystemet. Samtidig har barns medvirkning kommet inn som et sentralt perspektiv. Barns rett til medvirkning har fått en egen paragraf i barnehageloven av 2006 og er understreket i den nye rammeplanen.

Det er gjennom samme lovverk også fastsatt at alle har rett til plass i barnehage. Retten til barnehagetilbud i den kommunen de er bosatt ble fastsatt i barnehageloven 1. januar 2009.

For å nå målet om full barnehagedekning, har det i en lengre periode vært en ekspansiv utbygging i sektoren. Fra 2004 til 2008 fikk mer enn 50 000 flere barn barnehageplass (Winsvold og Gulbrandsen 2009: 3), og det er særlig blant de yngre barna at det har vært en sterk økning. I denne ekspansive fasen har både kommunale og private aktører måttet bidra i utbyggingen, og man har gjort nasjonale retningslinjer om barns alder og antall barn i gruppen mer fleksible for å imøtekomme utfordringen det innebærer å skaffe barnehageplass til alle (Seland 2009). Større barnehager med åpne bygninger og mer fleksibel organisering av barnegruppene (ibid.) ser ut til å ha vunnet terreng fremfor de mindre tradisjonelle avdelingsbaserte barnehagene.

Parallelt med at barnehagens mandat har blitt endret, ved at den er tatt inn i utdanningssystemet, har man altså fått en ekspansiv utbygging av nye barnehager og vært vitne til endringer i organiseringen i mange av de nye barnehagene. Fra både politisk og offentlig hold og i forskning om utviklingen i sektoren har det vært uttrykt bekymring for at den raske utviklingen på feltet skulle gå utover kvaliteten på tilbudet til barna. Det er blitt et stort underskudd av personale med førskolelærerkompetanse i landet. Videre har utbyggingen av såkalte «basebarnehager» med fleksibel organisering vært omdiskutert (jf. NRK 2010; Morgenbladet 2010).

Man vet imidlertid ikke mye om variasjonen i organiseringsformer i norsk barnehagesektor, det vil si hvordan norske barnehager er organisert med tanke på størrelse, avdelingsbasert/avdelingsfri, gruppestørrelser, gruppeorganisering, pedagogisk bemanning, og så videre, det man til sammen kan kalle *strukturell kvalitet* (Søbstad 2002).

Enda mindre vet man kan hende om hvordan ulike organiseringsformer ivaretar barn og voksnes trivsel og opplevelse av god barnehagehverdag, og om hvordan ulike

organiseringer ivaretar *pedagogisk kvalitet* (Kvistad og Søbstad 2005).¹ Det er også gjort lite forskning på fleksibel organisering av barnehager (se Seland 2009; jf. Becher og Evenstad 2010), og etter det vi kjenner til ingen direkte empiriske komparasjoner av avdelingsbasert og avdelingsfri organisering.

Disse forholdene danner bakteppet for herværende forskningsrapport, som er utført på vegne av Kunnskapsdepartementet. International Research Institute of Stavanger (IRIS) fikk sammen med Universitetet i Stavanger i oppdrag å kartlegge organiseringen i norske barnehager og å fremskaffe dybdekunnskap om hvordan ansatte, foreldre og barn opplever forskjellig organisering i barnehager.

Vi har vektlagt å studere hvordan ulik organisering og forskjellige strukturelle faktorer virker inn på kvaliteten i dagens barnehager. Undersøkelsen har bestått av to hoveddeler: en statistisk kartlegging av organiseringen av dagens barnehager, og en kvalitativ dybdestudie av hvordan barnehagen oppleves av de ansatte, barna og foreldrene. Den kvalitative dybdestudien og den kvantitative kartleggingen kaster på likeverdig basis lys over samme problemfelt fra to vinkler, og danner således samlet grunnlag for hovedkonklusjon.²

Det er således *variasjonen* av ulike barnehagetilbud, de involvertes *opplevelse* av barnehagehverdagen og *kvalitet* som er de sentrale stikkordene. Med dette som utgangspunkt har vi utledet tre overordnede problemstillinger for studien:

1. Hva er variasjonen i strukturelle og organisatoriske forhold ved norske barnehager, og hvordan ivaretas strukturell kvalitet og likeverdig tilbud innenfor ulike organiseringsformer?
2. Hvordan ivaretar ulike typer organisasjonsformer de involvertes trivsel og medvirkning?
3. Hva kjennetegner organisering som fremmer pedagogisk kvalitet?

Empirisk er disse problemstillingene søkt besvart gjennom ulike kilder: eksisterende statistikk, spørreundersøkelse, intervjuer og observasjon. Vi har gjennomført en representativ spørreundersøkelse til norske ordinære barnehager, og tatt i bruk ekstern statistikk (fra Statistisk sentralbyrå) i del 1. Surveyen ble besvart av 825 styrere ved ordinære norske barnehager (svarprosent 54). I analysen har vi særlig lagt vekt på barnehagestørrelse og organiseringsform (avdelingsbasert–avdelingsfri) som sentrale bakgrunnsfaktorer i analysen av hvordan strukturell kvalitet ivaretas i norske barnehager.

Hvordan de ansatte, barna og foreldrene *opplever* kvaliteten i barnehagen, har vi undersøkt gjennom kvalitative intervjuer og observasjonsstudier i seks utvalgte barnehager. Til

¹ Skillet mellom strukturell og pedagogisk kvalitet bygger på Kvistad og Søbstad 2005.

² Kapittel 5 (kvantitativ kartlegging) er vesentlig lengre enn kapittel 6 (dybdestudien). Dette innebærer ingen rangering av deres respektive betydning for samlet analyse og konklusjon, og skyldes utelukkende at tabeller og figurer tar stor plass, rent tekstlig.

dybdestudien har vi ønsket å belyse kvalitativt noen utvalgte strukturelle og organisatoriske dimensjoner, som både i tidligere forskning og offentlig debatt har vært pekt som kritiske for kvalitet i barnehager: (i) barnehagens størrelse, (ii) hvorvidt de er organisert etter tradisjonell avdelingsinndeling eller opererer med avdelingsfrie prinsipper («basebarnehager»). Dernest (iii) har vi inkludert personalsituasjon, med særlig fokus på hvordan tilgang på pedagoger virker inn. Det siste har vi operasjonalisert gjennom å velge barnehager i to fylker, ett med høy pedagogtetthet og ett med lav tetthet.

Rapporten er bygget opp etter følgende disposisjon. Kapittel 2 redegjør vi for sentrale trekk ved det norske barnehagefeltet, som et bakgrunnstykke om strukturelle og organisatoriske forhold ved norske barnehager. Deretter diskuterer vi i kapittel 3 ulike teoretiske perspektiver på hva som er kvalitet i barnehager. I kapittel 4 redegjør vi for metodisk framgangsmåte og datakilder. Kapittel 5 er gjennomgangen av kartleggingen av organisering og strukturell kvalitet, basert i hovedsak på vår spørreundersøkelse til et representativt utvalg av norske barnehager. Kapittel 6 viser resultatene fra den kvalitative dybdestudien i seks norske barnehager. Her går vi inn på hvordan ulike former for organisering av barnehager ivaretar voksnes trivsel (inkludert faglig utvikling), medvirkning, pedagogisk tilnærming og barns hverdag, som til sammen vil utgjøre pedagogisk kvalitet. Kapitlene 5 og 6 avrundes med hvert sitt relativt fylldige oppsummeringsavsnitt. Kapittel 7 gir en samlet konklusjon og drøfter føringer for barnehagefeltet.

2 Bakgrunn: Det norske barnehagefeltet

Barnehagefeltet berører mange. Det var i 2009 6676 barnehager i landet, med 270 175 barn og deres foreldre, samt 84 885 ansatte (SSB 2010). Mens barnehage tilbudet for få tiår siden var et tilbud for de få, har i dag 87 prosent av barn i alderen 1–5 år barnehageplass.

I barnehagens formålsparagraf (§1) heter det at «(b)arnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling». Fra og med barnehageloven og revidert forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver i 2006, har barnehagen som pedagogisk virksomhet vært tydeliggjort. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver fastslår at «barnehagens særegenhet som pedagogisk virksomhet» nå understrekes. Samtidig er den nye rammeplanen mer målorientert enn tidligere, og skal gi barn grunnleggende kunnskap på sentrale og aktuelle områder, konkretisert som 7 fagområder som dekker et vidt læringsfelt. Det pedagogiske aspektet er også vektlagt ved at barnehagene i 2006 ble lagt inn under Kunnskapsdepartementets ansvarsområde. Barnehagen ble da en del av utdanningssystemet, og den nye rammeplanen fokuserer i større grad på barnehagen som læringsarena.

Videre er det i barnehageloven, som i rammeplanen, blitt en større vektlegging av barns *medvirkning*. Det heter blant annet i loven at «barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet» (§ 3). Foreldrenes rett til innsikt i barnehagens virksomhet og mulighet til medvirkning og medbestemmelse kommer også klarere fram i barnehageloven (§ 4) og i forskrift om rammeplan. Vi skal gå mer inn på medvirkning i teoridelen, hvor vi ser nærmere på aspekter ved pedagogisk kvalitet.

I tillegg til at barnehagens mandat har endret seg har det skjedd en betydelig utvikling på tilbudssiden i løpet av de siste årene. Ekspansjonen i tilbudet gjelder særlig utbyggingen av tilbudet for de aller yngste barna (Gulbrandsen 2009). Barnehageforliket i 2003, som innførte maksimalpris på foreldrebetaling, og kommunal finansieringsplikt for private barnehager i 2004, har gitt bedre tilgang til barnehageplass uavhengig av økonomi. Og i 2005 med Stoltenberg II-regjeringen ble det et uttalt mål om å nå full barnehagedekning. Fra 2003 til 2009 økte antall barnehagebarn fra 205 200 til rundt 270 200. Utviklingen på tilgangssiden kulminerte med lovfestet rett til barnehageplass, som ble innført 1. januar 2009 (Regjeringen 2010).

I den offentlige debatten har det vært uttrykt bekymring for at den raske utbyggingen skulle gå utover *kvaliteten* på tilbudet til barna. Som vi skal gå nærmere inn på i neste kapittel om perspektiver på kvalitet, har særlig utbyggingen av store barnehager med en fleksibel organisering, såkalte «basebarnehager», vært gjenstand for offentlig debatt den siste tiden. Barnehagene kan driftes mer fleksibelt med hensyn til størrelse på barnegruppene, arealnormer og antall ansatte per barn. En av grunntankene bak disse barnehagene er at barna kan ha glede av, og velge mellom, flere aktiviteter og voksne, og at forholdene dermed ligger godt til rette for å sikre barns rett til medvirkning. Det finnes svært lite forskning på dette temaet. Likevel har flere forskere reist spørsmålet om ideen om fleksible barnehager for brukerne, det vil også si barna, har mer å gjøre med behovet for flere og

billige barnehageplasser enn med barnas behov for et godt barnehagetilbud (Moser og Tholin 2010; Seland 2009; se Becher og Evenstad 2010 for en kritisk kommentar til Seland). I en rapport utført av Utdanningsforbundet Vest-Agder (2008) om hvilke konsekvenser nye organisasjonsmodeller har for førskolelærernes arbeidsmiljø og tilbudet til barna, konkluderes det med at førskolelærerne opplever at personalsituasjonen er stram. Førskolelærerne har ofte ikke tid til å utføre alle oppgavene de ønsker, noe som blir vurdert som å hemme kvaliteten på tilbudet for barna og svekkelse av arbeidsvilkårene. Fire timer ubunden tid, som er tida det pedagogiske personalet disponerer til pedagogisk planlegging, vurderes også å være for lite. Videre er et funn at førskolelærere som arbeider i de største gruppene, beskriver et høyere stressnivå enn førskolelærere som arbeider i mindre barnegrupper.

En utfordring som lenge har vært på dagsorden, og som har blitt ekstra prekær etter den store barnehageutbyggingen midt på 2000-tallet, er behovet for flere førskolelærere og personale med relevant kompetanse. Et stort underskudd på førskolelærere er veldokumentert. Flere sentrale aktører i barnehagesektoren, som Utdanningsforbundet og KS, har etterlyst ulike tiltak, som fleksible utdanninger, flere pedagoger og veiledning av nyansatte, for å fremskaffe nok kompetanse i barnehagen. Leder ved barnehageseksjonen i Utdanningsforbundet, Bjerkestrand, peker på at barnehager med flere pedagoger får lavere sykefravær (Barnehage.no 2009). Mens rundt 30 prosent av de ansatte i norske barnehager har utdanning tilsvarende førskolelærerkompetanse, gjelder dette ca. 50 prosent av de ansatte i svenske barnehager (St.melding 41; NOU 2010:8). Både i forhold til en annen pedagogisk institusjon som skolen, og i forhold til naboland som Sverige og Danmark, er barnehagene arbeidsplasser med et relativt stort innslag av ufaglærte og en relativt liten andel høyskoleutdannede.

I NOVA-rapporten «Kvalitet og kvantitet» (Winsvold og Gulbrandsen 2009) undersøkes hvordan kvaliteten i norske barnehager har utviklet seg siden 2004. En hovedkonklusjon er at barnehagene skåret litt høyere i 2008 enn i 2004. Blant annet fremgår faktorer som antall ansatte, andel ansatte med pedagogisk kompetanse, fysisk miljø og barnehagens størrelse som betydningsfulle kvalitetsdimensjoner. Ser man på størrelsen av barnehager som en dimensjon, fant Winsvold og Gulbrandsen (2009) ut fra spørreundersøkelse til styrerne at store barnehager skårer høyere enn små, hva gjelder det å ha formaliserte kvalitetssystemer. Med kvalitetssystemer siktet man eksempelvis til medarbeidersamtaler minst én gang årlig, interne opplæringstiltak og eget opplæringsbudsjett. Dette ble antatt å ha sammenheng med at store barnehager både har stort behov for, og ressurser til, å ta i bruk formaliserte kvalitetsarbeid og rutiner.

Også på den sentrale politiske dagsorden har *kvalitet*, ikke bare kvantitet, blitt et oppjustert satsningsområde. I Stortingsmelding nr. 41 om «Kvalitet i barnehagen» (2008–2009) peker man på at etter en periode med sterk vekst i antallet barnehageplasser skal innsatsen nå rettes mer mot kvalitet og innhold i barnehagene. I den sammenheng pekes det blant annet på at «vesentlige sider ved kvalitet (...) må bedømmes ut i fra for eksempel barnets uttrykk for trivsel eller mistrivsel». Og det vises til at nyere forskning vektlegger at samspill mellom voksne og barn som er kjennetegnet av at de voksne er lyttende omsorgsfulle og tilgjengelige, er en av de viktigste faktorene for å fremme barnets utvikling. Gruppe-

størrelser som gjør det mulig for de voksne å samhandle med barna på en god måte blir også trukket fram. Godt utdannet personale og personalutvikling som sikrer kontinuitet og forbedringer er andre dimensjoner som blir fremhevet i forskningen. Vi kommer nærmere inn på nyere forskning om pedagogisk kvalitet i neste kapittel om perspektiver om kvalitet.

I barnehagemeldingen (nr. 41, 2008-2009) går det fram at Regjeringens hovedmål er å sikre likeverdig og høy kvalitet i alle barnehager, samt å styrke barnehagen som læringsarena og sikre at alle barn får delta aktivt i et inkluderende fellesskap. Mye tyder på at det er store variasjoner i dagens barnehagesektor når det gjelder størrelse, organisering og kompetanse til personalet. Regjeringen vil derfor utvikle et sett indikatorer, gjennom kartlegginger og undersøkelser, som kan si noe om man oppnår målet om kvalitet. Indikatorene er blant annet andel ansatte med førskolelærerutdanning/pedagogisk utdanning, antall menn, barn per årsverk, antall barnehager som er universelt utformet med mer. I meldingen vektlegges det også å utarbeide indikatorer som kan måle personalets kompetanse, kvaliteten på læringsmiljøet i barnehagen og ivaretagelse av barn med spesielle behov (St. meld. nr. 41, 2008–2009).

Utviklingen av et kvalitetsvurderingssystem, som forespeiles i barnehagemeldingen, støttes også opp under i NOUen «Med forskertrang og lekelyst» (NOU 2010: 8). Utvalget understreker blant annet betydningen av et kompetent personale, og at det må satses mer på kompetanseutvikling i barnehagesektoren. Det foreslår at minimum 50 prosent av de ansatte må ha førskolelærerutdanning, minimumskrav til formelle kvalifikasjoner hos assistenter, samt lovfestet krav om barnehagefaglig kompetanse i kommuneadministrasjonen. Rammeplanen foreslås å bli tydeligere på kravet om progresjon i barns læring og utvikling, at det må knyttes mål til fagområdene og arbeidet med lek, omsorg og sosial kompetanse. Utvalget anbefaler at det skal settes krav om likt fokus på formelle og uformelle læringssituasjoner. Videre peker utredningen også på internasjonal forskning (Sylva et al. 2003) som viser at god barnehagepedagogikk kjennetegnes av utdannede pedagoger som både kan skape en personlig og empatisk relasjon til barnet og utfordre barnet faglig og innholdsmessig.

En av konklusjonene i utredningen er at barnehagene ikke har nådd det kvalitetsnivå som er ønskelig for å innfri kravene i loven og rammeplanene, men at de er i ferd med å «finne sin plass» som en del av utdanningssystemet (NOU 2010: 8; 54). Og utvalget kommer fram til at det er behov for sterkere nasjonal styring av sektoren.

3 Perspektiver på kvalitet

Vi skal i dette kapitlet gå litt nærmere inn på hvilke elementer ved kvalitet i barnehagene vi har vektlagt i undersøkelsen. Ved siden av å kartlegge hvordan norske barnehager er organisert, og hvilken betydning dette har for ivaretagelsen av strukturell kvalitet, har det vært et sentralt siktemål i prosjektet å identifisere organisatoriske og strukturelle faktorer i dagens barnehager som er kritiske for det å ivareta at de involverte har en god opplevelse. God opplevelse av og tilfredshet med barnehagen forstås med dette som sentrale aspekter ved *kvalitet* i barnehagene.

Frøde Søbstad (2002: 17) vektlegger både de involvertes *opplevelse* av barnehagen og faglige *kriterier* for kvalitet når han definerer barnehagekvalitet: «barnas, foreldrenes og de ansattes oppfatninger av og erfaringer med barnehagen, og i hvilken grad barnehagen oppfyller faglige og samfunnsmessige kriterier for hva en god barnehage er». Når det gjelder faglige og samfunnsmessige kriterier opererer Søbstad (2002) med tre perspektiver på kvalitet: *strukturell kvalitet*, *sosial kvalitet* og *pedagogisk kvalitet*. Det er de strukturelle dimensjonene som har utgjort hovedtyngden i undersøkelsen vår. Denne typen kvalitet har imidlertid nøye sammenheng med de andre kvalitetsdimensjonene, og målet med høy strukturell kvalitet er i stor grad en god barnehage i sosial og pedagogisk forstand.

3.1 Strukturell kvalitet

Med *strukturell kvalitet* sikter Søbstad til de ytre kvalitetene ved barnehager, slik som hvor mange voksne som er ansatt, deres kvalifikasjoner, gruppestørrelse (antall barn per gruppe), alders- og kjønns sammensetning, areal per barn, fysisk miljø for funksjonshemmede barn, personalets stabilitet, m.m. Mye tyder på at det er store variasjoner i dagens barnehagesektor når det gjelder eierform, størrelse, organisering og kompetanse til personalet (Barne- og familiedepartementet (BFD) 2005; St.meld. nr. 41 2008–2009). Kartlegging av strukturelle nøkkelindikatorer er derfor nyttig for å måle statusen i barnehage-Norge, og undersøke på hvilke områder dagens barnehager synes å gi et likeverdig tilbud og på hvilke områder tilbudet synes å ha behov for en oppjustering.

Det er ifølge Kvistad og Søbstad (2005) svært mange konkrete forhold av strukturell art som virker inn på barnehagekvaliteten, deriblant de voksnes kompetanse, gruppestørrelse og antall barn per voksne. Andre sentrale mål på strukturell kvalitet som Søbstad (2002: 17) lister opp er tilbud om barnehageplass for alle, god økonomi og «varierte og brukertilpassede barnehager» med hensyn til opphold, driftsformer og åpningstider. Videre er faktorer som egnede lokaler, utstyr og materiell, personalets stabilitet og opplegg for matsservering også mål på strukturell kvalitet. Av viktige utviklingstrekk i sektoren trekker Søbstad (ibid.) fram at kunde- og markedstenkingen er kommet inn i barnehagen. Dette gir seg for eksempel utslag i at barnehager driver mer fleksibelt og endrer åpningstidene slik at barn og foreldre kan få et barnehagetilbud best mulig tilpasset deres behov. Selv om han mener mye av dette kan være positivt, mener Søbstad det er grunn til å stille spørsmål ved hvordan disse utviklingstrekkene får konsekvenser for barnehagen og fellesskapet der,

særlig fra et barneperspektiv. Vi kommer tilbake til samspillene mellom de involverte i barnehagen i neste avsnitt, og legger da særlig vekt på barneperspektivet.

Av strukturelle kvalitetsindikatorer som nevnes ovenfor er særlig pedagogandelen, andelen med førskolelærerutdanning og videreutdanning, kvalitetsmål som vi har sett har blitt vektlagt både fra politisk hold og fra aktører i barnehagesektoren. Vi så også i bakgrunnskapittelet at størrelsen på barnegruppene (fortrinnsvis små barnegrupper) er en nøkkeldimensjon i nyere forskning på kvalitet i barnehagen.

En utvikling det har vært naturlig å se nærmere på, som den siste tiden har vært svært omdiskutert (blant annet hadde Morgenbladet i oktober–desember 2010 en føljetong av debattinnlegg), er organiseringen av barnehager i retning av mer *fleksibel* drift. Nettopp mulighet til å kunne organisere barna i store (og mindre) grupper er et av de sentrale trekkene ved mer fleksible barnehager. Selv om Winsvold og Gulbrandsen (2009) finner at det store flertallet (80 prosent) av norske barnehager fortsatt er avdelingsorganisert, har en utstrakt etablering av såkalte «basebarnehager» vært et tydelig trekk ved senere års barnehageutbygging (jf. Moser og Tholin 2010). Særlig gjelder dette en del store barnehager, hvor man har sett det som fordelaktig å gjøre større deler av barnehagens areal til fellesarealer som flere barnegrupper kan bruke i deler av dagen. I større avdelingsløse barnehager får barna ofte tilbud om forskjellige typer aktiviteter i fellesarealer som gjerne har ulike spesialrom, der de ansatte kan være tilgjengelige for alle barna på tvers av gruppetilhørighet. Gruppestrukturen er således løsere enn i tradisjonell avdelingsdrift. Forståelsen om barn som kompetente og lærelystne med rett til valgfrihet og medvirkning har blant annet vært en sentral filosofi som har ligget bak utviklingen av mer fleksible barnehager. Det argumenteres blant annet for at fleksibel organisering vil øke kvaliteten på tilbudet til barna ved å gi større utvalg av aktiviteter for barn å velge mellom. Samtidig stiller kritiske røster spørsmål ved de pedagogiske begrunnelsene for de store avdelingsfrie barnehagene. Søbstad (2002) spør seg om et sterkere behov for innsparing av offentlige tjenester, som også er kommet i barnehagesektoren, gir grunnlag for å utvikle fellesskap preget av ansvar, nærhet, fortrolighet og følelsesmessig tilknytning. Flere antyder i tråd med dette at basedrift av barnehager kan være resultat av politiske prosesser, med tanke på å oppnå ønsket dekningsgrad, og ikke minst økonomiske overveielser, snarere enn faglige argumenter (Moser og Tholin 2010; Seland 2009).

Monica Seland (2009) ser i sitt doktorgradsarbeid fleksible barnehager i sammenheng med den politiske målsetningen om full barnehagedekning og at norske kommuner er stilt overfor krav om en mer økonomisk effektiv drift. Hun ser utviklingen i lys av New Public Management-inspirerte omorganiseringsprosesser, hvor fleksibilitet og brukervennlighet er sentrale begreper. (Becher og Evenstad 2010 har kritisert Seland for her å gjøre en for ensidig kobling av basebarnehager til nyliberalistiske perspektiver.) Seland har studert fleksible barnehager hvor større fellesrom kan åpnes og lukkes ved behov, gjerne i forbindelse med en varierende bemanningssituasjon. Slik har en kunnet forene krav til økonomisk effektivitet og rasjonell drift med tanker om brukervennlighet, det siste gjennom at barn tenkes å velge mellom et stort utvalg av aktiviteter, barn og voksne. Seland fant imidlertid at omfattende fleksibilisering av bygget, barnegruppene og de ansatte førte til en opplevelse av relasjonell og romlig kompleksitet. Det ble behov for strammere

tidsstrukturer og økt bruk av tid på praktisk planlegging og organisering. Seland mener dette vil kunne gå på bekostning av mer spontane, kreative og lekpregete aktiviteter både for barna og de ansatte. Moser og Tholin (2010) peker på at denne utviklingen til en viss grad går mot Rammeplanens intensjoner (vi kommer tilbake til hva Rammeplanen vektlegger i neste avsnitt). Seland (ibid.) stiller også i brennpunktet en forståelse av barn som sterke, kompetente og med rett til å velge, og peker på at barn i realiteten også er sårbare og komplekse individer med behov for trygghet, stabilitet og forutsigbarhet.

Det er utover Seland's doktorgradsarbeid gjort lite forskning på hva fleksibel drift av barnehagen har å si for de ansattes trivsel og pedagogiske praksis og for barnas utvikling i barnehagen. Seland's arbeid har også begrenset empirisk nedslagsfelt. Den er en studie av én barnehage og kan derfor vanskelig generaliseres fra. Becher og Evenstad viser til sitt pågående forskningsprosjekt hvor de har studert ti barnehager med åpen organisering, i Norge og England. De skriver at de både har opplevd barnehager som gjennomlever «(...) strevsomme prosesser med hensyn til organisering av voksne, rom og barn», men også «(...) barnehager som virkelig får til å skape et godt pedagogisk tilbud til barn i de åpne løsningene» (2010: 76). Men flere forskere innenfor barnehagefeltet peker uansett på at det er på høy tid å frambringe mer kunnskap for å besvare de kritiske spørsmålene som reises mot de store avdelingsfrie barnehagene (Moser og Tholin 2010; Seland ibid.). Betydningen av mer eller mindre fleksibel drift, versus en organisering med mer tradisjonelle avdelinger for de ansattes og barnas trivsel og utvikling, er tema for både kartleggingsdelen (kapittel 5) og dybdestudien (kapittel 6). Men i større grad enn den strukturelle kartleggingsdelen går dybdestudien i dybden på de relasjonelle og pedagogiske aspektene ved kvalitet.

3.2 Pedagogisk kvalitet

Pedagogisk kvalitet dreier seg om barnehagens «indre kvalitet». Dette omhandler de relasjonelle og de faglige sidene som berører alle i barnehagen, både barn og personale (Kvistad og Søbstad 2005; Sheridan 2001). Et godt følelsesmessig og sosialt klima er helt grunnleggende for den daglige kvaliteten for både voksne og barn, og er det fundament som det pedagogiske tilbudet blir tuftet på. Faglig og sosial kvalitet handler ikke bare om hva det faglige tilbudet innebærer, det handler like mye om hvordan dette faglige tilbudet presenteres. Tar vi voksenperspektivet først, vil et tilfredsstillende personalsamarbeid være meget sentralt, likedan den interne opplæringen som tilbys både førskolelærere og assistenter. Videreutdanning og utviklingsarbeid er for eksempel viktige tiltak som er med på å gi dynamiske utviklingsprosesser for samtlige i personalet (Kvistad og Søbstad 2005: 42–43). Det er også styrers ansvar å sørge for at den enkelte medarbeider får ta i bruk sin kompetanse.

Rammeplanen sier at barnehagen skal være en lærende organisasjon. Den pedagogiske kvalitetsutviklingen innebærer en stadig utvikling av personalets kompetanse, slik at de som arbeider der er rustet til å møte nye krav og utfordringer. En solid og sterk faglighet både hos ledere og det øvrige personalet vil være av avgjørende betydning i arbeidet med å ivareta barneperspektivet.

En rekke nyere internasjonale studier om pedagogisk kvalitet i barnehagen vektlegger sosiale relasjoner og samspill, knyttet både til sosiale aspekter som trivsel, og til læring (Sylva et al. 2003). Da det relasjonelle/sosiale og pedagogiske aspektet er såpass integrert i nyere barnehagepedagogisk forskning, opererer vi heretter med begrepet «pedagogisk kvalitet» alene. Det er ment å fange inn både faglige og relasjonelle aspekter.

Når vi retter fokus mot de involvertes opplevelse av barnehagen, slik vi gjør i dybdestudien, er det fordi barnas opplevelse er sterkt vektlagt i de senere år. Dette perspektivet finner vi også igjen i både politiske målsettinger og i forskningen. Barneperspektivet fortjener derfor ekstra tyngde i drøftingen av hva som kan forstås som pedagogisk kvalitet. Vi vil i det følgende gå inn på nyere kunnskap om betydningen av kvaliteten på relasjoner og samspill mellom voksne og barn i lek og læring.

3.2.1 Den relasjonelle dreining

Det har skjedd et paradigmeskifte i synet på små barns utvikling de siste tiår. Sped- og småbarnsforskningen har ført til en relasjonell dreining i forståelsen av barns læring og utvikling. Betydningen av barns relasjoner og kvaliteten på samspillet mellom barn og voksne har blitt understreket med stor tyngde. Barn lærer gjennom de relasjoner de har til både foreldre og andre nære omsorgspersoner, eksempelvis personalet i barnehagen (jf. Corsaro 2005; Sommer et al. 2010). Dette gir viktige pedagogiske implikasjoner, noe som også er nedfelt i rammeplanen.

Gerd Abrahamsen (2003) peker også på viktigheten av at de voksne viser forståelse og innlevelse i forhold til barns behov. Abrahamsen har i sin forskning hatt fokus på de yngste barna i barnehagen, og hun fremhever betydningen av at de voksne tar barns følelsesuttrykk på alvor. Barn under tre år trenger mye hjelp og forståelse av voksne når de begynner i barnehagen, med den overgangen det innebærer å skulle være på egenhånd uten foreldrenes nærvær. Abrahamsen refererer til John Bowlby og hans tilknytningsteori (1984; 1987; 1989). Bowlby hevder at det er helt naturlig at barn protesterer på atskillelse fra foreldrene sine. Han mener at barnas protester og deres bestrebelse på å gjenvinne nærhet til foreldrene, det han kaller for tilknytningsatferd, i mange tilfeller må ses på som psykisk sunt, for det betyr at det ikke er det samme for barn hvem de er sammen med, noe som ville ha representert en stor risiko for dem. Små barn er totalt avhengig av foreldrenes beskyttelse, eller av andre som er i foreldrenes sted. Barns evne til å diskriminere mellom personer viser at de har oppnådd den ønskede og verdifulle tilknytningen til foreldrene som er kvalitativt annerledes enn til andre personer som omgir dem. Foreldrene representerer en «trygg base» for barna. Kortere eller lengre atskillelse, slik som opphold i barnehagen, fungerer derfor best for barn dersom de som er i foreldrenes sted klarer å fungere som den «andre trygge base». Abrahamsen (2003; 2010) ser på omsorg og pedagogikk som to sider av samme sak. Små barn må oppleve den «andre trygge base» i barnehagen ved at de får nye tilknytningspersoner som gir dem følelse av trygghet og påfyll av kjærlighet, trøst og oppmuntring, for å kunne utforske sine omgivelser og å ta utfordringer i lek og læring.

Barns relasjoner og kvaliteten på samspillet mellom barn og voksne blir også vektlagt når det gjelder de eldre barnas trivsel og utvikling. En større engelsk undersøkelse av

barnehageopphold for tre- til syvåringer over en lengre periode, *Effective Provision for Preschool Education* (EPP), fant eksempelvis at der de ansatte viste omsorg og forståelse overfor det enkelte barns behov, utviklet barnet seg bedre sosialt (Sylva et al. 2003).

Vi finner igjen mange av disse vektlagte aspektene i nyere barnehageforskning om barns lek og læring og den nye barnehageloven og i rammeplanen, hvor pedagogisk kvalitet generelt og barns *medvirkning* spesielt har fått stor vekt.

3.2.2 Medvirkning

Medvirkning, særlig fra barns side, har blitt et sentralt aspekt, både i formålsparagrafen, i egen paragraf i barnehageloven og i rammeplanen. Prinsippene i FNs Barnekonvensjon ligger til grunn for vektleggingen av medvirkning, både i norsk og i internasjonal sammenheng. For å kunne undersøke ulike sider ved medvirkning i barnehagesammenheng kan en skille mellom medvirkning på individ- og systemnivå. Medvirkning på individnivå dreier seg om at de involverte får innflytelse på utformingen av sin egen hverdag. Her vil barnas medvirkning være sentralt, men hvorvidt foreldrene og medarbeiderne involveres har også betydning. Medvirkning på systemnivå dreier seg om innflytelse på, styring og planlegging av det overordnede barnehagetilbudet. Denne formen for medvirkning vil ikke handle om barns medvirkning, men om dialogen ansatte imellom, samt foreldrenes medvirkning. Et aktuelt spørsmål her vil for eksempel være hvorvidt foreldreutvalgets synspunkter etterleves.

Når det gjelder barns medvirkning vektlegger Bae (2005) blant annet at de voksne møter barna med respekt og interesse, og legger merke til og samspiller med barnas ulike uttrykksformer, både de kroppslige/non-verbale og de verbale. Begrepet medvirkning fremstår imidlertid med upresist innhold, og det tolkes antakelig svært ulikt i sektoren. I rapporten om kvalitet i barnehager, «Klar, Ferdig, Gå!», understrekes det at barns rett til medvirkning stiller store krav til de voksnes væremåte i dagliglivet (BFD 2005). For at medvirkning skal bli integrert i en gjennomgående praksis, kreves det kritisk refleksjon i forhold til de tradisjoner og holdninger som preger arbeidet i barnehagen (BFD *ibid.*; Bae *ibid.*). Flere forskere innen barnehagesektoren peker på at medvirkningsbegrepet kan bli noe man kun har «på papiret», som tilpasses og legitimerer en allerede eksisterende praksis (Bae *ibid.*; Østrem et al. 2009).

Videre er medvirkningsaspektet forbundet med både nye måter å tenke på og med dilemmaer rundt samspill med barn. Innen barnehagetenkningen kan man snakke om to motpoler i synet på danning. Mens den ene posisjonen handler om danning til *lydighet*, dreier den andre seg om *deltakelse* i et demokratisk samfunn (Bae *ibid.*). Deltakelsesposisjonen er i dag dominerende i barnehagefeltet, både politisk og faglig. I St.meld. nr. 41 (2008–2009) heter det at medvirkning blant annet handler om «(...) å gi barn et rom – både i fysisk og psykisk forstand – og om retten til å uttrykke seg og handle sammen med andre. En slik fortolkning inkluderer deltakelse i beslutningsprosesser. Gjennom medvirkning i barnehagen forberedes også barnet til deltakelse i et demokratisk samfunn.» Bae (*ibid.*) trekker imidlertid frem behovet for en økt bevissthet om hvilke respektive konsekvenser disse to dannelsesperspektivene kan føre til, og hva de voksnes handlinger og tenkning betyr i så måte. Dette blir ett av temaene i dybdestudien.

Bae (ibid.) peker også på at det er viktig å se på balansen mellom muligheter og begrensninger for barns deltakelse og ansvar, og vektlegger barns rett til uansvarlighet. Videre kan ensidig vektlegging av barns medbestemmelse og rett til å velge gjøre at de føler seg «tvunget» til å bestemme, eller til at valgmulighetene barna får ikke tjener deres interesser (ibid.). Man kan også tenke seg motsetninger mellom barns medbestemmelse på den ene siden og trygge rammer gitt av voksne på den andre.

Spørsmål om barns medvirkning må uansett sees i en naturlig sammenheng med barnehagens *læringsmiljø*, som skal følge rammeplanens krav til pedagogisk innhold.

3.2.3 Hverdagspedagogikk

Hvilke hverdagsteorier, teorier om barn, lek og læring pedagoger har, innvirker på måten å forholde seg til barna på (Bruner 1997). Noen sentrale perspektiver for pedagogen å være oppmerksom på, er barnets evne til å lese andre, forstå sin egen læring og egen delaktighet. I rammeplanen sies det at læring foregår i det daglige samspillet med andre mennesker og miljøer, og læring skal være nært sammenvevd med lek, oppdragelse og omsorg. Som vi har sett i forbindelse med den «relasjonelle dreining» i barnehagefeltet støtter planen opp om betydningen av aktivt samspill mellom voksne og barn også i læringsammenheng. Rammeplanen peker på at «personalet i barnehagen må ha et aktivt forhold til barns læringsprosesser» og vekke interesser hos *alle* barn i barnehagen (Kunnskapsdepartementet 2006: 27). Dette fordrer at de voksne har en proaktiv holdning til det pedagogiske arbeidet med barns omsorg, lek og læring. Rammeplanen skiller mellom *formell* læring, som er planlagt av personalet, og *uformell* læring som er nærmere knyttet til lek og spontane «her-og-nå-situasjoner». Begge læringsformene har en pedagogisk hensikt, og skal knyttes til de syv fagområdene. En helhetlig læringstilnærming som inkluderer lek, omsorg, samspill, varierte aktiviteter og utforskning inne så vel som ute i naturen har vært fokus innenfor *den nordiske barnehagetradisjonen*. Og lekens betydning for å fremme barns utvikling og læring i barnehagen har tradisjonelt vært særlig viktig i nordiske barnehager. Det samme gjelder omsorgsaspektet som flettes inn sammen med hensynet til lek og læring. Det er også i internasjonal forskning en økende vektlegging av barns lek og læring i barnehagen (Johansson og Pramling Samuelsson 2009; se også Sawyer 1997).

Mens den nordiske barnehagemodellen (se Einarsdottir og Wagner 2006; Sommer et al. 2010; Lohmander et al. 2009; Alvestad 2010) bygger på en sosialpedagogisk tradisjon med et vidt og helhetlig læringsbegrep, finner vi en skoleforberedende tradisjon i land som USA og Storbritannia. Den skoleorienterte modellen introduserer innhold og metoder fra skolen i barnehagen, med standardbaserte pedagogiske modeller, klasseromserfaringer og fokus på kunnskaper som er nyttige i skolen (OECD 2006: 61). Flere peker på at denne tradisjonen ser ut til å vinne innpass også her i Norge, noe som kan gå på bekostning av lek, barns sosiale relasjoner og spillkompetanse (Alvestad 2004; 2010; Østrem et al. 2009; Telhaug 2010).

Som nevnt har det vært en økende utbygging av såkalte «basebarnehager» i Norge. En sentral filosofi bak disse er at barnehagen skal legge forholdene bedre til rette for kompetente og lærelystne barn på en bedre måte enn det som de tradisjonelle barnehagene kan gjøre. Reggio Emilia-pedagogikken nevnes ofte som en inspirasjon i disse barnehagene

(NOU 2010: 8; 74; Amundsen et al. 2007: 9). En grunntanke er at barna er kompetente, lærer gjennom egne erfaringer og observasjoner i samspill med de andre barna og erfarer at deres meninger, tanker og ideer er betydningsfulle for fellesskapet. Målet er at barna skal bli mer nysgjerrige, kreative, empatiske, tillitsfulle og hjelpsomme. Dette fordrer voksne som er lyttende, støtter, gir anerkjennelse og har gode samtaler med dem. Flere forskere, som James, Jenks og Prout (1998, ref. i NOU 2010: 8; 74) advarer imidlertid mot kun å «la barnas spor følges», og peker på betydningen av voksendeltakelsen i samspillsrelasjonene. Som vi har sett har Sylva et al. (2003) funnet at barna får best utvikling i settinger hvor forholdet mellom barn og den voksne åpner for deltakelse 1:1. Videre poengterer Seland (2009) at barn i vel så stor grad som å være sterke og kompetente har behov for trygghet, omsorg og stabilitet. På lignende måte vektlegger Abrahamsen (2003) at tryggheten og aktiv tilstedeværelse fra de voksne må ligge i bunn for at (særlig de yngste) barna kan ta utfordringer i lek og læring.

Vi ser at det er mange ulike dimensjoner ved pedagogisk kvalitet og læring som vektlegges i henholdsvis Rammeplanen og nyere forskning om pedagogisk kvalitet, slik som trygghet, omsorg, samspillskompetanse, medvirkning, lek og faglige utfordringer. På mange måter er disse ulike hensynene forsøkt ivaretatt innenfor den tradisjonelle nordiske barnehagetradisjonen, hvor nettopp en helhetlig læringstilnærming ligger til grunn for pedagogisk praksis. Filosofien bak flere av de avdelingsfrie barnehagene er imidlertid at disse barnehagene legger forholdene bedre til rette for kompetente, kreative og lærelystne barn med rett til medvirkning enn det de tradisjonelle barnehagene gjør. Hvordan forutsetningene er for å ivareta de forskjellige hensynene i ulike barnehagetyper er et av fokusområdene i dybdeanalysen i kapittel 6.

Før vi går gjennom analyse og resultater – først den kvantitative kartleggingen av strukturelle faktorer ved norske barnehager, deretter dybdestudien om de involvertes opplevelse av barnehagehverdagen – skal vi gå nærmere inn på det empiriske datamaterialet som ligger til grunn for studien.

4 Metoder og datainnsamling

Rapportens analyser er basert på både kvantitative og kvalitative data, som er hentet inn fra tre hovedkilder. Kvalitative og kvantitative data kaster lys over det samme problemfelt fra ulike vinkler.

1. Databaser basert på årsmeldingsskjema for kommunale barnehager og regnskapstall for private (Statistisk sentralbyrå)
2. Representativ spørreundersøkelse
3. Kvalitative dybdeundersøkelser (intervjuer og observasjon)

4.1 Statistiske data for kartlegging

Til den kvantitative kartleggingen har vi benyttet de to første datakildene. Den viktigste av disse er vår egen spørreskjemaundersøkelse blant et utvalg på 1600 barnehager i Norge. Spørreskjemaet er utviklet ved IRIS/UiS, i nær dialog med prosjektets oppdragsgiver (Kunnskapsdepartementet). Skjemaet ligger som vedlegg til rapporten. Flere av spørsmålene er enten gjenbrukt eller modifisert fra NOVAs undersøkelse «Kvalitet og kvantitet» (Winsvold og Gulbrandsen 2009). Skjemaet inkluderte også åpne kommentarfelt der barnehagene med egne ord kunne gi utfyllende forklaringer og egenverdinger. Svarene i disse kommentarfeltene er hovedsakelig brukt til å kaste lys over funn i den kvalitative dybdestudien (kapittel 6).

Utvalget til spørreundersøkelsen ble trukket på følgende måte: Fra Pedlex fikk vi tilsendt en tilfeldig trukket liste på 3000 av de rundt 6500 barnehager som står oppført i PedLex. I tillegg til navn på barnehagen inneholdt listen kontaktinformasjon samt informasjon om type barnehage og antall barn.³ Fra denne listen har vi utelatt familiebarnehager. Kun barnehager som var oppført med en kontakt-e-postadresse var kandidat til å bli trukket ut. Til sammen utgjorde dette 2157 barnehager. Det relative forholdet mellom kommunale og private barnehager er bevart i utvalget, mens det ble besluttet å inkludere samtlige bedriftsbarnehager. I tillegg er statistikk fra Statistisk sentralbyrå benyttet til å validere resultatene fra spørreundersøkelsen, der dette var mulig, og som supplerende informasjon. Tabellen under viser antall barnehager i hele Norge, i utvalget som undersøkelsen ble sendt ut til, og hvor mange som svarte på undersøkelsen, etter barnehagens eiertype.

³ Rundt 15 prosent av barnehagene i utvalget som vi trakk fra PedLex stod oppført med 0 barn. Av den grunn anser vi disse opplysningene som mangelfulle og uegnet som grunnlag for vektning.

	Bedriftsbarnehage		Kommunal barnehage		Privat barnehage		Totalt brutto	Totalt Netto
	Antall	Rad %	Antall	Rad %	Antall	Rad %	Antall	Antall
Alle barnehager i Norge ⁴	539	10 %	2858	54 %	1937	36 %	5334	
PedLex aktuelle barnehager	34	2 %	1141	53 %	982	46 %	2157	
Utvalg undersøkelsen ble sendt ut til	34	2 %	848	53 %	718	45 %	1600	1532
Antall barnehager som besvarte undersøkelsen	23	3 %	407	49 %	395	48 %	825	825
Svarprosent	68 %		48 %		55 %		52 %	54 %

Tabell 1 Utvalg i spørreundersøkelse og SSBs fil for årsmeldinger og regnskapstall

Tabellen viser at andelen bedriftsbarnehager er lavere og andelen private barnehager er høyere i vår undersøkelse sammenlignet med SSB sine data. Grunnen til dette er at SSB opererer med en annen kategorisering av bedriftsbarnehager enn PedLex, som vi har hentet vår kategorisering fra. En del av barnehagene som kategoriseres som bedriftsbarnehage av SSB, kategoriseres som privat barnehage i PedLex, for eksempel barnehager drevet av studentsamskipnader. Kategorien «kommunale barnehager» er imidlertid lik, og tabell 1 viser at disse er underrepresentert blant barnehagene som svarte på undersøkelsen, sammenlignet med utvalget. Tabellen under viser barnehagens størrelse, målt i antall barn, sammenlignet mellom barnehagene som deltok i undersøkelsen, og samtlige barnehager i Norge.

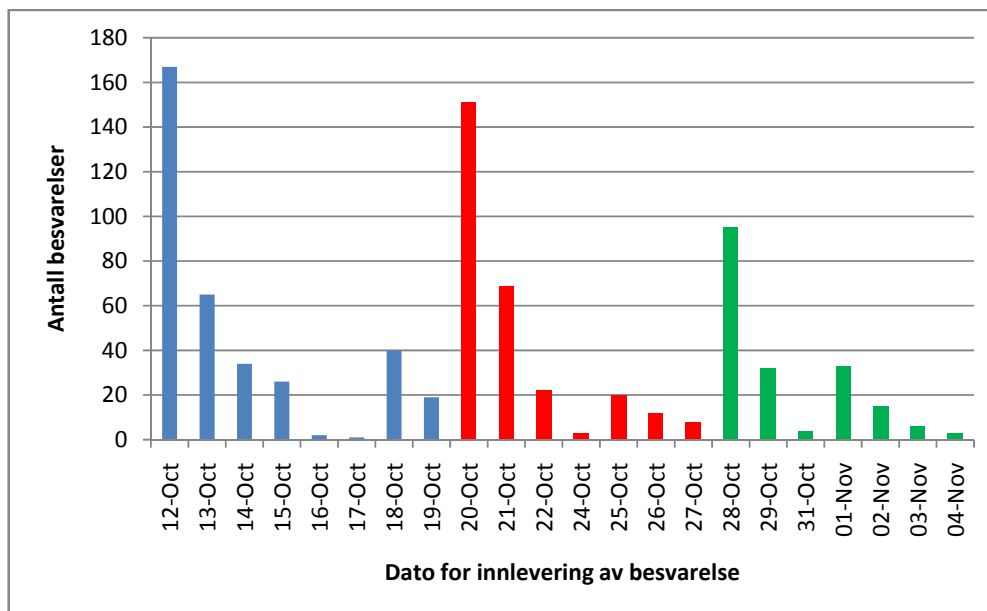
	Hele Norge (SSB)				Undersøkelsen			
	Antall	Prosent (antall)	Antall barn	Prosent (barn)	Antall	Prosent (antall)	Antall barn	Prosent (barn)
< 30 barn	1658	31 %	31238	12 %	196	24 %	3883	9 %
30–44 barn	1045	20 %	37836	15 %	150	18 %	5470	13 %
45–59 barn	1039	19 %	54045	22 %	186	23 %	9668	22 %
60–79 barn	983	18 %	67122	27 %	161	20 %	10936	25 %
80–99 barn	397	7 %	34551	14 %	71	9 %	6191	14 %
≥100 barn	212	4 %	26030	10 %	61	7 %	7414	17 %

Tabell 2 Fordeling av barnehager etter størrelse og antall barn for hele Norge og som har svart på undersøkelsen.

⁴ Statistikk fra SSB, som omfatter samtlige barnehager i Norge. Vi har trukket fra familiebarnehager fra dette utvalget

Tabellen viser at barnehager over 80 barn er noe overrepresentert i undersøkelsen, og at barnehager under 45 barn er tilsvarende underrepresentert i forhold til totalpopulasjonen. Siden vårt utvalg ikke er et direkte uttrekk av totalpopulasjonen, men fra en delpopulasjon som inneholder mangelfull eller ulik informasjon om bakgrunnsvariabler som type barnehage og antall barn sammenlignet med totalutvalget, fant vi at grunnlaget for å vekte svarene i undersøkelsen ikke var til stede. Vi har av den grunn valgt å presentere resultatene i undersøkelsen uvektet, selv om kommunale barnehager er noe underrepresentert, og større barnehager er noe overrepresentert i undersøkelsen, sammenlignet med totalpopulasjonen.

Undersøkelsen ble sendt ut per e-post til styrer av barnehagene, som hadde mulighet til å delegerer arbeidet til en annen person. E-posten inneholdt en kort informasjonstekst og en web-link til spørsmålene, samt en unik femsifret kode som måtte benyttes til å logge seg på undersøkelsen. Til de samme e-postadressene ble det også sendt ut et informasjonsbrev fra Kunnskapsdepartementet som forklarte bakgrunnen for undersøkelsen, og hvor barnehagene ble oppfordret til å delta. Se spørreskjema, e-post og informasjonsbrev i vedlegg. Av 1600 utsendte e-post fikk vi 60 i retur på grunn av ugyldig e-postadresse. 8 mottakere ga tilbakemelding om at barnehagen er nedlagt. Disse er trukket fra bruttoutvalget. Selv om det var mulig å logge seg på igjen, og fortsette en halvbesvart undersøkelse, avsluttet 178 av respondentene besvarelsen på ulike stadier før siste spørsmål var besvart. Vi har fått tilbakemeldinger om at det var undersøkelsens relativt store omfang som var grunnen til at mange ikke tok seg tid til å besvare samtlige av de 72 spørsmålene. Vi har valgt å beholde svarene til alle som har svart til og med spørsmål 12 i undersøkelsen, som er spørsmål om hvordan barnehagen er organisert. Etter to påminnelser fikk vi totalt inn 825 svar som har svart lenger enn til spørsmål 12. 773 barnehager fullførte hele spørreskjemaet. Trekker vi fra de som aldri mottok undersøkelsen i utgangspunktet, svarte 54 prosent av de som mottok forespørsel om å delta, på undersøkelsen. Figuren under viser hvordan innlevering av besvarelse av spørreskjemaet fordeler seg over perioden det var mulig å svare på undersøkelsen, fra 12. oktober til 4. november 2010. Det at såpass mange svarte etter andregangs påminnelse (flere enn det vi har erfart tidligere at er vanlig i surveyer) kan tenkes ha en sammenheng med at temaet om barnehagens organisering, samt pedagogtethet, var mye debattert i nyhetsbildet i dagene før utsendelsen av denne påminnelsen. Blant annet gikk NRKs mye omtalte Brennpunkt-dokumentar «Revolusjon eller eksperiment» på luften 26. oktober, og sammenfalt i tid med vår andregangs påminnelse. Programmet, som reiste svært kritiske spørsmål ved store basebarnehager, kan antas å ha vekket mange styreres engasjement for undersøkelsen vår, som vi altså (helt tilfeldig) sendte ut påminnelse om to dager etter dokumentaren ble sendt.

Figur 1. Antall svar fordelt på dato. Blå søyler er dagene etter første utsending, røde søyler er dagene etter førstegangs påminning og grønne søyler er dagene etter andregangs påminning.

4.2 Kvalitativ dybdestudie

I dybdestudien valgte vi å gjennomføre både kvalitative intervjuer (se Fog 1994; Kvale 2009; Alvestad 2001) om ulike sider ved pedagogisk kvalitet, samt observasjoner (Abrahamsen 2004; 2005) av barns hverdagsliv i barnehage. Slik ville vi forsøke å sikre et bredest mulig grunnlag for å forstå praksis ut fra både personalets og barnas hverdag i ulike typer av barnehager, samt foreldrenes erfaringer med barnehagene.

I utvelgelsen av barnehager for dybdestudien har vi tatt utgangspunkt i *variasjonen* i måten å organisere barnehager på. Og vi har lagt vekt på dimensjoner som både i tidligere forskning og i offentlig debatt har blitt pekt på som betydningsfulle for kvalitet i barnehagen. Barnehagene er dermed strategisk valgt ut etter følgende dimensjoner, jf. innledningen: (i) barnehagens størrelse, (ii) organisering (avdeling kontra avdelingsfri) og (iii) lav versus høy tilgang på pedagoger. Til sammen er seks barnehager studert, i to forskjellige fylker – ett med høy (som vi kaller «Fylke 1») og ett med lav pedagogtetthet («Fylke 2»), jf. den tredje dimensjonen. Vi valgte ut barnehager i én større og én mindre by i hvert fylke. For å kunne fange inn betydningen av de to første dimensjonene, har vi valgt å undersøke tre barnehager med ulik størrelse og organisering i hvert fylke: henholdsvis en liten barnehage (2 avdelinger) med tradisjonell avdelingsorganisering, en mellomstor 4/5-avdelingsbarnehage og en større avdelingsfri barnehage («basebarnehage»). For at ingen av de involverte parter skal kunne identifiseres, har vi anonymisert både barnehager og fylker.

For å identifisere aktuelle barnehager til undersøkelsen – ut fra kriteriene størrelse og organisering – henvendte vi oss dels til de ulike kommunene og dels brukte vi Internett (barnehagers nettsider). De barnehageansvarlige i de fire aktuelle kommunene hadde oversikt over barnehager i kommunen, og kunne dermed foreslå flere små og mellomstore

avdelingsbarnehager, samt større avdelingsfrie barnehager for oss å kontakte. Vi rekrutterte deretter casebarnehager ved å kontakte styrere og presenterte muntlig og via e-post formålet med studien og hva en eventuell deltakelse ville innebære. Styrerne ved de barnehagene som var villige til å delta rekrutterte så informanter til intervjuene for oss. Styrer delte også ut informasjonsskriv om undersøkelsen til de enkelte som skulle intervjues, og hengte opp informasjon om undersøkelsen i barnehagen, rettet mot foreldrene (se informasjonsskrivene i vedlegg).

Vi foretok fire kvalitative semistrukturerte intervjuer i hver barnehage – med styrer, en pedagogisk leder, en assistent og en foreldrerepresentant (fra Foreldrearbeidsutvalg, Samarbeidsutvalg eller lignende). Det ble dermed totalt gjennomført intervjuer med 24 personer. Intervjuene varte i gjennomsnitt noe over 45 minutter. Intervjuene i Fylke 1 ble utført av Vassenden, intervjuene i Fylke 2 av Alvestad. (Intervjuguiden ligger som vedlegg.)

Når det gjelder det å få innsikt i opplevd kvalitet for alle de involverte i barnehagen, viser forskning at barnas opplevelse er noe annet enn det voksne tror barna opplever (Tiller 1983). På bakgrunn av tidligere studier har man videre funnet at det er behov for å legge mer vekt på arbeidet med de yngste barna. Denne aldersgruppen kan ikke intervjues på grunn av den ennå uferdige utviklingen av talespråket. I et forsøk på å fange inn hvordan de yngste barna opplever barnehagehverdagen har vi foretatt observasjonsstudier inspirert fra tenkningen knyttet til «samspillsobservasjon», utviklet av Gerd Abrahamsen (2004; 2005). Metoden bygger på den engelske observasjonsmetoden *Infant Observation* (Miller et al. 1989; Reid 1997), men Abrahamsen har tilpasset den til norske barnehageforhold. Observatøren tar rollen som «beskjeden gjest». Målet er å reflektere over det som skjer under observasjonen i stedet for å reagere, eller være deltakende. Det blir ikke tatt notater under observasjonen eller filmet, men det skrives ut en ikke-fortolkende observasjonstekst så snart som mulig etter at observasjonen er gjennomført. Observasjonsmetoden har til hensikt å skape en situasjon hvor observatøren kommer tett på det emosjonelle klimaet mellom barn og voksne, og gjennom det prøver en å skape en tilgang til barneperspektivet.

Selv om observatøren prøver å skape minst mulig forstyrrelser i barnehagehverdagen ved å ta hensyn til de regler og rutiner som finnes, slik en beskjeden gjest gjør, så vil likevel nærværet av en observatør ha en påvirkning i forhold til de som er til stede, noe som må tas hensyn til i analysen. I vårt tilfelle var vi to observatører som observerte samme situasjon i tre barnehager i det ene fylket. Dette metodiske grepet kan være med på å styrke troverdigheten i observasjonsdataene.

I Fylke 2 ble det gjennomført totalt 12 observasjoner av to av forskerne (Abrahamsen og Thygesen, altså 6 X 2 observasjoner). I Fylke 1 er det gjort 6 observasjoner av en av forskerne (Thygesen). Hver observasjon er på en time. De er gjennomført i hver av barnehagene, der både grupper med små barn (0–3 år) og større barn (3–5 år) er inkludert.

Vi skal nå gå over til hva disse data forteller oss om norske barnehager, og barnehagenes strukturelle og pedagogiske kvalitet.

5 Strukturelle og organisatoriske kjennetegn ved norske barnehager – betydning for strukturell kvalitet

I dette kapitlet kartlegger vi strukturelle og organisatoriske kjennetegn ved dagens barnehager. Vi behandler aspekter som antall barn i barnehagene, gruppestørrelser, antall ansatte, organiseringsform, størrelse på leke- og oppholdsrom, personalsituasjon, personalsammensetning, stillingskategorier og fordeling av disse, utdanningsbakgrunn og arbeidsoppgaver til de ansatte i ulike stillinger, etterlevelse av pedagognormen, barnehagenes rutiner for tilvenning, foreldresamarbeid, samt en rekke andre strukturelle rammer ved landets barnehager. Kartleggingen og analysen bygger i all hovedsak på vår egen survey, men suppleres med data fra Statistisk sentralbyrå.

Som nevnt i innledningen tyder mye på at to av de viktigste strukturelle og organisatoriske endringer i norske barnehager de siste årene er knyttet til barnehagenes (i) *størrelse* – det har blitt flere store barnehager – samt deres (ii) *organiseringsform*. Med organiseringsform sikte vi her til hvordan barnehagene organiserer driften internt, med tanke på tradisjonell avdelingsorganisering eller avdelingsfri drift. Her er byggingen av flere såkalte «base-barnehager», med fleksibel organisering av barnegruppene, løse inndeling i grupper, og fleksibel bruk av rom og arealer, et sentralt utviklingstrekk. Vi har valgt å vektlegge særlig disse to dimensjonene i analysene. Det vil være disse to som i størst grad anvendes for å skille mellom hvordan barnehager varierer langs dimensjoner som knyttes til strukturell kvalitet, slik som rutiner for tilvenningsperioder, gruppestørrelser, barn per ansatt, utdanning blant personalet, antall barn per voksne, med mer. Dette strategiske valget peker også frem mot dybdestudien (kapittel 6), som særlig handler om betydningen av størrelse og organiseringsform for voksnes trivsel, for medvirkning og for barns hverdag.

Kapitlet har følgende struktur.

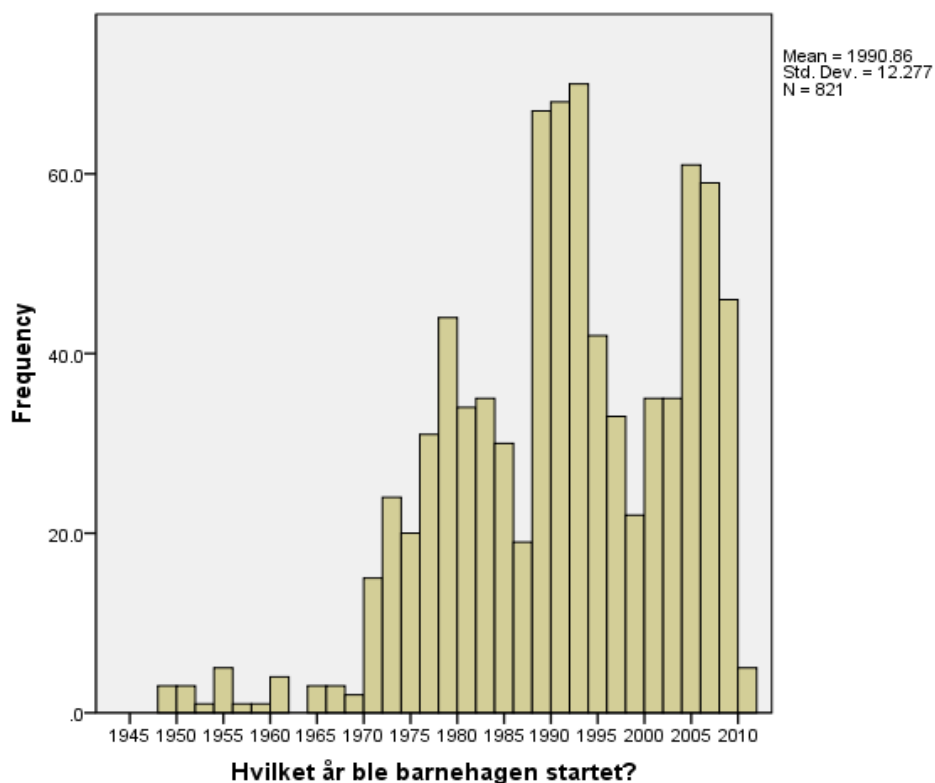
Først (5.1) går vi gjennom de to nevnte dimensjonene størrelse og organiseringsform, og viser hvordan barnehagene i utvalget er fordelt etter disse, samt hvordan de fordeler seg etter barnehagenes etableringsår, noe som gir en pekepinn på utviklingen over tid. Dernest kartlegger vi noen mer eksterne forhold som går på hvordan kommunen organiserer sin rolle som lokal barnehagemyndighet (5.2), samt pedagogtettheten i landsdelen (5.3). I 5.4 viser vi hvordan barnehagene er organisert ut fra fysiske og tidsmessige kjennetegn, med vekt på areal, rom og åpningstider. 5.5 dreier seg om hvordan barnehagene varierer med hensyn til gruppestørrelser, for de yngste og de eldste barn, samt antall barn per ansatt, og hvordan dette varierer etter barnehagenes størrelse og organiseringsform, samt deres etableringsår. Videre (5.6) kartlegger vi personalsammensetningen i barnehagene. Her vektlegger vi hvilke ansvarsområder som tilligger ulike stillingskategorier, utdanningsbakgrunnen til styrere, pedagogiske ledere og assistenter, gjennomsnittsalder i personalgruppen, samt stabilitet og sykefravær. I 5.7 retter vi blikket mot de ansattes samvær med barna, operasjonalisert gjennom personalets tilstedeværelse over arbeidstiden, hvor mye tid de pedagogiske ledernes tid er i barnegruppene i løpet av arbeidsdagen, samt hvor mange barn de voksne forholder seg til i løpet av barnehagedagen. 5.8 handler om

hvordan barnegruppene organiseres i løpet av dagen, med særlig blick for hva som er største og minste enheter som barna inngår i. Avsnitt 5.9 går inn på barnehagens rutiner og praksis for tilvenningsperioder, overgang og tilknytningspersoner, og 5.10 på deres rutiner for brukermedvirkning. I 5.11 oppsummeres kapitlet. I oppsummeringen går vi også inn på hvordan barnehagene vurderer sin pedagogiske kvalitet, samt hvordan styrer oppgir at han/hun trives. Disse to aspektene danner overgang til kapittel 6 (dybdestudien).

5.1 Etableringsår, størrelse og organiseringsform

5.1.1 Barnehagens etableringsår

Det har skjedd en massiv utbygging av barnehager i Norge de siste årene, som del av innsatsen med å oppnå full barnehagedekning og frem mot lovfestet rett til barnehageplass. De siste årenes utbygging er imidlertid langt fra eneste gangen i norsk barnehagehistorie at man har opplevd store utbyggingsbølger. Hva gjelder *antall* barnehager bygget er den heller ikke mest omfattende. Grafen under gir en frekvensfordeling for når barnehagene i vårt utvalg ble startet opp.

Figur 1 Barnehagens oppstartsår

Grafen er med absolutte tall. For å gjøre grafen leselig, er barnehager som ble opprettet før 1945 ($N=4$) tatt ut av utvalget.

Vi ser at det ble startet få barnehager frem til 1970. Utbyggingen har siden den gang grovt sagt skjedd i tre hovedfaser eller store bølger, med topper rundt 1978, 1991–92 og 2005–07. (1) Bygging av barnehager skjøt først fart på 1970-tallet, og nådde en foreløpig topp rundt 1980. Utover 1980-tallet ble det bygget stadig færre barnehager, med 1988 som et bunnpunkt. (2) Den neste perioden, 1989–1994, representerer den mest omfattende barnehageutbyggingen i norsk historie, målt etter antall barnehager (ikke antall barn). Deretter falt utbyggingstakten igjen, og ved tusenårsskiftet ble det bygget omtrent like mange (eller få) barnehager som i 1988. (3) Utover 2000-tallet skjedde det et nytt løft i bygging av barnehager, med perioden 2004 til 2007 som nye toppår. Deretter har det på ny vært en reduksjon i antall barnehager som er bygget. Sistnevnte reduksjon kan antas at enten skyldes at full barnehagedekning er oppnådd og/eller at vi har lavere svarprosent fra barnehager etablert i senere år, for eksempel 2009/2010.

Disse tre toppene av barnehageutbygging kan knyttes til endringer i norsk barnehagehistorie: (1) kvinners inntog i arbeidsmarkedet og endringer i familiepolitikken på 1970-tallet, (2) motkonjunkturpolitikk i kriseårene rundt 1990, samt den enklest forklarte: (3) arbeidet mot lovfestet rett til barnehageplass under Stoltenberg II-regjeringen.

Merk at denne figuren sier lite om andelen *barn* som gikk i barnehage de forskjellige årene, det vil si utviklingen i dekningsgrad. Vi har ikke data på dette, men se graf i St.meld. nr. 41 (2008–2009), s. 13, som med tydelighet viser den kraftige økningen i antall barn med barnehageplass – dekningsgrad – det aktuelle tidsrommet.

5.1.2 Størrelse

Tabellen under viser hvordan norske barnehager fordeler seg etter størrelse. Her har vi sammenliknet tall fra Statistisk sentralbyrå med tall fra vår egen undersøkelse (tabellen finnes også i kapittel 4, om metode).

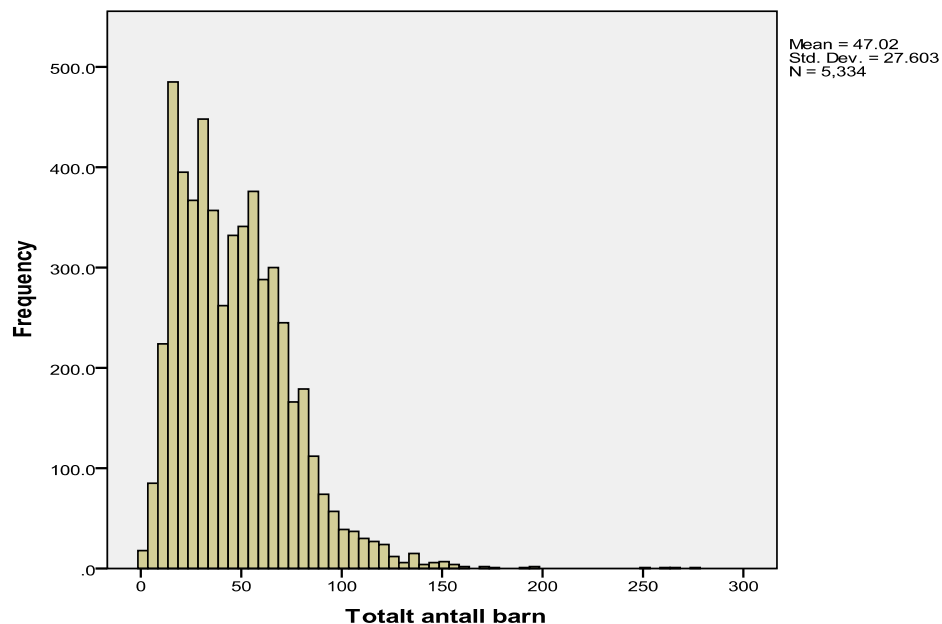
	Hele Norge (SSB)				Undersøkelsen			
	Antall	Prosent (antall)	Antall barn	Prosent (barn)	Antall	Prosent (antall)	Antall barn	Prosent (barn)
< 30 barn	1658	31 %	31238	12 %	196	24 %	3883	9 %
30–44 barn	1045	20 %	37836	15 %	150	18 %	5434	12 %
45–59 barn	1039	19 %	54045	22 %	186	23 %	9668	22 %
60–79 barn	983	18 %	67122	27 %	161	20 %	10936	25 %
80–99 barn	397	7 %	34551	14 %	71	9 %	6191	14 %
≥100 barn	212	4 %	26030	10 %	61	7 %	7594	17 %

Tabell 3 Barnehagenes størrelse

SSBs tall viser at barnehager <30 barn utgjør rundt 31 prosent av barnehagene. I vår undersøkelse er disse barnehagene underrepresentert (lavere svarprosent) og utgjør 24 prosent av barnehagene som har svart. Barnehager >30 barn er mer eller mindre representativt fordelt i undersøkelsen med tanke på størrelse, sammenliknet med totalpopulasjonen.

Et knapt flertall av norske barnehager er relativt små. SSBs tall viser at 51 prosent av norske barnehager har <45 barn. 27 prosent av norske barnehagebarn går i disse. 11 prosent av barnehagene har >80 barn, og 24 prosent av norske barnehagebarn går i disse. Våre tall har altså en viss skjevfordeling oppover i størrelse: 16 prosent av barnehagene i vårt utvalg har >80 barn, og 31 prosent av barnehagebarn i Norge går i disse.

Grafen under viser hvordan norske barnehager fordeler seg etter størrelse (SSB).

Figur 2 Frekvensfordeling barnehagenes størrelse (SSB)

Gjennomsnittstørrelsen på norske barnehager er 47 barn. Vi ser også av figuren at svært store barnehager er relativt uvanlig. Som vi så i tabellen, utgjør barnehager med over 100 barn kun 4 prosent av alle barnehager i Norge. Andel *barn* som går i svært store barnehager er naturligvis vesentlig høyere: Den er så høy som 10 prosent.

5.1.3 Avdelingsbasert og avdelingsfri organisering

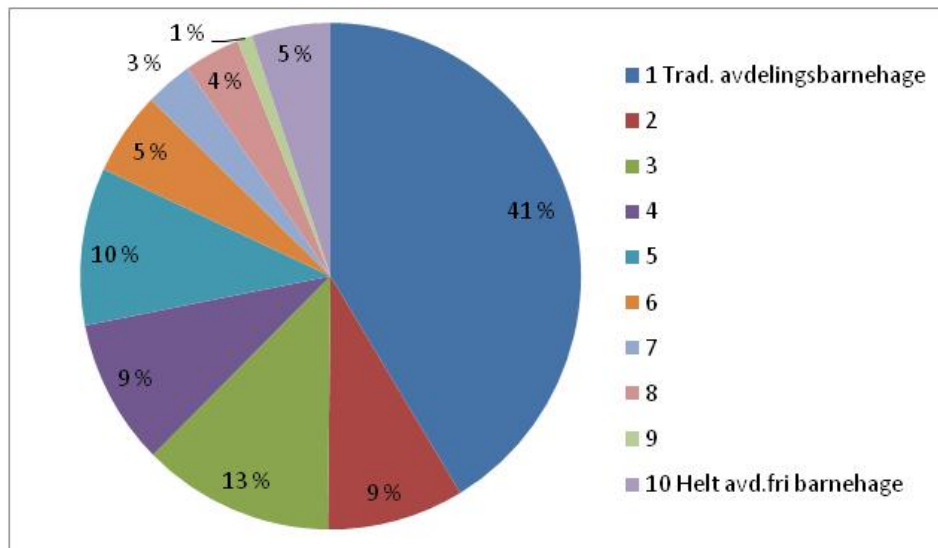
Fleksible organiseringsformer og løsere grupper i barnehager – såkalte «basebarnehager» – representerer som nevnt et nytt og mye diskutert trekk ved norske barnehager. Man vet imidlertid relativt lite om omfanget av såkalte basebarnehager kontra de klassiske avdelingsbaserte barnehagene.

Winsvold og Gulbrandsen (2009: 94-100) opererer i sin studie med en dikotomi mellom avdelingsorganiserte og avdelingsfrie (baser) barnehager (pluss «annet»- og «vet ikke»-kategorier). De finner at kun 13 prosent er avdelingsfrie barnehager (med baser), mens 80 prosent er avdelingsorganisert. I en nyere undersøkelse har Børhaug og Lotsberg kartlagt omfanget av barnehager med henholdsvis avdelingsstruktur og baseorganisering. De fant at

75,5 prosent av barnehagene har avdelingsstruktur og 17 prosent baseorganisering (2011: 13).

Det er imidlertid ikke helt entydig hva som ligger i begrepet *basebarnehage* (jf. Evenstad 2010). Det er grunn til å tro at det er store variasjoner i hva en styrer definerer som basebarnehage eller avdelingsbarnehage. Er det for eksempel barna som rullerer, eller de voksne? I hvor stor grad rullerer gruppene på rom? Hvor mye tid tilbringer barna i primærgruppene, og hvor ofte er de i felles rom på tvers av baser? Hvor åpen er bygningen innvendig, med hvor mange lukkbare rom? I det offentlige ordskiftet synes også ordet «base» å referere til både et fysisk område som flere barnegrupper kan veksle mellom å ta i bruk, og til en (løs) gruppe/enhet av barn, selv om den sistnevnte nok er den hyppigst anvendte. Dernest er det grunn til å tro at mange barnehager representerer *mellomformer*. Man kan ha avdelingsinndeling med fleksible løsninger, man kan ha basedrift for de store barna, men ikke for de små, og så videre. Disse mellomformene skal bli et viktig punkt i både herværende og neste kapittel.

Av disse grunnene har vi, i stedet for å operere med en dikotom inndeling, presentert styrerne for en *skala* (spørsmål 12 i skjema) med svaralternativer 1–10, fra tradisjonell avdelingsbarnehage til helt avdelingsfri barnehage. Figuren under viser svarfordelingen på dette spørsmålet.

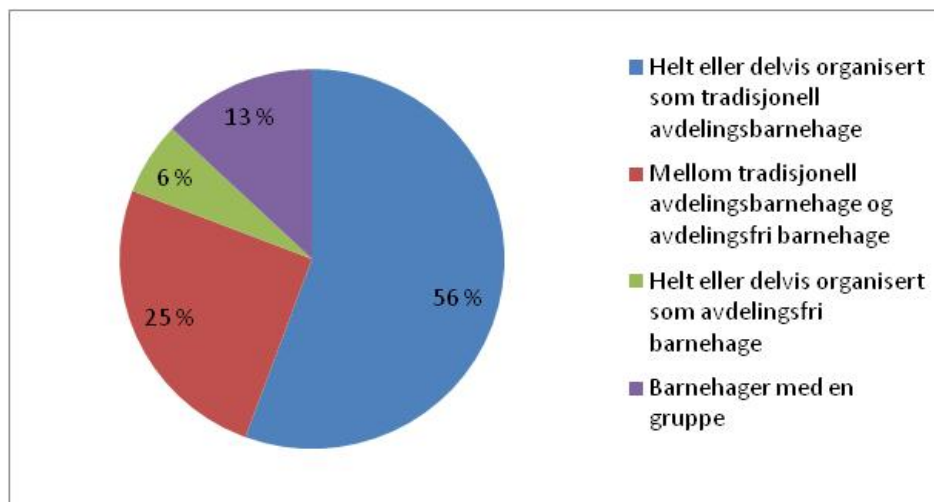
Figur 3 Barnehager etter organiseringsform (avdeling – avdelingsfri)

Også i vårt materiale er det de færreste barnehagene som plasserer seg selv som helt avdelingsfri. Halvparten i utvalget plasserer seg i en av de to mest avdelingsbaserte kategoriene, og til sammen plasserer kun drøye 6 prosent seg i kategori 9 eller 10. Men fordelingen her viser at det er *mange* barnehager som vil plassere seg *mellom* det vi forstår som tradisjonell avdelingsdrift og mer fleksibel avdelingsfri organisering. Beskrivelsene av egen barnehage fra de styrerne som har fylt ut det påfølgende kommentarfeltet i surveyen (spørsmål 13), bekrefter også at det er tale om et stort innslag av mellomformer mellom

basedrift og avdelingsdrift. (For eksempel ser det ut til å være relativt vanlig å operere med basedrift for de eldste barna og ren avdelingsdrift for de yngste.)

Imidlertid gir ikke en slik fordeling et helt dekkende bilde av hva det er rimelig å mene med «avdelingsfri» og «avdelingsbasert». Det er mange små barnehager i Norge som kun består av en gruppe/avdeling. Mange av disse kan antas å ha krysset av for «avdelingsfri» nettopp fordi de ikke har flere avdelinger enn en. De er kort fortalt ikke avdelingsinndelt. (Hos Winsvold og Gulbrandsen (2009: 95) er det også blant de aller minste barnehagene, <26 barn, at andelen «avdelingsfri» er høyest.) Men denne type barnehager kan uansett ikke rimeligvis forstås som «basebarnehager» eller lignende. Snarere er de langt på vei en egen, og en vel etablert, form i det norske barnehagefeltet. Vi skal derfor behandle små barnehager med kun en gruppe som en egen kategori i analysene, og har satt <30 barn som øvre grense for hva vi skal forstå som «små barnehager». Videre har vi for å kunne bruke skalaen (spørsmål 12) over som funksjonell analysekategori, delt barnehager inn i fire hovedkategorier på spørsmål 12s skala, fra tradisjonell avdelingsbarnehage til helt avdelingsfri barnehage. (<30 barn og kun en gruppe skal altså utgjøre en egen kategori.) De som har valgt å krysse av svaralternativ 1, 2 eller 3, og som altså har ≥ 30 barn, kaller vi «helt eller delvis organisert som avdelingsbarnehage». De som valgte svaralternativ 4, 5, 6 eller 7 (og har ≥ 30 barn) gir vi betegnelsen «mellom avdelingsbarnehage og avdelingsfri barnehage». De som har valgt alternativene 8, 9 eller 10 (og har ≥ 30 barn) kaller vi «helt eller delvis organisert som avdelingsfri barnehage».

Med denne kategoriseringen får vi følgende fordeling.

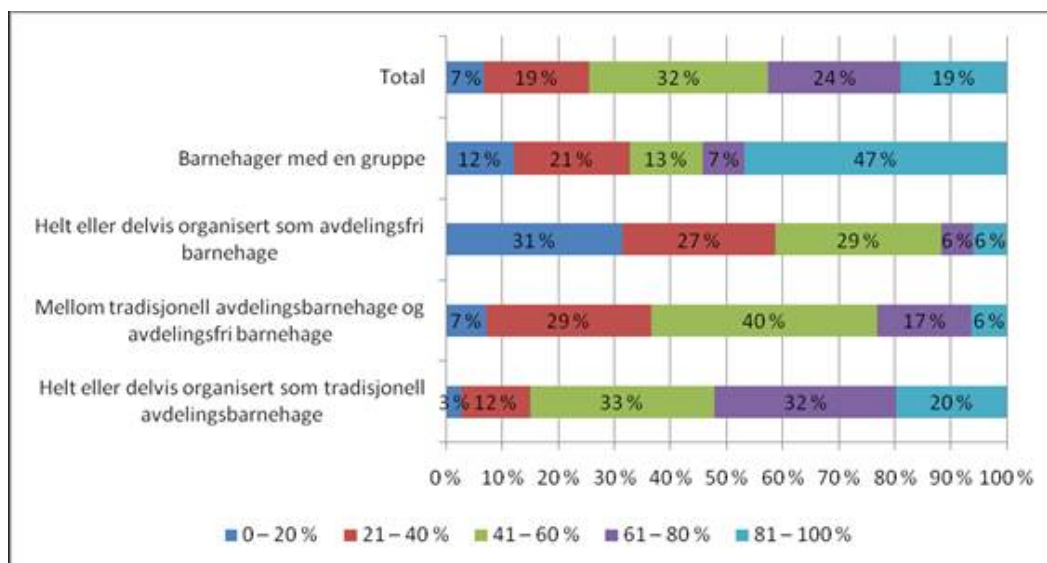

Figur 4 Barnehager etter organiseringsform (4 kategorier)

Vi ser at flertallet av barnehagene også i vårt utvalg (56 prosent, N=459) er å forstå som tradisjonelle avdelingsbarnehager. Bildet er imidlertid langt mer sammensatt enn det Winsvold og Gulbrandsens (2009) og Børhaug og Lotsbergs (2011) inndelinger tyder på. 25 prosent (N=208) av barnehagene i vårt utvalg er å plassere i mellomkategorien, det vil ofte si at de har innslag av både avdelingsbasert og avdelingsfri drift. Videre er det få

barnehager, 6 prosent (N=51) som plasserer seg mot den aller mest avdelingsfrie kategorien. Barnehager med kun en gruppe og under 30 barn utgjør 13 prosent i vårt utvalg (N=107).

Det skal også nevnes at det er ikke entydig at vi her har fanget opp kun «base-» vs. «avdelingsdrift». Utfylte kommentarfelt (spørsmål 13) viser at enkelte av barnehagene som definerer seg som avdelingsfrie eller i mellomkategorien, er natur- og friluftsbarnehager, om enn dette er kun svært få. For å danne oss et inntrykk av om skalaen over måler det den er tenkt å måle – i hovedsak avdelings- kontra basedrift – har vi også spurt styrerne om å anslå hvor stor del av dagen barna (alle aldre) er samlet i sine primærgrupper (spørsmål 17). Fordi barn i avdelingsfrie barnehager, eller «basebarnehager», antas å veksle hyppigere mellom grupper og rom enn barn i avdelingsbaserte barnehager, vil svaret på dette spørsmålet gi en pekepinn om skalaen (spørsmål 12) og vår kategorisering av svarene er egnet som analysekategori.

Figur 5 Andel av dagen barna er i primærgruppene, etter organiseringsform

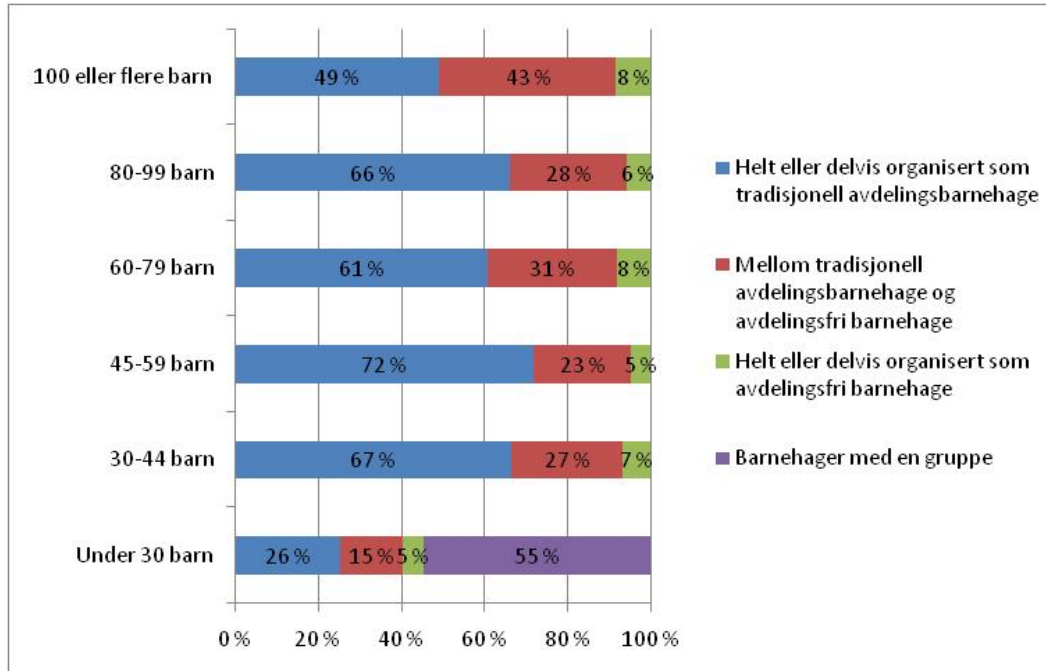
Figuren viser tydelig at barna i det vi kaller avdelingsfrie barnehager (helt/delvis) og barnehager i mellomkategorien tilbringer en langt mindre del av dagen i primærgruppen enn barna i de avdelingsbaserte barnehagene. Blant de avdelingsfrie barnehagene svarer kun 12 prosent at barna er i primærgruppene mer enn 60 prosent av dagen, mot 52 prosent av de avdelingsbaserte. Barnehagene i mellomkategorien ligger med 23 prosent nærmere de avdelingsfrie enn de avdelingsbaserte, noe som antyder at disse i praksis er å forstå mer som avdelingsfrie enn som avdelingsorganiserte barnehager. (Kommentarene til spørsmål 13 tyder også på det.) Motsatt er det kun i 15 prosent av avdelingsbarnehagene at barna er i primærgruppene mindre enn 40 prosent av dagen, mot 58 prosent i de avdelingsfrie. (36 prosent i mellomkategorien.) Det er med andre ord en langt større bevegelse av barn mellom grupper og steder i de avdelingsfrie barnehagene enn blant avdelingsbarnehagene i vårt utvalg. Mellomkategorien utgjør nettopp en mellomkategori i så måte, men som ser ut

til å ligge nærmere avdelingsfri enn avdelingsbasert organisering. Samlet tyder dette på at skalaen og vår inndeling i hovedsak fanger det den er ment å fange.

Med denne figuren har vi også kartlagt hvor mye barn i norske barnehager i det hele tatt er i sine primærgrupper. Det er få av barnehagene som oppgir at barna er nesten hele tiden i primærgruppene (19 prosent > 80 prosent av dagen), og enda færre der barna knapt er i primærgruppene i det hele tatt (7 prosent < 20 prosent av dagen). Det vanligste er at barna er drøyt halvparten av tiden (41–60 prosent) av dagen i primærgruppene (32 prosent), dernest 61–80 prosent (24 prosent).

5.1.4 Organiseringsform etter størrelse

De eneste oversiktene som hittil er etablert over omfanget av henholdsvis avdelingsbaserte og avdelingsfrie barnehager er altså Winsvold og Gulbrandsens (2009: 95) og Børhaug og Lotsbergs (2011: 13). Winsvold og Gulbrandsen finner ingen tydelig sammenheng mellom barnehagens størrelse og organiseringsform. Og i vårt materiale er heller ikke gjennomsnitt antall barn i de tre hovedkategoriene av organisering svært forskjellige fra hverandre (57 barn i helt/delvis avdelingsbaserte barnehager, 56 barn i de helt/delvis avdelingsfrie, 62 barn i mellomkategorien). Vi finner imidlertid grunn til å innvende mot Winsvold og Gulbrandsens konklusjon at den øverste størrelseskategori de har valgt å anvende er >75 barn. En annen kategorisering av størrelse, der man skiller ut de aller største barnehagene (100 barn eller mer), gir et ganske annet bilde. I figuren under viser vi fordelingen av våre organiseringskategorier, etter barnehagens størrelse.

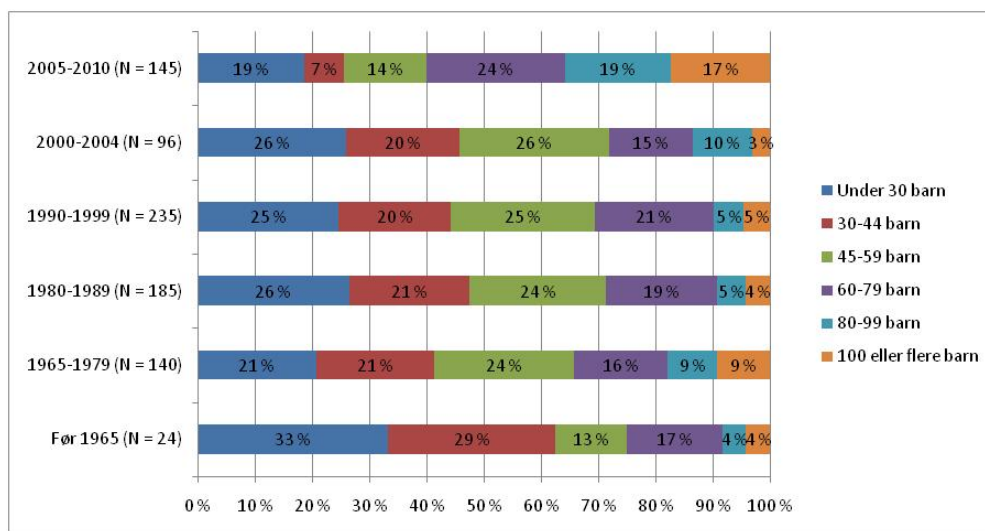

Figur 6 Barnehagens organisering fordelt etter størrelse (antall barn)

Vi ser at for de fire kategoriene fra 30 barn til og med 99 barn er mønsteret i hovedsak det samme, og vi ser ingen klar sammenheng mellom størrelse og organiseringsform: Omtrent 2/3 av barnehagene kaller seg avdelingsbasert, rundt 1/3 enten avdelingsfri eller noe midt i mellom. For barnehager med 100 barn eller mer, er fordelingen imidlertid ganske annerledes. Her er det vanligste at styrerne krysset av for at barnehagen enten har en avdelingsfri organisering eller noe midt mellom avdelingsbasert og avdelingsfri organisering (totalt 51 prosent).

5.1.5 Størrelse og organiseringsform etter barnehagens etableringsår

Figuren under viser hvordan barnehagenes størrelse fordeler seg etter når de ble etablert.

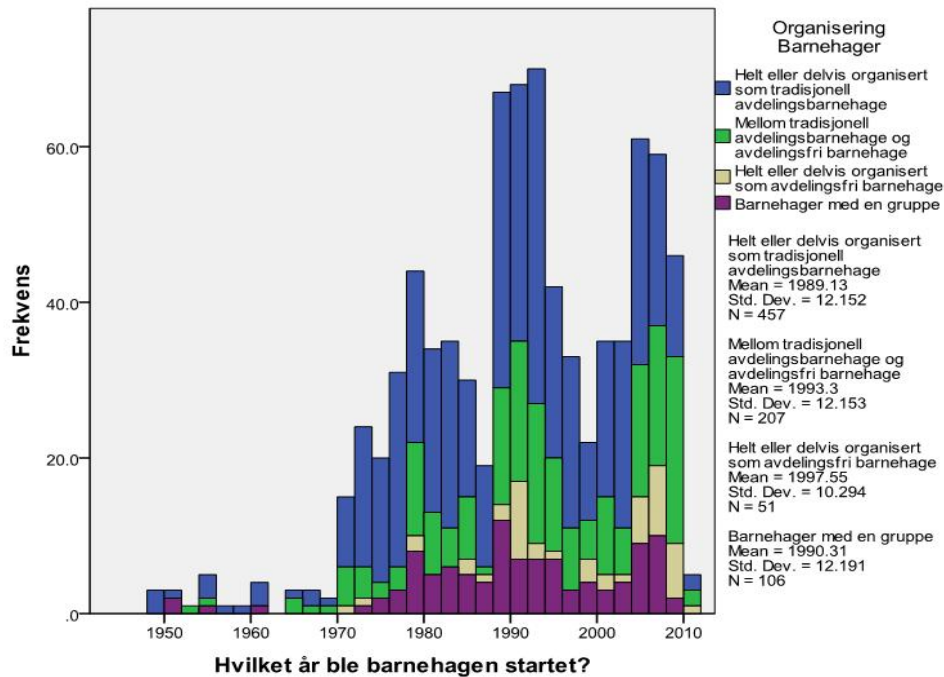
Figur 7 Barnehagens størrelse fordelt etter når barnehagen ble bygget

Vi ser at det har vært en klar økning i andelen store barnehager (≥ 80 barn), og særlig i svært store (≥ 100 barn), bygget etter 2005. Før 1965 ble det hovedsakelig bygget små barnehager i Norge. Fra 1965 og til 2004 har fordelingen mellom store og små barnehager i stor grad vært den samme. Fra 2005 skjedde det en markant vending mot stadig flere store barnehager. Mens 13 prosent av barnehagene bygget mellom 2000 og 2004 hadde ≥ 80 barn og 36 prosent ≥ 60 barn, er de tilsvarende prosentandelene for perioden 2005–2010 36 og 60.

Her må vi imidlertid peke på at våre data er på barnehagens størrelse i 2010. Vi har ikke spurt om hvor store barnehagene var på det tidspunktet da de ble startet opp. Blant annet som følge av krav til kommunene om full barnehagedekning, er det en rimelig antakelse at mange barnehager har økt sitt antall barn siden oppstart. Det er følgelig grunn til å tro at forskjellen i størrelse på *nybygde* barnehager før og etter 2005 kan være enda større enn det figuren over viser.

La oss så se hvordan barnehagenes *organiseringsform* har endret seg over tid. Grafen under er den samme som vi brukte for å vise utbyggingstakten i norske barnehager, men der hver

periode er delt etter hvilken organiseringsform (avdelingsbasert–avdelingsfri) barnehagen har i dag. Grafen er med absolutte tall.

Figur 8 Barnehagens organiseringsform (4 kategorier) etter etableringsår

Figuren gir ikke et helt entydig inntrykk, men det vi ser, er at andelen tradisjonelle avdelingsbarnehager som bygges er vesentlig redusert de senere år, særlig siden 2005, sammenliknet med både den store utbyggingsperioden rundt 1990 og den fra slutten av 1970-tallet. Svært mange av barnehagene som er bygget siden midten av 2000-tallet karakteriserer seg selv som avdelingsfrie eller som noe mellom avdelingsfrie og avdelingsbaserte. Det var relativt sett langt flere avdelingsbaserte barnehager i de forutgående periodene.

Gruppert i perioder, slik vi gjorde etter størrelse over, så ligger andelen avdelingsbaserte barnehager mellom 55 og 66 prosent i alle periodene, inkludert perioden 2000–2004, hvor 60 prosent av barnehagene har slik organisering (og 5 prosent helt avdelingsfri og 22 prosent mellomkategori). Dette snudde etter 2005. Nå sank andelen avdelingsbarnehager til 36 prosent, og særlig mellomkategorien steg markant, til 39 prosent av alle barnehager (helt avdelingsfri 14 prosent). Flertallet av barnehagene bygget i perioden 2005–2010 er følgelig *ikke* å regne som avdelingsbaserte.

Dette gir et annet bilde enn det Winsvold og Gulbrandsen (2008: 95) tegner. De opererer som nevnt med avdelingsbasert og avdelingsfri som en dikotomi, der sistnevnte også gis benevnelsen «basert» (samt har de «annen»-kategori). De finner at «(...) uansett når barnehagen ble startet opp, ligger andelen som er organisert med avdelinger rundt 80 prosent». Den finere inndelte skalaen vår nyanserer dette bildet, samt viser at det har vært en betydelig nedgang i antall barnehager organisert med avdelinger som bygges, særlig siden

2005. Andelen helt/delvis avdelingsfrie barnehager, og de som plasserer seg mellom avdelingsbasert og avdelingsfri, er klart større blant de barnehagene som ble bygget etter 2004 enn blant de som ble bygget mellom 1996 og 2004.

Videre gjelder det samme forbeholdet her som for størrelse (et forbehold som også gjelder Winsvold og Gulbrandsens data): Våre data er fra 2010. Vi vet ikke hvordan barnehagene var organisert da de startet opp. Det er langt fra sikkert at alle dagens såkalte «basebarnehager» – eller avdelingsfrie barnehager – er *nystartete* barnehager. Noen kan være opprinnelige avdelingsbarnehager som senere er ombygget og/eller omorganisert. Hvis slik omorganisering fra avdelingsbasert til avdelingsfri har en viss utbredelse i sektoren, så vil dét innebære at vendingen fra avdelingsbasert til avdelingsfri organisering er mer omfattende enn det grafen over tyder på.

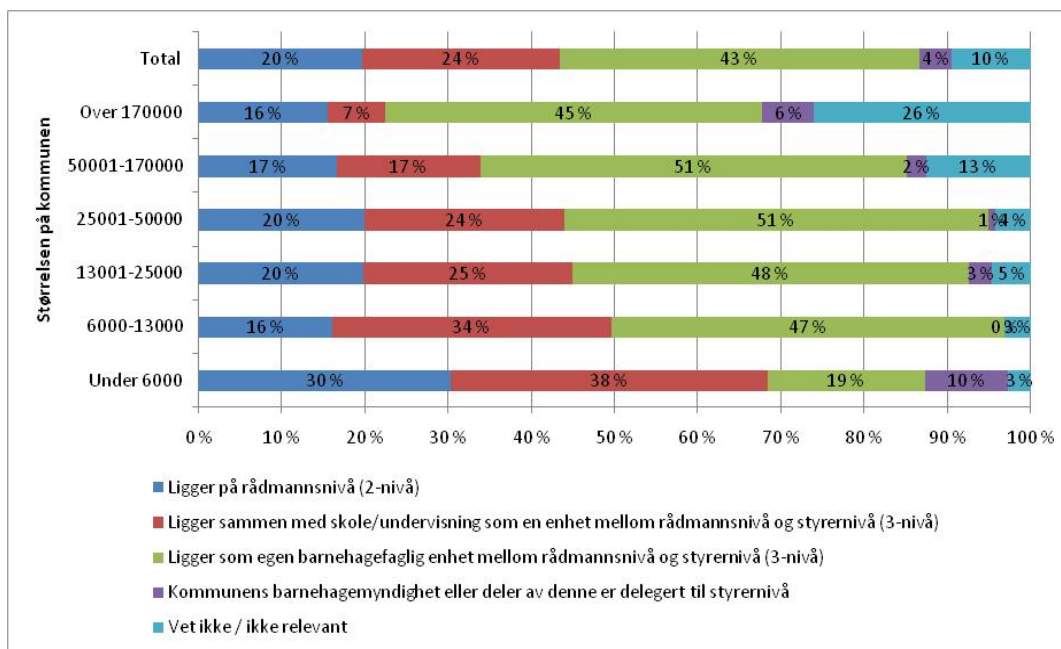
Det er barnehagenes størrelse og organiseringsform, to strukturelle trekk ved norske barnehager som har vært i sterk endring de siste årene, vi skal bruke for å skille mellom hvordan barnehager er organisert langs andre dimensjoner, og hvordan de ivaretar ulike aspekter av strukturell kvalitet. Før vi gjør det, skal vi gå inn på en del ytre rammer som barnehagene forholder seg til, først hvordan kommunen organiserer sine oppgaver som barnehagemyndighet, og dernest hvordan pedagogdekningen er i de forskjellige landsdelene.

5.2 Kommunen som barnehagemyndighet

I henhold til St.meld. nr. 41 (2008-2009), pkt. 7.2, har kommunen som lokal barnehagemyndighet et «(...) overordnet ansvar for å sikre at barna får et godt og forsvarlig barnehagetilbud. Kommunen skal gjennom aktiv veiledning, godkjenning og tilsyn påse at barnehagene i kommunen drives i tråd med de krav som settes i barnehageloven med tilhørende forskrifter» (s. 52). Barnehageloven har per i dag imidlertid ikke spesifikke krav om barnehagefaglig kompetanse i kommuneadministrasjonen, slik opplæringsloven har om skolefaglig kompetanse. Langt på vei er det også opp til kommunen selv hvordan den organiserer sin rolle som barnehagemyndighet.

Hvordan kommunen organiserer sin egen rolle som barnehagemyndighet kan deles inn i flere modeller, ut fra at det er tre aktuelle administrative nivåer: rådmannsnivå, mellomnivå mellom rådmann og styrer i barnehage, samt styrer. Kommunen kan slik ha organisert sin barnehagemyndighet (a) i en 2-nivå-modell av rådmann og styrer, der barnehagemyndigheten ligger på rådmannsnivå. Videre kan kommunen operere med to varianter med 3 nivåer, der den ene (b) har barnehagemyndigheten lagt sammen med skole og undervisning som en egen enhet mellom rådmannsnivå og styrenivå. Den andre av 3-nivåmodellene (c) har opprettet en egen barnehagefaglig enhet mellom rådmannsnivå og styrenivå. Den siste modellen (d) er at barnehagemyndigheten er delegert til styrenivå.

Figuren under viser utbredelsen av disse modellene, etter hvordan styrere i vårt utvalg har svart at barnehagens samarbeid med kommunen er organisert (spørsmål 21 i spørreskjema).

Figur 9 Organisering av kommunens barnehagemyndighet og barnehagens samarbeid med denne, etter kommunens innbyggertall.

Vi ser at 3-nivå-modeller er langt den mest utbredte varianten. Til sammen 67 prosent av barnehagene i vårt utvalg forholder seg til slik kommunal barnehagemyndighet. Av disse to er det vanligst å ha en egen barnehagefaglig enhet i kommuneadministrasjonen, som totalt 43 prosent i vårt utvalg sier at det er det de forholder seg til. Videre oppgir kun 4 prosent at hele eller deler av kommunens barnehagemyndighet er delegert til styrer selv. 20 prosent forholder seg til en barnehagemyndighet som ligger hos rådmannen.

Hvilken kommunebarnehagemyndighet styrerne forholder seg til, avhenger langt på vei av kommunens størrelse. Det at kommunens barnehagemyndighet er lagt til enten rådmannsnivå eller styremnivå er klart vanligst i små kommuner (< 6000 innbyggere), med henholdsvis 30 prosent og 10 prosent. For kommuner over 6000 innbyggere er det vanligst at barnehagemyndigheten ligger som en egen barnehagefaglig enhet på 3-nivå. Rundt 50 prosent av barnehagene i slike kommuner oppga at dette var tilfelle. Av disse to 3-nivåmodellene ser vi også at barnehagemyndighet lagt sammen med skole og undervisning blir mer uvanlig, jo større kommunen er.

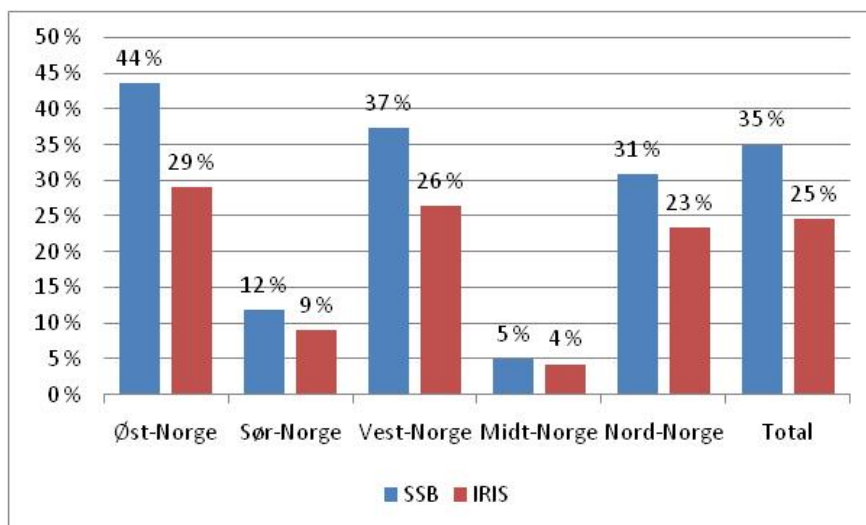
Vi legger også til at andelen barnehager som ikke *vet* hvordan kommunens barnehagemyndighet er organisert, stiger med kommunens størrelse, og er desidert høyest blant barnehager som ligger i store kommuner (> 50 000 innbyggere). Det er rimelig å tro at den høye «vet ikke»-andelen her skyldes at de ikke vet hvilken av de to 3-nivå-modellene kommunen har valgt. Hadde kommunens barnehagemyndighet vært delegert til dem selv som styrer, må vi anta at de hadde visst det. Og all den tid vi ser at andelen styrere som forholder seg til en barnehagemyndighet som er plassert sammen med skole/undervisning, synker kraftig jo flere innbyggere kommunene har, er det rimelig å anta at flestparten av

de som har svart «vet ikke» kan plasseres i nivå 3, egen barnehagefaglig myndighet i kommunen.

Egen barnehagefaglig kompetanse i kommuneadministrasjonen kan trekkes frem som ett mål på strukturell kvalitet (jf. NOU 2010: 8). Barnehager i store kommuner gjør det helt klart best på dette kvalitetsmålet. Egen barnehagefaglig kompetanse i kommuneadministrasjonen blir vanligere, jo større kommunen er. Og de aller minste kommunene (< 6000 innbyggere) har i svært beskjeden grad denne modellen. Under 1 av 5 av disse har en egen barnehagefaglig enhet.

5.3 Landsdelens pedagogtetthet

Vi vet at tilgangen på pedagogisk utdannet personale – førskolelærere eller tilsvarende pedagogiske kompetanse – varierer sterkt mellom landsdelene, og har konsekvenser for de enkelte barnehagenes mulighet til å skaffe seg personale med påkrevet kompetanse. Stolpediagrammet under viser andelen barnehager som har en eller flere pedagogisk ledere med dispensasjon fra utdanningskravet. Vi har sammenliknet tallene fra vår undersøkelse med SSBs datafil.

Figur 10 Andel barnehager som har pedagogisk leder med dispensasjon

Vi ser at det er forskjeller mellom vår undersøkelse og SSBs data. I SSBs oversikt fra 2009 har 35 prosent av norske barnehager ansatt en eller flere pedagogiske ledere med dispensasjon fra utdanningskrav. I vår undersøkelse fra 2010, altså ett år etter, er andelen barnehager som har pedagogiske ledere med dispensasjon 10 prosent lavere. Forskjellen kan gjenspeile at det er en overvekt av større barnehager i undersøkelsen vår, da det er særlig de mindre barnehagene som har pedagogiske ledere med dispensasjon fra utdanningskravet (se 5.6.3). Likevel er forskjellen såpass betydelig at den kan indikere en nedgang i bruk av dispensasjoner for pedagogiske ledere fra 2009 til 2010.

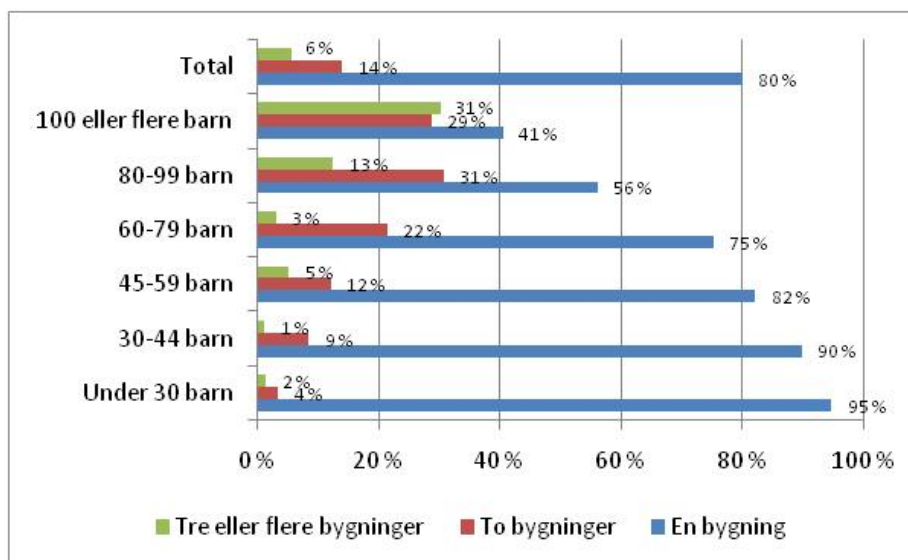
Når det gjelder forskjeller mellom landsdelene, så er disse betydelige. Omfanget av barnehager med minst en pedagogisk leder på dispensasjon er størst på Østlandet (våre tall: 29 prosent), Vestlandet (26 prosent) og Nord-Norge (23 prosent) og lavest i Sør-Norge (9 prosent) og Midt-Norge (4 prosent).

5.4 Fysiske og tidsmessige trekk

La oss så bevege oss over på noen av de ytre rammene for barnehagens drift. Vi skal her kartlegge barnehagebygningene, deres arealer (m² per barn inne og ute), antall rom i barnehagen, barnehagens åpningstider og barnas oppholdstid.

5.4.1 Bygninger

En første dimensjon vi skal se på er antall bygninger barnehagen består av, og hvordan disse bygningene er lokalisert i forhold til hverandre. Vi valgte her å konsentrere oss om størrelse, da det er grunn til å forvente at det er dette vil slå ut sterkere enn organiseringsform. Figuren under viser hvordan barnehagene i undersøkelsen fordeler seg på tre kategorier: én bygning, to bygninger og tre eller flere bygninger.

Figur 11 Antall bygninger barnehagen består av, etter barnehagens størrelse

80 prosent av barnehagene i utvalget har kun én bygning, 14 prosent har to bygninger og 6 prosent har tre eller flere bygninger.

Som gjerne ventelig er, er det langt mer utbredt at store barnehager har flere bygninger enn små. 95 prosent av de aller minste barnehagene holder til i en bygning, mot kun 41 prosent av de aller største (≥ 100 barn). Blant disse største barnehagene er det vanligst å ha to eller flere bygninger (60 prosent). Tendensen er klar. Jo større barnehagen er, desto vanligere er det at barnehagen har tilhold i mer enn én bygning.

For å danne oss inntrykk av romlig utbredelse, ba vi også de som krysset av for 2 eller ≥ 3 bygninger om å antyde hvor langt det er mellom bygningene som ligger lengst fra hverandre geografisk (antall meter). Totalt 163 av 825 barnehager har tilhold i mer enn en bygning. Blant disse har over halvparten (84 barnehager) krysset av for under 100 meter. 27 barnehager har mellom 100 og 500 meter mellom bygninger, 21 501–1000 meter, 21 1–5 kilometer. I kun ti barnehager i utvalget er det over 5 km mellom de bygningene som ligger lengst fra hverandre.

Det langt mest utbredte er altså at barnehager består av én bygning. Av de som består av flere er det også mest utbredt at disse ligger nær hverandre geografisk.

5.4.2 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn

La oss så gå over på hvor stort leke- og oppholdsareal det er per barn blant barnehagene i utvalget. Dette er et mål på strukturell kvalitet som fremheves i både barnehageloven, rammeplanen (pkt. 1.8) og i forskningen. Hanne Wilhjelm (2010) peker for eksempel på at behovet for nok areal og «kriker og kroker» hvor stille lek og konsentrasjon kan finne sted, må tilgodeses for både store og små barn. Løkken (1996, ref. i Wilhjelm ibid.) vektlegger særlig de yngste barnas behov for nok plass og rom.

Den første tabellen under viser barnehagenes godkjente leke- og oppholdsareal per barn inne, gruppert etter barnehagens størrelse.

<i>Størrelse (antall barn)</i>	<i>Leke- og oppholdsareal per barn (inne). m²</i>	<i>N</i>
< 30 barn	6,7	156
30–44 barn	5,6	114
45–59 barn	5,4	144
60–79 barn	5,3	138
80–99 barn	5,1	59
≥ 100 barn	4,9	42
Total	5,7	653

Tabell 4 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn inne (m²), etter barnehagens størrelse

Her har vi fjernet enkelte barnehager der respondent åpenbart hadde fylt ut feil, og vi har også fjernet barnehager med svært få m² (<45 inne), da dette antakelig er natur- og friluftsbarnhager. Relativt mange av respondentene (172 av 825) har ikke fylt ut spørsmålet (om leke- og oppholdsareal), uten at vi vet hvorfor. Antakeligvis er det noen av styrerne som ikke kjenner det helt nøyaktige antall m². Med forbehold om at dette ikke har påvirket svarfordelingen i nevneverdig grad, så viser tabellen at norske barnehager (totalt) i har gjennomsnitt 5,7 m² leke- og oppholdsareal inne per barn.

Når det gjelder størrelse, så observerer vi en klar tendens til at jo mindre barnehagen er, jo flere m² er det per barn i barnehagen. Barn i de aller minste barnehagene (<30 barn) har hver gjennomsnittlig 6,7 m² inne i godkjent leke- og oppholdsareal. I de aller største

barnehagene (≥ 100 barn) har hvert barn i gjennomsnitt $4,9 \text{ m}^2$. Med stigende antall barn i barnehagen synker antall m^2 per barn inne klart.

Vi fant også forskjeller etter organiseringsform, men disse fremstår som ubetydelige. Helt/delvis tradisjonelle avdelingsbarnehager har gjennomsnittlig $5,5 \text{ m}^2$ per barn, mellomkategorien $5,4$ og helt/delvis avdelingsfrie barnehager gjennomsnittlig $5,2 \text{ m}^2$ per barn. Antakelig kan dette tilskrives at det er flere store barnehager blant de avdelingsfrie barnehagene. Antakelsen styrkes ved at i kategorien barnehager < 30 barn med kun en gruppe er det gjennomsnitt $6,4 \text{ m}^2$ per barn i barnehagen.

Forskjellene etter størrelse må sies å være store. Små barnehager oppfyller dette kvalitetsmålet i vesentlig høyere grad enn store.

Tendensen er den samme når vi ser på barnehagenes utendørs leke- og oppholdsareal.

<i>Størrelse (antall barn)</i>	<i>Leke- og oppholdsareal per barn (ute). m^2</i>	<i>N</i>
< 30 barn	75,8	100
30-44 barn	50,2	72
45-59 barn	47,6	80
60-79 barn	39,5	76
80-99 barn	27,8	34
≥ 100 barn	28,6	31
Total	50,5	393

Tabell 5 Godkjent leke- og oppholdsareal per barn ute (m^2), etter barnehagens størrelse

I vårt utvalg har barnehagene $50,5 \text{ m}^2$ leke- og oppholdsareal ute per barn. Det er enda færre respondenter som har fylt ut spørsmålet om barnehagens godkjente utendørs leke- og oppholdsareal (393/825). Antakelig er det derfor mange barnehager som ikke vet hvor stort dette er. Tallene i tabellen her er derfor noe usikre. Likevel kan vi lese en tydelig tendens av tabellen. Som for innearealet har de minste barnehagene vesentlig større uteareal enn de største, henholdsvis $75,8 \text{ m}^2$ i de aller minste (< 30 barn) og $28,6 \text{ m}^2$ i de aller største (≥ 100 barn). Her fant vi ingen forskjeller etter organiseringsform, bortsett fra at barnehager < 30 barn med en gruppe har vesentlig større uteareal per barn enn de tre andre kategoriene. Den forskjellen må tilskrives barnehagenes størrelse.

Vi har også sett på m^2 per barn etter barnehagens oppstartsår. Her fant vi en tendens til at etter 1980 har uteområdene gradvis blitt mindre per barn, jo senere barnehagen er startet opp. Barnehager startet opp mellom 1980 og 1989 har gjennomsnittlig $65,5 \text{ m}^2$ per barn ute, mot $43,5 \text{ m}^2$ blant de startet opp etter 2005. Men forskjellen er altså ikke like tydelig som etter størrelse. Vi fant heller ingen klare forskjeller når det gjaldt inneområdet. Det ser altså ut til at det er størrelsen som gir mest utslag her.

Tendensen er altså entydig. Jo større barnehagen er, målt i antall barn totalt, desto mindre er leke- og oppholdsarealet per barn. Dette gjelder både inne og ute.

Etter barnehagelovens forskrifter om normer for barns lekeareal går det fram at arealnormen inne er «4 kvadratmeter netto per barn over tre år og om lag 1/3 mer per barn under tre år», og at «utearealet i barnehagen bør være om lag seks ganger så stort som leke- og oppholdsarealet inne» (Kunnskapsdepartementet 2005). Vi må understreke at vi ikke har data for areal per barn over og under 3 år. Dette vil være et punkt for fremtidige undersøkelser.

5.4.3 Antall tradisjonelle/lukkbare rom

Som en del av kartleggingen av strukturelle trekk ved norske barnehager, har vi også undersøkt hvor mange tradisjonelle/lukkbare rom barnehagen består av. Tabellen under viser svarfordelingen, etter barnehagens organisering, størrelse, samt totalt.

		<i>Antall tradisjonelle/lukkbare rom</i>						
		1–2 rom	3–5 rom	6–8 rom	9–12 rom	12–15 rom	≥15 rom	Vet ikke/ ikke rel.
Organiseringen	Helt/delvis avdelingsbasert	1 %	10 %	17 %	23 %	18 %	29 %	2 %
	Mellom avd.basert og avd.fri	1 %	14 %	25 %	25 %	13 %	21 %	2 %
	Helt/delvis avdelingsfri	6 %	25 %	24 %	31 %	2 %	10 %	2 %
	Barnehager med en gruppe	18 %	58 %	17 %	5 %	0 %	1 %	2 %
Størrelse	< 30 barn	13 %	51 %	22 %	10 %	1 %	2 %	2 %
	30–44 barn	0 %	23 %	35 %	23 %	13 %	6 %	1 %
	45–59 barn	3 %	6 %	22 %	28 %	16 %	22 %	3 %
	60–79 barn	0 %	4 %	10 %	29 %	25 %	30 %	2 %
	80–99 barn	0 %	0 %	7 %	21 %	18 %	54 %	0 %
	≥100 barn	0 %	0 %	7 %	15 %	7 %	68 %	3 %
Total		4 %	18 %	20 %	21 %	13 %	22 %	2 %

Tabell 6 Antall tradisjonelle/ lukkbare rom i barnehagen, etter barnehagens organisering og størrelse

Den nederste raden viser samlet frekvensfordeling blant barnehagene i utvalget. Barnehager med kun 1–2 rom er lite utbredt (4 prosent), mens barnehagene fordeler seg ganske likt etter de andre alternativene (3–5, ..., ≥15 rom). Som ventelig er, har større barnehager flere rom enn mindre barnehager. 68 prosent av barnehagene med ≥100 barn har ≥15 rom, mot kun 2 prosent av de aller minste (<30 barn). Vi ser også at de avdelingsfrie barnehagene, og også mellomkategorien jevnt over har klart færre rom enn barnehager som er helt eller delvis avdelingsbasert (til tross for at vi har sett at gjennomsnittlig antall barn er relativt likt i de tre organiseringstypene). Imidlertid ligger det kan hende i sakens natur at en avdelingsfri barnehage vil ha færre rom enn en avdelingsbasert av samme størrelse, da åpne bygninger og arealer nettopp er ett av førstnevnte barnehages vesenskjennetegn.

Vi har også kartlagt hva som gjennomsnitt antall barn per rom i de forskjellige barnehagetyperne (organisering og størrelse). Tabellen under viser fordelingen.

		<i>Antall barn per rom</i>
Organisering	Helt/delvis organisert som trad. Avdelingsbarnehage	5,6
	Mellom trad. avd.barnehage og avd.fri barnehage	6,7
	Helt/delvis organisert som avdelingsfri barnehage	7,7
	Barnehager med en gruppe	4,5
Antall barn i alt	<30 barn	4,5
	30–44 barn	5,1
	45–59 barn	6,0
	60–79 barn	6,2
	80–99 barn	6,8
	≥100 barn	9,5

Tabell 7 Gjennomsnittlig antall barn per tradisjonelle/lukkbare rom i barnehagen, etter barnehagens organisering og størrelse

Vi ser at gjennomsnittlig antall barn per (tradisjonelle/lukkbare) rom i norske barnehagene varierer svært mye, fra 4,5 til 9,5 barn.

Etter organiseringsform er det barnehagene med <30 barn og en gruppe som har færrest barn per rom og de helt/delvis avdelingsfrie flest (7,7). De helt/helvis avdelingsbaserte har til sammenlikning 5,7 barn per rom, altså vesentlig færre enn de avdelingsfrie. Som nevnt er ikke det overraskende, da nettopp færre rom og flere åpne flater ofte kjennetegner for eksempel en «basebarnehage». Det ligger i sakens natur at en avdelingsfri barnehage har færre rom per barn, fordi den i mindre grad enn en avdelingsbasert barnehage vil ha fysiske skiller (i form av rom) mellom nettopp *avdelinger*. Målt i antall m² godkjent leke- og oppholdsareal innendørs per barn, så skilte heller ikke de avdelingsfrie og de avdelingsbaserte seg fra hverandre i særlig stor grad.

Det er imidlertid grunn til å dvele ved mønsteret etter *størrelse* som tabellen viser. Antall barn per rom spenner fra 4,5 for de aller minste barnehagene (<30 barn) til 9,5 barn per rom i de aller største (≥100 barn). Disse forskjellene må sies å være betydelige, og de aller største barnehagene ser ut til å være en særkategori her (de avviker mye i retning av mange barn per rom). Vi så over at antall m² godkjent leke- og oppholdsareal inne sank betydelig med økende størrelse på barnehagen. Denne forskjellen kommer i tillegg til at større barnehager har vesentlig færre rom per barn enn det mindre har. Vi kan også legge til at spørsmålet her ikke handlet spesifikt om «rom for barn». Svarene vil like gjerne kunne handle om kontorer, møte- og pauserom, m.m. Hvis vi antar at det er flere av slike, jo større barnehagen er, så er en mulig slutning at forskjellene i antall barn per rom som er leke-/oppholdsareal, er enda større enn det tabellen over viser.

5.4.4 Rom til å skjerme de yngste barna

De yngste barna i barnehager har sterkere behov for trygge rammer og for å forholde seg til få voksne det de eldste barna har. Ett aspekt av barnehagers strukturelle kvalitet er derfor hvorvidt de har egne rom til å skjerme 1–2-åringene fra de eldre barna.

Bortimot 9 av 10 barnehager som har svart på undersøkelsen, har egne rom til å skjerme de yngste fra de eldste barna. Det er forskjeller her etter både størrelse og organisering. Tabellen under viser fordelingen etter størrelse.

<i>Antall barn i barnehagen</i>	<i>Andel barnehager med egne rom til å skjerme de minste barna</i>
< 30 barn	75 %
30–44 barn	88 %
45–59 barn	94 %
60–79 barn	99 %
80–99 barn	94 %
≥100 barn	92 %
Total	89 %

Tabell 8 Andel barnehager med egne rom til å skjerme de minste barna (1–2 år) fra de større

På dette punktet er det de mellomstore barnehagene som kommer best ut. Så å si alle barnehagene med mellom 60 og 79 har slike rom (99 prosent). Andelen er lavest blant de mindre barnehagene, 30–44 barn (88 prosent), og særlig lav for barnehager med <30 barn (75 prosent). Andelen er også lavere blant de aller største barnehagene (≥100 barn), hvor 92 prosent av barnehagene har slike rom.

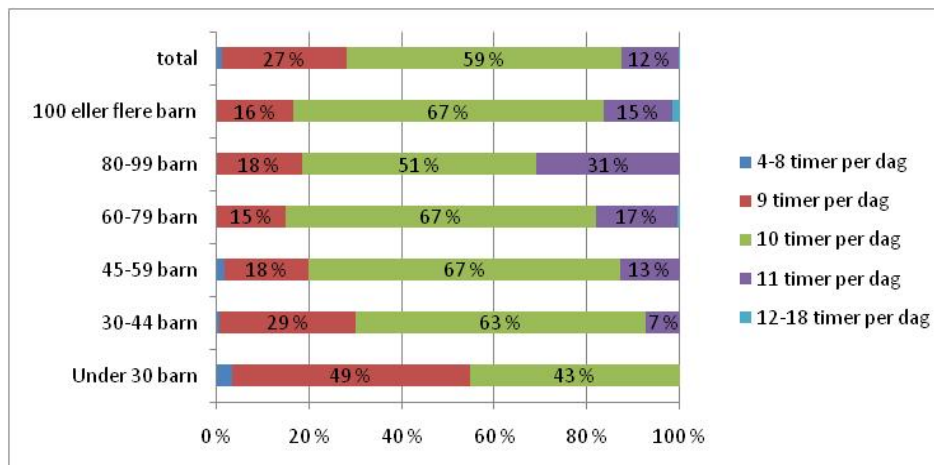
Vi fant også forskjeller etter organisering. Av de helt/delvis avdelingsbaserte har 92 prosent av barnehagene egne rom til å skjerme de yngste barna, mens 90 prosent i mellomkategorien og 86 prosent av de avdelingsfrie har slike rom. Blant barnehager med <30 barn og kun en gruppe har derimot kun 57 prosent rom til å skjerme de yngste barna fra de eldste.

5.4.5 Åpningstider

Åpningstider i barnehagen må sies å ha en noe uklar status som mål på strukturell kvalitet. Mange foreldre (og arbeidsgivere) vil betrakte en lang åpningstid i barnehagen som et gode fordi den muliggjør kombinasjon av en krevende jobb med det å ha barn. Dette kan også ha betydning ut fra et likestillingsperspektiv. For ansatte i barnehagen stiller det seg noe annerledes. Lengre åpningstid vil måtte bety flere tidligere morgener og/eller sene ettermiddager på jobb. For *barn* kan lang åpningstid i barnehagen innebære lengre dager, dersom foreldre benytter seg av muligheten til det. Viktig er det sannsynligvis slik at lang åpningstid, slik som 11 timer om dagen, som regel vil måtte bety færre ansatte på jobb samtidig (bortsett fra kjernetiden), fordi de samme personalressursene må strekkes utover

et lengre tidsrom. I et temanotat fra Utdanningsforbundet (2009: 18) pekes det også på at lengre åpningstider fører til at personalets tid til hvert enkelt barn blir mindre.

Vi fant ingen klare forskjeller i åpningstid etter barnehagens organiseringsform. Grafen under viser svarfordelingen for barnehagenes åpningstider, totalt og gruppert etter barnehagens størrelse.

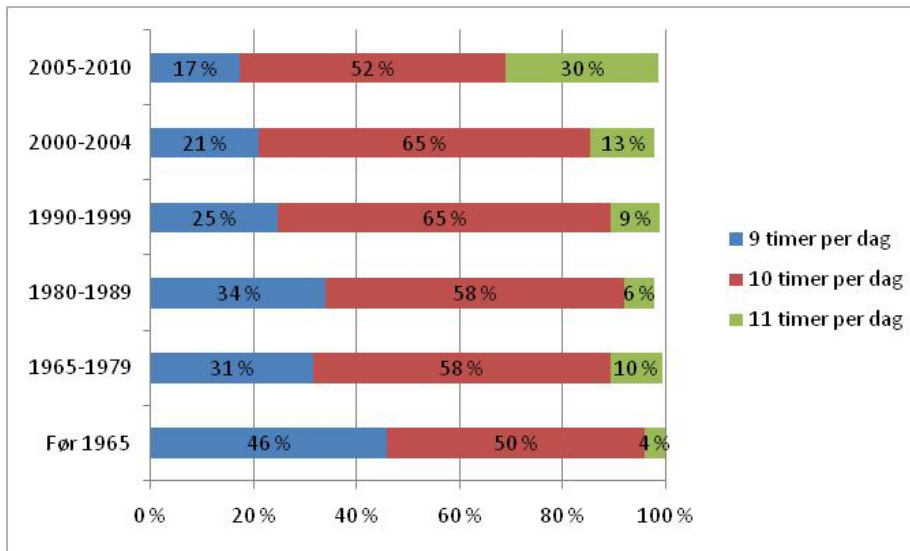

Figur 12 Åpningstider etter barnehagens størrelse

Totalt blant norske barnehager er det 10 timers åpningstid per dag som dominerer. 59 prosent av barnehagene i vårt utvalg har denne. Dernest er 9 timer (27 prosent) og 11 timer (12 prosent) også relativt utbredt. Kun 2 barnehager i vårt utvalg har åpningstid 12 timer eller mer, og kun 10 barnehager under 8 timer.

Når det gjelder størrelse, så viser figuren at de minste barnehagene (<30 barn) har vesentlig kortere åpningstid enn de større. Vi ser videre en tendens til at med økende størrelse stiger andelen med lengre åpningstid. Men tendensen er ikke entydig slik at det er de aller største barnehagene i vår kategorisering som har lengst åpningstid (> 80 barn). Snarere går det ett skille ved 30 barn, og deretter ett ved 45. For barnehager med 45 barn eller mer, er det relativt lik fordeling innen de ulike kategoriene, bortsett fra det klare unntaket at det er barnehager som har 80–99 barn som har klart høyest andel med lang åpningstid (11 timer per dag) – det gjelder 31 prosent av disse barnehagene.

Når det gjelder *oppstartsår*, er sammenhengen klar og entydig: Vi går mot lengre åpningstider i barnehagene. Her har vi utelatt de barnehagene som har åpningstid mindre enn 8 timer og 12 timer eller mer (som nevnt gjelder dette svært få).

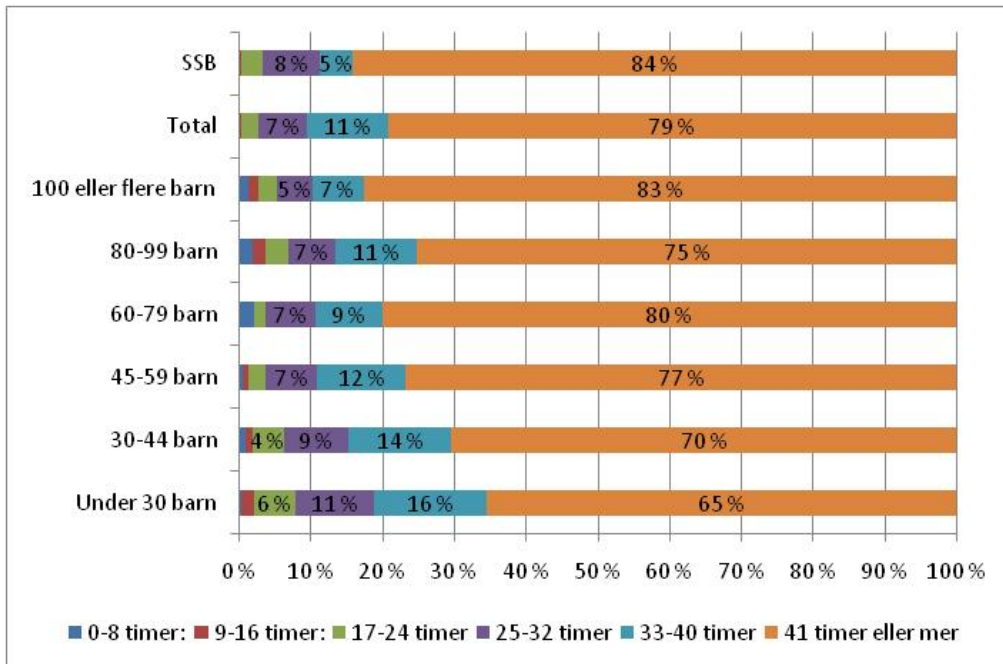
Figur 13 Åpningstider etter barnehagens oppstartsår

Vi ser at av barnehager bygget etter 2004, har 30 prosent åpent 11 timer per dag. For barnehager bygget mellom 2000 og 2004 var tilsvarende andel 13 prosent. Det har også vært en jevn tilbakegang i barnehager med åpningstid 9 timer per dag.

Som det var for barnehagenes størrelse og organiseringsform etter oppstartsår, er det også her grunn til å tro at utviklingen mot lengre åpningstid i barnehagene kan være enda klarere enn det grafen her uttrykker. Våre data er barnehagenes åpningstid per 2010, ikke åpningstiden det året de startet opp. Antakeligvis vil mange barnehager ha utvidet åpningstiden siden oppstart. Det er derfor grunn til å tro at forskjellene er større enn det figuren over tyder på.

5.4.6 Barns oppholdstid per uke

Det at en barnehage har lang åpningstid betyr ikke nødvendigvis at barna er der mer enn i andre barnehager, at de har lenger oppholdstid. La oss se på hvordan barnehagene fordeler seg etter barnas oppholdstid, delt mellom de yngste og de eldste barna (spørsmål 50 i spørreskjema). Vi fant her forskjeller etter organiseringsform, men enda mer etter størrelse. Den første figuren viser gjennomsnittlig oppholdstid for 1–2-åringer, etter barnehagens størrelse. Øverste linjen viser totaltallene fra Statistisk sentralbyrå, resten er fra vår undersøkelse.

Figur 14. 1–2-åringenes oppholdstid per uke, etter barnehagens størrelse

Langt den største andelen av 1–2-åringene i norske barnehager har tilbud om oppholdstid i barnehagen 41 timer i uken eller mer. I vår undersøkelse gjelder dette 79 prosent av de yngste barna. Tallene fra SSB ligger fem prosentpoeng høyere enn tallene fra vår undersøkelse, hvor 84 prosent av 1–2-åringene er i barnehagen 41 timer i uken eller mer.

Figuren viser betydelige forskjeller etter størrelse. Grovt sagt må vi si at jo større barnehagen er, desto flere barn har langt oppholdstid (≥ 41 timer i uken).

Etter organiseringsform, er andelen barn som er i barnehagen ≥ 41 timer i uken høyest i de avdelingsfrie barnehagene (87 prosent), mens andelen er mindre i de tradisjonelle avdelingsbarnehagene (79 prosent; 81 prosent i mellomkategorien). Barnehagene med < 30 barn organisert i en gruppe skiller seg ut med færre barn med lang oppholdstid (62 prosent).

Figuren under viser gjennomsnittlig oppholdstid for 3–5-åringene etter barnehagens størrelse.

Figur 15 3–5-åringenes oppholdstid per uke, etter barnehagens størrelse

Hvis vi først sammenlikner de yngste og de eldste barna, er det slående at forskjellen i deres gjennomsnittlige oppholdstid ikke er særlig stor. Det er nesten like stor andel av 1–2-åringene som har oppholdstid i barnehagen i ≥ 41 timer i uken (SSB 84 prosent/IRIS 79) som blant 3–5-åringene (86/81 prosent).

Mønsteret etter størrelse ligner på det om de yngste barna. Også 3–5-åringene har gjennomgående lenger gjennomsnittlig oppholdstid, jo større barnehagen er. Men forskjellene er mindre enn for 1–2-åringene.

Etter organisering så vi det samme mønsteret som for de yngste barna. Også her skiller de minste barnehagene med kun en gruppe seg ut ved at barn har kortere oppholdstid enn i de øvrige typene. 89 prosent av barna i avdelingsfrie barnehager har oppholdstid ≥ 41 timer i uken, mot 81 prosent av barna i avdelingsbaserte (81 prosent i mellomkategorien).

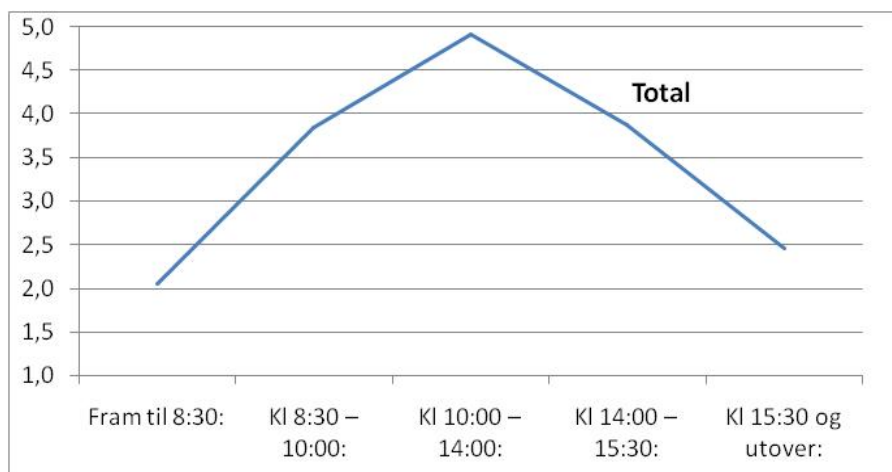
Oppsummert ser vi altså at både størrelse og organisering slår ut her. Jo større barnehagen er, desto vanligere er det med lang oppholdstid for barna. Avdelingsfri organisering virker i samme retning. Forskjellene er imidlertid større for de yngste enn for de eldste barna.

Vi må imidlertid tilføye at tallene her er på familienes tillatte oppholdstid, det vil si hvor mange timer i uken foreldrene *kan* velge å la barna være i barnehagen. Det at barna kan være der i la oss si 45 t/uken, betyr ikke at foreldre nødvendigvis velger at barna er der så mye. Hvor mye foreldre faktisk bruker av tillatt oppholdstid har ikke vi data på. Imidlertid, tall fra den norske Mor og barn-undersøkelsen (gjennomført i regi av Kunnskapsdepartementet; foreløpig upublisert, men offentliggjort i medier) viser at gjennomsnittlig tid norske barn faktisk tilbringer i barnehager er langt lavere enn det våre og SSBs tall om barns *formelle* oppholdstid skulle tilsi. Ifølge medieoppslag om Mor og

barn-undersøkelsen tilbringer barn i offentlige barnehager i gjennomsnitt 30,8 timer i uken og barn i private 31,5 timer i uken,⁵ altså betydelig kortere tid enn deres tillatte oppholdstid.

5.4.7 De ansattes tilstedeværelse over åpningstiden

Et siste forhold vi skal belyse om hva gjelder tidsmessige aspekter, er personalets tilstedeværelse fordelt over åpningstiden. På spørsmål 9 i skjemaet ba vi styrer om å anslå andelen av personalet som er tilstede i barnehagen i ulike tidsperioder av dagen. Figuren under viser gjennomsnittssvarene for alle barnehagene i utvalget. Den vertikale akse i figuren viser høy og lav tilstedeværelse. «5» indikerer at 81–100 prosent av personalet er til stede, «4» er 61–80 prosent, «3» er 41–60 prosent, «2» 21–40 prosent og «1» at 0–20 prosent av de ansatte er til stede.

Figur 16 Personalets tilstedeværelse fordelt over åpningstiden, alle barnehager i utvalget

I tidspunktet mellom kl 10:00 og 14:00 ser vi at så godt som alle ansatte i barnehagene er til stede, mens dette gjelder langt færre før kl 8:30 (ned mot 21–40 prosent) og etter kl 15:30 (mellom 21–40 og 41–60 prosent). Dette indikerer en svært høy tilstedeværelse i barnehagenes kjernetid, men at tilstedeværelsen er vesentlig lavere både ved starten og slutten av dagen. Dette er tankevekkende, da bringing og slutten på dagen er sårbare tidspunkter for særlig de yngste barna (jf. Abrahamsen 2003). Vi gjør oppmerksom på at dette gjelder personalet i sin helhet (altså inkludert administrativ stab og ledelse), og ikke berører hvor andel av personalet i barnegruppene.

Vi brøt svarene ned etter organisering og størrelse. Selv om forskjellene ikke er svært store, ser vi en svak tendens til at avdelingsfrie barnehager og mellomkategorien har en høyere andel av personalet tilstede tidlig og sent på dagen, enn det de avdelingsbaserte barnehagene har. Men forskjellene er altså små. Størrelse brøt vi for denne analysen ned i

⁵ <http://www.barnehageforum.no/ShowArticle.aspx?ArticleID=1786&CategoryID=2&SubCategoryID=4>

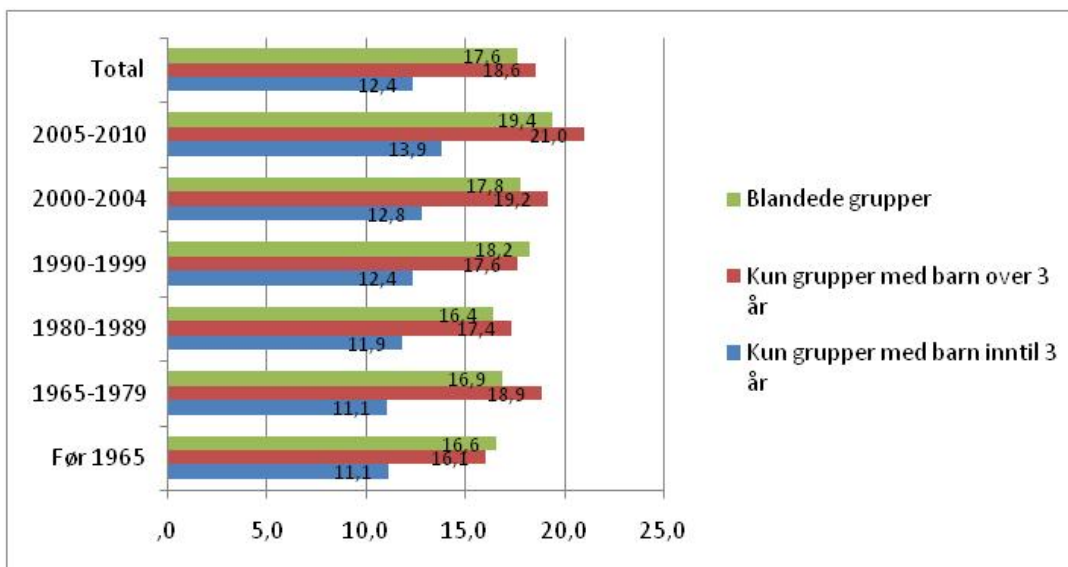
færre kategorier enn ellers, og skilte mellom <30 barn, 30–79 barn og >80 barn. Her så vi at i barnehager i begge kategoriene over 30 barn var andelen av personalet noe mindre tilstede særlig sent på dagen (etter 15:30) enn i de aller minste barnehagene. Heller ikke her var imidlertid forskjellene særlig store.

5.5 Gruppestørrelser og antall barn per ansatt

To sentrale aspekter ved strukturell kvalitet, som kan antas å kunne ha stor betydning for den *pedagogiske* kvaliteten som en barnehagen tilbyr, er størrelsen på barnegruppene og antall barn per ansatt (jf. Søbstad 2002). Det ligger nær å anta at store grupper potensielt gir en mer uoversiktlig hverdag for barna enn små grupper. En slik antakelse støttes også av nyere barnehagepedagogisk forskning (Mårdsjö 2004; Melhuish 2004, ref. i St.meld. nr 4, 2008–2009). Gruppestørrelse er et sentralt mål for strukturell kvalitet (Søbstad 2002), som legger premisser for den pedagogiske kvaliteten en barnehage kan tilby. Dette vil handle om at den enkelte voksne i barnehagen har tid og anledning til å kunne inngå i nære samspillsrelasjoner med det enkelte barn. Abrahamsen (2004) viser at dette særlig er viktig for de yngste barna, for at barnet skal kunne utfolde seg og føle tilknytning til barnehagens voksne. Spørsmål om gruppestørrelser er også diskutert i St.meld. 41, 2008–2009, hvor det vises til forskning som tyder på at små grupper i størst grad vil ivareta særlig de små barnas behov for trygge rammer, samt at store grupper kan føre til stress for de voksne (se også Utdanningsforbundet 2006). Store grupper er altså potensielt særlig problematisk for de aller yngste barna. (Gruppestørrelse berøres også i kapittel 6.) Videre er antall barn per ansatt et udiskutabelt kvalitetsmål. Lav voksentetthet vil måtte bety at omsorg og oppmerksomhet fra voksne deles på flere barn. De påfølgende figurene viser hvordan barnehagene i utvalget fordeler seg ut fra disse to forholdene. Vi skiller mellom storbarns- (> 3 år) og småbarnsgrupper (inntil 3 år) og aldersblandete grupper. Vi viser også hvordan barnehagenes gruppestørrelser og antall barn per ansatt varierer (eller ikke) etter størrelse og organiseringsform. Tallene er bygget opp fra svarene på vårt spørsmål 11.

5.5.1 Gruppestørrelser

Vi skal først vise hvordan gjennomsnittlig gruppestørrelse for henholdsvis grupper med kun barn ≤ 3 år, barn > 3 år, samt aldersblandete grupper varierer etter barnehagenes oppstartsår.

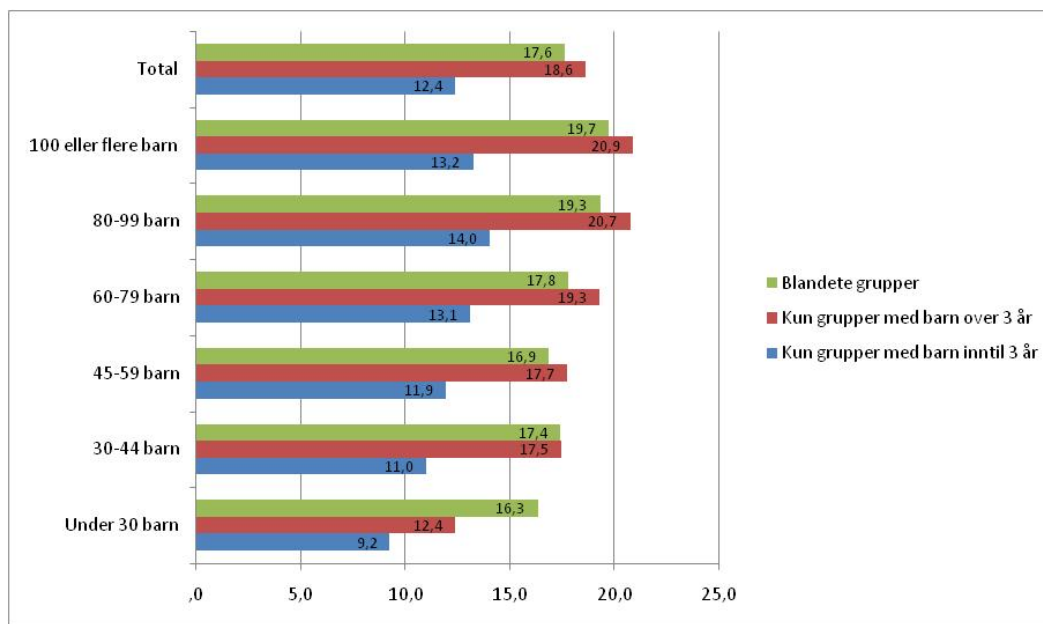

Figur 17 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens oppstartsår

Totalt sett er gjennomsnittlig størrelse for grupper som kun har barn inntil 3 år, 12,4 barn. For blandede grupper er tallet 17,6 barn og for grupper med kun barn over 3 år er gjennomsnittlig gruppestørrelse 18,6 barn.

Vi registrerer en nokså jevn økning i gjennomsnittlig antall barn per gruppe over tid, hele perioden frem til og med 2004. Så representerer 2005 et klart skille: Barnehager etablert etter dette har vesentlig større gjennomsnittlig gruppestørrelse enn barnehager etablert tidligere. (Igjen: Hvis vi åpner for at barnehager kan ha økt gruppestørrelsene siden oppstartsår, er det mulig at forskjellene over tid er enda større.) Ikke minst blant de yngste barna (inntil 3 år) er økningen i gruppestørrelse etter 2005 markant. Gjennomsnittlig gruppestørrelse for 1–2-åringene øker fra 12,8 barn for barnehager etablert mellom 2000 og 2004, til 13,9 barn for barnehager etablert mellom 2005 og 2010. Disse funnene stemmer slik godt overens med Selands (2009) påpekning om at nasjonale retningslinjer om gruppestørrelse er gjort mer fleksible for å møte utfordringen med å skaffe barnehageplass til alle.

Data viser også at barnehagens størrelse totalt har stor betydning for gjennomsnittlig gruppestørrelse. Figuren under viser fordelingen av gjennomsnittlig gruppestørrelse (≤ 3 år, > 3 år, blandet).

Figur 18 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens størrelse

Med unntak av at de aller største barnehagene (≥ 100 barn) har noe mindre gjennomsnittlig småbarnsgrupper enn barnehagene mellom 80 og 99 barn, er tendensen klar: Jo større barnehagen er, målt i totalt antall barn, desto større er barnegruppene. Gjennomsnittlig størrelse på rene småbarnsgrupper i de aller minste barnehagene (< 30 barn) er 9,2 barn. I de to øverste kategoriene (80–99 barn og ≥ 100) er dette tallet henholdsvis 14,0 og 13,2 barn. For rene storbarnsgrupper er tilsvarende tall 16,3 barn for de minste barnehagene og 19,7 for de største. Tendensen er helt den samme når det gjelder blandete grupper.

Som det går fram av tabellen under, finner vi også forskjeller i gruppestørrelser etter *organiseringsform* (avdelingsbasert–avdelingsfri). Da flertallet i kategorien «barnehager med en gruppe» bare har aldersblandete grupper, har vi kun tatt med tall for blandete grupper for denne.

Type grupper	Helt/delvis avdelingsbasert	Mellom avdelingsbasert og avdelingsfri	Helt/delvis avdelingsfri barnehager	Barnehager med en gruppe	Total
Både små og store barn	17,3	17,9	19,9	17,3	17,6
Kun små barn	12,2	12,6	14,8		12,4
Kun store barn	18,8	18,0	22,7		18,7

Tabell 9 Gjennomsnittlig antall barn per gruppe etter barnehagens oppstartsår

Avdelingsfrie barnehager har vesentlig høyere antall barn per gruppe enn avdelingsbaserte barnehager. Dette gjelder for både småbarns- og storbarnsgrupper og blandete grupper.

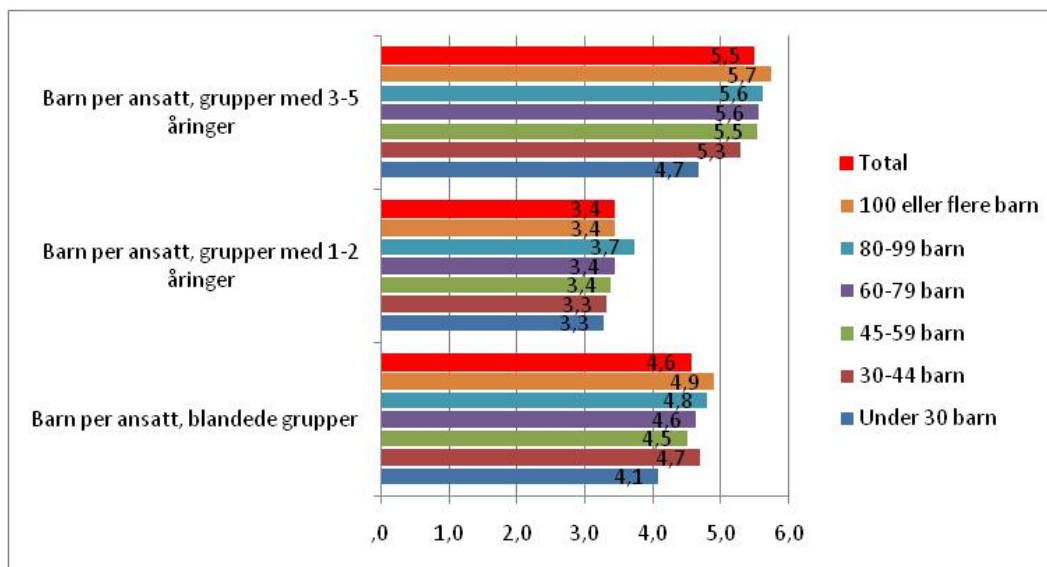
Mellomkategorien har også noe flere barn per gruppe enn de tradisjonelt avdelingsbaserte, med unntak for barn over 3 år. Vi legger til at antallet helt eller delvis avdelingsfrie barnehager i utvalget er relativt lite (N=51), slik at disse tallene må leses med varsomhet. Like fullt er hovedmønsteret at de mest avdelingsfrie barnehagene har gjennomsnittlig større barnegrupper enn de avdelingsbaserte.

5.5.2 Barn per ansatt i gruppene

La oss så se hvordan det stiller seg med antall barn per ansatt, som potensielt er en enda mer entydig og kritisk strukturell faktor for god pedagogisk kvalitet enn det gruppestørrelse i seg selv er. «Antall ansatte» viser her til antall ansatte i gruppene/avdelingene (se spørsmål 11 i skjemaet), altså de voksne som jobber direkte med barna.

Totalt sett i barnehagene utvalget ligger gjennomsnittlig antall barn per ansatt på 3,4 for grupper med barn inntil 3 år, og 5,5 for grupper med barn over 3 år. For blandete grupper er gjennomsnittet 4,6 barn per ansatt.

Vi fant her ingen forskjeller etter organiseringsform (avdelingsbasert–avdelingsfri). Figuren under viser antall barn per ansatt for ulike gruppetyper (1–2-åringer, 3–5-åringer og blandete grupper) etter antall barn i barnehagen totalt (størrelse).

Figur 19 Antall barn per ansatt etter barnehagens størrelse

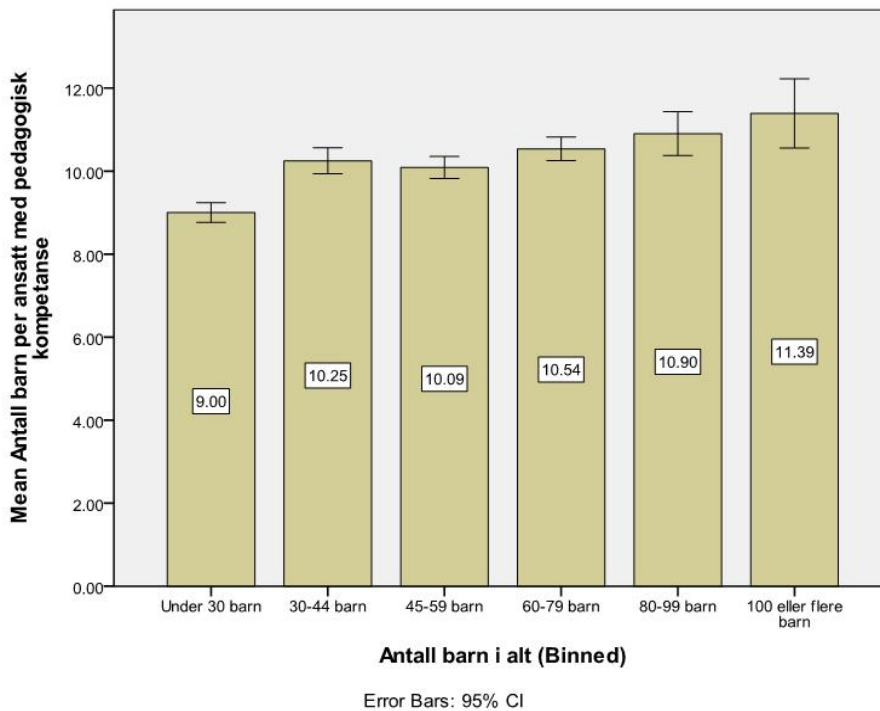
Her ser vi en tendens til at med økende antall barn i barnehagen totalt, følger også en økning i antall barn per ansatt, om enn tendensen nok ikke kan sies å være svært sterk. Dette gjelder imidlertid først og fremst de eldste barna, der gjennomsnittet er 5,7 barn per ansatt i de aller største barnehagene og 4,7 og 5,3 i henholdsvis barnehagene under 30 barn og mellom 30 og 44 barn. Forskjellen er til stede også for aldersblandete grupper, mens vi for de minste barna ikke ser noen klare forskjeller.

5.5.3 Barn per pedagog

Antall barn per ansatt som sådan er ett strukturelt kvalitetsmål som innvirker på barnehagens pedagogiske kvalitet. Hvor mange barn det er per ansatt med *pedagogisk kompetanse* er et annet.

Barn per ansatt med pedagogisk kompetanse

Kategoriseringsfeil i utarbeidelsen av spørreskjemaet har medført at vår egen undersøkelse ikke har nøyaktige tall for antall ansatte (totalt) med pedagogisk utdanning (førskolelærer eller tilsvarende) i barnehagene i utvalget. Feilen knyttet seg til at vi ikke ba om utdanningsbakgrunner for kategorien «annet personale», som totalt utgjør 7,6 prosent av alle årsverk i barnehagene (se 5.6.1). Vi har derfor ikke kunnet presist summere antallet med førskolelærerutdanning for de forskjellige stillingskategoriene, da vi ikke kjenner utdanningen til personalet i denne kategorien. En enklere kategorisering i skjemaet ville vært å spørre om det totale antall ansatte med førskolelærerutdanning (eller tilsvarende). Da heller ikke dette ble gjort, har våre data potensielt mangler på dette punktet. Selv om vi ikke har noen grunn til å tro at omfanget av pedagoger i kategorien «annet personale» er stort, og således ville påvirket svarene i nevneverdig grad, vil vi her basere oss på SSBs barnehagefil (årsmelding og regnskapstall), der vi finner noe av den relevante informasjonen: antall personer totalt med førskolelærerutdanning eller tilsvarende, samt også totalt ansatt barn i barnehagen (i 2009), slik at vi kan gjøre samme grupperingen etter størrelse som i våre egne data. Figuren under viser antall barn per ansatt med førskolelærerutdanning eller annen formelt likeverdig pedagogisk utdanning (i 2009), etter barnehagens størrelse.

Figur 20 Antall barn per pedagogisk personale etter barnehagens størrelse (SSB; 2009)

Figuren viser klar tendens til at jo større barnehagen er i antall barn totalt, desto flere barn (alle aldre) er det per pedagogisk utdannet personale i barnehagen. Våre egne tall viste altså at det også er forskjeller i antall barn per ansatt (i gruppene), men disse var ikke like store som det figuren over viser. I barnehager med <30 barn er det gjennomsnittlig 9 barn per ansatt med pedagogisk utdanning. Så er det en mer eller mindre lineær økning til de største barnehagene (≥ 100 barn) hvor det er 11,4 barn per ansatt med pedagogisk utdanning.

Det er likevel ikke enkelt å trekke entydige konklusjoner fra disse tallene. Det er mulig at forskjellen kan være reell, men antakeligvis er den langt fra så dramatisk som figuren tyder på. La oss bruke et regnestykke der det er gjennomsnittlig 1 ped.leder eller førskolelærer per 12 barn, og der vi for resonnementets skyld tenker oss at flertallet av styrere ikke arbeider i barnegruppe. I en barnehage med 48 barn vil man da ha 4 ped.ledere/førskolelærere og 1 styrer, altså 5 ansatte med pedagogisk utdanning. Da har denne barnehagen 9,6 barn per ansatt med pedagogisk utdanning. Hvis vi tenker oss samme bemanningsnøkkel i en barnehage med 96 barn, vil samme regnestykke gi 8 ped.ledere + 1 styrer = 9 ansatte med pedagogisk utdanning. Denne barnehagen får da 10,7 barn per ansatt med pedagogisk utdanning. Disse regnestykkene er ment å vise at i en liten barnehage vil det at styrer er førskolelærer eller tilsvarende slå mer ut for hvor mange barn det er per ansatt med pedagogisk utdanning enn i en større barnehage. Men det betyr altså ikke at det er flere pedagoger i daglig samvær med barn i små enn i store barnehager. Regnestykkene forklarer langt på vei forskjellene som figuren viser. Følgelig gir ikke figur 20 grunnlag for å konkludere at det er større pedagogtetthet i mindre enn i store barnehager.

Barn per årsverk pedagogisk leder

Antall barn per ansatte med pedagogisk utdanning er heller ikke et fullgodt mål på forholdet barn/pedagogisk personale, fordi kravene er forskjellig avhengig av barnas alder. Forskriften om pedagogisk bemanning i barnehagene er gitt med hjemmel barnehageloven, og gir norm for pedagogisk bemanning. Denne tilsier at «(...) det skal være minimum én pedagogisk leder per 14–18 barn når barna er over tre år, og én pedagogisk leder per 7–9 barn når barna er under tre år (...)» (Barnehagelovens § 18, forskrift om pedagogisk bemanning § 1.) Dette er den såkalte «pedagognormen».

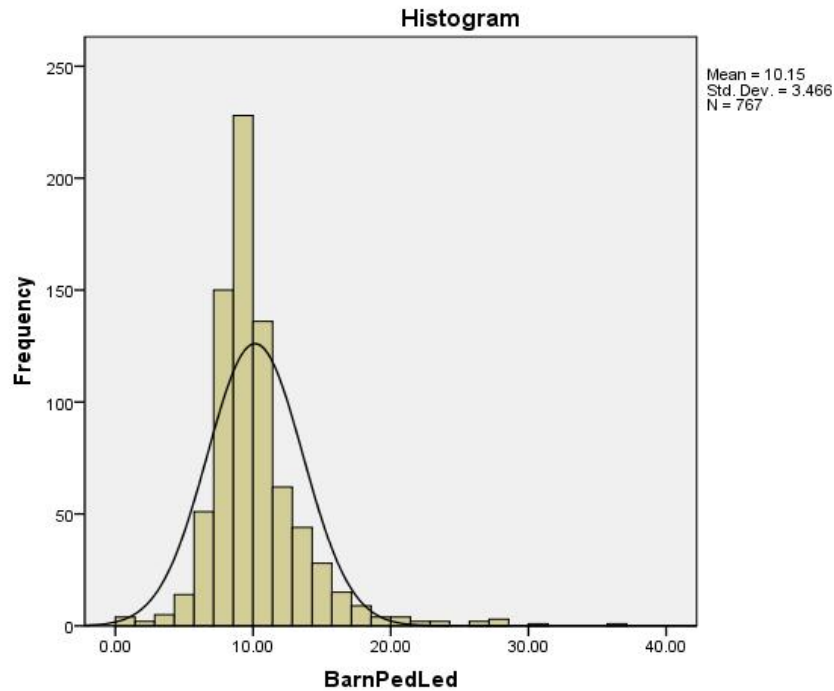
Vi har ikke nøyaktige data på hvordan ped.leder-årsverkene fordeler seg etter barnegruppenes alderssammensetning (≤ 3 år; >3 år; blandet), som er et sentralt tema innen barnehagefeltet. Til spørsmål 11 i skjemaet ba vi om antall 1–2- og 3–5-åringer, samt antall *ansatte* (uavhengig av deres stillingstype), per barnegruppe. Spørsmål 5 handlet om bemanningen alene, uavhengig av de ansattes plassering i barnegrupper. I etterkant ser vi at disse spørsmålene burde vært satt sammen annerledes, slik at vi visste antall ansatte og årsverk ped.ledere (og assistenter) per barnegruppe.

Men selv om data her derfor har svakheter, så gir de likevel et grunnlag for å vurdere i hvilken grad barnehagene etterlever pedagognormen.⁶ Forskriften etter barnehageloven sier altså at antallet 1–2-åringer per ped.leder (7–9) skal være halvparten av antallet 3–5-åringer per ped.leder (14–18). For å få et bilde av hvordan barnehagene etterlever pedagognormen, har vi derfor kodet om data slik at hvert barn over 3 år teller halvparten av hvert barn under. Vi har på et vis gjort alle barn om til 1–2-åringer. En barnehage som etterlever pedagognormen i forskriften etter barnehageloven, skal i teorien dermed få en skår på 7–9 barn (veid) per ped.leder.⁷

I dette regnestykket, der en 3–5-åring tilsvarer $\frac{1}{2}$ 1–2-åring, har barnehagene i utvalget *gjennomsnittlig 10,15 barn per årsverk pedagogiske leder*, altså et godt stykke over det som er pedagognormen (7–9). Figuren under viser fordelingen totalt.

⁶ Da vi som nevnt (jf. over) ikke kjenner det nøyaktige antallet førskolelærere eller tilsvarende, må vi her ta det forbehold at enkelte barnehager kan ha førskolelærere ansatt i førskolelærer II-stillinger eller i assistentstillinger (det siste gjelder imidlertid få, se 5.6.3), som de kan ha oppgitt som del av «annet personale» i utfyllingen av spørreskjemaet. Det er likevel rimelig å anta at de aller fleste barnehager som har pedagoger ansatt i andre stillinger (formelt enn «ped.ledere» vil ha plassert disse som ped.ledere i spørreskjemaet. Antakelsen styrkes av det forhold at i alle barnehagestørrelser utgjør ped.ledere og styrere til sammen mer enn 30 prosent av årsverkene (se 5.6.1). Dette tilsvarer norske barnehagers etablerte praksis for andel blant personalet som har pedagogisk kompetanse. Vi har derfor ingen grunn til å tro at analysen og resultatene ikke gjenspeiler det reelle forholdstallet barn/pedagog.

⁷ For å illustrere: Hvis en barnehage har 8 små barn, 16 store barn og dermed to ped.ledere, vil den i vårt regnestykke få en samlet skår $8 + (16/2)/2 = 8$.

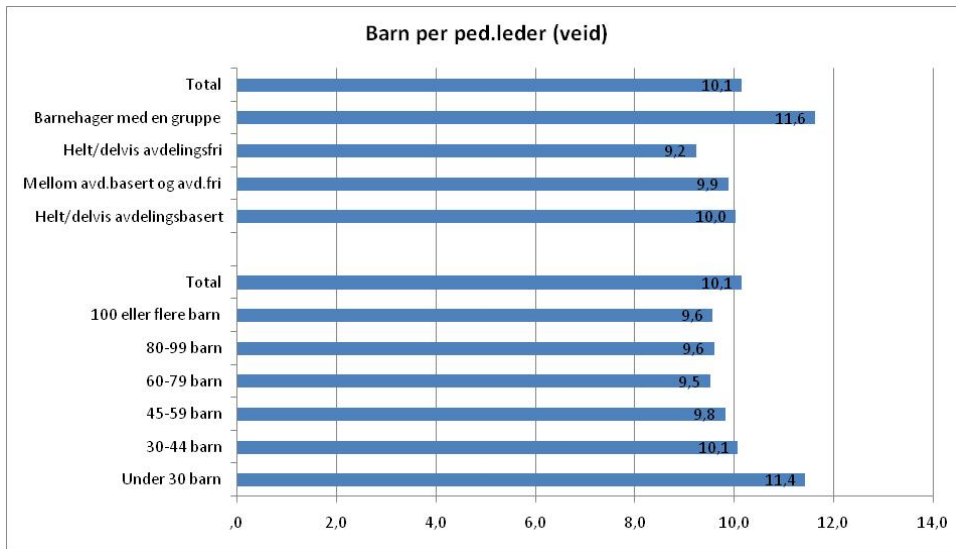
Figur 21. Frekvensfordeling barn (veid) per ped.leder.

Vi vil understreke at disse tallene ikke gir de respektive antall 1–2-åring og 3–5-åring per ped.leder-årsverk. Det vi her har, er et samlet antydning på hvordan barnehagene i utvalget etterlever pedagognormen. Målt slik er det et mindretall av barnehagene som faktisk gjør det. (Drøyt 4 av 10; se under.)

Én mulig årsak til at mange barnehager ikke oppfyller normen, er at pedagognormen ofte praktiseres på måter som er i strid med regelverket, slik det har vært påpekt av kunnskapsministeren (26. oktober 2010).⁸ Regelverket er slik at når en barnehage overstiger 9 barn under 3 år, skal den ha to ped.ledere i full stilling for at forskriftens bestemmelse skal være oppfylt, uavhengig av om det er tale om 10 eller 15 barn. Det samme gjelder når den har flere enn 18 barn over 3 år. Pedagognormen er således ikke åpen for å beregne prosentandeler av pedagogstilling per barn. Det kan tenkes at praksis som er i strid med dette regelverket forklarer at pedagognormen ser ut å etterleves i såpass liten grad.

Vi fant klare forskjeller etter både organisering og størrelse, både i gjennomsnittlig antall barn per ped.leder og i andel barnehager som oppfyller pedagognormen. Figuren under viser gjennomsnittlig antall barn (veid) per ped.leder, etter organisering og størrelse.

⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/pressesenter/pressemeldinger/2010/Flere-pedagoger-i-barnehagene-.html?pid=621921>

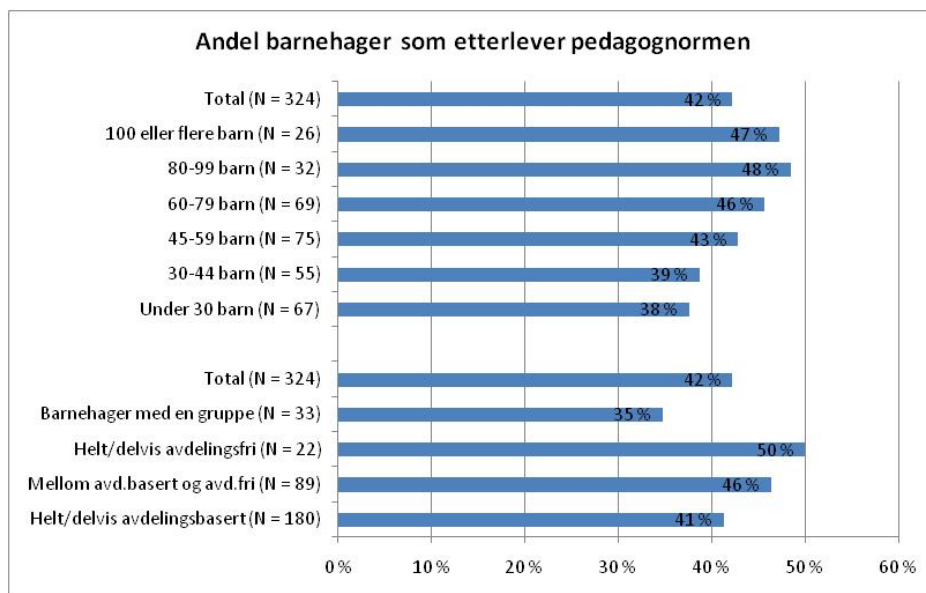

Figur 22. Gjennomsnittlig antall barn per årsverk pedagogisk leder, etter barnehagens organiseringsform og størrelse. 1–2- og 3–5-åringer veid etter respektive pedagognorm.

Det er de avdelingsfrie barnehagene som kommer best ut av regnestykket vårt, med 9,2 barn per ped.leder i gjennomsnitt, mens mellomkategorien og de avdelingsbaserte begge ligger rundt 10. Vi ser også at barnehager med én gruppe og <30 barn gjennomsnittlig har et høyt antall barn (veid) per ped.leder-årsverk (11,6). Det er rimelig å anta at det særlig er størrelse som spiller inn for disse (se under).

Etter størrelse ser vi at gjennomsnittlig antall barn per ped.leder-årsverk er vesentlig høyere i de aller minste barnehagene enn i de øvrige. Det går et tydelig skille ved 30 barn, hvorpå tallet synker. Slik ser det altså ut til at jo større barnehagene er, desto nærmere kommer de å etterleve pedagognormen. Vi ser imidlertid ingen klare forskjeller mellom de mellomstore barnehagene (45–79 barn) og de større (>80 barn) barnehagene.

Et gjennomsnitt er én ting. En annen måte å måle dette på, er å se hvor mange barnehager innen hver organiseringsform og størrelseskategori som etterlever pedagognormen, det vil si har ≤ 9 barn (veid som 1–2-åringer) per ped.leder-årsverk. De respektive andelenene går frem av figuren under.

Figur 23. Andel barnehager som etterlever pedagognorm, etter barnehagens størrelse og organiseringsform. 1–2- og 3–5-åringer veid etter respektive pedagognorm.

Ut fra vår beregning er det som nevnt bare 4 av 10 barnehager i vårt utvalg som oppfyller pedagognormen. Figuren viser at det er klart flere blant de avdelingsfrie barnehagene og i mellomkategorien enn i de avdelingsbaserte som etterlever pedagognormen. Det er også klart færrest som oppfyller normen i barnehagene med en gruppe (og <30 barn). Størrelse slår også tydelig ut, ved at jo større barnehagene er, desto vanligere er det at pedagognormen oppfylles. Både etter størrelse og organisering er mønsteret tydelig.

Forskjellene er svært store mellom de aller minste barnehagene (<30 barn) og de øvrige barnehagene. (Jf. også barnehager med en gruppe og <30 barn, etter organisering). Det er også paradoks at tendensen vi har sett her, er omvendt fra figur 20 (barn per ansatt med pedagogisk kompetanse), som viste at det er flere barn (totalt) per ansatt med pedagogisk kompetanse jo større barnehagene er. Dette er bare tilsynelatende et paradoks. La oss underkaste disse tallene en tolkning tilsvarende den vi gjorde av barn per ansatt med pedagogisk kompetanse (figur 20). Antakeligvis kan forskjellen i figurene 22 og 23 forklare med at i en del mindre barnehager fylles deler av rollen som pedagogisk leder av *styrer*, og at disse barnehagene av den grunn opererer med færre årsverk for rene ped.leder-stillinger. De av disse som fylte ut skjemaet kan da ha svart om årsverk for styrer og ikke for den stillingsbrøken som er hans/hennes ped.leder-oppgaver. Antakeligvis gjelder noe av det samme (men i mindre grad) for barnehager med mellom 30 og 44 barn. Men om kombinasjon av styrer- og ped.leder-stilling er en mulig *forklaring* på forskjellen, så er den samtidig uttrykk for praksis som ikke er i overensstemmelse med regelverket. Regelverket tilsier at styrerstilling kommer i *tillegg* til ped.leder-stillinger.

Samlet viser denne gjennomgangen at pedagognormen etterleves bedre, jo større barnehagen er. Avdelingsfri organisering slår ut på samme måte: Flere av de avdelingsbaserte barnehagene og i mellomkategorien oppfyller normen enn hva tilfellet er

blant de avdelingsbaserte. Men samtidig ser vi også at flertallet av barnehagene *ikke* oppfyller pedagognormen fullt ut, uavhengig av størrelse og organisering.

5.6 Personalet

I dette avsnittet skal vi gå mer inn på barnehagenes personalgrupper som sådan. Vi undersøker hvordan sammensetning av stillingstyper varierer etter barnehagenes størrelse og organisering, hvilken utdanningsbakgrunn de ansatte i forskjellige stillingskategorier har, arbeidsoppgaver og ansvarsområder som tilligger forskjellige stillinger, og dernest stabilitet i personalgruppen, samt sykefravær.

5.6.1 Personalsammensetning

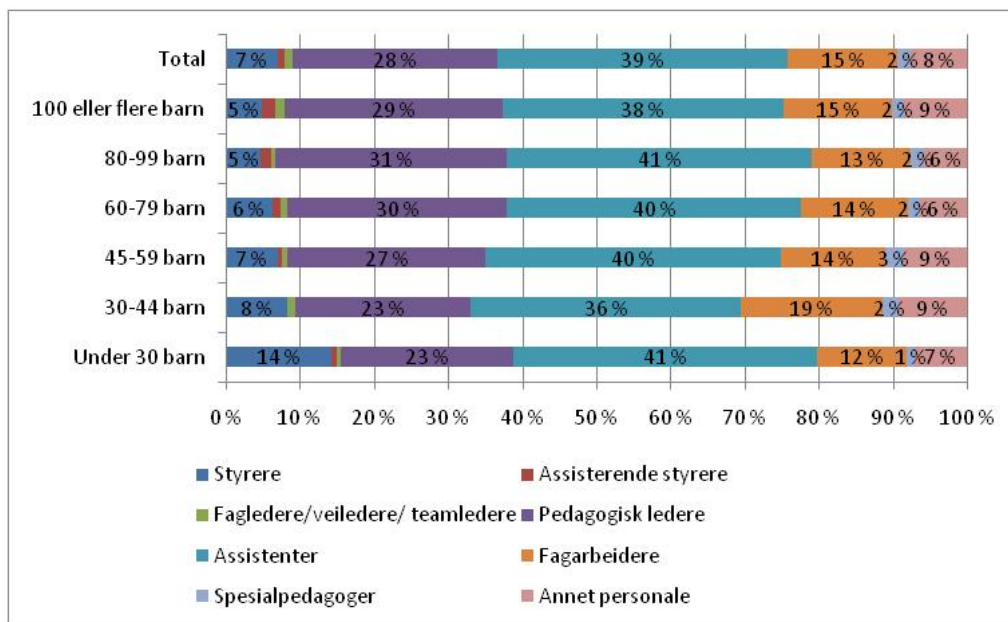
I alle barnehagene i utvalget fordeler personalet seg på forskjellige stillingskategorier på følgende måte, målt i andel av totalt antall årsverk.

<i>Stillingskategorier</i>	<i>Andel av alle årsverk</i>
Styrere	7,1 %
Assisterende styrere	0,9 %
Fagledere/veiledere/teamledere	0,9 %
Pedagogisk ledere	27,6 %
Assistenten	39,3 %
Fagarbeidere	14,7 %
Spesialpedagoger	1,9 %
Annet personale	7,6 %
Total	100,0 %

Tabell 10 Prosentvis fordeling stillingskategorier av alle årsverk

Assistenten utgjør den største personalgruppen i barnehagene i utvalget, med over 39 prosent av alle årsverk. Deretter følger pedagogiske ledere (nær 28 prosent), fagarbeidere (nær 15 prosent), annet personale (oppunder 8 prosent), styrere (drøye 7 prosent), spesialpedagoger (nær 2 prosent) og til sist assisterende styrere og fagledere/veiledere/teamledere, begge med oppunder 1 prosent av totalt antall årsverk.

Figuren under viser fordelingen av årsverk i barnehager av ulik størrelse.

Figur 24 Prosentvis fordeling stillingskategorier av alle årsverk, etter barnehagens størrelse

Det er de minste barnehagene som avviker mest fra gjennomsnittstallene. Styrerårsverk i disse barnehagene (< 30 barn) utgjør en vesentlig større andel av alle årsverk i barnehagene enn i de øvrige barnehagene. Dette henger sammen med det tidligere kommenterte forholdet at i disse minste barnehagene vil styrer ha en større del av sin stilling knyttet til ped.leder-oppgaver og daglig samvær med barn i barnegrupper (se 5.6.2). Vi må anta at det er det samme forholdet som ligger til grunn for at ped.leder-årsverkene her utgjør en mindre andel enn i andre barnehager. Jo større barnehagen er, desto mindre andel utgjør styrers årsverk av det totale antall årsverk. Her går det et imidlertid et klart skille ved 30 barn. Et stykke på vei oppveies forskjellen av at andel årsverk for *assisterende* styrere er større, jo større barnehagen er, eksempelvis 0,6 prosent av alle årsverk for barnehager 45–59 barn og 1,7 prosent i barnehager ≥ 100 barn. Ellers noterer vi oss også at barnehager med 30–44 barn har relativt sett flere fagarbeidere enn andre barnehager, og (når sammenstilt med mindre styrerårsverk) relativt sett færre ped.leder-årsverk enn andre.

Vi fant ingen store forskjeller etter organiseringsform, bortsett fra at i barnehager med én gruppe (< 30 barn), utgjør årsverk for styrer en større andel av barnehagens totale antall årsverk (16 prosent), mot 7 prosent for alle barnehager. Ped.leder-årsverk utgjør her en mindre andel enn det som er vanlig (22 mot 28 prosent av i alle barnehager). Dette må tilskrives det forhold at i mindre barnehager har styrer oftere ped.leder-oppgaver som del av sitt ansvarsområde enn det som er tilfelle i større barnehager (jf. over).

5.6.2 Personalets ansvarsområder

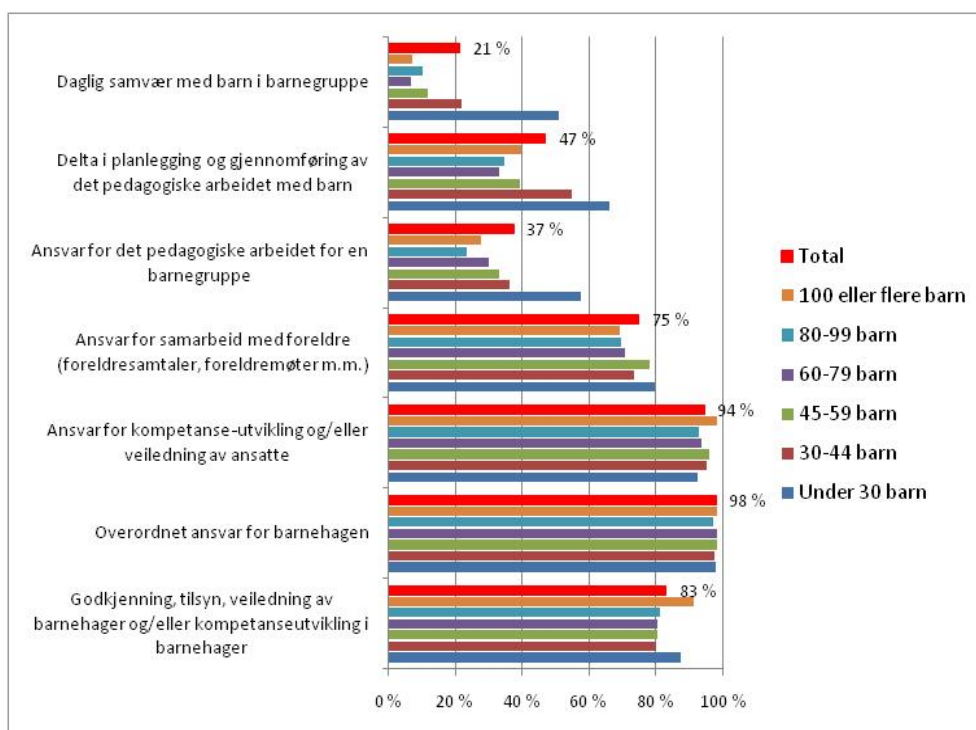
Ansatte i samme stillingskategori kan gis forskjellige arbeidsoppgaver og ansvar i ulike barnehager. Styrere ble derfor også bedt om å krysse av for det ansvar og de oppgaver som tilligger forskjellige stillingskategorier i deres barnehage (spørsmål 43). Vi skilte her mellom

barnehagemyndighetsoppgaver, overordnet ansvar for barnehagen, kompetanseutvikling og/eller veiledning, samarbeid med foreldre, pedagogisk arbeid i en barnegruppe, planlegging og gjennomføring av pedagogisk arbeid med barn og endelig daglig samvær med barn i en barnegruppe. Styrere ble bedt om å krysse av for hvilke av disse som tilligger stillingskategoriene (a) virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer, (b) fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder, (c) pedagogisk leder og (d) assistent/fagarbeider (spørsmål 43 i spørreskjema).

En innvending som kan reises mot disse analysene, er at vi ikke har skilt mellom *ene/hovedansvar* og *delansvar*. Vi har kun bedt styrer angi hvorvidt det tilligger ansvar og oppgaver som sådan, ikke hvor mye *arbeid* dette ansvaret innebærer, i form av stillingsbrøk eller lignende. Figurene gir like fullt en pekepinn på hvordan barnehager organiserer sine ulike stillinger, og hvilke arbeidsoppgaver de gir dem. Her slo barnehagens størrelse sterkere ut enn organiseringsform (med unntak av barnehager <30 barn med kun én gruppe, som gjenspeiler tendensen blant de minste barnehagene i påfølgende figurer). For at ikke gjennomgangen skal bli for omfattende, har vi derfor valgt kun å presentere de tendenser vi ser etter barnehagens størrelse.

Ansvarsområdene til virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer

Figuren under viser hvilke ansvarsområder som tilligger virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer i barnehagene i utvalget, etter barnehagens størrelse.

Figur 25 Ansvarsområdene til virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer, etter barnehagens størrelse

Totalt sett har disse stillingstypene daglig samvær med barn i 21 prosent av barnehagene. Deltakelse i planlegging og gjennomføring av de pedagogiske arbeidet med barn har man i 47 prosent av barnehagene, ansvar for pedagogisk arbeid i 37 prosent, ansvar for foreldresamarbeid i 75 prosent, ansvar for kompetanseutvikling eller veiledning i 94 prosent, overordnet ansvar i 98 prosent og barnehagemyndighetsoppgaver i 83 prosent av barnehagene.

På flere av ansvarsområdene er det lite systematisk variasjon å spore, etter barnehagens størrelse. Vi skal kommentere de tydeligste forskjellene klart: de som handler om styrers (e.l.) relasjon til og arbeid i barnegruppene. Det er en klar tendens til at styrer oftere arbeider i barnegruppene, da enten i daglig samvær eller i planlegging av det pedagogiske arbeidet, jo mindre barnehagen er, men at forskjellen er særlig stor for barnehager over og under 30 barn. Dette har sannsynligvis å gjøre med at i mindre barnehager er styrers stilling ofte kombinert styrer- og ped.leder-stilling. Motsatt er det kun i 7 prosent av de største barnehagene (≥ 100 barn) at person i styrerstilling (e.l.) har daglig samvær med barn i barnegruppe som del av sitt ansvarsområde (51 prosent i de minste, < 30 barn). Videre er deltakelse i planlegging og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet med barn del av oppgavene i 40 prosent av de største barnehagene (35 prosent i de nest største) mot 66 prosent i de minste. Vi ser det samme mønsteret når det gjelder ansvar for pedagogisk arbeid for en barnegruppe. Dette er del av styrers arbeidsoppgaver i 28 prosent av de største barnehagene (23 prosent i de nest største), mot i 57 prosent av de minste.

For de øvrige arbeidsområdene er forskjellene mindre.

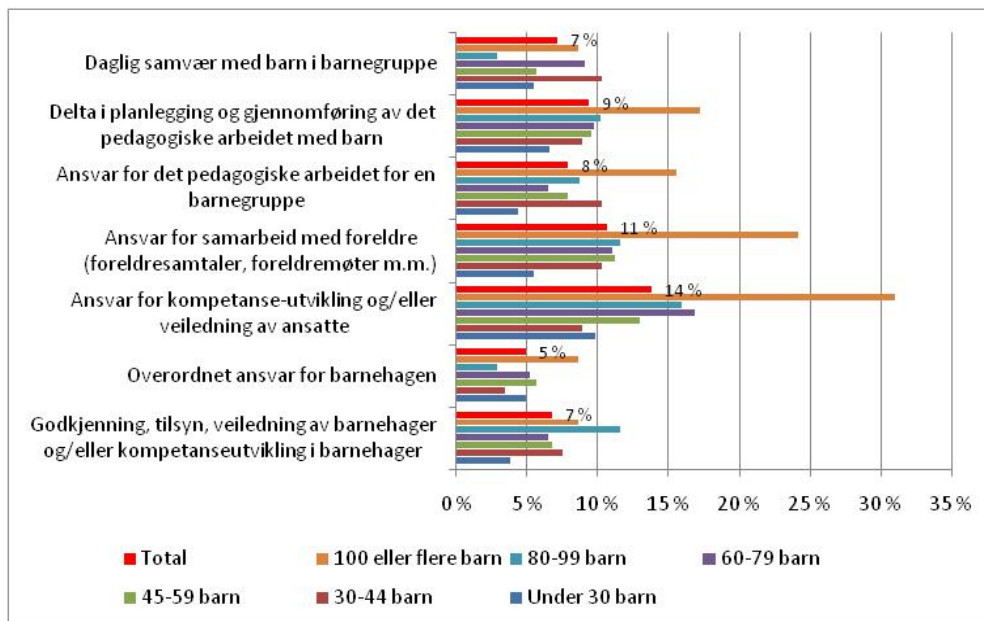
Ansvarsområdene til fagleder, veileder, teamleder og sone-/baseleder

Når det gjelder fagleder, veileder, teamleder og sone-/baseleder, så må vi først bemerke at dette er stillingskategorier som det er relativt uvanlig at barnehagene i utvalget opererer med. Kun 19 prosent av alle barnehagene har disse stillingsbenevnelsene. Det er en uvanlig stillingskategori i de minste barnehagene (< 30 barn), hvor kun 14 prosent har slike stillinger, men utbredt i de aller største barnehagene (≥ 100 barn), hvor 38 prosent av barnehagene har slike stillinger. I de andre størrelseskategoriene ligger andelen på oppunder 20 prosent.⁹

Når det gjelder de ansvarsområdene som styrer har svart at ligger til fagleder, veileder, teamleder og sone-/baseleder (utelatt de barnehagene hvor styrer ikke har krysset av for at det tilligger ansvar til slike stillinger), er ansvar for kompetanseutvikling og veiledning av ansatte det oftest forekommende svaret for denne stillingsgruppen (gjelder 69 prosent av disse barnehagene). I 53 prosent har de ansvar for samarbeid med foreldre, i 47 prosent for planlegging og gjennomføring av pedagogisk arbeid med barn, 35 prosent for daglig samvær med barn, 33 prosent for godkjenning, tilsyn av barnehager (og så videre) og i kun 25 prosent overordnet ansvar for barnehagen.

⁹ Hva gjelder organisering, er disse stillingsbenevnelsene videre mer utbredt i avdelingsfrie barnehager (29 prosent) enn i de avdelingsbaserte (18 prosent) og mellomkategorien (21 prosent).

Figuren under viser ansvarsområdet til personer i disse stillingskategoriene, gruppert etter barnehagens størrelse. Her har vi inkludert alle barnehager, også det store flertallet som ikke har krysset av for noen arbeidsoppgaver for disse stillingskategoriene. Figuren viser dermed andelen av barnehager i utvalget (totalt) hvor det tilligger ansvar og arbeidsoppgaver til fagleder, veileder, teamleder og sone-/baseleder.

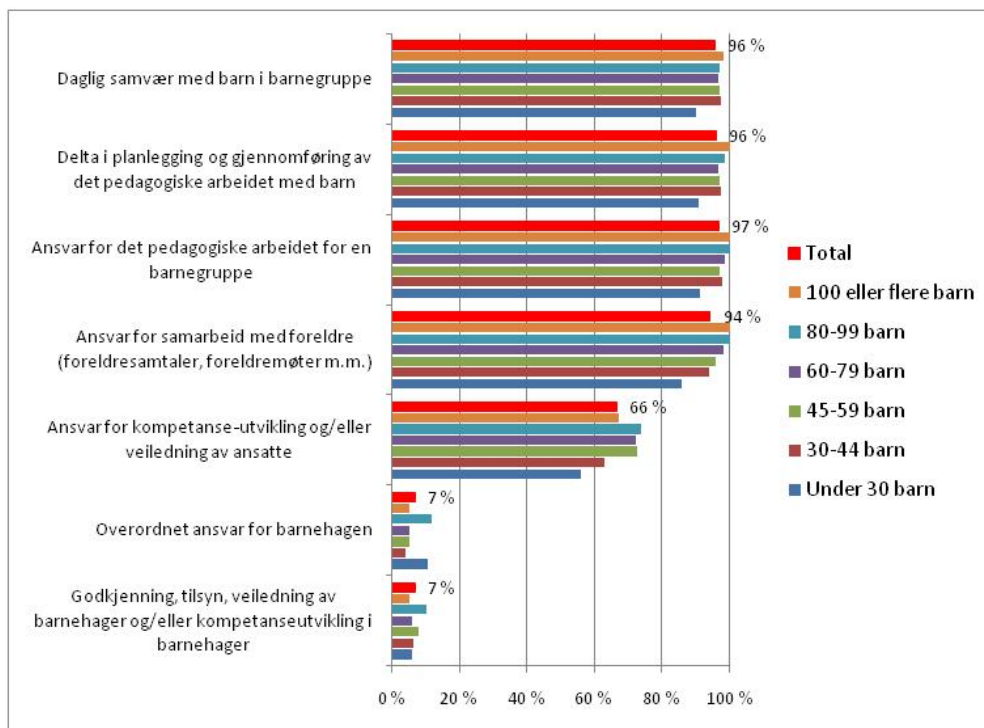

Figur 26 Ansvarsområdene til fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder, etter barnehagens størrelse.

Som det fremgår av figuren, er det langt mer utbredt jo større barnehagene er, at de fors tilligger ansvarsområder til fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder, noe som henger sammen med at dette er mer uvanlige stillingskategorier i mindre barnehager. Det går også et markant skille ved 100 barn, for noen av ansvarsområdene. I mer enn 3 av 10 barnehager med ≥ 100 barn tilligger det ansvar for kompetanseutvikling og/eller veiledning av ansatte til disse stillingene, og i nær 1 av 4 ansvar for samarbeid med foreldre.

Ansvarsområdene til de pedagogiske lederne

Figuren under viser hva styrere har svart om arbeidsoppgavene til ped.lederne.

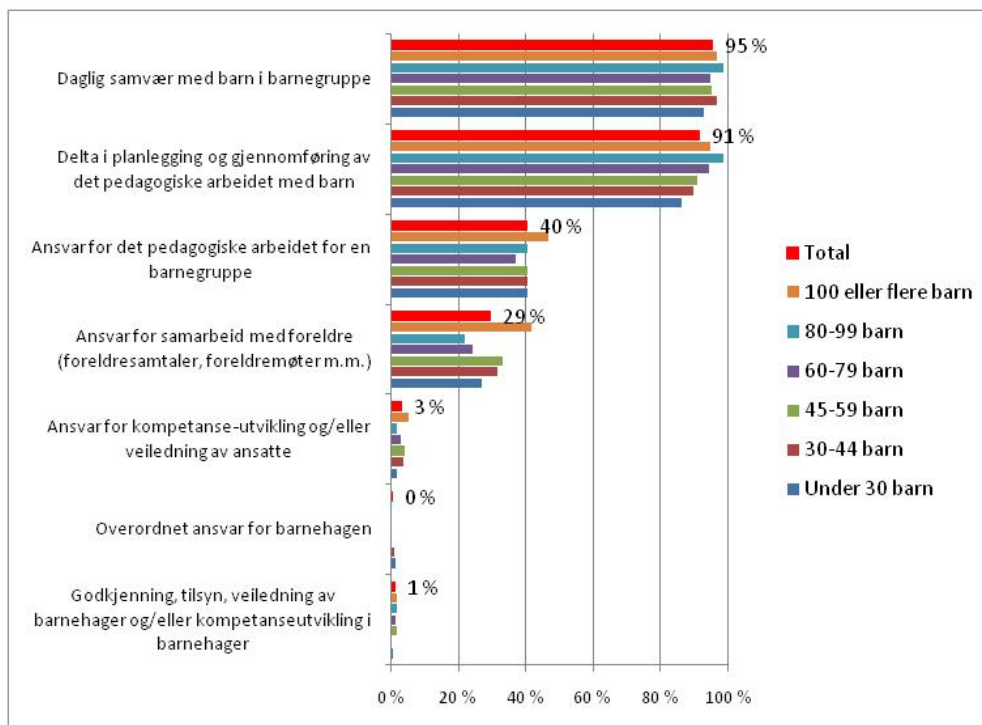
Figur 27 Ansvarsområdene til de pedagogiske lederne, etter barnehagens størrelse

I så godt som alle barnehager, på tvers av størrelse, har ped.ledere ansvar for daglig samvær med barn, deltakelse i planlegging og gjennomføring av de pedagogiske arbeidet med barn og ansvar for det pedagogiske arbeidet i en barnegruppe (alle i 96 eller 97 prosent av barnehagene). I 94 prosent av barnehagene har ped.ledere ansvar for samarbeid med foreldre, i 66 prosent for kompetanseutvikling og/eller ansatteveiledning. I kun 7 prosent av barnehagene har ped.ledere et overordnet ansvar for barnehagen. Det samme gjelder for barnehagemyndighetsoppgaver.

Forskjellene etter størrelse er mindre klare enn de vi så for virksomhetsledere, styrere o.l. Blant de minste barnehagene er det færre som oppgir at ped.leder har ansvar på så godt som alle områdene. Antakelig må dette tilskrives at i en del av disse barnehagene fyller styrer mye av rollen som ped.leder, og/eller at ped.leder-årsverket av den grunn er lite, slik at hele årsverket går til arbeid i barnegruppen (jf. 5.6.1). Barnehager som ikke har egne stillinger for ped.ledere, der styrer fyller denne rollen, kan også tenkes å ikke ha fylt ut arbeidsoppgaver for ped.leder, men kun for styrer (og assistent/fagarbeid). Dette gjør sammenlikninger på tvers av størrelse vanskelig (særlig for de minste barnehagene). Vi registrerer imidlertid en viss tendens til at ped.ledere har noe mer ansvar for samarbeid med foreldre, og for kompetanseutvikling og/eller veiledning av ansatte, jo større barnehagen er. Dette er i tråd med Selands (2009) funn om ansvarliggjøring nedover i organisasjonen, for eksempel fra styrer til ped.leder og assistent, i store barnehager. (Seland skriver om store «basebarnehager».)

Ansvarsområdene til assistentene og fagarbeiderne

Endelig skal vi se hvilke ansvarsområder og arbeidsoppgaver som tilligger assistenter og/eller fagarbeidere i barnehagene.

Figur 28 Ansvarsområdene til assistentene/fagarbeiderne, etter barnehagens størrelse

I 95 prosent alle barnehager har assistenter og/eller fagarbeidere daglig samvær med barn som del av sine arbeidsoppgaver. Deltakelse i planlegging og gjennomføring av de pedagogiske arbeidet med barn har man i 9 av 10 barnehager. Det at assistenter/fagarbeidere har ansvar for det pedagogiske arbeidet i en barnegruppe er mindre vanlig: 4 av 10 barnehager oppgir dette. Her må vi igjen tilføye at dette ikke er et spørsmål om *hovedansvar*. Sannsynligvis har styrere tolket dette spørsmålet som «delansvar». Ansvar for samarbeid med foreldre har assistenter/fagarbeidere i 3 av 10 barnehager. Kompetanseutvikling og/eller ansatteveiledning, overordnet ansvar for barnehagen og barnehagemyndighetsoppgaver er som vi ser, svært sjeldne ansvarsområder.

Vi ser ingen entydige forskjeller i assistentene og/eller fagarbeidernes arbeidsoppgaver etter barnehagens størrelse, men en tendens til at ansatte i disse to stillingstypene oftere deltar i planlegging og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet med barn, jo større barnehagen er. Dette skjer i 95 og 99 prosent i de to største barnehagetyperne, mot i 86 og 90 prosent av de to minste. Det er også en tendens til at det er vanligere at assistenter/fagarbeidere deltar i planlegging og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet med barn, jo større barnehagen er. Videre har assistenter/fagarbeidere i de aller største barnehagene noe oftere ansvar for foreldresamarbeid enn i andre barnehager. Vi ser altså en viss tendens til mer av

den ansvarliggjøringen nedover i organisasjonen som Seland (2009) mener kjennetegner mange store barnehager (særlig «basebarnehager»).

Personalets arbeidsoppgaver oppsummert

La oss kort fremheve noen hovedtrekk om forskjeller i hvilke arbeidsoppgaver som tilligger forskjellige stillinger i de ulike barnehagetyperne. En klar tendens er at styrer jobber mer i barnegruppene, enten i daglig samvær med barn, i deltakelse og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet med barn eller har ansvar for det pedagogiske arbeidet for en barnegruppe, jo mindre barnehagen er. Særlig er dette utbredt i de aller minste barnehagene (<30 barn), hvor det mest sannsynlig har sammenheng med at styrer kan være ansatt i en kombinasjon av styrer- og ped.leder-stilling.

Vi så videre at i særlig de aller største barnehagene (≥ 100 barn) er kompetanseutvikling og/eller ansatteveiledning, samt samarbeid med foreldre et ansvarsområde for fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder. Det er også en tendens til at det er vanligere at ansvarsområder tilligger disse stillingskategoriene, jo større barnehagen er, men at det er særlig blant de aller største barnehagene at dette er utbredt. Det har sammenheng med at disse stillingene i seg selv ikke er relativt uvanlige, i mindre barnehager.

Ped.leders oftest forekommende arbeidsoppgaver er arbeid i barnegruppene, samarbeid med foreldre, samt også kompetanseutvikling og/eller veiledning. Vi fant en viss tendens til at ped.ledere oftere har ansvar for foreldresamarbeid og kompetanseutvikling, jo større barnehagen er.

Assistentenes og fagarbeidernes viktigste arbeidsoppgaver er arbeid i barnegrupper. Også her ser vi at assistenter/fagarbeidere oftere gis andre arbeidsoppgaver, jo større barnehagen er. Særlig gjaldt dette for planlegging og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet, samt samarbeid med foreldre i de aller største barnehagene.

Igjen må vi imidlertid understreke at vi ikke har bedt respondent om skille mellom hovedansvar og delansvar, eventuelt bedt dem om en gradering fra mye til lite ansvar. Hadde vi gjort det, er det mulig at bildet hadde vært annerledes. Det er for eksempel mulig at tendensen til mer ansvarliggjøring av ped.ledere og assistenter i større barnehager hadde vært klarere (jf. Seland 2009). Dette vil være et punkt for fremtidig forskning.

5.6.3 Personalets utdanning

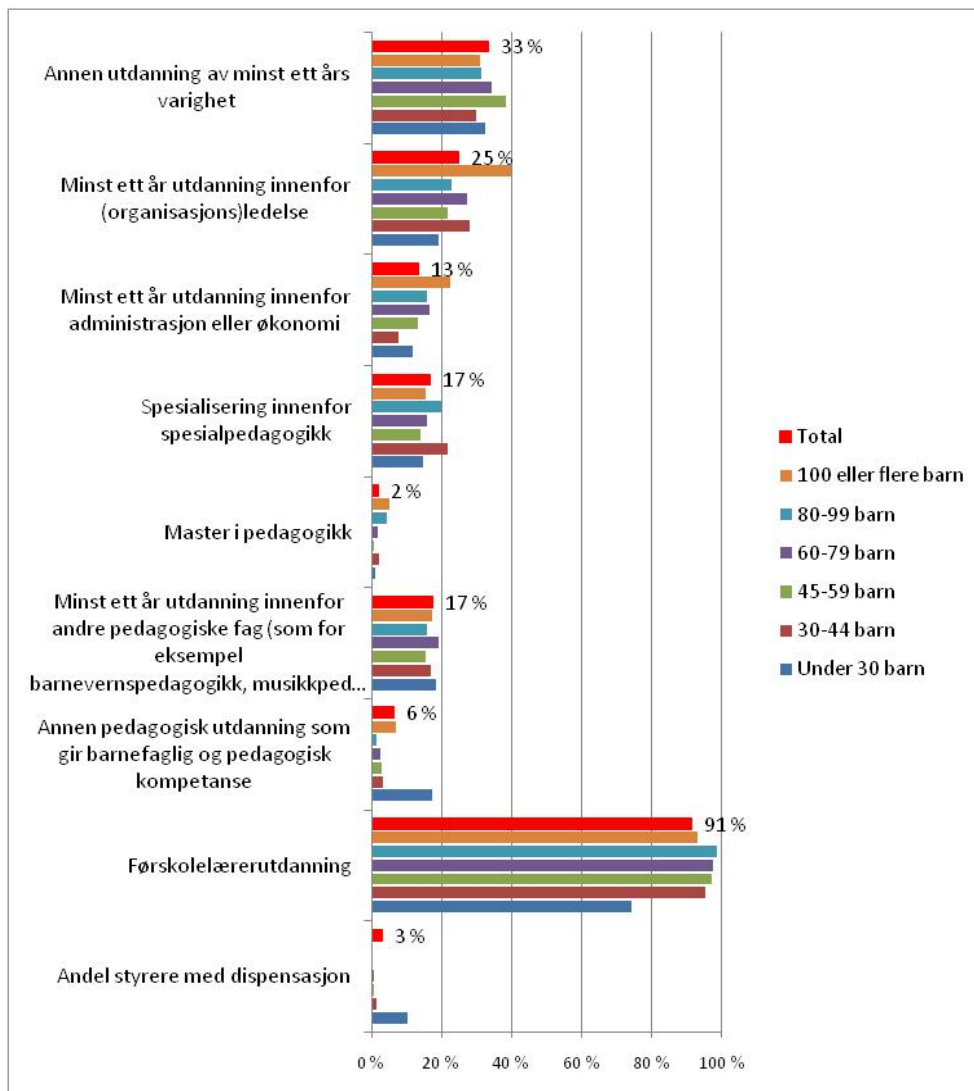
«Personalets faglige og personlig kompetanse er barnehagens viktigste ressurs og en forutsetning for at barnehagen skal være en god arena for omsorg, lek, læring og sosial utjevning», heter det i St.meld. nr 41 2008–2009, s. 22). Det er vanlig i barnehagesektoren å konsentrere seg om pedagogisk kompetanse, særlig på førskolelærerutdanningen (se *ibid.*: kapittel 4), noe som er helt naturlig, gitt at barnehagen skal være en pedagogisk institusjon.

En del av denne undersøkelsens mandat har også vært å kartlegge personalets utdanningsbakgrunner mer bredt. Hvilke *typer* utdanninger besitter personalet i norske barnehager, også utover de vanlige «barnehageutdanningene», slik som førskolelærerutdanning og fagbrev i barne- og ungdomsarbeid? Hvor mange innen forskjellige

stillingskategorier har ulike typer utdanning? I spørreskjemaet som gikk til barnehagene fokuserte vi på utdanningsbakgrunnen hos styrere, pedagogiske ledere og assistenter. Størrelse slo sterkere ut enn organiseringsform, det vil si ga klarere mønstre. Vi forfølger derfor her kun tendensene etter størrelse. Vi skal starte med styrerne.

Styreres utdanning

Grafen under viser andelen av barnehager som har oppgitt at styrer har ulike utdanninger, samt andelen av styrere i barnehager som er ansatt med dispensasjon fra utdanningskravet. Den er konstruert av spørsmålene 5, 30, 31 og 32. De fleste svaralternativene her er med hensikt ikke gjensidig utelukkende (førskolelærer eller annen tilsvarende pedagogisk utdanning er det), slik at mange styrere har kombinasjoner av utdanninger.

Figur 29 Styrers utdanning, etter barnehagens størrelse

Når det gjelder de formelle utdanningskravene til styrer eller virksomhetsleder, så ser vi (som forventet) at langt de fleste styrere utdannet førskolelærere (9 av 10). 6 prosent av styrerne har en annen pedagogisk kompetanse som gir tilsvarende formell kompetanse, mens kun 3 prosent av styrerne i barnehagene i utvalget er ansatt med dispensasjon fra utdanningskravet. Her skiller de minste barnehagene seg ut, med både flere med annen pedagogisk utdanning som gir formell kompetanse og vesentlig flere barnehager med styrere med dispensasjon fra utdanningskravet. Ingen av styrerne i de to største kategoriene våre (80–99 og ≥ 100 barn) er ansatt med dispensasjon, mot 1 av 10 styrere i de minste barnehagene.

Videre har 1 av 4 styrere i utvalget minst ett års utdanning innenfor organisasjonsledelse. Her skiller de aller største barnehagene (≥ 100 barn) seg klart ut, ved at 4 av 10 styrere har slik utdanning.

13 prosent av styrerne i barnehagene har minst ett års utdanning innenfor administrasjon eller økonomi. Også her skiller styrere i de aller største barnehagene seg ut – 22 prosent har administrativ og/eller økonomisk tilleggsutdanning.

17 prosent av styrerne har spesialisering innen spesialpedagogikk. Her er det ingen klare forskjeller etter størrelse.

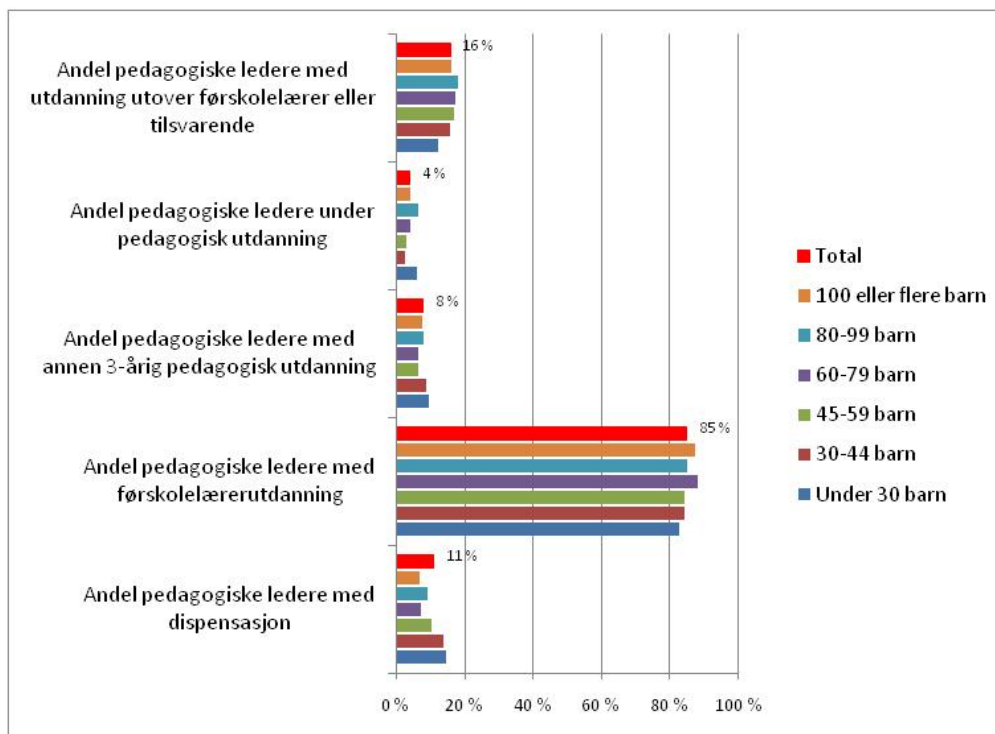
Svært få styrere har en master i pedagogikk (2 prosent). Andelen er imidlertid klart høyere i de to neste største barnehagetyperne (80–99 og ≥ 100 barn), med henholdsvis 4 og 5 prosent, mot 1–2 prosent i de øvrige.

Endelig har 1 av 3 styrere annen utdanning av minst ett års varighet. Her er det ingen entydige forskjeller etter størrelse (alle ligger mellom 30 og 38 prosent).

Oppsummert om styrers utdannelse kan vi si at det er de aller største (≥ 100 barn) og de aller minste (< 30 barn) barnehagene som avviker fra hovedmønsteret. De minste barnehagene skiller seg ut ved at relativt sett flere har styrer med dispensasjon fra utdanningskravet, de største ved at vesentlig flere av dem har styrer med utdanning innen ledelse, administrasjon/økonomi og/eller master i pedagogikk.

Pedagogiske lederes utdanning

Utdanningsbakgrunnene til ped.lederne i barnehagene i utvalget fremgår av figuren under. Her valgte vi å operere med færre svaralternativer. En dimensjon er de utdanningene som gir formell kompetanse (førskolelærer og annen 3-årig pedagogisk utdanning på universitets-/høgskolenivå). Vi har videre undersøkt hvor mange ped.ledere som er ansatt på dispensasjon, hvor mange som er i utdanning for å bli førskolelærer, og endelig hvor mange som har utdanning utover formelle krav. Figuren er bygget opp av svarene på spørsmål 35 i skjemaet. Andelen på dispensasjon er gitt av svaret på spørsmål 35 dividert på antall ped.ledere i barnehagen totalt (spørsmål 5).

Figur 30 Pedagogiske leders utdanning, etter barnehagens størrelse

Vi ser at 85 prosent av ped.lederne i utvalget er utdannet førskolelærere, og 8 prosent har annen 3-årig pedagogisk utdanning som gir tilsvarende formell kompetanse. 11 prosent av ped.lederne i utvalget har dispensasjon fra utdanningskravet. Her har det forekommet en del feilsvar fra styrere (et misforhold mellom svar på spørsmål 35 og 5), da disse tre summerer seg til mer enn 100 prosent, slik de ellers ville gjort. Tallene gir uansett en god indikator på andelen med formell kompetanse og andelen med dispensasjon.

Her ser vi det samme mønsteret etter størrelse som vi gjorde for styrere. Annen 3-årig pedagogisk utdanning er mer utbredt i de minste barnehagene enn i de øvrige (om enn forskjellene er relativt små). Samtidig ser vi klare forskjeller i andelen ped.ledere som er på dispensasjon. Denne andelen er klart lavest i de aller største barnehagene (7 prosent i barnehager med ≥ 100 barn) og klart høyest i de to minste barnehagetyperne (14 prosent i 30–44 barn og 15 prosent i < 30 barn).

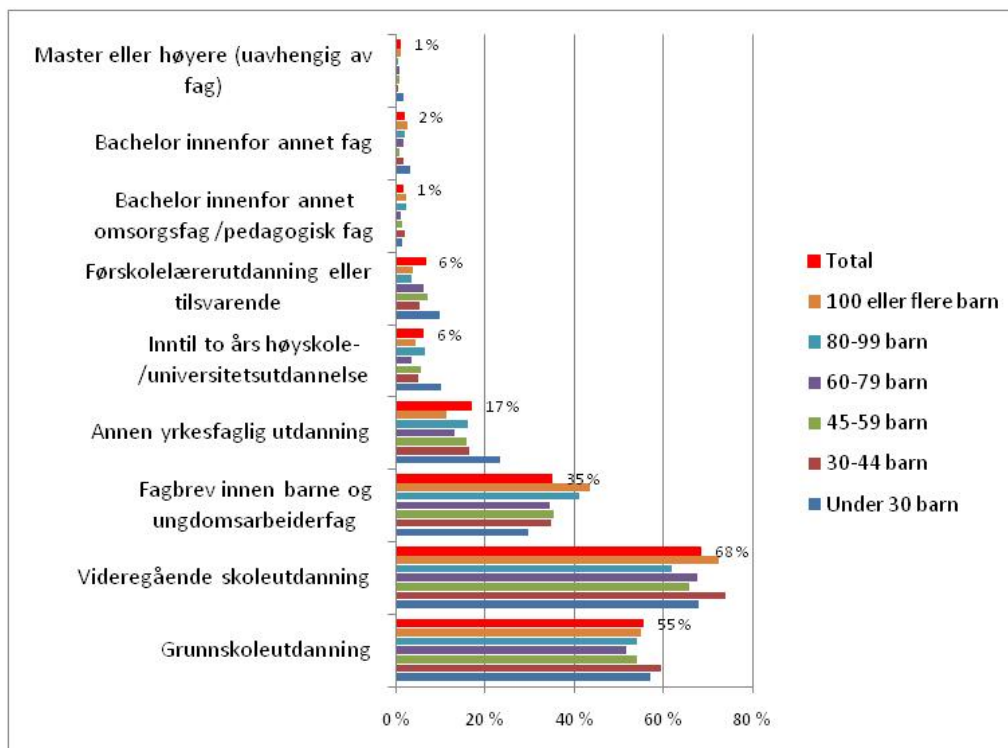
4 prosent av ped.lederne i utvalget er under utdanning for å bli førskolelærer, uten at vi ser klare forskjeller etter størrelse.

Endelig har 16 prosent av ped.lederne i utvalget utdanning utover førskolelærer eller tilsvarende. Også her ser vi forskjeller etter størrelse, om enn de ikke er helt entydige.

Vi kan kort oppsummere kartleggingen av ped.ledernes utdanning med at større barnehager gjennomgående har noe bedre utdannede ped.ledere enn mindre barnehager, slik vi også så gjaldt for styrernes utdanning.

Assistentenes utdanning

Figuren under viser hvordan barnehagene svarte på spørsmålet om assistentenes utdanninger (spørsmål 39). Her spurte vi om høyeste fullførte utdanning.

Figur 31 Assistentenes høyeste fullførte utdanning, etter barnehagens størrelse

Disse svarene er vanskeligere å tolke enn svarene for styrere og ped.ledere. Vi antar at det i de fleste tilfellene er styrer selv om har fylt web-skjemaet. Disse kjenner godt til egen utdanning. Ped.lederne kjenner de også til utdanningssituasjonen til, siden vi der hovedsakelig har de formelle kategoriene (pedagogisk kompetanse og dispensasjon), som styrer må kjenne til i sitt arbeid med at barnehagen skal oppfylle lovpålagte krav. Vi hadde også med spørsmål om hvor mange ped.ledere som er under utdanning for å bli førskolelærer, som styrer også må antas kjenne til. Da det ikke er noen formelle utdanningskrav til en assistentstilling, kan det tenkes at styrere oftere ikke kjenner til den nøyaktige utdanningsbakgrunnen til hver enkelt assistent. Hvis det i tillegg er tale om assistenter som styrer ikke selv har vært med på å ansette, kan dette problemet bli desto større. Spørsmålet ble stilt som «omtrent hvor mange». Barnehagen ble bedt om å summere antall assistenter som innehar hvilken utdanning som høyeste fullførte. Vi ser at det har forekommet to typer feil i utfyllingen. Den ene er at respondenten har summert opp alle assistentene som har grunnskole, videregående skole og så videre, det vil si at de ikke har begrenset svaret til *høyeste* utdanning. Den andre feilen, som er mindre i omfang, var at en del av respondentene ikke begrenset seg til assistentene, men summerte opp utdannelsen til

hele personalet. I tillegg vil det forekomme tilfeller hvor assistentene kan ha flere utdanninger som høyeste fullførte utdanning, dersom vedkommende har bachelor *både* i «annet omsorgsfag» og i «annet fag». Dette gjør at andelen assistenter etter utdanningstype ikke summerer seg til 100 prosent innen hver barnehage, men ofte er langt høyere. I retrospekt ser vi at dette spørsmålet burde vært stilt på en annen måte i spørreskjemaet, for å redusere feilrapportering fra respondentene. Figuren gir likevel et grovt bilde over den høyeste utdanning assistentene har fullført. Den mest vanlige utdannelsen barnehageassistentene innehar, utover videregående skole, er fagbrev innen barne- og ungdomsarbeiderfag (35 prosent), etterfulgt av annen yrkesfaglig utdanning (17 prosent). Det er en relativt lav andel blant assistentene som har førskolelærerutdanning eller formelt likeverdig pedagogisk utdanning (6 prosent). Utdanning på bachelor- eller masternivå, enten det er innen omsorgsfag eller andre fag, er svært uvanlig (1–2 prosent av assistentene).

Når det gjelder størrelse, ser vi en tendens til at andelen assistenter med fagbrev innen barne- og ungdomsarbeid stiger, jo større barnehagen er (30 prosent i de minste og 43 prosent i de største barnehagene). Vi noterer oss også at 10 prosent av assistentene i de aller minste barnehagene har førskolelærerutdanning eller annen formelt likeverdig utdanning (6 prosent totalt).

Forskjellene etter størrelse er med andre ord mindre klare for assistentene enn for ped.lederne og styrene, bortsett fra den klart høyere andelen barne- og ungdomsarbeidere i større barnehager og den noe høyere andelen førskolelærere eller tilsvarende i de små. Vi må også legge til at er det vesentlig mer usikkerhet forbundet med tallene for assistenter enn for de øvrige stillingskategoriene (jf. over).

Oppsummert om størrelse og personalets utdanning

Jo større barnehagen er, desto oftere oppfyller de kravene om formell utdanning, samt har noe oftere tilleggsutdanninger blant personalet. Større barnehager har for eksempel gjennomgående noe bedre utdannede ped.ledere enn mindre barnehager. For styrers utdanning skilte de aller største (≥ 100 barn) og de aller minste (< 30 barn) barnehagene seg ut: Relativt sett flere av de minste barnehagene har styrer med dispensasjon fra utdanningskravet. Vesentlig flere styrere i de største barnehagene har utdanning innen ledelse, administrasjon/økonomi og/eller en master i pedagogikk (selv om det i hele tatt er få styrere med master i pedagogikk: 2 prosent). Vi må med andre ord forsiktig konkludere med at med økende størrelse følger bedre utdannet personale.

5.6.4 Gjennomsnittsalder i personalgruppen

Styrere ble også bedt om å anslå gjennomsnittlig alder blant personalet (spørsmål 6). Bakgrunnen for spørsmålet er at det med en viss alder kan ventes erfaring. Men som kvalitetsmål er dette selvsagt diskutabelt: Høy alder kan bety at man ikke er faglig oppdatert, kanskje særlig når det gjelder pedagogene (ped.ledere og styrer). Et ungt og nyutdannet personale kan motsatt tenkes å bety vitalitet. Uten at vi skal ta stilling til hvorvidt alder i personalet er et kvalitetsmål i seg selv, har vi som et innspill til diskusjon inkludert tallene på dette.

Kategoriene vi brukte til dette spørsmålet var gjennomsnittsalder <25 år, 26–30 år, 31–40 år, 41–50 år, 51–60 år og >61 år.

Ingen barnehager oppga at gjennomsnittsalder blant personalet er under 25 år eller over 61 år. Langt den vanligste gjennomsnittsalder 31–40 år (55 prosent) og dernest 41–50 år (36 prosent). Kun 6 prosent oppga gjennomsnittsalder 26–30 år og kun 2 prosent 51–60 år.

Vi fant forskjeller etter både organisering og størrelse. Det er klart flere blant avdelingsfrie barnehager der gjennomsnittsalderen blant personalet er 26–30 år: oppunder 14 prosent mot 4,6 prosent i avdelingsbaserte. Flere avdelingsbaserte barnehager har gjennomsnittsalder i personalet 41–50 år: 39 prosent mot 24 prosent i de avdelingsfrie.

Tabellen under viser gjennomsnittsalder blant personalet etter barnehagens størrelse.

Personalets gjennomsnittsalder	<30 barn	30–44 barn	45–59 barn	60–79 barn	80–99 barn	≥100 barn	Total
26–30 år	6,6 %	5,3 %	3,8 %	5,6 %	9,9 %	13,1 %	6,3 %
31–40 år	51,0 %	51,3 %	49,5 %	60,2 %	66,2 %	68,9 %	55,2 %
41–50 år	39,3 %	37,3 %	45,7 %	33,5 %	23,9 %	16,4 %	36,2 %
51–60 år	3,1 %	4,7 %	0,5 %	0,6 %	0,0 %	0,0 %	1,8 %
Vet ikke	0,0 %	1,3 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	1,6 %	0,5 %

Tabell 11 Personalets gjennomsnittsalder, etter barnehagens størrelse

Tabellen viser grovt sagt at jo større barnehagen er, dess lavere er gjennomsnittsalderen blant personalet (slik styrer har anslått den). Eksempelvis: Mens 13 prosent blant barnehagene med ≥100 barn har gjennomsnittsalder blant personalet på 26–30 år, så gjelder dette kun 7 prosent av barnehagene med <30 barn. Forskjellen er også klar for gjennomsnittsalder 31–40 år, som er mer utbredt, jo større barnehagen er. Særlig stor er forskjellen når det gjelder barnehager med gjennomsnittsalder blant personalet mellom 41–50 år. Dette er utbredt blant mindre barnehager (mest utbredt i mellomstore (45–59 barn)), men langt mer uvanlig i de største barnehagene.

Det ligger nær å anta at disse forskjellene har med barnehagens etableringstidspunkt å gjøre. Som vi har sett, er større barnehager jevnt over nyere enn de mindre.

5.6.5 De pedagogiske ledernes og assistentenes erfaring i barnehagesektoren

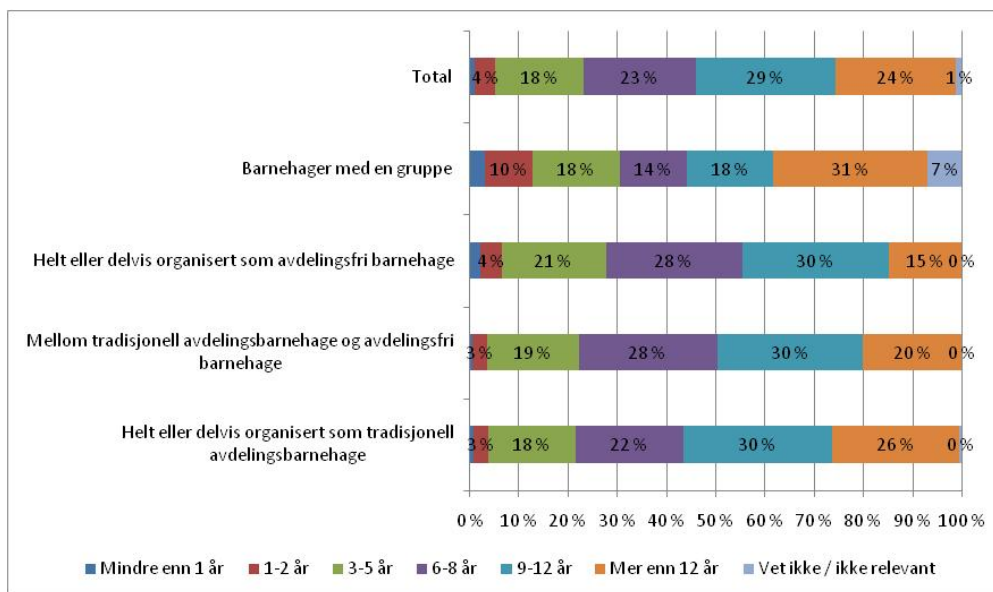
For å få en oversikt over hvor lang erfaring de ansatte i barnehagene har, ba vi styrerne om å anslå hvor lenge de fleste pedagogiske ledere (spørsmål 37) og assistentene (spørsmål 42) i barnehagen har jobbet innenfor barnehagesektoren.

Pedagogiske ledere

Totalt sett er det kun i 1 prosent av barnehagene at styrer oppgir at ped.ledere har jobbet innenfor barnehagesektoren i under ett år, og bare 4 prosent oppgir kun 1–2 års fartstid for

ped.ledere. Det vanligste svaret er 9–12 års fartstid (29 prosent), ≥ 12 år (24 prosent), 6–8 år (23 prosent) og deretter 3–5 år (18 prosent).

Vi fant klare forskjeller etter både størrelse og organiseringsform. Hva gjelder størrelse, er hovedmønsteret at både ped.ledere og assistenter har lenger fartstid, jo mindre barnehagen er. De har også lenger fartstid i avdelingsbaserte barnehager enn i avdelingsfrie og i mellomkategorien. Både for størrelse og organiseringsform gjenspeiler nok forskjellene langt på vei barnehagens etableringsår: Nyere barnehager vil naturlig tiltrekke seg flere nyutdannede (ped.ledere) eller personer som er nye på arbeidsmarkedet (assistenter) enn det en eldre organisasjon vil, dersom 'turnover' sistnevnte sted ikke er svært høy. Som vi viste tidligere er både avdelingsfrie og store barnehager gjennomgående bygget senere enn andre barnehager. Vi skal her bare gjengi tallene etter organisering.

Figur 32 Styrers anslag over antall år de fleste pedagogiske lederne har jobbet i barnehagesektoren, etter organisering

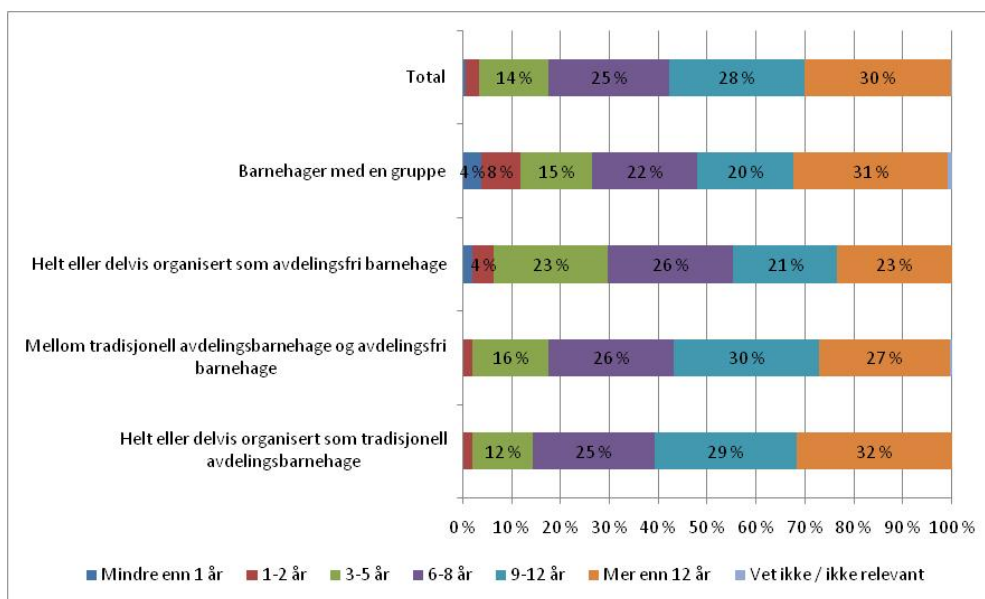
Målt etter styrers anslag, ser vi at ped.ledere i avdelingsfrie barnehager gjennomgående har jobbet i barnehagesektoren i færre antall år enn ped.ledere i avdelingsbaserte barnehager, og at mellomkategorien plasserer seg i midten. I de avdelingsfrie barnehagene har 55 prosent av ped.lederne mindre enn 9 års erfaring fra barnehagesektoren, mot 44 prosent i de avdelingsbaserte. I 27 prosent av de avdelingsfrie barnehagene har ped.lederne 5 års erfaring eller mindre, mot 22 prosent i de avdelingsbaserte. Vi merker oss også at aldersfordelingen er mer polarisert blant barnehagene med <30 barn og én gruppe. Her er det både flere barnehager med svært erfarne ped.ledere (31 prosent > 12 år) og mange barnehager hvor ped.lederne har relativt kort fartstid (31 prosent <3 år), selv om årsaken er uklar.

Samlet sett må vi si at ped.ledere i avdelingsbarnehager jevnt over har jobbet i barnehagesektoren i noe lengre tid enn ped.ledere i avdelingsfrie barnehager og

mellomkategoribarnehager. Imidlertid er det sannsynlig at forskjellen langt på vei skyldes forskjellig oppstartsår

Assistenter

Det er det samme bildet vi ser blant assistentene. Og forskjellene er enda klarere. Hvis vi først sammenlikner barnehageerfaringen til assistentene med den til ped.lederne, ser vi at det jevnt over er noe vanligere at assistenter har lang erfaring enn at ped.ledere har det. I 3 av 10 barnehager har assistentene > 12 års erfaring mot i 1 av 4 barnehager for ped.lederne. Mest sannsynlig vil denne forskjellen skyldes at ped.ledere har vesentlig større muligheter enn assistenter for å avansere, for eksempel til styrerstillinger eller for den saks skyld til barnetrinnet på skolen (jf. Gulbrandsen 2009, som viser at barneskolene rekrutterte relativt mange førskolelærere i årene før årtusenskiftet). Vi fant ingen tydelige sammenheng mellom assistentenes erfaring og barnehagens størrelse,¹⁰ men derimot klare forskjeller etter organiseringsform.

Figur 33 Styrers anslag over antall år de fleste assistentene har jobbet i barnehagesektoren, etter organisering

I 55 prosent av de avdelingsfrie barnehagene har assistentene 8 års erfaring eller mindre, mot i 39 prosent av de avdelingsbaserte. Her ligger mellomkategorien nærmere de avdelingsbaserte enn de avdelingsfrie. I 29 prosent av de avdelingsfrie barnehagene har

¹⁰ Det er langt mer uvanlig at assistenter har >12 års erfaring i barnehager med 80-99 eller ≥100 barn, mens størrelse ikke slo ut før 80 barn. Derimot er det ikke mer utbredt med svært kort erfaring i de større enn i de små.

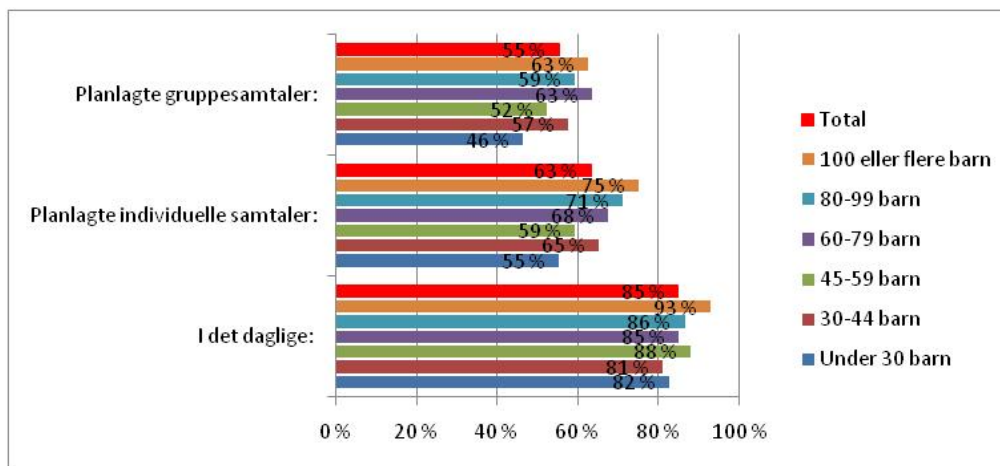
assistentene mindre enn 5 års erfaring, mot kun 14 prosent i de avdelingsbaserte. Igjen ser vi at barnehager med <30 barn med en gruppe er mer polariserte enn de øvrige typene.

Som nevnt skyldes forskjellene antakeligvis etableringstidspunkt, da avdelingsfrie barnehager jevnt over er bygget senere enn avdelingsbaserte. Et stykke på vei kan nok de store forskjellene her også skyldes den raske utbyggingstakten de senere årene, der mange barnehager har vært på jakt etter arbeidstakere i det samme arbeidsmarkedet, i et hittil ukjent omfang.

Likevel kan det også spekuleres i hvorvidt manglende erfaring hos assistenter, og særlig hvis det gjelder *mange* av assistentene, slik vi har sett det her, er en mulig faktor i en barnehages «skån» på strukturell kvalitet. Det å være assistent kan langt på vei sies å være et erfaringsbasert yrke. En førskolelærer med relativt fersk utdanning vil ofte være faglig mer oppdatert enn en som var utdannet for 20 år siden. Motsatt er det en rimelig antakelse at det å ha mange assistenter med kort fartstid fra barnehagesektoren ikke vil være en fordel for en barnehage, da de antakelig mangler den erfaringsbaserte kunnskapen som det vil gi å ha jobbet i barnehage over tid. Hvis assistenters erfaring er et mål på strukturell kvalitet, må vi konkludere med at avdelingsfrie barnehager kommer noe dårligere ut enn de avdelingsbaserte.

5.6.6 Veiledning av assistenter

Et neste forhold vi skal se på, er hvilke rutiner og praksis barnehagene har når det gjelder veiledning av assistenter. Vi spurte styrere om å svare ja eller nei på om det gis veiledning til assistenter i det daglige, i planlagte individuelle samtaler og i planlagte gruppesamtaler. Figuren under viser svarfordelingen, etter barnehagens størrelse.

Figur 34 Veiledning til assistenter, etter barnehagens størrelse

Totalt gir 55 prosent av barnehagene i utvalget veiledning til assistentene i planlagte gruppesamtaler og 63 prosent gjennom planlagte individuelle samtaler. 85 prosent gir veiledning i det daglige arbeidet. Mange barnehager veileder med andre ord assistentene sine på flere måter.

Vi fant ingen klare forskjeller etter organiseringsform, men etter størrelse er tendensen klar: Jo større barnehagen er, desto mer utbredt er det at man veileder assistenter. Dette gjelder både i det daglige, i planlagte individuelle samtaler og gruppesamtaler. Mens eksempelvis 75 prosent av de aller største barnehagene (≥ 100 barn) gir veiledning av assistentene i planlagte individuelle samtaler, gjelder dette bare for 55 prosent av de aller minste (< 30 barn). Og i 93 prosent av de største barnehagene veileder assistenter i det daglige arbeidet, mot 82 prosent av de minste.

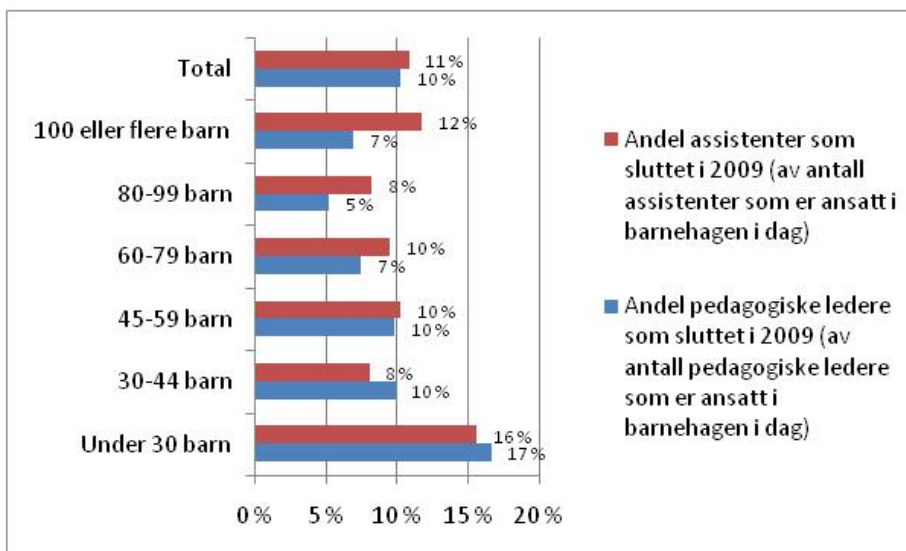
Etablerte rutiner for veiledning av assistenter kan sies å være et mål for strukturell kvalitet, som grovt sagt ivaretas bedre, jo større barnehagen er. Dette stemmer overens med Winsvold og Gulbrandsens undersøkelse (2009), hvor de større barnehagene skårer høyt på flere formelle kvalitetsindikatorer, slik som medarbeidersamtaler og brukerundersøkelser. En annen hypotese kan være at jo mindre en barnehage er, desto mindre er det opplevde behovet for veiledning av assistenter. I en liten barnehage, kanskje særlig der styrer har deler av sitt arbeid i barnegruppe, skjer det antakelig mye *ad hoc* veiledning. Vi har også sett at assistenter i mindre barnehager har lenger fartstid i sektoren enn i større barnehager. Slik sett er det også mulig at fordi assistentene har lenger erfaring, så oppleves behovet for veiledning av dem mindre presserende enn i større barnehager, hvor assistenter har kortere erfaring. Her tvinges vi imidlertid til antakelser.

5.6.7 Stabilitet blant pedagogiske ledere og assistenter

Winsvold og Gulbrandsen (NOVA) skriver at det er vanlig «(...) å mene at den omsorg som personalet kan yte, øker med økende stabilitet» (2009: 29), fordi personalmessig stabilitet sikrer stabile relasjoner mellom barn og voksne. Høy stabilitet blant personalet har også betydning for foreldre til barnehagebarn, som vil være opptatt av å ikke måtte forholde seg til ukjente voksne i barnehagen. Slik sett er personalmessig stabilitet en viktig indikator på strukturell kvalitet, som igjen vil legge grunnlag for den pedagogiske kvaliteten. Som vi så i kapittel 3 om pedagogisk kvalitet, er det essensielt for særlig de yngste barna at de gis få og stabile tilknytningspersoner. Vi har operasjonalisert personalmessig stabilitet gjennom andelen assistenter og ped.ledere som sluttet i løpet av forrige barnehageår.

Vi skal sammenlikne resultatene våre med NOVAs, og konsentrerer oss derfor om barnehagenes størrelse, fremfor organiseringsform (som NOVA ikke har brukt som bakgrunnsfaktor her).

Vår undersøkelse hadde en noe annen kategorisering av personalet her enn NOVAs. Der Winsvold og Gulbrandsen har spurt om hvor mange ansatte (totalt) som sluttet siste barnehageår, og skilte mellom ansatte med og uten førskolelærerutdanning, har vi spurt om antall pedagogiske ledere og assistenter som sluttet (spørsmål 37 og 42). Figuren under viser andelen av disse som sluttet i løpet av forrige barnehageår, etter barnehagens størrelse.

Figur 35 Andel ped.ledere og assistenter som sluttet i løpet av forrige barnehageår (2009), av antall ansatt i dag, etter barnehagens størrelse.

Winsvold og Gulbrandsen viser til tidligere undersøkelser som har tydet på at assistenter har vært klart mer stabil arbeidskraft enn pedagogiske ledere (Redtvedt et al. 1999, ref. i ibid.: 33). NOVAs tall viste at 9 prosent av alle ansatte med førskolelærerutdanning og 11 prosent av dem uten slik utdanning sluttet i løpet av forrige barnehageår. Gjennomsnittstallene våre er påfallende like NOVAs, og støtter deres funn at førskolelærere/ped.ledere ikke er en mindre stabil arbeidskraft enn assistenter. I våre data (med en noe annen kategorisering) ser vi at 11 prosent av alle assistenter sluttet mot 10 prosent av alle ped.ledere.

Når vi bryter andelen som sluttet i begge stillingskategoriene ned på størrelse, fremkommer det en ganske annen tendens enn den som Redtvedt m.fl. påpekte i 1999: I større barnehager (>60 barn) er det faktisk mer stabilitet blant ped.lederne enn blant assistentene. I mindre barnehager (<45 barn) er det omvendt, selv om forskjellene der er mindre.

Når det gjelder personalets stabilitet som sådan, gir ikke figuren noen klare indikatorer på at barnehagens størrelse har betydning. Vi ser at andelen av både assistenter og ped.ledere som sluttet er klart høyest i de aller minste barnehagene (<30 barn). Disse tallene må imidlertid tolkes med varsomhet. Tallene er andelen assistenter og ped.ledere som sluttet i hver barnehage. Dette har vi tatt gjennomsnittet av for hver barnehagestørrelse. Tabellene viser med andre ord gjennomsnittet for hver barnehagestørrelse. I en liten barnehage vil det at én assistent eller ped.leder slutter gi langt større utslag enn i en stor barnehage. For eksempel: 1 av 4 assistenter slutter = 25 prosent sluttet i fjor. Dette vil gi stort utslag på gjennomsnittstallene.

Winsvold og Gulbrandsen (ibid.: 33) skriver at personalstabiliteten avtar med økende størrelse på barnehagen. Bakgrunnen for den slutningen er at *antallet* ansatte (gjennomsnitt) som sluttet i løpet av siste barnehageår er høyere, jo større barnehagen er, og at andelen

barnehager der ingen ansatte sluttet er høyere, jo mindre barnehagen er. *At face value* er dette riktig, men vi mener at det er en feilslutning. Det er helt klart større sannsynlighet for at, la oss si 1 av 10 ansatte slutter i løpet av et år enn at 1 av 2 gjør. Følgelig vil det, nær selvsagt, være flere i løpet av et år som slutter og begynner i en større barnehage enn i en liten. Vi har gjengitt våre tall i tabellen nedenfor, som er en modifisert variant av Winsvold og Gulbrandsens (ibid.: 33), men der vi har skilt mellom ped.ledere og assistenter, og har en annen kategorisering av størrelse.

	<30 barn	30–44 barn	45–59 barn	60–79 barn	80–99 barn	≥100 barn	Total
Andel barnehager der ingen ped.ledere sluttet	82 %	77 %	67 %	65 %	72 %	54 %	72 %
Andel barnehager der ingen assistenter sluttet	74 %	74 %	60 %	56 %	52 %	36 %	63 %
Antall ped.ledere som sluttet (gjennomsnitt)	,24	,25	,35	,42	,36	,63	,34
Antall assistenter som sluttet (gjennomsnitt)	,37	,38	,61	,72	,73	1,29	,59

Tabell 12 Prosentandel barnehager der ingen ped.ledere og assistenter sluttet i løpet av siste barnehageår og gjennomsnittlig antall som har sluttet etter barnehagens størrelse

Tallene stemmer langt på vei overens med Winsvold og Gulbrandsens (når antall ped.ledere og assistenter legges sammen). Vi ser at det er langt vanligere at det slutter både assistenter og ped.ledere i større enn i mindre barnehager. Gjennomsnittlig antall assistenter som slutter i de største barnehagene er mer enn 3 ganger så høyt som i de minste, og nær 3 ganger så høyt for ped.ledere. Vår tolkning er imidlertid at dette langt på vei skyldes numeriske forhold, at det er langt større sannsynlighet for 1 av 10 slutter, enn at 1 av 4 gjør det. Vi så også i figuren over at forskjellen i *andelen* som sluttet, ikke var klare. Andelen for både ped.ledere og assistenter var faktisk høyest i de minste barnehagene (<30 barn).

Følgelig kan vi ikke konkludere med at det er større stabilitet i personalet i mindre enn i større barnehager.

5.6.8 Sykefravær blant personalet

Som mål på strukturell kvalitet, vil sykefraværet blant personalet innebære mye av det samme som personellmessig stabilitet, og det på flere måter. Fra et ansattperspektiv kan sykefravær (potensielt) fortelle noe om en slitsom arbeidsdag. For barna vil høyt sykefravær blant personalet innebære lavere stabilitet i voksegruppen, blant annet ved at det må kalles inn vikarer, og at barna dermed må forholde seg til potensielt ukjente voksne. Dette må antas å ha klar betydning for barnehagens sosiale og pedagogiske kvalitet.

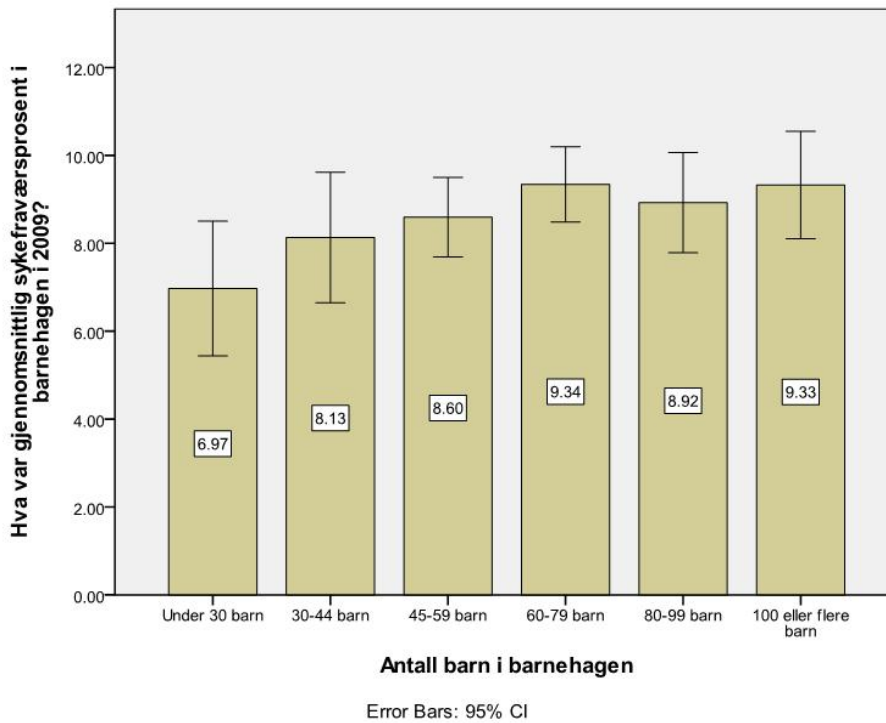
Totalt oppgir barnehagene i utvalget en gjennomsnittlig sykefraværprosent i 2009 på 8,5.

Vi har brutt ned svarene etter organiseringsform og størrelse.

	<i>Helt/ delvis avdelingsbasert</i>	<i>Mellom avdelingsbasert og avdelingsfri</i>	<i>Helt/ delvis avdelingsfri</i>	<i>Barnehager med en gruppe</i>	<i>Total</i>
Gjennomsnittlig sykefraværprosent i barnehagen i 2009	9,1	8,4	8,5	5,3	8,5

Tabell 13 Gjennomsnittlig sykefraværprosent etter barnehagenes organiseringsform

Tabellen viser at gjennomsnittlig sykefraværprosent er noe høyere i avdelingsbarnehagene enn i mellomkategorien og i de avdelingsfrie barnehagene. Men forskjellene er ikke svært store (mellom 8,4 og 9,1 prosent). Barnehager med <30 barn med én gruppe har et vesentlig lavere gjennomsnittlig sykefraværprosent (5,3). Figuren under viser sykefraværprosent etter barnehagens størrelse.

Figur 36 Gjennomsnittlig sykefraværprosent etter barnehagenes størrelse

Ved første øyeblikk tyder figuren på at forskjellene er klarere etter barnehagens størrelse enn etter organiseringsform. De aller minste barnehagene har et vesentlig lavere sykefravær enn de større barnehagene.

Er det så rimelig å tolke dette som at det er arbeidshverdagen i større barnehager som skaper det høyere sykefraværet, at den for eksempel er mer stressende eller slitsom? Dette kan være én hypotese. En annen mulighet er barnehagers forskjellige aldersfordeling. Vi så i 5.6.4 at jo større barnehagene er, desto vanligere er det at gjennomsnittsalderen blant personalet er enten 26–30 år eller 31–40 år. Personer i disse to aldersgruppene vil ofte være

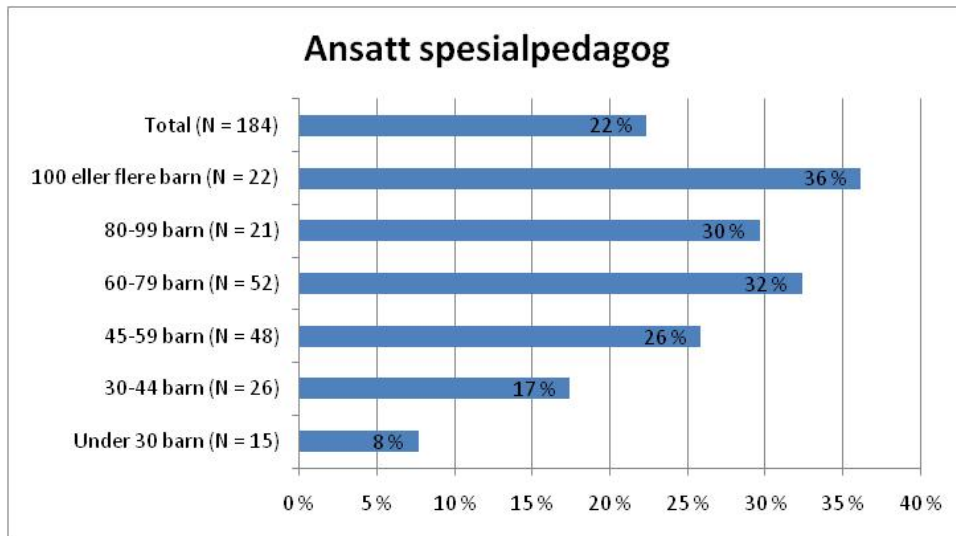
småbarnsforeldre eller under svangerskap. Det er derfor naturlig å knytte det at sykefraværet blir høyere jo større barnehagen er, til at det er langt vanligere at de som jobber i større barnehager er personer som selv har små barn hjemme. Da vil mye av sykefraværet måtte tilskrives svangerskap og fravær på grunn av syke barn på hjemmefronten. Når vi i tillegg vet at barnehageyrkene i stor grad er kvinnedominerte, kan deler av sykefraværet i slikt resonnement også knyttes til svangerskap. Vi har imidlertid sammenliknet sykefraværsprosenten etter personalets gjennomsnittsalder, og fant da små forskjeller mellom barnehager med gjennomsnittsalder 26–30 år, 31–40 år og 41–50 år. Vi vet heller ikke *andelen* av personalet i de aktuelle aldersgruppene (én 60-åring vil trekke opp gjennomsnittsalderen vesentlig, særlig i små barnehager). Dersom gjennomsnittsalderen var den avgjørende faktoren, ville også avdelingsfrie barnehager hatt høyere sykefravær enn de avdelingsbaserte, noe vi har sett at de ikke har (etter organisering er mønsteret uklart). Vi kan derfor ikke utelukke at forskjellene skyldes en mer presset arbeidshverdag, for eksempel knyttet til at større barnehager har noen flere barn per ansatt og også større barnegrupper enn det mindre barnehager har (jf. 5.5.1 og 5.5.2). Imidlertid så vi også at avdelingsfrie har større grupper enn avdelingsbaserte, men lavere sykefraværsprosent, noe som taler mot at dette er de avgjørende faktorene. Her er altså usikkerhetene store.

Uansett årsak *øker* sykefraværsprosenten helt klart med barnehagens størrelse. Tar vi barnas perspektiv, er det belastende for dem stadig å møte nye voksne, noe en vikarordning innebærer.

5.6.9 Spesialpedagoger blant personalet

Et annet relevant punkt i gjennomgangen av personalsituasjonen i barnehagene, er utbredelsen av ansatte spesialpedagoger. I opplæringsloven § 5.7 heter det at «(b)arn under opplæringspliktig alder som har særlege behov for spesialpedagogisk hjelp, har rett til slik hjelp». Det nevnes videre at denne hjelpen kan knyttes til blant andre barnehager. Både derfor, og fordi spesialpedagogisk kompetanse er viktig for å identifisere behov for spesialpedagogisk hjelp hos barn i barnehagen, er en barnehages tilgang på spesialpedagogisk kompetanse del av dens strukturelle kvalitet. Som del av kartleggingen av personalsammensetningen spurte vi om barnehagen har ansatt spesialpedagoger (spørsmål 5). Uten at vi her har sett på stillingsbrøk (årsverk), så ser vi at mer enn 1 av 5 barnehager (22 prosent) i utvalget har ansatt spesialpedagog.

Her var det ingen vesentlige forskjeller etter organisering, med unntak av barnehager <30 barn med én gruppe, hvorav kun 7 prosent har tilsatt spesialpedagog, noe som rimeligvis kan tilskrives barnehagens størrelse (se under). Rundt 1 av 4 barnehager blant både avdelingsbaserte og avdelingsfrie barnehager, og i mellomkategorien, har spesialpedagog(er) blant personalet. Etter størrelse er derimot forskjellene betydelige. Figuren under viser andelen barnehager hvor det er ansatt spesialpedagog(er), etter barnehagens størrelse.

Figur 37. Andel barnehager som har spesialpedagog blant personalet, etter barnehagens størrelse.

Figuren viser et tydelig mønster. Andelen barnehager hvor det er ansatt spesialpedagog(er) stiger markant med økende størrelse. Mens færre enn 1 av 10 barnehager med <30 barn har ansatt spesialpedagog, mot flere enn 1 av 3 barnehager med ≥ 100 barn.

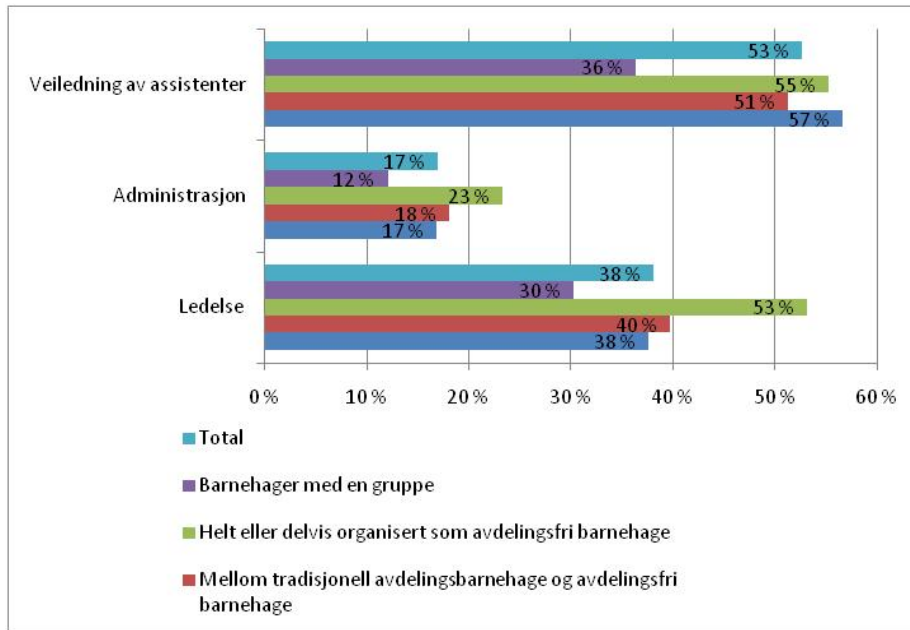
5.6.10 Barnehagenes kompetansebehov

Et siste forhold vi skal se på for personalet, er hvilke kompetansebehov forskjellige barnehager gir uttrykk for at de har. Vi ba styrerne om å angi de områdene der barnehagen har behov for mer kompetanse (spørsmål 46).

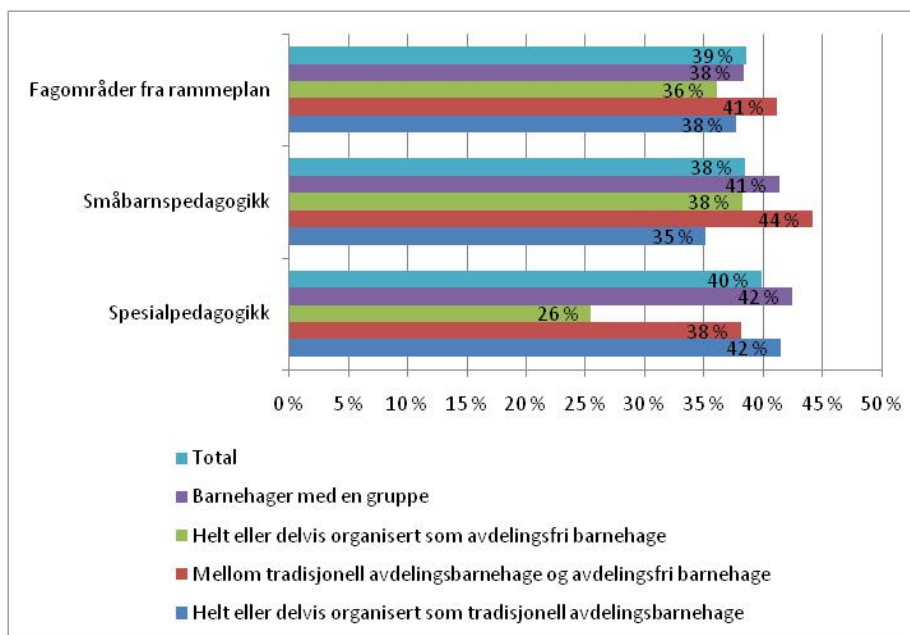
Ser man på totaltallene, er veiledning av assistenter det området der flest barnehagene etterspør mer kompetanse i barnehagen (53 prosent av barnehagene). Dernest følger spesialpedagogikk (40 prosent), fagområder fra rammeplan (39 prosent), småbarnspedagogikk (38 prosent), ledelse (38 prosent) og til sist administrasjon (17 prosent).

Etter størrelse danner ikke svarfordelingen noe entydig mønster. Det er mellomstore barnehager (45–79 barn) som i størst grad antyder at de har behov for mer kompetanse på veiledning av assistenter. Større barnehager angir i mindre grad enn andre behov for mer administrativ kompetanse. (Vi har sett at styrere her oftere har administrativ videreutdanning, jf. 5.6.3.) For ledelse går hovedskillet ved 45 barn: Barnehager med flere barn enn dette angir grovt sagt langt oftere behov for ledelseskompetanse enn mindre barnehager. Det er imidlertid ikke slik at de aller største barnehagene har større behov enn de mellomstore. Fagområdene fra rammeplan er så å si likt på tvers av størrelse. Vi ser en svak tendens til at med økende størrelse følger mer behov for kompetanse innen småbarnspedagogikk, mens det er omvendt for spesialpedagogikk, som angis oftere, jo mindre barnehagen er. (Det siste samsvarer helt og holdent med funnene i forrige avsnitt, 5.6.9, hvor det fremgikk at langt flere blant store barnehager enn blant små har ansatt spesialpedagog.) Utover dette er det likhetene som dominerer på tvers av størrelse.

I figurene under viser vi svarene etter organiseringsform, som gir noe klarere mønstre enn etter størrelse. Først angis svarfordelingen for områdene veiledning av assistenter, administrasjon og ledelse (I), og dernest fagområder fra rammeplan, småbarnspedagogikk og spesialpedagogikk (II).

Figur 38 Barnehagenes behov for kompetanse I, etter organiseringsform

Figur 39 Barnehagenes behov for kompetanse II, etter organiseringsform

Vi skal her bare kommentere de områdene der noen av organiseringsformene skiller seg klart fra hovedmønsteret.

Et slående trekk er at styrere i barnehagene med en gruppe (og < 30 barn) i vesentlig mindre grad enn de øvrige angir at de har behov for mer kompetanse på veiledning av assistenter, samt administrasjon og ledelse. Hva gjelder veiledning av assistenter, er det noe usikkert hva dette kan tilskrives, men når det gjelder ledelse og administrasjon, kan vi reise som en hypotese at det skyldes at disse barnehagene er mindre komplekse organisasjoner enn andre barnehager, slik at man kan hende ikke har videre behov for administrasjons- og ledelseskompetanse i utgangspunktet. Når det gjelder ledelse, kan vi anta at det lave uttalte behovet her også skyldes at styrere i små barnehagene i langt større grad enn i andre barnehager har daglig samvær med barn, og planlegging og gjennomføring av pedagogisk arbeid sammen med barn, som deler av sitt ansvarsområde (jf. 5.6.2). Vi kan anta at dette innebærer at ledelse vis-à-vis ansatte dermed foregår i det daglige, gjennom samvær på avdelingene/gruppene, og at formalisert ledelseskompetanse oppleves mer overflødig enn i andre barnehager. Dette er ett av temaene i dybdestudien (kapittel 6).

Vi merker oss også at avdelingsfrie barnehager skiller seg ut ved at styrerne i større grad har angitt behov for mer kompetanse innen nettopp områdene administrasjon (23 prosent av styrerne) og særlig ledelse (53 prosent). Man kan lansere den samme forklaringen her som for barnehagene med en gruppe, men med motsatt fortegn. Disse barnehagene er ofte nettopp mer komplekse organisasjoner, som kan tenkes å kreve mer ledelseskompetanse. Avdelingsfrie barnehagene er også ofte relativt nyere barnehager, dertil med en ny organiseringsform, der man kan forutsette at interne systemer og rutiner fremdeles er under utvikling. Det er mulig at styrer derfor oftere enn i andre barnehager opplever at barnehagen har behov for mer kompetanse innen ledelse.

5.7 De ansattes samvær med barna

Dette avsnittet handler om de ansattes samvær med barna. Vi skal se på hvor mye ped.lederne er tilstede i barnegruppene, samt antall barn (1–2 og 3–5 år) de voksne forholder seg til i løpet av barnehagedagen (innetiden.)

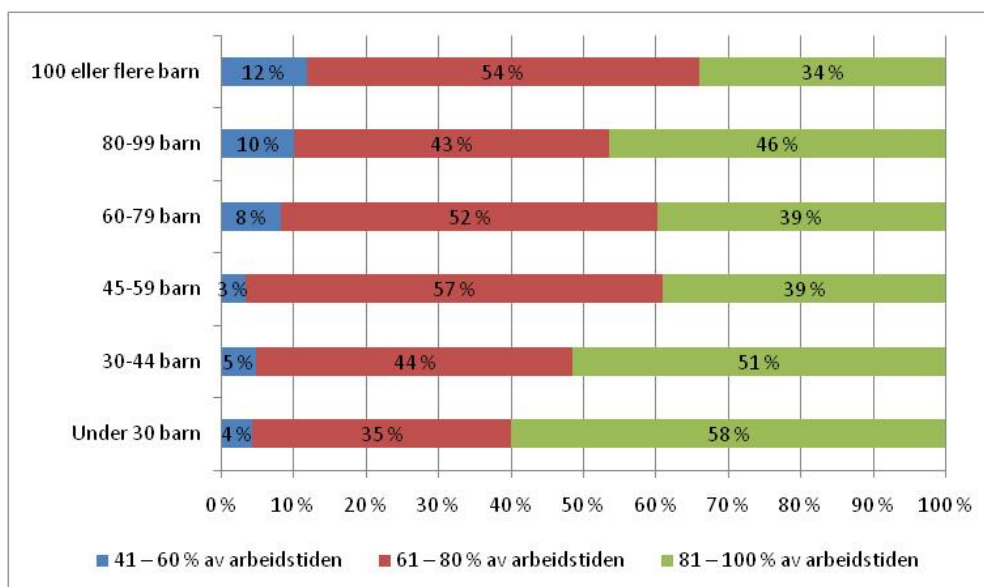
5.7.1 Pedagogiske lederes tilstedeværelse i barnegruppene

Vi har sett at store barnehager gjennomsnittlig har flere barn per ansatt (ansatte i barnegruppene) enn det små barnehager har. Hvor mange ansatte det formelt er per barn i en barnegruppe, hvilke fagbakgrunner de forskjellige ansatte har og hvilke stillingskategorier de er tilsatt i, gir imidlertid ikke en fullgod oversikt over hvor mange voksne det til enhver tid er i barnegruppene. Det gir heller ikke så mye informasjon om hvor mye tid det *pedagogiske personalet* faktisk tilbringer med barna. Pedagogiske ledere vil ha mange andre oppgaver i en barnehage enn samvær med barn. Barnehagene ble derfor spurt om å anslå hvor mye tid de pedagogiske lederne alt i alt er sammen med barna (spørsmål 36).

Svarene viser at i 45 prosent av alle barnehager er de pedagogiske lederne sammen med barna mer enn 80 prosent av arbeidstiden, og samme andel 61–80 prosent av arbeidstiden. i

oppunder 6 prosent av alle barnehagene tilbringer ped.lederne 41–60 prosent av arbeidstiden sammen med barna. Kun i 1 prosent av barnehagene er de pedagogiske lederne til stede i barnegruppene mindre enn 40 prosent av tiden.

Vi har brutt ned svarene på dette spørsmålet etter organiseringsform (avdelingsbasert–avdelingsfri) og størrelse. Vi fant ingen klare sammenhenger etter organiseringsform her: Pedagogiske ledere i avdelingsfrie og avdelingsbaserte barnehager og i mellomkategorien tilbringer omtrent like mye av sin arbeidstid med barna. Figuren under viser svarfordelingen etter størrelse, hvor vi ser betydelige forskjeller.

Figur 40 Pedagogiske leders tid med barna, etter barnehagens størrelse

Det er en klar tendens til at de pedagogiske lederne i større barnehager tilbringer vesentlig mindre tid sammen med barna enn pedagogiske ledere i mindre barnehager. Andelen pedagogiske ledere som er sammen med barna mellom 81–100 prosent av arbeidstiden er over 50 prosent i barnehager under 45 barn, mens den er under 40 prosent for større barnehager (bortsett fra barnehager mellom 80–100 barn). Tilsvarende er andelen pedagogiske ledere som kun er sammen med barna 40–60 prosent av arbeidstiden over 10 prosent i barnehager over 80 barn, mens den er under 5 prosent i mindre barnehager under 60 barn.

Vi registrerer altså et klart større fravær av pedagogisk leder fra barnegruppene som en klar forskjell mellom store og små barnehager. Denne forskjellen kommer i tillegg til det forhold at det gjennomsnittlig er noe flere barn per ansatt i barnegruppene i store enn i små barnehager (jf. 5.5.2).

5.7.2 Antall barn de voksne forholder seg til

Vi har tidligere vist til hvordan barnehageforskningen relativt entydig peker mot at store barnegrupper kan ha negative konsekvenser for både barn (særlig de yngste), og voksne (se

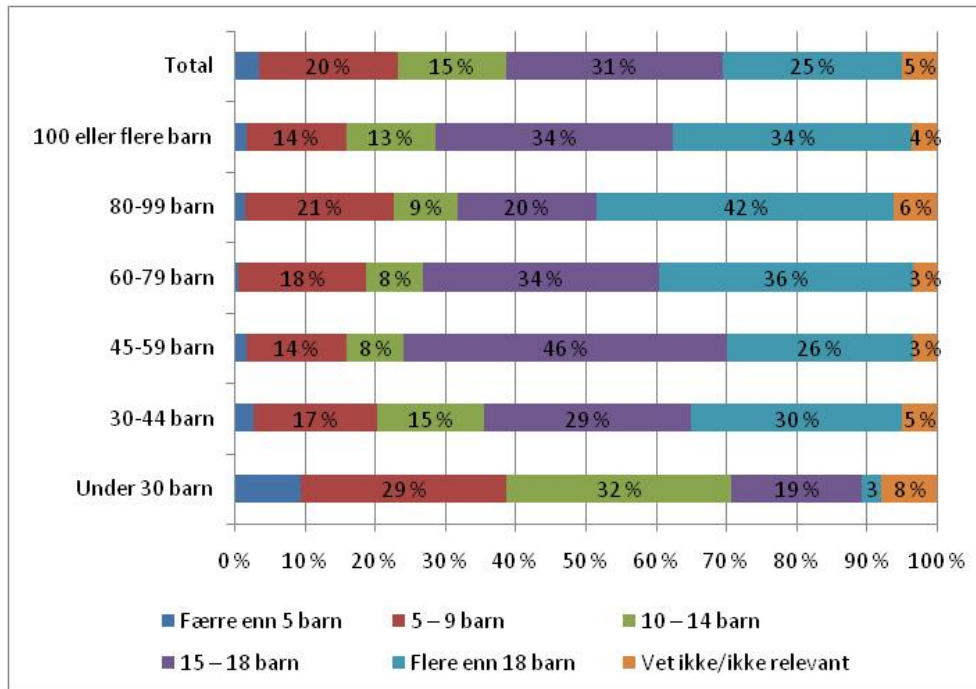
Søbstad 2002; St.meld. 41 2008–2009; Seland 2009; jf. Abrahamsen 2004; Utdanningsforbundet Vest-Agder 2008). I 5.5.1 så vi hvordan gruppestørrelsene øker med størrelse på barnehagen, for både de eldste og de yngste barna, og at avdelingsfrie barnehager har større grupper enn de avdelingsbaserte.

Størrelse på gruppen er imidlertid et *formelt* mål. En stor primærgruppe trenger ikke bety at hver voksen skal fordele oppmerksomheten på alle barna i gruppen. I teorien kan man tenke seg at en voksen i en gruppe på 15 barn og 3 voksne kun har 5 barn det skal samhandle med i løpet av hele dagen. Motsatt kan en annen måte å organisere den samme gruppen på være at alle de 3 voksne skal inngå i tett samspill med alle de 15 barna.

Vi ba derfor barnehagene om å anslå omtrent hvor mange barn de voksne forholder seg til i løpet av barnehagedagen, og vektla innetiden, siden utetiden kan være preget av at mange grupper leker sammen og at de voksne går mer på tvers av gruppene. Vi skilte mellom 1–2-åringer (spørsmål 51) og 3–5-åringer (spørsmål 52), og spesifiserte at spørsmålet kun handlet om de voksne som faktisk jobber med henholdsvis 1–2- og 3–5-åringer. Vi valgte å bruke uttrykket «forholde seg til», til tross for dets noe upresise innhold. Dette gjorde vi for å kunne fange opp både nære samspillssituasjoner med emosjonell intensitet og for eksempel mer gruppebaserte aktiviteter. Samtidig vil det være rimelig å anta at det «å forholde seg til noen» i de fleste tilfeller ikke vil innebære tilfeldige møter, selv om vi selvsagt ikke kan utelukke at noen styrere har definert uttrykket også på den måten.

Antall 3–5-åringer en voksen forholder seg til

La oss starte med de eldste barna. Figuren under viser hvordan mange 3–5-åringer barnehagene anslo at en voksen forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens størrelse.

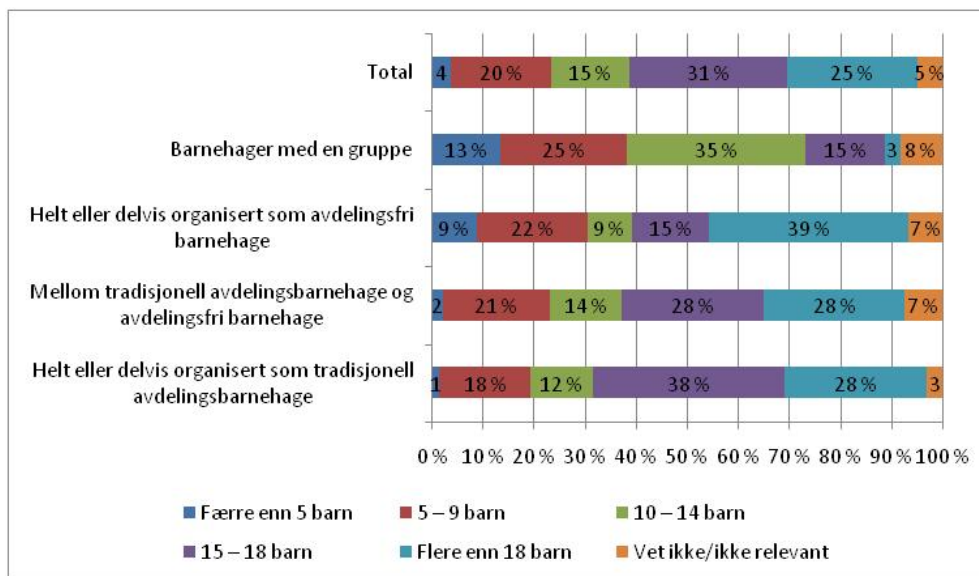

Figur 41 Ca. antall 3-5-åringene de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens størrelse

Det vanligste antallet 3-5-åringene de voksne forholder seg til i løpet av dagen (innetiden) er 15-18 barn (31 prosent av barnehagene), dernest >18 barn (25 prosent), 5-9 barn (20 prosent) og 10-14 barn (15 prosent).

Figuren gir et broket bilde. I barnehager med <30 barn, forholder de voksne seg til vesentlig færre 3-5-åringene. Mange av disse vil imidlertid kunne være aldersblandete grupper, slik at antallet 3-5-åringene i utgangspunktet ikke er særlig høyt. For øvrig ser vi ikke noen klare forskjeller etter størrelse. Andelen barnehager der de voksne forholder seg til enten 15-18 eller >18 3-5-åringene ligger mellom 59 prosent og 72 prosent for alle barnehagetyper >30 barn.

La oss se hvordan svarene fordeler seg etter organisering.

Figur 42 Ca. antall 3–5-åringene de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens organiseringsform

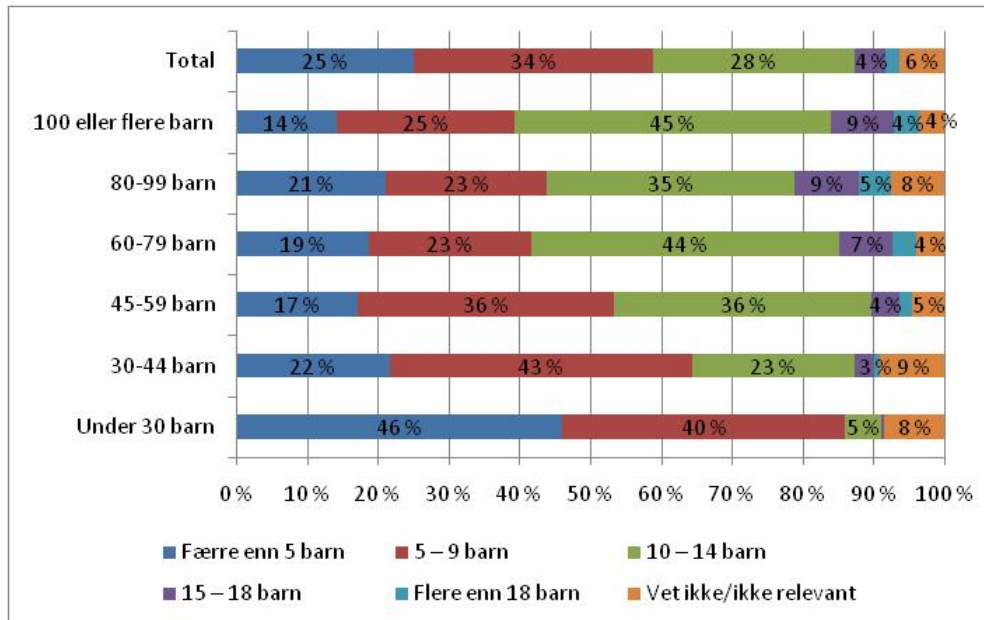
Også denne figuren viser et sammensatt bilde. Barnehager med <30 barn med kun én gruppe skiller seg ut på samme måte som de minste barnehagene over (ved at voksne forholder seg til relativt få barn).

De avdelingsfrie barnehagene er mer polariserte i svarene. I relativt mange (39 prosent) av disse forholder de voksne seg til >18 3–5-åringene (28 prosent i avdelingsbaserte og mellomkategorien). Samtidig er det vanligere i disse barnehagene at de voksne kun forholder seg til enten <5 eller 5–9 barn. De avdelingsbaserte ligger mer plassert «i midten», dvs. at voksne vanligvis forholder seg til 15–18 barn. Barnehagene i mellomkategorien er også mer polariserte enn avdelingsbarnehagene.

Oppsummert kan vi likevel forsiktig konkludere at når det gjelder 3–5-åringene, så er det likhetene som dominerer, både etter organisering og størrelse, men med unntak av de aller minste barnehagene, hvor andelen som forholder seg til få barn er vesentlig høyere.

Antall 1–2-åringene en voksen forholder seg til

Bildet er et annet for de yngste barna. Figuren under viser svarfordelingen om 1–2-åringene totalt og etter størrelse.

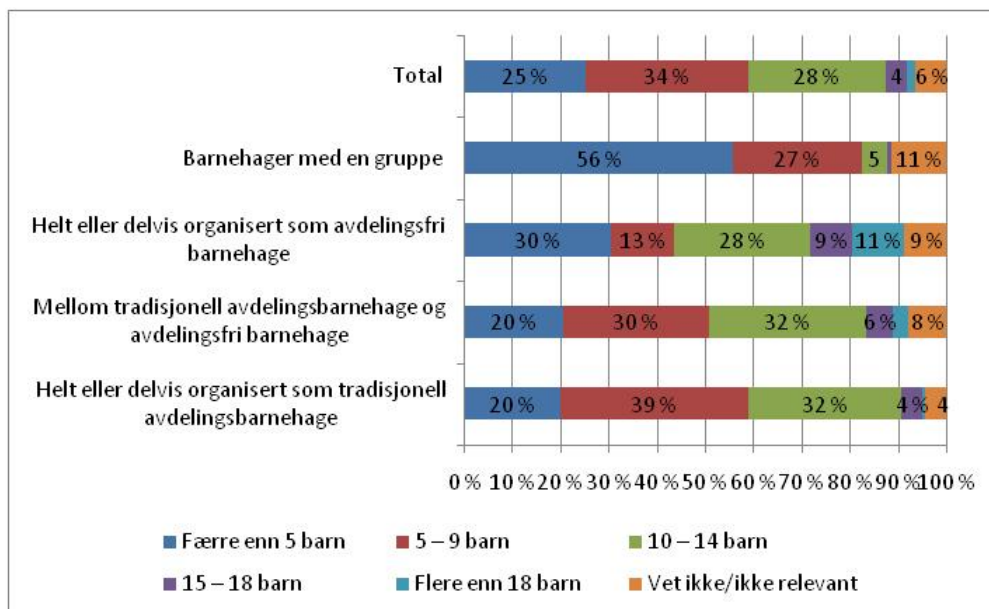

Figur 43 Ca. antall 1–2-åringene en voksen forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens størrelse

Sammenlikner vi først tallene for 1–2-åringene med tallene for 3–5-åringene, ser vi, som forventet, at de voksne som jobber med de yngste barna i gjennomsnitt forholder seg til vesentlig færre barn. 25 prosent av barnehagene oppgir at en voksen forholder seg til <5 1–2-åringene (4 prosent for de eldste), og 34 prosent av barnehagene oppgir 5–9 barn (20 prosent for de eldste). Kun 4 prosent oppgir 15–18 1-2-åringene og 2 prosent oppgir >18 (henholdsvis 31 og 25 prosent for de eldste).

I motsetning til for de eldste barna, er forskjellene etter størrelse her betydelige. Med stigende størrelser ser vi en jevn økning i andelen barnehager der en voksen forholder seg til enten 10–14 barn, 15–18 barn eller >18 barn. Andelen barnehager der en voksen forholder seg til ≤9 barn synker gradvis fra 55 prosent i barnehagene med 30–44 barn til 39 prosent barnehagene med ≥100 barn.

Vi må her konkludere med at voksne oftere må fordele sin oppmerksomhet og omsorg på flere 1–2-åringene, jo større barnehagen er.

Figur 44 Ca. antall 1–2-åringene de involverte ansatte forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid, etter barnehagens organiseringsform

Når vi ser på mønsteret etter organisering, så er det det samme bildet som avtegner seg for 1–2-åringene som vi så for 3–5-åringene. De avdelingsfrie barnehagene er mer «polariserte» enn de øvrige – har mer variasjon innad i kategorien – i den forstand at det er vanligere både at voksne forholder seg til svært få 1–2-åringene (30 prosent oppgir <5 barn) og til svært mange (20 prosent svarer enten 15–18 eller >18 barn). Vi ser at det er svært uvanlig i de avdelingsbaserte barnehagene at de voksne forholder seg til >15 barn (kun i 5 prosent av barnehagene), mens dette er vanligere i mellomkategorien (9 prosent) og enda mer utbredt i de avdelingsfrie (20 prosent).

Figuren viser likevel at det gjennomgående er slik at voksne i de avdelingsfrie barnehagene forholder seg til flere 1–2-åringene enn i de avdelingsbaserte, mens mellomkategorien også her plasserer seg i midten. I 36 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene forholder voksne seg til >10 1–2-åringene i løpet av barnehagedagens innetid. I mellomkategorien er andelen 41 prosent og i de avdelingsfrie 58 prosent. For hvert av svaralternativene over (15–18 barn og >18 barn) stiger andelen, jo mer avdelingsfritt barnehagen opplyser at dens organisering er.

Pedagogisk forskning viser at barn lærer best i settinger hvor det er muligheter for at barns og voksnes deltakelse er 1:1. Dertil er det særlig viktig at barnehagene legger til rette for at de yngste barna har få stabile tilknytningspersoner, som de kan inngå i nære samspillsrelasjoner til. Vi kan reise spørsmålet om i hvilken grad de barnehagene der voksne må forholde seg til svært mange 1–2-åringene evner å ivareta særlig de aller yngste barnas behov for trygge rammer og gode læringsbetingelser. Vi har sett at det er vanligere at voksne forholder seg til mange 1–2-åringene, jo større barnehagen er, og også jo mer avdelingsfri dens organisering er.

Gjennomgangen viser også at det er for de yngste barna at størrelse og organisering slår ut. For de eldste (3–5 år) er det snarere likhetene som dominerer.

5.8 Organisering av barnegruppene i løpet av barnehagedagen

I 5.1.3, om barnehagenes avdelingsbaserte kontra avdelingsfri organisering, så vi at det varierer mye hvor stor del av dagen barna tilbringer i sine primærgrupper. I 52 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene tilbringer barna mer enn 60 prosent av dagen i primærgruppene, mot 23 prosent av barnehagene i mellomkategorien og 12 prosent av de avdelingsfrie barnehagene. Men vi så også at det generelt er mye bevegelse av barn på tvers av primærgruppene de tilhører, både i avdelingsbaserte og avdelingsfrie barnehager. Mange barnehager deler avdelingene/gruppene i løpet av dagen, der noen gjerne drar på tur mens andre er med og lager mat, og så videre. Mindre grupper slås også noen ganger sammen til større grupper. Dertil kommer blant annet samlingsstund for hele eller deler av barnehagen.

For å få danne oss en mer detaljert oversikt over hvordan barnehagene organiserer barnegruppene i løpet av dagen, hvordan gruppene veksles mellom, slås sammen og deles opp, ba vi den som fylte ut spørreskjemaet om å anslå hvor stor både den *minste* og den *største* enheten/gruppen barna er del av i løpet av en vanlig barnehagedag. Vi stilte ett spørsmål om 1–2-åringene (spørsmål 53) og ett om for 3–5-åringene (spørsmål 54). Vi har her valgt å konsentrere oss om organiseringsform fremfor størrelse, da nettopp organisering av barnegruppene, og veksling mellom gruppene, vil være en sentral dimensjon i forhold til kontinuumet fra avdelingsbasert til avdelingsfri organisering. Vi har krysstabulert svarene på disse spørsmålene med barnehagens organiseringsform (avdelingsbasert/-fri). Vi skal først se på resultatene for de yngste barna (1–2-åringene).

5.8.1 Største og minste enhet i løpet av dagen for 1–2-åringene

Tabellen under viser barnehagenes svar om 1–2-åringene.

Største og minste gruppe		Helt/delvis avdelings- basert	Mellom avd.barnehage og avd.fri barnehage	Helt/delvis	Barnehager <30 barn, en gruppe	Total
				avdelingsfri		
Minste gruppe/enhet 1-2-åring	< 5 barn	53 %	54 %	63 %	69 %	56 %
	5 – 9 barn	31 %	33 %	22 %	12 %	29 %
	10 – 14 barn	10 %	12 %	9 %	5 %	9 %
	15 – 18 barn	1 %	1 %	0 %	1 %	1 %
	> 18 barn	0 %	0 %	0 %	1 %	0 %
	Vet ikke/ikke relevant	5 %	1 %	7 %	11 %	5 %
Største gruppe/enhet 1-2-åring	< 5 barn	2 %	1 %	4 %	15 %	3 %
	5 – 9 barn	24 %	17 %	13 %	25 %	22 %
	10 – 14 barn	50 %	41 %	41 %	19 %	43 %
	15 – 18 barn	14 %	22 %	13 %	16 %	16 %
	> 18 barn	6 %	17 %	22 %	9 %	10 %
	Vet ikke/ikke relevant	5 %	3 %	7 %	15 %	6 %

Tabell 14 Største og minste gruppe/enhet en 1-2-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform

Hvis vi ser på totaltallene først, så ser vi at det er svært vanlig i norske barnehager at 1-2-åringene er del av veldig små grupper i løpet av en vanlig barnehagedag. I 56 prosent av barnehagene i utvalget er de yngste barna del av grupper på under 5 barn. I kun 10 prosent av barnehagene er minste enhet for de yngste barna mer enn 10 barn og kun i 1 prosent mer enn 15 barn.

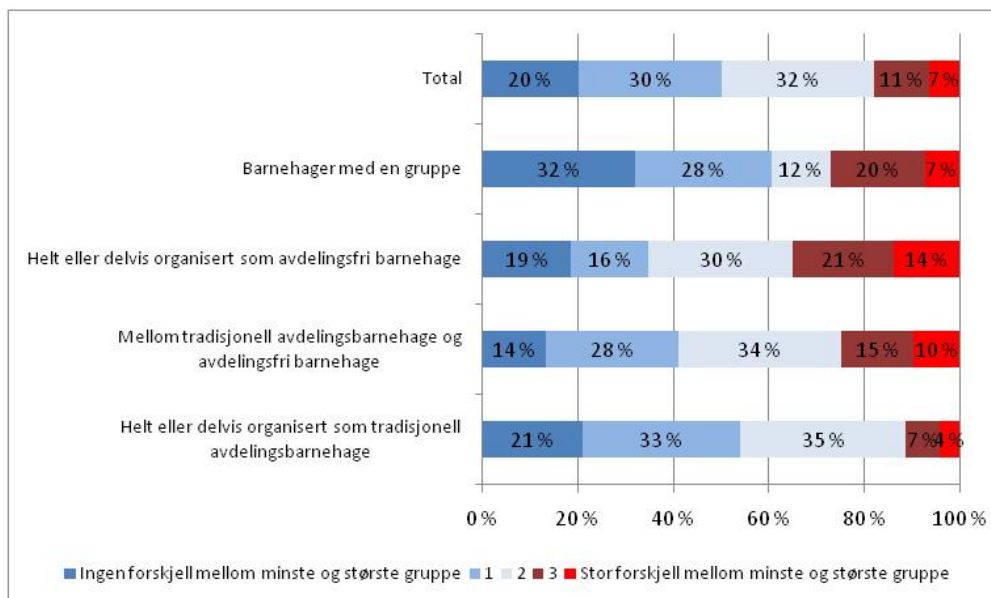
Når det gjelder største enheten for de yngste barna, er 10-14 barn det mest utbredte (43 prosent av barnehagene). Samtidig er også relativt utbredt med store enheter i løpet av dagen. I 26 av barnehagene er største enheten for de yngste barna over 15 barn og i 10 prosent over 18 barn.

Når vi så sammenlikner tallene for ulike organiseringsformer, fremkommer det en slående tendens (vi kommenterer ikke her engrupperbarnehagene med <30 barn). I de avdelingsfrie barnehagene er det vanligere med *både* svært små enheter (63 prosent har krysset av for <5 barn som minste enhet) og svært store enheter (22 prosent har >18 barn som største enhet), i løpet av en og samme dag, enn i de avdelingsbaserte. Dette betyr at de avdelingsfrie barnehagene, veksler mer mellom grupper enn avdelingsbaserte. Også barnehager i mellomkategorien gjør det, og ligger her nærmere de avdelingsfrie enn de avdelingsbaserte (jf. 5.1.3, figur 5). Dette er ikke overraskende, da det er del av hva vi må forstå som fleksibel organisering og en løs gruppeinndeling. Men den stigende polariseringen i store og små enheter, jo mer avdelingsfri organisering barnehagen har, er slående. På den ene siden betyr dette at de yngste barna i avdelingsfrie barnehager inngår i små enheter (< 5 barn) i noe større grad enn barn i avdelingsbaserte. På den andre siden er forskjellen tydeligere for største enhet enn for minste. Mens 20 prosent av avdelingsbarnehagene har >15 barn som største enhet for 1-2-åringene i løpet av dagen,

gjelder dette for 39 prosent i mellomkategorien og 35 prosent av de avdelingsfrie. (Igjen er dette et eksempel på at barnehagene i mellomkategorien i praksis er å forstå som avdelingsfrie barnehager.) Og når det gjelder *svært* store enheter på over 18 barn, er det kun 6 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene som opererer med dette, mot 17 prosent i mellomkategorien og 22 prosent av de avdelingsfrie.

Oppsummert betyr dette at 1–2-åringene i barnehager med avdelingsfri organisering *både* er del av mindre grupper *og* større grupper i løpet av dagen. Forskjellen fra de avdelingsbaserte er likevel størst når det gjelder andelen barnehager som har svært store enheter som største enhet for de yngste barna. De yngste barna i de avdelingsfrie barnehagene og i mellomkategorien (som altså i praksis ligger nærmere avdelingsfri enn avdelingsbasert organisering) forholder seg altså i vesentlig større grad til mange andre barn i løpet av dagen, enn det barn i de avdelingsbaserte barnehagene gjør.

Tabellen antyder også at de avdelingsfrie barnehagene og mellomkategorien har større *avstand* mellom minste og største enhet i løpet av dagen. Figuren under viser forskjellen mellom største og minste enhet/gruppe 1–2-åringene er del av i løpet av dagen. Formelen bak figuren er helt enkelt svarkategorien for største gruppe (5 for > 18 barn; 1 for <5 barn) minus kategorien for minste gruppe (1 – 5). De som får et høyt tall, for eksempel 5 minus 1 = 4, vil ha stor avstand mellom største og minste gruppe. Alle som da får skår 0 har ingen forskjell mellom største og minste gruppe/enhet.

Figur 45 Forskjell mellom minste og største enhet en 1–2-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform

Halvparten av barnehagene i vårt utvalg har liten eller ingen forskjell mellom største og minste enhet de yngste barna er del av i løpet dagen. 18 prosent av barnehagene har stor forskjell.

I tradisjonelle avdelingsbarnehager er det små forskjeller mellom den største og den minste gruppeenheten 1–2-åringene er del av i løpet av en vanlig barnehagedag. Kun 11 prosent av avdelingsbarnehagene opererer med store forskjeller i gruppestørrelse for de minste barna. Til sammenligning oppgir 35 prosent av de avdelingsfrie barnehagene at de opererer med store forskjeller i gruppestørrelse for 1–2-åringene. Også små barnehager med en gruppe, og barnehager som klassifiserer seg som en mellomting mellom avdelingsbasert og avdelingsfri barnehage opererer med stor forskjell i gruppestørrelsen de minste barna er i, henholdsvis 27 og 25 prosent, sammenlignet med avdelingsbarnehagene.

Det trengs ytterligere en kommentar av figuren. «Ingen forskjell» i denne utregningen (skår 0) gir i seg selv ikke noen pekepinn på strukturell kvalitet, hvis man mener det er bra med små oversiktlige grupper for de yngste barna. Skår 0 betyr at største og minste gruppe er identisk, men sier ingenting om antall barn i disse gruppene/enhetene. Det kan like gjerne være >18 barn som <5 barn. Det fins med andre ord 5 mulige kombinasjoner uten forskjell mellom største og minste gruppe. De barnehager som har «stor forskjell mellom minste og største gruppe» i figuren har skår 4 på formelen vist over. For disse har vi mer informasjon. Denne skåren har kun én mulig kombinasjon: >18 barn som største og <5 barn som minste gruppe. Dette er relativt vanlig i avdelingsfrie barnehager (14 prosent) og i mellomkategorien (10 prosent), mindre utbredt i engrupperbarnehager (7 prosent) og lite utbredt i avdelingsbarnehagene (4 prosent). De som har fått skår 3 har to mulige kombinasjoner av største og minste enhet: (i) >18 barn og 5–9 barn, samt (ii) 15–18 barn og <5 barn. Det er vesentlig færre blant avdelingsbaserte barnehager som har en av disse to kombinasjonene, det er enn blant de andre barnehagene.

Oppsummert betyr dette at det er langt flere av avdelingsfrie barnehager og i mellomkategorien som veksler mellom både svært store og svært små barnegrupper i løpet av en og samme dag. Vi har også sett at langt flere i disse kategoriene opererer med svært store grupper for de yngste i løpet av dagen, samtidig som disse barna oftere også er del av små grupper.

Betydningen disse forskjellene har for pedagogisk kvalitet, er et av temaene vi belyser i dybdestudien (kapittel 6).

5.8.2 Største og minste enhet i løpet av dagen for 3–5-åringene

Tabellen under viser styrernes svarfordeling for de eldste barna, etter organiseringsform. For å sammenlikne svarene for de eldste og de yngste barna har vi inkludert totalen for 1–2-åringene (kolonne ytterst til høyre).

Største og minste gruppe		Helt/ delvis avdelings- basert	Mellom avd.barnehage og avd.fri barnehage	Helt/ delvis avdelingsfri	Barnehager <30 barn, en gruppe	Total	(Total 1–2- åringer)
Minste gruppe/enhet 3–5-åringer	< 5 barn	32 %	29 %	37 %	44 %	33 %	56 %
	5 – 9 barn	28 %	37 %	37 %	29 %	31 %	29 %
	10 – 14 barn	16 %	15 %	15 %	13 %	15 %	9 %
	15 – 18 barn	14 %	14 %	2 %	2 %	12 %	1 %
	> 18 barn	5 %	3 %	4 %	2 %	4 %	0 %
	Vet ikke/ikke relevant	4 %	2 %	4 %	9 %	4 %	5 %
Største gruppe/enhet 3–5-åringer	< 5 barn	0 %	0 %	2 %	5 %	1 %	3 %
	5 – 9 barn	1 %	2 %	4 %	12 %	3 %	22 %
	10 – 14 barn	5 %	11 %	11 %	36 %	11 %	43 %
	15 – 18 barn	40 %	31 %	22 %	24 %	35 %	16 %
	> 18 barn	50 %	54 %	57 %	13 %	47 %	10 %
	Vet ikke/ikke relevant	3 %	2 %	4 %	9 %	4 %	6 %

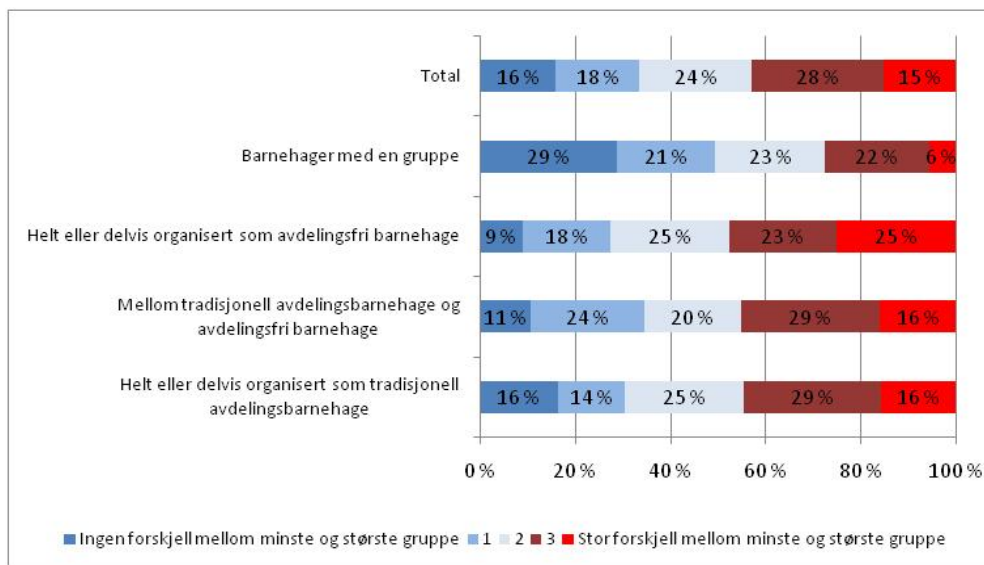
Tabell 15 Største og minste gruppe/enhet en 3–5-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform

Som ventelig er, viser denne tabellen at det er klare forskjeller mellom de eldste og de yngste barna for både minste og største enhet i løpet av dagen.

Mens 85 prosent av barnehagene opererer med *minste* gruppe for 1–2-åringene på ≤ 9 barn i, gjør kun 25 prosent av barnehagene dette for 3–5-åringene. 56 prosent av barnehagene har < 5 barn som minste enhet for 1–2-åringene, mot 33 prosent for 3–5-åringene.

Som *største* gruppe for 1–2-åringene oppgir 26 prosent av barnehagene ≥ 15 barn og 10 prosent > 18 barn. 82 prosent av barnehagene oppgir > 15 barn som største enhet for 3–5-åringene og 47 prosent > 18 barn.

Tabellen tyder på at forskjellene etter organiseringsform er noe annerledes for 3–5-åringene enn det vi så for 1–2-åringene, selv om vi ser samme tendensen til mer polarisering mellom største og minste enhet i løpet av dagen i, jo mer avdelingsfri barnehagene er. Vi ser også at det er vanligere i avdelingsfri enn i avdelingsbaserte, at 3–5-åringene er del av små grupper i løpet av dagen. 60 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene har ≤ 9 barn som minste enhet, mot 66 prosent i mellomkategorien og 74 prosent i avdelingsfrie. På største enhet er det mindre forskjeller etter organiseringsform. Her ligger alle de tre kategoriene mellom 50 (avdelingsbasert) og 57 prosent (avdelingsfri).

Figur 46 Forskjell mellom minste og største enhet en 3–5-åring er del av en vanlig barnehagedag, etter organiseringsform

Sammenlikner vi tallene fra denne figuren med tallene for 1–2-åringene, ser vi at gruppene for 3–5-åringene generelt er mer fleksible. 43 prosent av alle barnehagene i utvalget har stor forskjell mellom minste og største gruppe for 3–5-åringene, mot 18 prosent for 1–2-åringene. 34 prosent av barnehagene har liten forskjell mellom største og minste gruppe for de eldste barna, mot 50 prosent for de yngste. Forskjellene etter organiseringsform er også vesentlig mindre enn det de var for 1–2-åringene.

5.8.3 Organisering av gruppene i løpet av barnehagedagen – oppsummert

Oppsummert kan vi si at 3–5-åringene er del av mer fleksibel gruppeorganisering enn 1–2-åringene. Hvis det å være del av en liten gruppe i løpet av dagen er et mål på strukturell kvalitet, så kommer de avdelingsfrie best ut her for de eldste barna. Samtidig er de også oftere del av svært store grupper, selv om forskjellene her ikke er store etter organiseringsform.

For de yngste barna er altså forskjellene etter organisering klarere, med større avstand mellom minste og største gruppe i de avdelingsfrie og i mellomkategorien enn i de avdelingsbaserte. Også her er barna oftere del av svært små enheter i de mer avdelingsfrie barnehagene. Men samtidig er de oftere del av svært store enheter i både mellomkategorien og de avdelingsfrie barnehagene enn i de avdelingsbaserte. Mens 20 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene oppga at 1–2-åringene er del av grupper > 15 barn, er denne prosenten 37 prosent i mellomkategorien og 35 prosent i de avdelingsfrie barnehagene. Og mens kun 6 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene oppga > 18 barn som største enhet for 1–2-åringene, var dette tallet 17 prosent i mellomkategorien og 22 prosent i de avdelingsfrie barnehagene.

Vi ser her at det er store variasjoner i hvordan barnehagene organiserer gruppene. Skjemaet inkluderte også spørsmål om barnehagen har en pedagogisk begrunnelse for organiseringen av barnegruppene og de ansatte (spørsmål 14). Totalt 84 prosent av barnehagene svarte bekreftende på dette spørsmålet. Gruppert etter organiseringsform var det i mellomkategorien at andelen med pedagogisk begrunnelse var høyest (91 prosent), etterfulgt av de helt/delvis avdelingsfrie (85 prosent) og helt/delvis avdelingsbaserte (82 prosent), mens kun 68 prosent av barnehagene med en gruppe (og <30 barn) oppga at det var en pedagogisk begrunnelse for organiseringen.

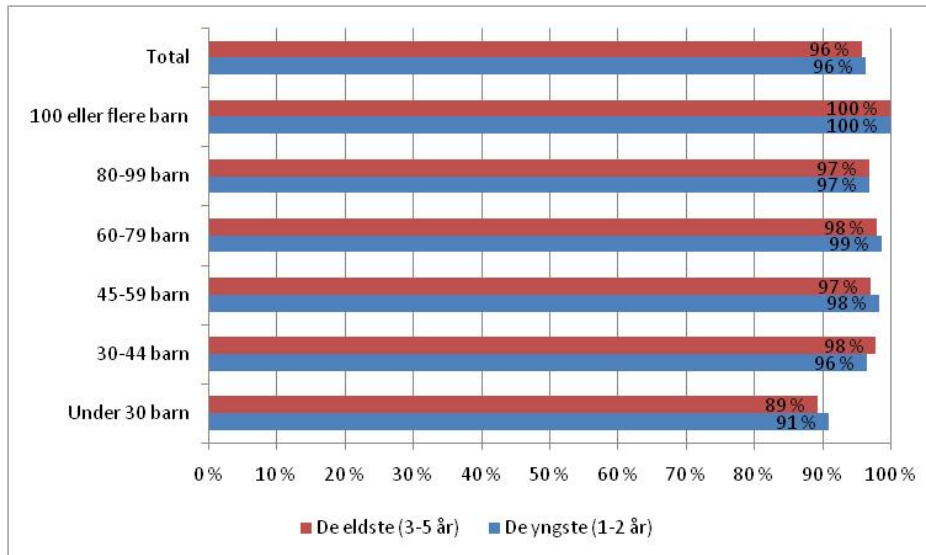
5.9 Barnehagens rutiner for voksenkontakt, tilvenning, overgang til 3-åring og bytte av gruppe.

I dette avsnittet undersøker vi i hvilken grad barnehagene opererer med faste voksenkontakter for barna, hvorvidt de har rutiner for tilvenning ved oppstart eller bytte gruppe, når på året de definerer et barn som 3-åring, samt hvorvidt barna må bytte gruppe ved overgang til 3-åring.

På ulike måter handler alle disse forholdene om kvalitet, sosialt og pedagogisk så vel som strukturelt. Det å ha en fast voksenkontakt eller tilknytningsperson blant personalet kan antas å være viktig for opplevelse av trygghet for både barn og voksne, og også det at barnehagen har etablerte rutiner for tilvenning ved oppstart vil virke i samme retning (se Abrahamsen 2004).

5.9.1 Rutiner for tilvenning (oppstart eller overgang)

Det er en stor overgang for et barn å begynne i barnehagen. Vi så i kapittel 4 at barn under 3 år trenger mye hjelp og forståelse fra voksne når de begynner i barnehage, da det er en svært stor overgang å skulle være på egenhånd uten foreldrene. En god start fordrer at barnehagene er seg bevisste hvordan de tilrettelegger overgangen fra hjem til barnehage, som ofte vil være barnets første varige separasjon fra foreldrene. Skifte av barnegruppe (hovedsakelig fra småbarns- til storbarnsgruppe) er en ny overgang, om enn nok mindre overveldende for barnet enn oppstart. Én måte for barnehagen å bevisstgjøre seg at disse overgangene gjøres på en god måte, er å etablere faste rutiner eller opplegg for barns tilvenningsperioder. Figuren under viser andelen barnehager som har faste rutiner eller opplegg for oppstart eller overgang, for 1–2-åringene og 3–5-åringene, fordelt etter barnehagens størrelse.

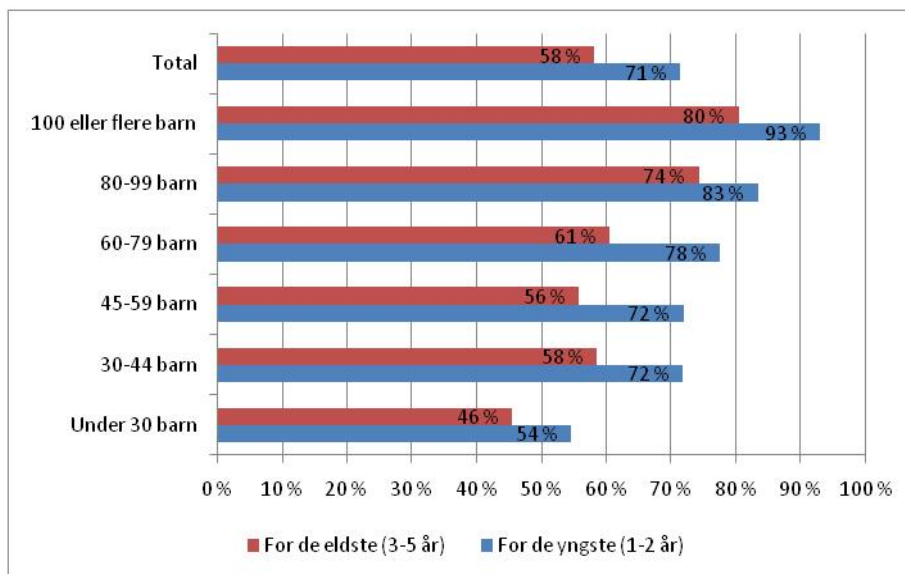

Figur 47 Hvorvidt barnehagen har faste rutiner/ opplegg for tilvenningsperioder (ved oppstart eller overgang til ny gruppe/avdeling), etter barnehagens størrelse

96 prosent av barnehagene har faste rutiner eller opplegg for tilvenningsperioder, både for de eldste og de yngste barna (spørsmål 56). Så godt som alle barnehagene med >30 barn har faste rutiner/opplegg for begge aldersgruppene (og alle med ≥ 100 barn). Den eneste gruppen som skiller seg ut, er de svært små barnehagene, hvor andelen med faste rutiner for tilvenning er noe lavere (rundt 9/10). Vi så ingen klare forskjeller etter organisering her, bortsett fra at noen færre av barnehagene med <30 barn og én gruppe noe sjeldnere har slike rutiner enn de øvrige barnehagetyperne.

5.9.2 Voksenkontakter/tilknytningspersoner for barna

Et annet forhold vedrørende det å gi barna en opplevelse av trygghet i starten, og til å vedlikeholde denne opplevelsen, er det å ha faste voksenkontakter eller tilknytningspersoner i barnehagen (spørsmål 55). Figuren under viser andelen barnehager som oppga at barna har faste voksenkontakter/tilknytningspersoner for 1–2- og 3–5-åringene, fordelt etter barnehagens størrelse.

Figur 48 Om barna (som ikke trenger ekstra hjelp og støtte) har faste voksenkontakter/tilknytningspersoner, etter barnehagens størrelse

Totalt oppgir 7 av 10 barnehager at 1–2-åringene har faste voksenkontakter/tilknytningspersoner. I 6 av 10 barnehager gjelder det også 3–5-åringene.

Her er forskjellene etter størrelse betydelige. 93 prosent av de aller største barnehagene (≥ 100 barn) har slike voksenpersoner for 1–2-åringene, mot 54 prosent av de aller minste barnehagene (< 30 barn). Vi ser en tydelig økning i andelen barnehager som oppgir at barna har faste tilknytningspersoner, jo større barnehagen blir. Dette gjelder både for 1–2-åringene og 3–5-åringene.

Etter organisering så vi få forskjeller for rutiner for de yngste barna (1–2 år), bortsett fra at klart færre barnehager med én gruppe og < 30 barn har faste tilknytningspersoner: cirka 45 prosent mot rundt 75 prosent blant både avdelingsbaserte, avdelingsfrie og mellomkategorien. For de eldste (3–5 år) så vi det samme mønsteret, bortsett fra at avdelingsfrie oftere har slike rutiner enn de avdelingsbaserte (76 mot 56 prosent).

5.9.3 Når blir en 2-åring 3 år?

Det er grunn til å tro at barnehager praktiserer overgang fra 2-åring til 3-åring forskjellig, i den forstand at skiftet skjer til ulike tider på året. Vi ba barnehagene krysse av for om overgangen skjer enten 1. januar det året barnet fyller 3 år, høsten dette året eller den måneden barnet fyller 3 år (se spørsmål 57). Hvis barn defineres som 3-åringer første januar, vil for eksempel barn som er født i desember kun være 2 år når de defineres som 3-åring, mens de jo rent faktisk er 3 år hvis overgangen skjer den måneden de fyller 3, eller cirka 2 ½ hvis dette skjer om høsten.

Totalt oppgir 33 prosent av barnehagene i utvalget at barnet defineres som 3-åring 1. januar det året det fyller 3. Nær halvparten (49 prosent) oppgir at overgangen skjer på høsten dette året og 15 prosent at det skjer den måneden barnet fyller 3 år.

Her fant vi forskjeller etter størrelse, i den forstand at det er noe vanligere å definere barn som 3-åring fra og med den måneden de fyller tre, jo mindre barnehagen er. Andelen som defineres som 3-åring 1. januar det året barnet fyller tre er noenlunde konstant på tvers av størrelse. Forskjellene var imidlertid klarere etter organisering enn etter størrelse, og fremgår av tabellen under.

Når på året barnet defineres som 3-åring	Avdelingsbasert	Mellom avd og avd.fri	Avd.fri	En gruppe	Total
1. januar det året det fyller 3	32 %	35 %	41 %	32 %	33 %
Fra høsten det året det fyller 3	54 %	47 %	35 %	40 %	49 %
Fra måneden det fyller 3	12 %	15 %	15 %	26 %	15 %
Vet ikke/ikke relevant	2 %	3 %	9 %	2 %	3 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Tabell 16 Når på året et barn defineres som 3-åring, etter barnehagens organiseringsform

I grove trekk viser tabellen at det er noe vanligere i avdelingsfrie barnehager og i mellomkategorien at barna defineres som 3-åringer fra 1. januar det året de fyller 3. Avdelingsbaserte barnehager har oftere høstvarianten.

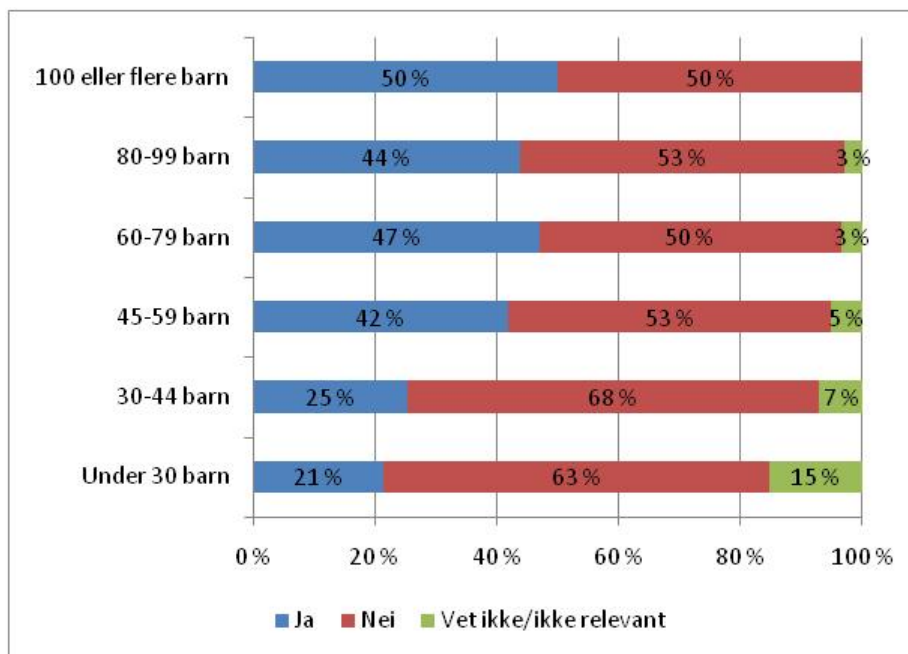
5.9.4 Barns bytte av gruppe ved overgang til 3-åring

Men det at overgangen skjer første januar, betyr ikke nødvendigvis at barn som rent faktisk kun er 2 år (hvis født i desember) skifter gruppe til å møte mange nye barn opp mot 6 år.

Tallene våre viser at blant de barnehagene som definerer barnet som 3-åring enten den måneden det fyller 3 år eller 1. januar det året det fyller 3 (altså et skifte nærmere 2-årsalder), er det langt mer utbredt at barnet *ikke* bytter gruppe. I 67 prosent av de barnehagene der overgangen skjer den måneden barnet fyller 3 år, slipper barnet å bytte gruppe. I 71 prosent av barnehagene der barnet defineres som 3-åring 1. januar bytter ikke barnet gruppe. Til sammenlikning svarer 45 prosent av barnehagene som definerer barna som 3-åring fra den høsten det fyller det år, at barna ikke bytter gruppe.

Dette betyr at når vi ser forskjeller i tidspunktet barnehagene definerer barn som 3-åring etter organiseringsform – det er vanligere i avdelingsfrie å definere dem som 3-åring i januar – så betyr ikke det at de nødvendigvis må bytte gruppe i yngre alder i disse barnehagene. Det er mer utbredt at barna må bytte gruppe i de tradisjonelle avdelingsbarnehagene (43 prosent) enn i både mellomkategorien (38 prosent) og de avdelingsfrie (24 prosent).

La oss så se på om det er mønstre etter barnehagens størrelse. Figuren under viser svarfordelingen.

Figur 49 Hvorvidt barnet må bytte gruppe ved overgang til 3-åring, etter barnehagens størrelse

Vi noterer her at jo større barnehagene er, desto vanligere er det at barna bytter grupper ved overgang til 3-åring. I de tre største kategoriene (≥ 60 barn) er det en nær 50–50-fordeling av barnehager der barna bytter gruppe eller ei. I kun 25 prosent av barnehagene som har <45 barn bytter barna gruppe, og i kun 21 prosent av barnehagene <30 barn (mange av de sistnevnte vil imidlertid kun ha én gruppe, slik at spørsmålet ikke er relevant).

De som svarte ja på dette spørsmålet ble også spurt om barnet som bytter gruppe treffer barn han/hun kjenner fra tidligere (spørsmål 59). Her svarte totalt 88 prosent at gruppen vil bestå av kjente barn, og 12 prosent at gruppen vil bestå av mer eller mindre ukjente barn. Ingen oppga at den nye gruppen vil bestå av helt ukjente barn. Vi fant ingen klare forskjeller etter organisering, men en svak tendens til at barn i større barnehager som bytter gruppe ved overgang til 3-åring, treffer mer eller mindre ukjente barn.

Vi spurte også de som hadde svart at barnet må bytte gruppe om barnet kjenner de ansatte i den nye gruppen (spørsmål 60). Her svarte 85 prosent at gruppen består av ansatte barnet kjenner, 15 prosent at de ansatte er mer eller mindre ukjente for barnet og 1 prosent at de ansatte er helt ukjente for barnet. Her fant vi ingen tydelige forskjeller etter organisering og størrelse.

5.10 Rutiner for brukermedvirkning

Vi har sett at barns medvirkning i barnehager nå vektlegges sterkt i barnehageloven og rammeplanen. Dette er ett av temaene for dybdestudien (kapittel 6). Men også barnehagens samarbeid med foreldrene har fått økt betydning i de samme lov- og planverk.

Stortingsmelding nr. 41 (2008–2009), om kvalitet i barnehagen, understreker behovet for å styrke samarbeidet mellom hjem og barnehager, og trekker blant annet frem samarbeidsutvalgene og foreldresamtaler som viktig. Meldingen peker også på at «(k)artlegging av foreldrenes tilfredshet er et hjelpemiddel i kvalitetsutviklingsarbeidet. Den gir barnehagen informasjon om foreldrenes synspunkter og meninger om det arbeidet som foregår i barnehagene» (s. 36). Vi forholder oss her til Winsvold og Gulbrandsens studie, som viser at norske barnehager har i «(...) stor grad og økende grad, innført rutiner for å informere nye barn og deres foreldre», og samtidig «(...) i stadig økende grad [har] formalisert rutinene for behandling av løpende informasjon til og fra foreldre» (2009: 65). Vi går nå inn på barnehagenes rutiner for formalisert foreldresamarbeid, brukermedvirkning og kartlegging av brukeres tilfredshet. Avsnittet avsluttes med at vi relaterer barnehagenes rutiner for brukermedvirkning til deres rutiner for kartlegging av ansattes trivsel. For å sammenligne våre resultater med NOVAs, ser vi her hovedsakelig på betydningen av barnehagenes størrelse fremfor deres organiseringsform.

5.10.1 Formalisert foreldresamarbeid

Spørsmål 61 i skjemaet handlet om hvilken formalisert kontakt det er mellom barnehagen og foreldrene. Her skilte vi mellom fire forhold.

Ett spørsmål (i) var hvorvidt barnehagen gjennomfører *foreldresamtale* minst to ganger per år. Her svarte 96 prosent av barnehagene ja. Vi fant ingen forskjeller etter størrelse eller organisering.

Det neste var (ii) *foreldremøte* minst to ganger per år, noe 89 prosent av barnehagen i utvalget opplyser at de organiserer. Heller ikke her var det klare forskjeller etter størrelse eller organisering.

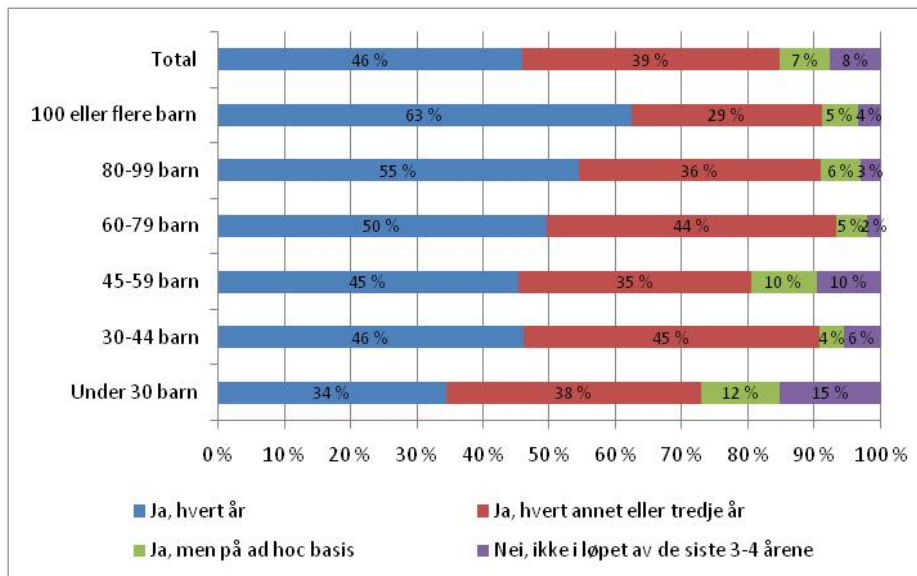
Det tredje spørsmålet (iii) var hvorvidt man gjennomfører møte i *samarbeidsutvalget* minst to ganger per år, noe 90 prosent av barnehagene oppga at de gjør. Her fant vi forskjeller etter størrelse. Alle de største barnehagene (≥ 100 barn) gjør dette, mot 84 prosent av de minste (< 30 barn).

Det siste spørsmålet (iv) gjaldt hvorvidt man har *nedskrevne rutiner* for foreldresamarbeidet, noe 91 prosent av barnehagene i utvalget oppgir at de har. Også her var det visse forskjeller etter størrelse – større barnehager har oftere slike rutiner enn mindre – men disse var mindre enn på møter i samarbeidsutvalget.

Samlet må vi si at det er en svak tendens til at større barnehager har mer formalisert kontakt med foreldrene, men at forskjellene ikke er særlig store.

5.10.2 Brukerundersøkelser blant foreldre

Mønsteret med at større barnehager har mer formalisert kontakt med foreldrene, og i større grad ivaretar brukerperspektivet gjennom formelle kanaler, var klarere når det gjaldt hvorvidt barnehagen gjennomfører *brukerundersøkelser* blant foreldrene. Figuren under viser svarfordelingen, gruppert etter barnehagenes størrelse.

Figur 50 Hvor ofte gjennomfører barnehagen brukerundersøkelser, etter barnehagens størrelse

Vi ser her at jo større barnehagene er, desto vanligere er det at barnehagene gjennomfører brukerundersøkelser hvert år. Dette stemmer godt overens med Winsvold og Gulbrandsens funn (2009). Tendensen i vårt materiale må sies å være tydelig. Motsatt er det et stykke på vei også mer vanlig med kun *ad hoc* undersøkelser, eller at barnehagene ikke har gjennomført brukerundersøkelser de siste 3–4 årene, jo mindre barnehagen er.

Hvis man setter *formaliserte* undersøkelser av brukernes (foreldrenes) opplevelse av og tilfredshet med barnehagen, er et mål på strukturell kvalitet, så gjør altså større barnehager det vesentlig bedre enn mindre. Dette funnet er helt i tråd med Winsvold og Gulbrandsens analyser. De finner at «(...) forekomsten av informasjonsrutiner og informasjonstiltak øker først og fremst med barnehagens størrelse» (2009: 65).

Man kan samtidig reise spørsmål om hvor *entydig* slik formalisert kontakt og formaliserte informasjonsrutiner er som mål på kvalitet. Vi kan tenke oss (minst) to grunner til at mindre barnehager gjennomfører brukerundersøkelser blant foreldre sjeldnere enn det større barnehager gjør. Én mulig forklaring er at større barnehager har mer ressurser, i form av økonomi og/eller personal, til å gjennomføre dem. En annen mulig forklaring er at mindre barnehager er mer oversiktlige med færre involverte av både barn, ansatte og foreldre, slik at det opplevde *behovet* for brukerundersøkelser kan være mindre. Det at det er få involverte kan også åpne for at brukersynspunkter i større grad kan formidles gjennom mer uformelle kanaler. En slik mulig tolkning støttes et stykke på vei av funn fra våre kvalitative data, som vi skal komme tilbake til i neste kapittel. Hvorvidt dette i så fall bør forstås som *kvalitet* eller ei, er imidlertid usikkert. Uten at vi har noen indikasjon på at så er tilfelle, kan det at en barnehage hovedsakelig baserer seg på uformelle kanaler for brukersynspunkter potensielt også innebære manglende profesjonell distanse, som igjen kan tenkes å innebære at foreldre unnlater å ta opp kritikkverdige forhold.

Uansett, det at størrelse har stor betydning for om man har formaliserte rutiner for foreldresamarbeid eller ei, gjenspeiler seg i barnehagens rutiner for å kartlegge trivselen blant de *ansatte*.

5.10.3 Trivselsundersøkelser blant de ansatte

95 prosent av barnehagene svarer ja på spørsmål om de gjennomfører medarbeidersamtaler minst en gang per eller ei. Her ser ikke størrelse (eller organisering) ut til å ha betydning for.

Når det gjaldt *trivselsundersøkelser* blant de ansatte, slår imidlertid sterkt størrelse ut. La oss bare først sammenlikne svarene med svarene for brukerundersøkelser (vi brukte samme svaralternativer). Tabellen under viser fordelingene.

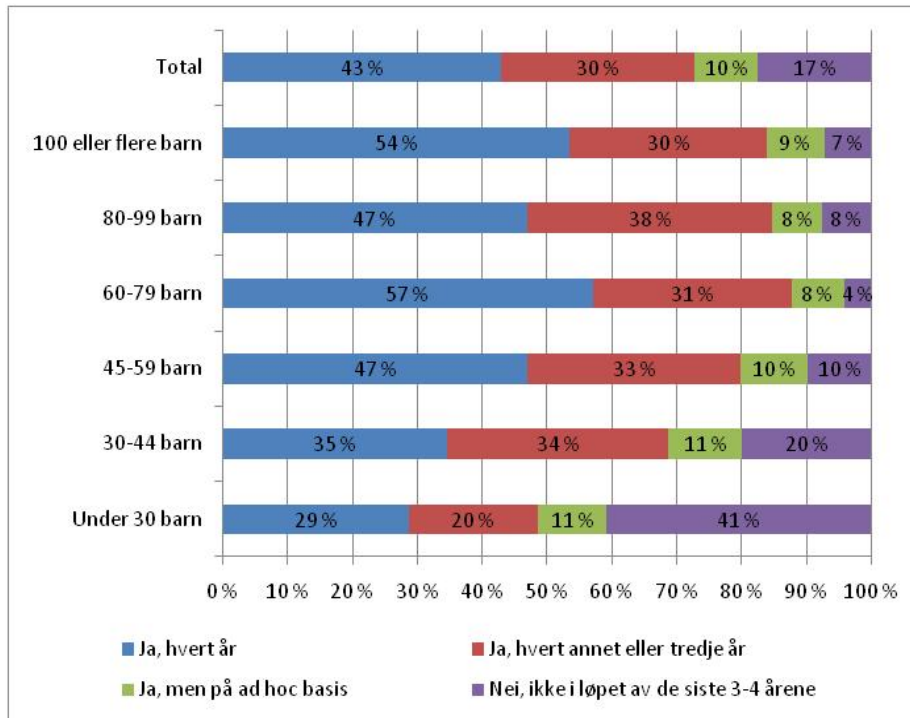
	<i>Brukerundersøkelser</i>	<i>Trivselsundersøkelser blant ansatte</i>
Ja, hvert år	46 %	43 %
Ja, hvert annet eller tredje år	39 %	30 %
Ja, men på ad hoc basis	7 %	10 %
Nei, ikke de siste 3-4 årene	8 %	17 %
Total	100 %	100 %

Tabell 17 Brukerundersøkelser og trivselsundersøkelser blant ansatte, gjennomsnitt av alle barnehager i utvalget

Tabellen viser at brukerundersøkelser minst hvert tredje år er mer utbredt i barnehagene enn trivselsundersøkelser blant ansatte (85 prosent mot 73 prosent).

Vi fant ingen klare forskjeller etter organisering, bortsett hva at barnehagene med <30 barn og kun én gruppe langt sjeldnere gjennomfører trivselsundersøkelser blant ansatte (48 % «nei, ikke i løpet av de siste 3–4 årene», mot 17 prosent av alle i utvalget). Dette har mest sannsynlig med størrelse på barnehagen å gjøre, mer enn organisering.

Grafen under viser barnehagenes praksis med trivselsundersøkelser, etter barnehagens størrelse.

Figur 51 Trivselsundersøkelser blant ansatte, etter barnehagens størrelse

Grovt sagt viser figuren at trivselsundersøkelser er mer utbredt, jo større barnehagen er. Men de største variasjonene slår inn på to steder: Rundt 30 barn og 45 barn. Blant barnehager med ≥ 45 barn er forskjellene mindre.

Vi ser at årlige trivselsundersøkelser har klart minst utbredelse i de to minste kategoriene (< 30 og 30–44 barn), med henholdsvis 29 og 35 prosent av barnehagene. Dertil er det å gjennomføre undersøkelsene på *ad hoc* basis eller ikke å ha gjennomført dem i løpet av de siste 3–4 årene mer utbredt i de nest minste barnehagene (31 prosent) enn i de større (mellom 12–20 prosent) og svært vanlig i de aller minste barnehagene (52 prosent). Vi ser også at de aller minste barnehagene skiller seg klart ut ved at det her er meget vanlig å ikke ha gjennomført slik undersøkelser de siste 3–4 årene (41 prosent).

Også det å ha et system for å følge opp trivselsundersøkelser eller ei (spørsmål 65 i skjemaet), ser ut til å ha sammenheng med størrelse på barnehagene. Det går også her et skille rundt 45 barn i barnehagene. Bare nær halvparten av barnehagene med < 30 barn og 7 av 10 barnehager med 30–44 barn har slikt system. De øvrige barnehagestørrelsene varierte alle mellom 8 av 10 og 9 av 10.

Det kan tenkes flere forklaringer på disse forskjellene, som langt på vei vil være de samme som for utbredelsen av brukerundersøkelser. Større barnehager har antakelig bedre budsjett- og/eller personnlemmessige rammer til å gjennomføre slike undersøkelser. Samtidig kan det også skyldes at i mindre barnehager er det vanligere at styrer selv er daglig tilstede på avdelingen, i arbeid med øvrige ansatte. Her vil styrer få signaler om hvordan de andre ansatte trives (og han/hun kan selv føle trivselsfaktorer på kroppen), og behovet for å

kartlegge de ansattes trivsel er kan hende lavere. En slik tolkning understøttes av de tidligere analysene (se 5.6.2), som viste at det er klart mest utbredt at styrer er i daglig samvær med barna i de aller minste barnehagene, og hvor vi også så en klar forskjell mellom de minste og de nest minste barnehagene i andelen barnehager der styrer er i daglig samvær med barn, som bidrar til å forklare forskjellen i grafen over. Videre vil det helt klart være større behov for systematisk å kartlegge trivsel dersom det er 25 ansatte kontra hvis det bare er 5. De fem vil man spørre om trivsel i medarbeidersamtaler. En slik tolkning støttes av våre kvalitative data, som vi kommer tilbake til i neste kapittel. Dertil vil en *anonym* trivselsundersøkelse ikke lett la seg gjennomføre når det er tale om svært få ansatte som skal besvare på den. Likevel kan man også her spørre seg om manglende formaliserte rutiner potensielt innebærer manglende profesjonell distanse.

Hvis man definerer formaliserte rutiner for å kartlegge trivsel blant de ansatte som et mål på strukturell kvalitet, så kommer de mindre barnehagene dårligere ut enn de større.

5.11 Oppsummering og frampeik mot dybdestudien

Vi skal oppsummere kartleggingen og hovedfunn om betydningen av organiseringsform og størrelse for barnehagenes strukturelle kvalitet.

Vi har for det første kartlagt utbredelsen av ulike *størrelser* på barnehager, målt i antall barn, og sett på utviklingen av disse over tid. Kun drøye 1 av 10 norske barnehager (SSB) har mer enn 80 barn. Disse inkluderer imidlertid 1 av 4 barnehagebarn. Vi har sett barnehager etablert etter 2004 er vesentlig større enn barnehager bygget tidligere.

Når det gjelder *organiseringsform*, målt med en skala fra «helt avdelingsbasert» til «helt avdelingsfri», så er et knapt flertall av norske barnehager fortsatt helt eller delvis organisert med tradisjonelle avdelinger. Vi ser imidlertid at *mellomformer* mellom avdelingsbasert og avdelingsfri organisering er svært utbredt, noe vi skal komme tilbake til i dybdestudien. Hvorvidt en barnehage er organisert avdelingsfritt eller avdelingsbasert, har ikke klar sammenheng med barnehagens størrelse, men blant de aller største barnehagene er avdelingsfri organisering eller mellomformer mer utbredt enn tradisjonell avdelingsdrift. Flertallet av barnehagene som er bygget i perioden 2005–2010 er organisert avdelingsfritt eller som en mellomform. Størrelse og organiseringsform har dannet de viktigste strukturelle faktorene som vi har brukt for å kartlegge andre strukturelle og organisatoriske mønstre, og for å undersøke strukturell kvalitet blant norske barnehager. Gjennomgangen har vist at det i mange henseende er størrelse som slår ut sterkest, og denne faktoren har derfor blitt vektlagt sterkest i analysene.

Videre har vi undersøkt hvilken type *kommunal barnehagemyndighet* barnehagene forholder seg til, og fant at dette har klar sammenheng med kommunens størrelse. En egen barnehagefaglig kompetanse i kommunen er vesentlig mer utbredt, jo flere innbyggere det er i kommunen. Motsatt er det langt vanligere at barnehagemyndighet er delegert til styrenivå blant de minste kommunene (<6000 innbyggere) enn andre steder.

Hva gjelder *fysiske og tidsmessige kjennetegn*, har vi sett at barnehagenes godkjente leke- og oppholdsareal varierer sterkt, både inne og ute. Her fant vi ingen forskjeller etter

organisering, men etter størrelse er de betydelige. Jo større barnehagen er, målt i antall barn, desto mindre er leke- og oppholdsarealet (m²) per barn i barnehagen. Og jo større barnehagene er, desto færre tradisjonelle eller lukkbare rom per barn har de. Her så vi også klare forskjeller etter organisering: De avdelingsfrie har færre rom per barn enn de avdelingsbaserte. Det siste er imidlertid ikke overraskende, da nettopp åpne arealer er noe av det som ligger i for eksempel «basedrift». Når det gjaldt det å ha rom til å skjerme de yngste barna fra de eldste, var forskjellene mindre klare. 9 av 10 barnehager i utvalget har slike rom, og andelen er lavest blant de aller minste barnehagene.

Vedrørende *åpningstider* fant vi en klar tendens til at jo nyere barnehagen er, desto lengre åpningstid har den, selv om 10 timer per dag dominerer, uavhengig av oppstartsår. Vi så også jo større barnehagen er, desto lenger åpningstid har den, mens data viste ingen klare forskjeller etter organiseringsform. Også på barns gjennomsnittlige oppholdstid slo størrelse ut (og mer enn organisering). Grovt sagt øker barnas gjennomsnittlige oppholdstid med barnehagens størrelse. Dette gjaldt både de yngste og de eldste barna. Vi kartla videre hvordan personalets tilstedeværelse er fordelt over åpningstiden. Her er det likhetene som dominerer, på tvers av organisering og størrelse. I så godt som alle barnehager i utvalget er mer enn 80 prosent av personalet til stede mellom kl. 10:00 og 14:00, mens tiden før 8:30 og etter 15:30 preges av vesentlig færre av personalet til stede.

Et viktig område i gjennomgangen har vært *barnegruppenes størrelse*. Totalt er det gjennomsnittlig 18,6 barn per gruppe som kun har barn over 3 år. For aldersblandete grupper er gjennomsnittet 17,6 barn, for rene småbarnsgrupper (1–2 år) 12,4. Vi ser at utviklingen over tid klart har gått i retning av større barnegrupper. Dette gjelder alle typer grupper (rene småbarnsgrupper, rene storbarnsgrupper og aldersblandete grupper). Særlig stor er forskjellen på barnehager etablert i perioden 2000–2004 og barnehager etablert etter den tid. Vi så også klare forskjeller etter både organisering og størrelse. Gruppestørrelse øker vesentlig med barnehagens størrelse. I små barnehager (mindre enn 45 barn) varierer størrelsen på rene småbarnsgrupper (1–2-år) mellom 9 og 11 barn. I store barnehager (mer enn 80 barn) har rene småbarnsgrupper mellom 13 og 14 barn i snitt. På samme måte opererer de avdelingsfrie barnehagene med større barnegrupper enn de avdelingsbaserte, mens mellomkategorien plasserer seg i midten.

Blant alle barnehagene er gjennomsnittlig *antall barn per ansatt* 3,4 i rene småbarnsgrupper, 5,5 i rene storbarnsgrupper og 4,6 i aldersblandete grupper. Vi fant forskjeller etter størrelse, mens organisering ikke ga utslag her. Gjennomsnittlig antall barn per ansatt (de som er ansatt i gruppene) er noe høyere, jo større barnehagen er. Forskjellene er tydeligere for de eldste barna og for aldersblandete grupper enn for de yngste barna. Våre data gir ikke grunn til å konkludere at antall *barn per ansatt med pedagogisk kompetanse* varierer etter barnehagens størrelse. Vi har imidlertid sett at større barnehager ser ut til å etterleve pedagognormen i høyere grad enn mindre barnehager, når målt etter *antall barn per ped.lederårsverk*. Avdelingsfri organisering slår ut på samme måte, når sammenliknet med avdelingsbasert. Imidlertid finner vi også grunn til å løfte frem at de fleste barnehagene i utvalget (6 av 10) ikke ser ut til å oppfylle normene om pedagogisk bemanning for 1–2- og 3–5-åringene samlet, uavhengig av størrelse og organiseringsform.

Personalet har stått sentralt i kartleggingen. Vi har blant annet undersøkt personalsammensetning, arbeidsoppgaver til ulike stillinger og deres utdanningsbakgrunn. Totalt utgjør assistenter den største andel av årsverkene blant barnehagene i undersøkelsen (39 prosent), etterfulgt av ped.ledere (28 prosent) og fagarbeidere (15 prosent). Styrere og assisterende styrer utgjør til sammen en andel på 8 prosent av årsverkene i barnehagene. Vi fant ingen klare forskjeller i personalsammensetning etter organiseringsform. I de aller minste barnehagene (<30 barn), og et stykke på vei i de nest minste (30–44), utgjør styrerårsverkene en relativt sett større andel av alle årsverk, og ped.leder-årsverk tilsvarende mindre andel. Forklaringen er mest sannsynlig at i mange små barnehager er styrer oftere ansatt som kombinert styrer og ped.leder.

Vi har gjort en inngående kartlegging av *ansvarsområdene* til fire stillingskategorier (styrer o.l., fagleder o.l., ped.leder og assistent), som det vil bære for langt å gå detaljert inn på her. Med unntak av små barnehager med kun en gruppe, slo ikke organiseringsform sterkt ut. Vi valgte derfor å konsentrere oss om barnehagens størrelse. Styrer jobber langt oftere i barnegruppene jo mindre barnehagen er. Særlig er dette utbredt i de aller minste barnehagene. Hva gjelder fagleder, veileder, teamleder og/eller sone-/baseleder, så er det vanligere at det er lagt ansvarsområder til disse stillingskategoriene, jo større barnehagen er, men at det er særlig blant de aller største barnehagene at dette er vanlig. Dette henger sammen med at disse stillingene i seg selv ikke er vanlige i mindre barnehager. Ped.leders oftest forekommende arbeidsoppgaver er arbeid i barnegruppene, samarbeid med foreldre, samt kompetanseutvikling og/eller veiledning. Ped.ledere har oftere ansvar for foreldresamarbeid og kompetanseutvikling, jo større barnehagen er. Assistentenes og fagarbeidernes viktigste arbeidsoppgaver er arbeid i barnegrupper. Også for disse ser vi en tendens, om enn en svak tendens, til at assistenter/fagarbeidere oftere gis arbeidsoppgaver utover arbeid i barnegruppene, jo større barnehagen er.

Også personalets *utdanning* ble inngående kartlagt. Fordi organisering hovedsakelig slo ut for de små engrupperbarnehagene, ble størrelse valgt som bakgrunnsfaktor også her. Som mål på strukturell kvalitet, kan vi et godt stykke på vei konkludere med at jo større barnehagene er, dess oftere oppfyller de kravene om formell utdanning (hos styrer og ped.ledere), samt har oftere tilleggsutdanninger blant personalet. Større barnehager har for eksempel gjennomgående noe bedre utdannede ped.ledere enn mindre barnehager, målt både ut fra formell utdanning og videreutdanning. På styrers utdanning skilte de aller største (≥ 100 barn) og de aller minste (<30 barn) barnehagene seg ut: Relativt sett flere av de minste barnehagene har styrer med dispensasjon fra utdanningskravet. Vesentlig flere styrere i de største barnehagene har utdanning innen ledelse, administrasjon/økonomi og/eller en master i pedagogikk. Forskjellene etter størrelse var mindre klare for assistentene enn for ped.lederne og styrerne, bortsett fra en klart høyere andel barne- og ungdomsarbeidere blant assistentene i større barnehager.

Størrelse har også betydning for personalets *gjennomsnittsalder*, i den forstand at jo større barnehagen er, desto lavere er gjennomsnittsalderen. All den tid større barnehager gjennomgående er relativt nye, ligger det nær å anta dette har sammenheng med barnehagens oppstartsår. Både størrelse og organiseringsform slo også ut for hvilken erfaring eller *fartstid* ped.lederne har fra barnehagesektoren. Grovt sagt har ped.ledere i

avdelingsfrie barnehager kortere erfaring enn sine motparter i avdelingsbaserte barnehager. Og ped.lederne i små barnehager har lenger fartstid enn ped.lederne i store. For assistenter fant vi ingen forskjell etter størrelse, men vi så dem etter organisering. Ellers så vi at assistenter gjennomgående har noe lenger fartstid fra sektoren enn det ped.lederne har. Når det gjelder *stabilitet i personalgruppen* fant vi ingen grunn til å konkludere med at størrelse har betydning. *Sykefraværsprosenten* er derimot klart høyere, jo større barnehagen er, men årsaken er her uklar.

Veiledning av assistenter er et mål på strukturell kvalitet som ivaretas bedre, jo større barnehagene er. Her diskuterer vi imidlertid hvorvidt den lavere andelen av de mindre barnehagene som gjennomfører veiledning, kan tilskrives at styrer er mer til stede i barnegruppene på daglig/ukentlig basis, slik at veiledning oftere gjøres uformelt.

De *ansattes samvær med barna* har vært et sentralt punkt, og er en viktig strukturell kvalitetsindikator som legger betydelige føringer for hvilken pedagogisk kvalitet en barnehage kan tilby. Vi fokuserte på to hoveddimensjoner: (i) hvor mye ped.lederne er sammen med barna, det vil si til stede i barnegruppene, samt (ii) hvor mange barn (både de yngste og de eldste) den enkelte voksne forholder seg til i løpet av barnehagedagens innetid. Mens det ikke var noen forskjeller etter organisering, så har barnehagens størrelse mye å si for *hvor mye ped.lederne er sammen med barna*. For eksempel er det slik at ped.lederne i halvparten av barnehagene med 30–44 barn er sammen med barna mer enn 80 prosent av arbeidstiden. Til sammenlikning gjelder dette cirka en tredjedel av de største barnehagene (≥ 100 barn). Grovt sagt kan vi si at jo større barnehagen er, desto mindre av arbeidstiden tilbringer ped.lederne sammen med barna. Denne forskjellen kommer i tillegg til at det er noen flere barn per ansatt i store enn i små barnehager, samt at den lengre åpningstiden i større barnehager må bety at personalet er strukket mer over dagen. Vi må derfor konkludere med at de ansattes samvær med barna er lavere i store enn i små barnehager.

Et annet mål på de ansattes samvær med barna er *antall barn den enkelte voksne forholder seg til*. Dette tallet er for det første, som forventet, vesentlig høyere for de eldste enn for de yngste barna. Det er vanlig at voksne i løpet av dagen forholder seg til både mellom 5 og 9 og mer enn 18 3–5-åringer. For de yngste barna (1–2 år) er det derimot svært uvanlig at en voksen forholder seg til mer enn 18 barn i løpet av dagen, mens både mindre enn 5 barn, 5–9, 10–14 og 15–18 barn er utbredt. For 3–5-åringene er det likhetene på tvers av både størrelse og organiseringsform som var mønsteret, med unntak av de aller minste barnehagene, hvor de ansatte forholder seg til få barn i vesentlig flere barnehager enn blant de andre barnehagetyperne. Blant de yngste barna er det klar forskjell etter både organisering og størrelse. De avdelingsfrie barnehagene fremstår som mer polariserte enn de øvrige, med både flere barnehager der den voksne forholder seg til få barn og flere der han/hun forholder seg til mange. Samtidig er det helt klart slik at i både de avdelingsfrie og i mellomkategorien, så er det vesentlig flere barnehager der de voksne forholder seg til svært mange 1–2-åringer enn blant de avdelingsbaserte. Det gikk også tydelig frem at jo større barnehagen er, desto flere 1–2-åringer forholder hver voksen seg til i løpet av barnehagedagen. En konklusjon er derfor at når det gjelder de yngste barna, så må den enkelte voksne i en stor barnehage jevnt over dele oppmerksomheten og omsorgen på flere barn enn det hans/hennes motpart i en liten barnehage må. Avdelingsfri organisering slår

ut på samme måte. For de eldste barna ser vi derimot små forskjeller etter organisering og størrelse.

Et neste punkt vi så på, var *organisering av barnegruppene i løpet av barnehagedagen*. Fordi grupper/avdelinger i mange barnehager ikke er konstante størrelser, analyserte vi forholdet mellom den minste og den største enheten barna er del av i løpet av barnehagedagen. Som ventelig er, inngår de yngste barna langt hyppigere i svært små enheter (mindre enn 5 barn), mens de eldste barna klart oftere inngår i store enheter (mer enn 18 barn). Vi brøt svarene ned etter organiseringsform, og så på avstanden mellom største og minste gruppe, hvor det fremgikk noen interessante mønstre. For 1–2-åringene fant vi at de avdelingsfrie barnehagene, og mellomkategorien, hadde betydelig mer fleksible gruppeorganiseringer enn de avdelingsbaserte. De to førstnevnte veksler i langt større grad enn de avdelingsbaserte mellom svært store og svært små barnegrupper i løpet av en og samme dag. For 3–5-åringene så vi at forskjellene mellom barnehagetyperne er vesentlig mindre. Dette antyder at skillet mellom avdelingsfrie og avdelingsbaserte barnehager er mindre entydig for de eldste barna enn for de yngste. Det er også helt generelt langt mer fleksibel gruppeorganisering for de eldste barna enn for de yngste.

I våre analyser av organisering av barnegruppene i løpet av dagen og antall barn den enkelte voksne forholder seg til, er forskjellene etter organiseringsform og størrelse helt klart størst for de yngste barna. For 3–5-åringene antyder våre analyser en viss *konvergens* mellom barnehagetyper.

Endelig kartla vi forekomsten av *rutiner for voksenkontakt, tilvenningsperioder og når på året barn defineres som 3-åring*. Så godt som alle barnehagene har faste rutiner for tilvenningsperioder for både de eldste og de yngste barna, og bare de aller minste barnehagene avvek merkbart fra gjennomsnittet, med en lavere andel med slike rutiner. Videre har 7 av 10 barnehager faste tilknytningspersoner for de yngste barna og 6 av 10 for de eldste. Begge deler er langt mer utbredt, jo større barnehagen er. Videre definerer 1 av 2 barnehager i utvalget barna som 3-åring fra høsten det året det fyller 3. I 1 av 3 barnehager skjer overgangen ved nyttår det samme året. Forskjellene var ikke store etter størrelse, men klare etter organisering. Avdelingsfrie barnehager og mellomkategorien definerer oftere barna som 3-åring ved nyttår. Når det gjaldt hvorvidt barnet må bytte gruppe i forbindelse med overgang, så vi at det var langt vanligere ikke å måtte bytte i små barnehager enn i større. I de barnehagene der barnet må bytte gruppe, vil barnet kjenne både barn og voksne i den nye gruppen i oppunder 9 av 10 barnehager. Vi fant ingen forskjeller etter størrelse eller organisering.

På spørsmål om *formalisert foreldrekontakt og brukerundersøkelser blant foreldre* fant vi en svak tendens til at større barnehager har mer formalisert foreldrekontakt enn det mindre barnehager har, og at det er langt mer utbredt med brukerundersøkelser, jo større barnehagen er. Det samme mønsteret fant vi om *trivselsundersøkelser* blant de ansatte, som er klart mer vanlig, jo større barnehagen er. En mulig forklaring er at i mindre barnehager, som er mer oversiktlige organisasjoner, med færre involverte personer, vil både behovet og muligheten til å gjennomføre slike undersøkelser, være mindre presserende. En slik tolkning peker også frem mot funn fra dybdestudien.

Konklusjon om strukturell kvalitet

Til sammen tegner kartleggingen et sammensatt bilde av hvordan ulike organiseringsformer og barnehagestørrelser ivaretar strukturell kvalitet. Målt etter utdanningsnivå, brukermedvirkning (formalisert foreldresamarbeid og brukerundersøkelser), gjennomføring av trivselsundersøkelser, det å ha faste tilknytningspersoner for barna, veiledning av assistenter, samt det å ha ansatt spesialpedagog, så er det entydig fra våre data at store barnehager holder klart høyere kvalitet enn det mindre barnehager gjør. Her ser vi mindre forskjeller etter organisering, med unntak av de små engruppesbarnehagene. Vi har også vist at pedagognormen oftere etterlevs i større enn i små barnehager (og i avdelingsfrie oftere enn i avdelingsbaserte). Sagt på en annen måte: Store barnehager fremstår som vesentlig mer profesjonaliserte enn små.

Målt etter indikatorer som gruppestørrelser, barn per ansatt, antall barn de voksne forholder seg til i løpet av dagen, og personalets tilstedeværelse i barnegruppene, som er strukturelle kvalitetsindikatorer av vesentlig betydning for pedagogisk kvalitet – særlig når det gjelder de yngste barna – så ser disse ut til å ivaretas bedre i mindre barnehager enn i større. Det later også til at avdelingsbaserte barnehager ivaretar slike hensyn bedre enn avdelingsfrie. Dertil har vi sett at større barnehager har mindre areal per barn, både inne og ute, enn det mindre barnehager har.

5.11.1 Frampeik til dybdestudie: Styrers egen trivsel og vurdering av barnehagens pedagogiske kvalitet

Neste kapittel handler om hvordan forskjellige barnehagestørrelser og -organiseringer ivaretar trivsel, medvirkning og pedagogisk kvalitet, slik dette fremtrer gjennom vår kvalitative dybdestudie. Disse spørsmålene ble også forsøkt kartlagt gjennom spørreskjemaet. Vi ba de som fylte ut spørreskjemaet om å gi en egen vurdering av hvordan barnehagen ivaretar pedagogisk kvalitet og barns og ansattes trivsel. Vi stilte spørsmål om hvordan den fysiske utformingen (spørsmål 27), gruppeinndeling og -størrelser (spørsmål 19), samt hvordan barnehagen alt i alt (spørsmål 48) ivaretar pedagogisk kvalitet og trivsel. Dertil spurte vi hvordan styrer (hvis det var styrer som fylte ut) trives med jobben (spørsmål 33). Som en overgang til dybdestudien går vi gjennom funnene om styrers egen trivsel og barnehagenes vurdering av egen pedagogisk kvalitet.

Våre data tyder på at styrere i norske barnehager trives med jobben. Et overveiende flertall av de som svarte på dette spørsmålet (94 prosent) trives enten godt (38 prosent) eller svært godt (56 prosent). Kun 3 prosent sa at han/hun verken trives eller mistrives, og svært få oppga å trives dårlig. Her fant vi så å si ingen forskjeller etter organisering eller størrelse. Styrere trives like godt i store som i små barnehager, og like godt i avdelingsfrie som i avdelingsbaserte barnehager. Det som slo ut her, var derimot styrers *alder*. Rundt 6 av 10 styrere over 45 år trives svært godt, mot 5 av 10 styrere under 45 år. Tilsvarende er andelen som verken trives eller mistrives 4 prosent blant de yngste og 2 prosent blant de eldste. Av de (svært få) som trives dårlig, er det også relativt sett flere av de yngste styrerne. Vi kan skissere to hovedforklaringer. Den ene er at med alder følger erfaring, og dermed mestring på jobb. En annen forklaring er en mulig seleksjonsmekanisme: Man blir ikke gammel som styrer i en barnehage dersom man ikke trives.

Vi skal nå se på hvordan styrerne vurderer barnehagens pedagogiske kvalitet. Når det gjelder fysisk utforming var svaralternativene i «høy», «noen», «begrenset» eller «liten grad» (samt «vet ikke/ikke relevant»). 45 prosent av alle barnehagene svarte at den fysiske utformingen i høy grad ivaretar pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel. 48 prosent svarer «i noen grad», og kun 5 prosent «i beskjeden grad» og 1 prosent «i liten grad». De avdelingsfrie barnehagene svarer oftere enn de andre organiseringsformene at den fysiske utformingen ivaretar trivsel og pedagogisk kvalitet i høy grad. Andelen som oppgir at den fysiske utformingen «i høy grad» ivaretar pedagogisk kvalitet og trivsel stiger også med økende størrelse på barnehagene. Dette kan sies å være et paradoks, all den tid vi har sett at gjennomsnittlig m² per barn (både inne og ute), og også gjennomsnittlig antall rom per barn er vesentlig lavere, jo større barnehagen er. Det er også færre m² per barn i avdelingsfrie enn i avdelingsbaserte barnehager. Én forklaring kan tenkes å være at større barnehager og avdelingsfrie barnehager oftere er nyere, og at bygningene derfor vil være mindre fysisk nedslitte, enn i mange andre barnehager.

Barnehagene sett under ett er vesentlig mer fornøyd med hvordan organiseringen av grupper (inndeling og størrelser) enn med barnehagens fysiske utforming. 3 av 4 barnehager oppgir at denne i høy grad ivaretar pedagogisk kvalitet. Oppunder 1 av 4 oppgir «i noen grad», og forsvinnende få i «begrenset grad». Ingen svarte «i liten grad». Her fant vi få forskjeller etter både størrelse og organisering, med unntak av at barnehager med kun en gruppe (og <30 barn) i noe mindre grad svarer «i høy grad» (2 av 3). Pedagogisk forskning viser at små barnegrupper ivaretar pedagogisk kvalitet bedre enn store, sett både fra de voksne og barnas perspektiv (jf. Mårdsjö 2004). Derfor fremstår det som et paradoks at barnehager der gruppene i gjennomsnitt består av mange barn, slik vi har sett at gjennomgående er tilfellet i større barnehager og i avdelingsfrie barnehager, oppgir at gruppeorganiseringen ivaretar pedagogisk kvalitet i like høy grad som barnehager med mindre barnegrupper.

På spørsmål om hvordan barnehagen alt i alt ivaretar pedagogisk kvalitet, oppga 3 av 10 barnehager at de er «svært fornøyd». 4 av 10 er «fornøyd», mens 3 av 10 svarte «fornøyd, men vi ser likevel noen utfordringer». Svært få (2 prosent) svarte «vi har en del utfordringer med hensyn til pedagogisk kvalitet». Ingen oppga «store utfordringer». Altså er et klart flertall av barnehagene i utvalget enten fornøyd eller svært fornøyd med barnehagens pedagogiske kvalitet (alt i alt). Til sammen oppga rundt 1 av 3 at barnehagen har «noen» eller «en del» utfordringer. Her så vi ingen klare mønstre etter størrelse, mens de var tydelige etter organisering. 35 prosent av de avdelingsbaserte barnehagene oppga noen eller en del utfordringer, mot 29 prosent i mellomkategorien og 19 prosent av de avdelingsfrie. Vi ser altså et mønster der de avdelingsfrie barnehagene tenderer mot å være mer fornøyd med barnehagens pedagogiske kvalitet (alt i alt) enn de avdelingsbaserte. Mellomkategorien plasserer seg i midten, slik vi har sett gjentatte ganger.

Gjennomgående er det altså styrere (e.l.) i store og i avdelingsfrie barnehager som er mest fornøyd med hvordan barnehagen ivaretar pedagogisk kvalitet og trivsel.

I neste kapittel går vi bak tallenes tale. Vi gir en fyldigere beskrivelse av forskjellige former for norsk barnehageliv, og undersøker hvordan *pedagogisk kvalitet*, studert gjennom kvalitative analyser, varierer etter de to strukturelle og organisatoriske dimensjonene vi har

forfulgt i den statistiske kartleggingen – størrelse og organiseringsform. Vi skal se at ulike barnehagetyper langt på vei ivaretar *ulike* dimensjoner av pedagogisk kvalitet, på samme måte som vi så at for eksempel store og små barnehager «skårer» forskjellig på *ulike* indikatorer for strukturell kvalitet.

6 Dybdestudie av pedagogisk kvalitet i seks norske barnehager

Som vi viste i metodekapitlet er dybdestudien gjennomført i totalt seks barnehager i to forskjellige fylker. Det er samme utvalg av barnehager i de to fylkene: to 2-avdelingsbarnehager, to 4/5-avdelingsbarnehager og to større avdelingsfrie barnehager (såkalte «basebarnehager»). Vi har gjort fire intervjuer i hver barnehage – med styrer, en pedagogisk leder, en assistent og en foreldrerepresentant fra Foreldrearbeidsutvalg (FAU), Samarbeidsutvalg (SU) eller lignende. Dertil har vi gjennomført to observasjoner av samspill mellom barn og mellom barn og voksne i hver barnehage.

Kapitlet er bygget opp som følger.

Innledningsvis beskriver barnehagene i form av caser, med blikk for organiseringsform (inklusive «blandingsformer»), størrelse, gruppeinndeling, beliggenhet og lokal tilknytning, historie og utvikling (endringer), personalsammensetning, satsningsområder, hva de involverte parter har vært opptatt av i intervjuene, samt eventuelle iøynefallende særtrekk vi har identifisert.

Dernest bryter vi analysen opp tematisk, og viser hva som kjennetegner de tre organisasjonsformene (2-avdeling, 4/5-avdeling, avdelingsfri) med tanke på (i) *voksnes trivsel*, (ii) *medvirkning* (for både barn og voksne), (iii) *pedagogisk tilnærming* og (iv) *barns hverdag*. Til sammen fanger disse dimensjonene det vi har kalt «pedagogisk kvalitet» – både det relasjonelle og det faglige, kort sagt barnehagens «indre kvalitet». I denne tematiske analysen behandles de to barnehagene innen hver kategori parvis. På den måten fanger vi også inn regionale variasjoner.

Avslutningsvis gjør vi en oppsummerende drøfting av sentrale funn og endringstendenser i de tre valgt organisasjonsformene.

6.1 Casebeskrivelser

Beskrivelse av casebarnehagene har følgende struktur. Først presenteres 2-avdelingsbarnehagen fra fylket med høy pedagogtetthet, deretter tilsvarende barnehage fra fylket med lav pedagogtetthet. Så presenteres de to 4/5-avdelingsbarnehagene i samme rekkefølge og endelig de to større avdelingsfrie barnehagene («basebarnehagene»). For å lette fremstillingen, kaller vi fylket med *høy pedagogtetthet Fylke 1*, og fylket med *lav pedagogtetthet Fylke 2*.

6.1.1 2-avdelingsbarnehage Fylke 1.

2-avdelingsbarnehagen i Fylke 1 er en tradisjonell mindre avdelingsbarnehage. Oppunder 40 barn er fordelt på én avdeling for 1–3-åringer (14 barn), og én avdeling for 4–6-åringer (25 barn). Disse to avdelingene er romlig atskilt av et felles kjøkken. Avdelingene deles igjen ofte i mindre grupper i løpet av dagene. Barnehagen var tidligere kun én avdeling, med barn i hele aldersspekteret 1–6 år. Barnehagen har et stort og flott uteområde, og

ligger i umiddelbar nærhet til skog og naturområder. Barnehagen ligger i en mindre by, i et etablert boligområde. Den rekrutterer i hovedsak barn fra nærområdet.

Barnehagen karakteriseres av *stabilitet* i personalgruppen. Gjennomsnittsalderen blant de ansatte er i overkant av 45 år. Personalet består av 1 styrerstilling, 2 ½ ped.leder-stilling og 4 ½ assistentstilling. Alle som jobber her er kvinner. De ansatte i denne barnehagen har arbeidet sammen lenge, flere av dem siden barnehagen var ny, tidlig på 1990-tallet. Barnehagen har ifølge de intervjuete et svært godt rykte, både blant foreldre og i barnehagesektoren. Som alle barnehagene i Fylke 1 får de også svært mange kvalifiserte søknader når de utlyser stillinger, både til assistent- og ped.leder-stillinger. Styrer arbeider omtrent 1/5 av sin tid på avdelingene, og ped.ledere har det aller meste av sin arbeidstid på avdelingene, det vil si med barna. Møtevirksomheten er begrenset, og en god del av kommunikasjon mellom styrer og øvrig personale skjer gjennom styrers tilstedeværelse på avdelingene. I den forbindelse kan det også nevnes at veiledning av assistenter foregår i det daglige arbeidet, ikke i egne grupper eller møter. Som den intervjuete ped.lederen formulerte det, er det en tidskonflikt mellom møtevirksomhet og samvær med barn. Stabiliteten i personalgruppen gjelder også vikarer, som i stor grad er faste og de samme fra gang til gang.

Barnehagen må karakteriseres av høy grad av tillit, både mellom de ansatte, mellom barn og voksne, og mellom foreldre og ansatte. Uten å foregripe den tematiske analysen for mye, vil vi si at dette er en barnehage preget av en sterk sosial integrasjon: De voksne kjenner hverandre godt gjennom mange år, og skryter av et svært godt arbeidsmiljø. Mange foreldre ser også ut til å kjenne hverandre fra andre sosiale arenaer. Observasjonsdataene av barns lek tyder også på at barna her er trygge. Samtidig – og det henger antakelig naturlig sammen med integrasjonen innad – fremstår endringspotensialet, og evnen til faglig nyorientering, som mer begrenset enn i de andre barnehagene vi har studert.

Av satsningsområder i barnehagen, fremkommer det av intervjuene at barnehagen ønsker å være flinke på *hverdagen*. I større grad enn å orientere seg mot og forplikte seg til nyvinninger innen pedagogikken eller i det øvrige barnehagefaglige feltet, ønsker man rendyrke det som er denne barnehagens sterke sider. Disse beskrives i intervjuene som stabilitet og tid til den enkelte. «Sakte tid», var et uttrykk som ble brukt av flere for å beskrive denne barnehagen.

Mens det å være flinke på hverdagsliv og trygghet beskrives av de involverte som barnehagens styrker, så er det faglig oppdatering, utvikling og refleksjon som nevnes som hovedutfordringene (se tematisk analyse). Særlig førskolelærere (styrer og ped.leder) gir uttrykk for at dette er et savn, og de nevner det som en bakdel at det pedagogiske miljøet i barnehagen er lite – det er få å spille på i forhold til faglig utvikling.

6.1.2 2-avdelingsbarnehage Fylke 2

Dette er en 30 år gammel kommunal 2-avdelingsbarnehage. Den er plassert i et friareal i tilknytning til et veietablert landlig bomiljø i utkanten av en mellomstor by.

Barnehagen har et stort og variert uteområde med skole tett ved. Barnehagen har ukentlig tilgang til bruk av skolens gymsal. 33 barn er fordelt på to avdelinger, en for 1–3 år (14

barn) og en for 3–6 år (19 barn). Bygningsmessige endringer ble gjort for noen år tilbake, der de blant annet fikk en større tilpasning for barn med funksjonshemninger. Barnehagen har hatt ulike organiseringer opp gjennom årene, alt etter aldersdelingen blant barna i søkermassen i det samordnende opptaket i kommunen.

Størrelsen på barnehagen gjør at både barn og voksne blir godt kjent med hverandre. Det er et stabilt personale i barnehagen og medarbeiderundersøkelser dokumenterer en høy grad av trivsel. Det er også lite sykefravær. Styrer har vært ansatt i 20 år. Det resterende personalet teller 8 personer. Støttepedagog og tospråklig assistent kommer i tillegg. Mange av de ansatte har arbeidet sammen over mange år. Styrer bruker en god del av sin tid på veiledning med grunnlag i de observasjonene hun gjør av det daglige arbeidet med barna på begge avdelingene. Hun ønsker også å føre det hun kaller for en «åpen dør-politikk».

Pedagogisk leder på 3–6-årsavdelingen var frem til i fjor på dispensasjon, men det er nå tilsatt en person med førskolelærerutdanning slik at begge avdelinger har førskolelærere som ledere. Styrer mener det gir en faglig kvalitetssikring at begge de pedagogiske lederne i barnehagen nå har den påkrevde utdanningen.

Barnehagen legger stor vekt på *hverdagsaktivitetene*, blant annet av- og påkledning, måltider og samlingsstund. Personalet mener at disse situasjonene er en viktig del av det pedagogiske opplegget fordi de gjentas hver dag og dermed gir store muligheter for læring, samtaler, bruk av språket og sosialt samvær mellom barn og voksne.

Personalet sier de har en kultur på å se på barnehagen som en helhet og at de tar ansvar utover egen avdeling. Barnehagens satsningsområde er miljøbevissthet. Det understrekes ellers at det lokale mål for barnehagen og personalet er å skape et trygt, åpent og godt miljø.

Flere fremhever at det er faglige utfordringer forbundet med å være en liten 2-avdelingsbarnehage. Selv får ikke styreren avsatt tid nok til å være faglig oppdatert. Små barnehager blir svært sårbare når en av avdelingene må drives på dispensasjon, slik det var i denne barnehagen i en lang periode. Det har vært svært vanskelig å få tak i førskolelærere.

Foreldrerepresentant framhevet at det er positivt med en liten barnehage og et stabilt personale, og at organiseringen som er nå, med atskilte stor- og småbarnsgrupper, oppleves som god. Stabiliteten og nærheten til personalet trekkes frem som svært positivt.

6.1.3 4-avdelingsbarnehage Fylke 1.

Denne barnehagen ble etablert ved inngangen til 1990-tallet, da som en 2-avdelingsbarnehage. Ved midten av 2000-tallet ble barnehagen omorganisert, og det ble reist en helt ny bygning. Barnehagen ble da utvidet til 4 avdelinger, som er formen den har i dag. Oppunder 60 barn er fordelt på to småbarnsavdelinger à 10 barn og to storbarnsavdelinger à 19 barn. Den nye bygningen er stor og romslig, og har mer åpne romløsninger enn klassiske barnehagebygninger. Barnehagen har et stort uteområde og ligger i nærheten av et etablert boligområde, hvor de fleste barna også bor. Barnehagen grenser også opp til populære naturområder.

Da barnehagen ble omorganisert, var avdelingsfrie barnehager («basebarnehager») på vei inn i norsk barnehagesektor. Styrer fortalte at barnehager vurderte basedrift. Etter ekskursjoner til flere basebarnehager, slo de ideen fra seg, ut fra et inntrykk de satt med av at basedrift ikke sikret trygge rammer for barn. Imidlertid, selv om denne barnehagen altså er organisert etter det klassiske avdelingsprinsippet, så har de også noen elementer av åpen og fleksibel organisering (særlig når sammenliknet med 2-avdelingsbarnehagene). De har for eksempel åpne dører mellom de to storbarnsavdelingene, noe som gir inntrykk av trekk av basedrift. (For de yngste barna er det derimot stengt mellom de to avdelingene.) Barnehagen er således en blandingsform av tradisjonell avdelingsdrift og mer fleksibel avdelingsfri organisering. Bygningens relativt åpne arkitektur og romløsning bidrar også til en slik blandingsform. De ansatte er imidlertid tydelige på at de arbeider i en avdelingsbarnehage.

Gjennomsnittsalderen i personalet er oppunder 40 år, og flere av de ansatte har jobbet her siden oppstart for rundt 20 år siden. Det jobber totalt 23 ansatte i denne barnehagen, som har 8 assistentstillinger, 1 fagarbeiderstilling, 5 ped.leder-stillinger, i tillegg til styrer og annet personale.

Også i denne barnehagen er det høy stabilitet i ansattegruppen. Om ikke preget av sterk sosial integrasjon er like iøynefallende som i 2-avdelingsbarnehagen i samme fylke (det er flere barn og det er flere som har jobbet her kortere tid), så skryter alle av et svært godt og stabilt arbeidsmiljø, og de fremhever trygge rammer for barn og det å ha god tid, overfor så vel voksne som barn. Våre observasjonsdata vitnet om trygghet og oversiktighet for barn, og intervjuene om et velfungerende arbeidsfellesskap.

Før omorganisering jobbet styrer deler av arbeidstiden på avdeling, men etter utvidelsen har omfanget av de administrative oppgavene vokst betydelig. Styrer jobber derfor nå full tid med administrasjon og ledelse. Dertil har de ansatt en assisterende styrer i 40 prosents stilling. Denne omleggingen har ført til at noen av de øvrige ansatte, og da særlig de som ikke er med i ledergruppen (assistenter), opplever at det er en større avstand til styrer enn tidligere, samt at kommunikasjon i organisasjonen er blitt noe mer utfordrende. Sammenliknet med 2-avdelingsbarnehagen i Fylke 1, ser det også ut til at noe mer av ped.ledernes arbeidstid går med til møtevirksomhet.

Også i denne barnehagen nevner noen av dem vi intervjuet at barnehagen har utfordringer med hensyn til faglig utvikling. Men det ser likevel ut til at disse utfordringene ikke er like store som i Fylke 1s 2-avdelingsbarnehage. Det er en klarere orientering her henimot politiske og normative endringer på barnehagefeltet, samt mot faglig oppdatering, enn i 2-avdelingsbarnehagene. I denne 4-avdelingsbarnehagen har man satt eksempelvis barn og voksnes *medvirkning* (se senere) i fokus, samtidig som man sterkt fremhever hensynet til barns trygghet.

6.1.4 4/5-avdelingsbarnehage Fylke 2.

Dette er en renovert kommunal barnehage som tidligere var privat. Den ligger i et urbant strøk utenfor et bysentrum. Strøket har en blandet bebyggelse av høy- og lavblokker, rekkehus og eneboliger. Barnehagen ligger i Fylke 2, med lav pedagogtetthet. Totalt er det

22 ansatte og 72 barn. Barnehagen er organisert i fire faste avdelinger samt en 5-årsgruppe som utgjør den 5. avdelingen/gruppen. Barnehagen fungerer som en avdelingsbasert barnehage. Det er to 3–6-årsavdelinger, hver på 24 barn, og to 1–3-årsavdelinger med 12 barn på hver.

Barnehagen ble ombygget i 2007, noe som ga barnehagen en ny fløy og en ekstra etasje. Barnehagen fikk to nye kontorer, samt personalrom, graderobe, kjøkken og et spesial-/grupperom. Ombyggingen ga areal nok til en ekstra femte avdeling. Dette utløste ressurser til ½ ped.leder-stilling på hver 3–6-årsavdeling. Denne stillingen er gitt et særlig ansvar for skoleforberedende arbeid på de to avdelingene. Barnehagen har mange nytilsatte i ped.leder-stillinger. Det er pedagoger i alle ped.leder-stillingene, og styrer presiserer i intervjuet at det er en stor faglig forbedring og svært positivt sammenliknet med tidligere da dette ikke var på plass. I omorganiseringsprosessene har barnehagen sett etter nye muligheter og fleksible løsninger for gruppene og for bruk av rom, samtidig som de har beholdt den gamle avdelingsstrukturen som et grunnlag. Grupper med 5-åringer trekkes ut hver dag til eget pedagogisk opplegg. Det er også knyttet en assistent til dette 5-årsopplegget. Omleggingen til 5-avdelingsbarnehage ved rehabiliteringen omtaler styreren som et sjokk, og det krevde pedagogisk nytenkning.

Pedagogiske ledere har en kontordag hver 5.uke. De pedagogiske lederne er også ansvarlige for veiledning av assistentene. De ønsker imidlertid at veiledningsdelen utvides, da den tiden som er til rådighet oppleves som for knapp. Styrer uttrykker at det er viktig at assistentene bevisstgjøres fordi det kan føre til at de ser behovet for fagkunnskap og mer utdanning. Årlige brukerundersøkelser i barnehagen dokumenterer trivsel blant de ansatte, og våre observasjoner viser en god stemning personalet imellom og mellom barn og personalet. Satsingsområdet i barnehagen har vært fysisk fostring i mange år, og de har utvidet temaet Kropp, bevegelse og helse.

Et nytt FAU ble valgt i 2009. Det er tilfredshet med barnehagens pedagogiske opplegg. Opplegget for 5-åringene trekkes særlig frem som positivt. Det legges blant annet vekt på at dette har stor betydning med henblikk på skolestart. Informasjonsflyten har tidligere vært noe varierende fra barnehagens side, men fungerer etter omleggingen bra.

6.1.5 Større avdelingsfri barnehage («basebarnehage») Fylke 1.

Denne barnehagen ble etablert i siste halvdel av 2000-tallet. Den ligger i Fylke 1s største by. Bakgrunnen for valget av baseorganisering var kommunens arbeid med full barnehagedekning. Barnehagen har siden oppstart hatt tilhold i midlertidige lokaler (ny bygning skal reises i nær fremtid). Selv om den ligger i et sentrumsnært boligområde, har barnehagen store og innbydende uteområder. Barnehagen rekrutterer barn fra hele byen.

Totalt består barnehagen av cirka 150 barn og oppunder 40 voksne. Den har 4 baser: 2 à 30 små barn, og 2 à 40-45 store barn. Imidlertid er heller ikke denne barnehagen en «ren form» (analogt med Fylke 1s 4-avdelingsbarnehages innslag av fleksibel avdelingsdrift). Under basene deles barna i mindre grupper, 6 småbarnsgrupper à 10 barn og 6 storbarnsgrupper à cirka 15. Barna er i disse gruppene 3 dager i uken, og på basene 2 dager. Man har altså beveget seg bort fra ren baseorganisering, og innført elementer av tradisjonell

avdelingsdrift. Bakgrunnen var erfaringer i starten, som ifølge flere var nokså kaotisk, med tanke på personalsituasjon og oversiktighet for barn. Informanter sier at barnehagen nå har funnet sin form, etter en læringsprosess. Denne har betydning for hvordan man ser for seg nytt hus: Styrer ønsker at rommene ikke blir *for* åpne, slik det har vært vanlig i basebarnehager, og uttalte at man trenger samtidig lukkbare rom.

I denne barnehagen har det vært mer utskiftning i personalet enn i de hittil omtalte, noe som er naturlig, gitt dens relativt korte eksistens. Gjennomsnittsalderen i personalet er rundt 35 år. Det jobber flere menn her enn i de andre barnehagene. Som i alle barnehager i Fylke 1, er det god tilgang på kvalifisert personale. Til de siste utlyste ped.leder-stillingene mottok de et nær tresifret antall kvalifiserte søknader. Vis-à-vis de mindre barnehagene er det flere ansatte i administrative stillinger. Mer ressurser og tid settes også inn på organisering og planlegging. Til dette hører også at ped.lederne er mindre tilstede på basene/gruppene enn i de mindre barnehagene vi har studert. Mer administrativt ansvar er delegert fra styrer til ped.ledere, og mer av arbeidstiden deres går slik med til møter, planlegging og administrasjon. I tillegg til at ped.lederne er mindre til stede i basene/gruppene, er det også lavere voksentetthet på basene/gruppene enn i de mindre barnehagene.

Denne barnehagen er ikke et enhetlig og integrert lite fellesskap på samme måten som de mindre barnehagene. Den intervjuete ped.lederen tok i bruk en metafor: Hun sa at mens mindre avdelingsbarnehager ligner bondesamfunnet, så er større basebarnehager heller å sammenligne med storbylivet. Metaforbruken er interessant, og vil danne utgangspunkt for en diskusjon i kapitlets oppsummering. En stor avdelingsfri barnehage er en kompleks organisasjonsform, og har høy grad av arbeidsdeling internt.

Styrer fremhevet at barnehagen hadde hatt en noe kaotisk og urolig situasjon i starten. De har hatt utfordringer med å finne frem til en fungerende organisering, men lykkes med dette nå, ifølge styrer. Alle vi intervjuet ga uttrykk for høy trivsel (se senere), og flere fremsto indignerte over det de opplevde som ensidig fremstilling av basebarnehager i offentlig debatt. Flere fremhevet at nåværende gruppeorganisering har medført at man nå har tettere kontakt med barna og at denne strukturen gjør at det er blitt tryggere for barna. Selv om ingen sa det i klartekst, må det siste forstås slik barnehagen i starten ikke ga trygge rammer for barna, men at disse rammene er på plass nå.

Det kan også nevnes at intervjuene her dreide seg relativt mye om organisering og planlegging, som er en viktig del av arbeidet til både ped.ledere og assistenter. En stor organisasjon krever etablerte rutiner, og flere fremhever dette som barnehagens utfordringer: Mange ansatte og barn krever planlegging og koordinering. Det handler om kommunikasjon mellom de ansatte, hvordan man planlegger dagene mellom gruppene med hensyn til bruk av forskjellige rom (romplan er mye brukt), og så videre. Sammenliknet med de mindre barnehagene er følgelig møtehyppigheten relativt høy. Det er vanskelig å si om det har noen sammenheng med det foregående, men intervjuene i denne barnehagen handler gjennomgående noe mindre om barns hverdag enn i de mindre barnehagene. Vendingen mot å innføre noen av de klassiske avdelingsprinsippene var like fullt begrunnet ut fra barnepedagogiske faglige hensyn til trygghet og oversiktighet for barn, særlig de yngre barna.

Mulighetene for *faglig utvikling* ser ut til å være langt større her enn i de mindre barnehagene. Pedagogmiljøet er større, og man eksponeres for flere fagbakgrunner enn i de mindre barnehagene. Barnehagen vektlegger ellers en pedagogikk som ser barn som kompetente, utforskende og som medskapere av egen hverdag, inspirert av Reggio Emilia-filosofien.

6.1.6 Større avdelingsfri barnehage («basebarnehage») Fylke 2.

Denne barnehagen er en ny velutstyrt kommunal barnehage med kunst, kultur og kreativitet som satsningsområde. Barnehagen startet opp høsten 2009. Den ligger i et relativt nytt boligområde i et urbant strøk i fylket med lav pedagogtetthet. I følge styrer var bakgrunnen for valg av organisering kommunens arbeid med full barnehagedekning.

Barnehagen startet ut med en organiseringsform med seks 1–6-årsgrupper. Etter ett års drift ble denne organiseringsformen endret. Per i dag er det totalt 99 barn med en organisering på fire 0–3-årsgrupper (hver gruppe 14 barn, 4 ½ voksne) og to 3–6-årsgrupper (en på 19 barn og en på 24 barn, 4 voksne på hver gruppe). Barnehagen har også valgt å ha små og store barn på hver sin etasje. Ifølge styrer var årsaken til den sistnevnte omorganiseringen at de yngste barna forsvant litt blant de eldste i de opprinnelige 1–6-årsgruppene. Hun sa at de yngste barna, på grunn av non-verbalitet, ikke kom «helt til sin rett». En annen intensjon med den nye gruppedelingen er at de skal gi faste og trygge rammer for barn og personal. Barna ruller ikke i forhold til rom, det er de voksne som ruller etter behov.

Nær halvparten av de pedagogiske lederne (4 av 9) i denne barnehagen mangler den påkrevde utdanningen (førskolelærer eller tilsvarende pedagogisk), og er på dispensasjon.

Mange barn og et stort personale fører til at mye av tiden brukes til møtevirksomhet og organisering av dagen. Styrer uttalte i intervjuet at det stjeler litt for mye av de ansattes tid til direkte arbeid med barna. Hun sa også at det er for lite tid avsatt til veiledning til assistentene. Det er kun et assistentmøte per måned for faglige diskusjoner og veiledning. Som nytilsatt får styrer selv veiledning av den kommunale fagstaben knyttet til barnehagedriften. Hun får også mange tilbud om faglige kurs.

Styrer sa at hun arbeider for at det skal være en kontinuerlig diskusjon i personalet om hvordan en jobber. Arbeid med årsplanen er ett eksempel. Hun var også opptatt av å styrke det faglige miljøet i barnehagen, og likedan den enkelte medarbeiders trivsel. En stor og kompleks organisasjon skaper utfordringer for styrer, hva gjelder oversikt over personalet. For eksempel kan det vanskelig være å nå alle enkeltvis med ros og stimulering til faglig utvikling.

6.2 Tematisk analyse

6.2.1 Høy trivsel blant de ansatte uavhengig av organiseringsform

I denne tematiske analysedelen retter vi først søkelyset mot de *ansattes* opplevelse av jobben i barnehage, hva gjelder trivsel, opplevelse av å utvikle seg faglig og hva de opplever er barnehagens styrker og svakheter.

I kapittel 5 (5.11.1) så vi at tilnærmet alle styrere som fylte ut surveyen trives godt, flertallet endatil svært godt, på jobb (til sammen 94 prosent). Denne tendensen gjenspeiler seg i intervjudataene, og gjelder i tillegg til styrer også ped.ledere og assistenter. Det er et generelt mønster i intervjuene, et mønster som gjelder på tvers av de tre organiseringstypene, at trivselen blant ansatte er høy. Imidlertid nyanserer intervjuene surveydata. Vi skal vi se at en kan spore mange fellestrekk ved personalets opplevelse av hverdagen i barnehagene som har samme type organisering. Disse likhetene gjelder både personalets opplevelse av barnehagens styrker og hva personalet ser på som utfordringer i sin jobbhverdag.

De små avdelingsbarnehagene: Trivsel, stabilitet og tillit

I 2-avdelingsbarnehagen i Fylke 1 ser de ansatte på det at de har kjent hverandre gjennom mange år som svært positivt og tillitskapende for forholdet ansatte imellom og mellom de ansatte og barnas foreldre. Styrer og pedagogisk leder fortalte at man ikke har noen krevende personalsituasjon, og at arbeidskulturen er veldig god, med høy tillit og høy trivsel. Assistenten ga uttrykk for å ha stor frihet i jobben og et avslappet forhold til styrer.

Mens høy trivsel og tillit i et godt integrert arbeidsmiljø kjennetegner de ansattes opplevelse av barnehagehverdagen, er faglig utvikling et område hvor de mener at de har utfordringer. Det å være en liten barnehage med kun tre førskolelærere innebærer også at det er få personer å spille på faglig. I enda større grad enn styrer, løftet den pedagogiske lederen fram faglig utvikling som barnehagens kanskje største utfordring. «Når skal vi videreutdannes?» spurte hun. Assistenten ga også uttrykk for at hun savner faglig påfyll, og trakk i likhet med ped.lederen fram dette aspektet som barnehagens hovedutfordring.

I Fylke 2 var det også generelt høy trivsel blant de ansatte, og man opplevde i liten grad at barnehagen har problemer. Personalet pekte imidlertid på utfordringer knyttet til det å jobbe i en såpass liten barnehage. Selv om man har «stabilt godt personale», er personalgruppas stabilitet og størrelse sårbar ved sykdom og fravær. Mangelen på pedagoger i fylket gjør det også vanskelig å få tak i førskolelærere. Som i Fylke 1 ser personalet i denne 2-avdelingsbarnehagen på pedagogisk miljø som et område som burde styrkes. For eksempel er styrer opptatt av å få utviklet sin kompetanse ytterligere, men hun føler det blir for lite tid til i det daglige.

Vi ser at 2-avdelingsbarnehagene har mange fellestrekk når det gjelder hvordan de ansatte opplever barnehagehverdagen. Alle gir uttrykk for å trives veldig godt, og stabiliteten i personalgruppa blir i den forbindelse løftet fram som et særtrekk ved barnehagene som gir grunnlag for godt arbeidsmiljø. Disse barnehagene har også en «flat» personalstruktur. Videre kjenner personale, barn og foreldre hverandre godt og har tett kontakt. Til forskjell fra de andre barnehagetyperne har også styrer en del kontakt med barna på avdelingene. (Disse kjennetegnene ved små barnehager så vi også i 5.6.2.)

På den andre sida opplever personalet i begge 2-avdelingsbarnehagene at mens det er høy trivsel og integrasjon de ansatte imellom *innad* i barnehagen, har barnehagen utfordringer knyttet til det å få faglig nyorientering fra kurs og andre typer nye impulser *utenfra* egen institusjon. Det er også få å spille på faglig i barnehagen internt (få pedagoger).

Trivsel i de mellomstore avdelingsbarnehagene

I likhet med de ansatte i 2-avdelingsbarnehagene opplever personalet i 4-avdelingsbarnehagen i *Fylke 1* at stabilitet i personalgruppen er med på å gi et godt arbeidsmiljø. Etter omorganisering av barnehagen fra 2 til 4 avdelinger er det fortsatt en relativt flat personalstruktur – de fleste kjenner hverandre godt og gjør mye av de samme oppgavene. Den pedagogiske lederen brukte dette som forklaring på at hennes avdeling fungerer godt, og mener de voksnes trivsel smitter over på barna. Styreren ga imidlertid uttrykk for at hun savner mer kontakt med barn, noe det blir lite av etter omorganiseringen til større barnehage, siden hun har fått økt personalansvar og flere administrative oppgaver.

Når det gjelder barnehagens utfordringer trekkes faglig påfyll fram av både styrer og ped.leder. Dette kommer likevel langt fra så tydelig til uttrykk som i de små 2-avdelingsbarnehagene. Assistenten pekte videre på lokalenes utforming som en utfordring. Bygningen er for åpen i det relativt nye bygget, og gir lite muligheter for barn og voksne til å trekke seg litt bort i små rom. Like fullt er et hovedmønster at de tre ansatte som ble intervjuet ga uttrykk for å trives svært godt.

De ansatte vi intervjuet i 4/5-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* ga også uttrykk for høy trivsel. Styrer trakk særlig fram at hun likte arbeid med personalprosesser og veiledning. Flat struktur og stabilitet i personalgruppen kjennetegner også denne barnehagen, om enn dette ikke er like iøynefallende som i den andre mellomstore barnehagen (Fylke 1). Ellers har barnehagen tidligere hatt problemer med å få tak i nok førskolelærere. Nå har de imidlertid fått førskolelærere i alle fem ped.leder-stillingene. Dette trakk styrer og ped.leder frem som svært positivt, både av hensyn til sin egen trivsel (større faglig drahjelp) og den pedagogiske kvaliteten i barnehagen. Som vi så gjaldt for 2-avdelingsbarnehagene, så kan pedagogtettethet i et fylke virke inn på arbeidsmiljøet, og kan være like viktig som organiseringsform og størrelse, hva gjelder de ansattes trivsel. Utfordringene med å få tak i pedagoger har man kort fortalt ikke i Fylke 1.

Aspekter som faglige samtaler, faglig oppdatering blant de ansatte og det at man har fått inn nyutdannet pedagogisk personale sees på som styrker ved denne barnehagen (Fylke 2). Styrer pekte imidlertid på at de økonomiske rammebetingelsene er stramme, og at dette blant annet begrenser rommet for kursvirksomhet.

I begge de mellomstore barnehagene ser vi at de ansatte gir uttrykk for høy trivsel. De løfter særlig fram arbeidsmiljøet som svært bra, og er også fornøyd med egne arbeidsoppgaver. Kommunikasjonen mellom de ansatte oppleves stort sett som positiv og konstruktiv, og de ansatte er trygge på hverandre. Det å få tilstrekkelig med faglig påfyll oppleves som et område der barnehagen har utviklingspotensial, særlig i barnehagen i Fylke 1. Slik de ansatte presenterer det i intervjuene, ser det imidlertid ut til at behovet for faglig nyorientering langt fra oppleves så prekært som det gjør i 2-avdelingsbarnehagene.

De større avdelingsfrie barnehagene: Trivsel og utfordringer

De ansatte i basebarnehagen i *Fylke 1* uttrykte stor tilfredshet med jobben. Styreren omtalte arbeidet sitt som spennende med variasjon, utfordringer og et godt arbeidsmiljø. Hun er fornøyd med personalet, og peker på at barnehagen også skårer høyt på

ansatteundersøkelser. Det å få støtte fra administrasjonen og at det dermed er flere som deler på ansvaret har også vært en positiv erfaring. Det har imidlertid vært krevende med en organiseringsform (basedrift) som ingen har erfaring med fra tidligere. Og kritikken mot avdelingsfrie barnehager oppleves urettferdig fordi man ennå har så få år med erfaring med disse barnehagene. Som svar på krav om full barnehagedekning måtte man raskt bygge en ny stor barnehage med egen personalgruppe. Men etter en «turbulent tid» i starten, som blant annet innebar helt ny personalgruppe og ny organiseringsform som man strevde med å få til å fungere, har ting nå begynt å sette seg, ifølge styreeren.

Pedagogisk leder trivdes også godt, men pekte i større grad enn styrer på utfordringer, særlig knyttet til organiseringen i barnehagen. Det legges vekt på organisering og relativt mye administrasjonsarbeid er delegert ned fra styrer, noe som til tider fører til at ped.leder opplever å komme i tidspress. Alle ansvarliggjøres mer og ped.leder får mer ansvar for å veilede assistenter, enn i den forrige barnehagen hun jobbet i (avdelingsbarnehage). Assistenten fortalte også at det ble mye organisering, slik som ansvarslistene og 2-ukesplaner. Men hun syntes planene fungerer godt, og ga heller ikke uttrykk for å oppleve at hun får for *mye* ansvar. Vi ser her paralleller til Selands (2009) beskrivelse av avdelingsfrie barnehager. Seland ser blant annet på kompleksitet knyttet til organiseringen og 'empowerment' (ansvarliggjøring) av både ped.ledere og assistenter, som viktige trekk ved såkalte «basebarnehager». I del 5.6.2 så vi også at ansvarliggjøring nedover i organisasjonen et stykke på vei kjennetegner *større* barnehager.

Når det gjelder arbeidsmiljøet, fungerer dette ifølge de ansatte bra, både sosialt og med tanke på faglig utvikling og oppdatering. De fremhevet at det er et ungt og kreativt miljø i barnehagen, og at det er et pluss å kunne tilrettelegge dagene selv. Et stort personale opplevdes også som positivt og faglig utviklende. På den andre siden byr dette på utfordringer knyttet til kommunikasjon og koordinering, til å gi hverandre beskjeder og finne løsninger sammen.

De ansatte i den andre avdelingsfrie barnehagen, i *Fylke 2*, fortalte også at de trives godt, og de får gode tilbakemeldinger fra foreldre. Som i den avdelingsfrie barnehagen i Fylke 1 går det imidlertid mye tid til å organisere dagen, samt til administrasjon og møtevirksomhet. «Møtevirksomhet er bra og fører til at vi utvikler oss», forklarte styrer. På den andre siden mente hun dette tar for mye av de ansattes tid direkte med barna.¹¹

Videre fungerte arbeidsmiljøet og samarbeidet greit, men styrer fortalte at en utfordring her har vært å få til at alle ansatte føler seg sett og hørt. Det fremgikk ikke av intervjuet, men antakeligvis er det et høyt *antall* ansatte som ligger til grunn. Ped.lederen og assistenten i denne barnehagen (Fylke 2) pekte i noe mindre grad enn sine motparter i Fylke 1 på utfordringer knyttet til organisering, men var også opptatt av dette temaet. Ped.lederen forklarte at romorganiseringen fungerer godt «når romplanen holdes». (Indirekte: Det er

11 Som vi så i den statistiske kartleggingen (kapittel 5.7.1) viser våre surveydata at ped.lederne i større barnehager tilbringer vesentlig mindre tid sammen med barna enn ped.lederne i mindre barnehager. Antakelig ligger forklaringen her, i den hyppigere møtevirksomheten.

ikke alltid at romplanen følges, og derfor ikke alltid at romorganiseringen fungerer.) Men generelt ga de ansatte uttrykk for å trives svært godt, og de fremhevet at de har gode kollegaer. Selve barnehagen fremstilte de også som flott, med masse muligheter som «ikke har satt seg i veggene ennå». Mangel på pedagoger er imidlertid et vesentlig minus, medga ped.lederen – bare 4 av 9 ped.ledere har førskolelærerutdanning. Igjen ser vi at mangelen på pedagoger i Fylke 2 gir seg utslag i problemer med å besette ped.leder-stillingene med førskolelærerutdannet personale.

Som tilfellet er for de andre barnehagetyperne, er det mye som er felles for de to store avdelingsfrie barnehagene, med tanke på hvordan de ansatte opplever jobbhverdagen sin. Alle gir uttrykk for å være svært fornøyde, både med egen barnehagehverdag og barnehagens organiseringsform. Spannende utfordringer i jobbhverdagen, mange muligheter til fleksible romløsninger og et stort, ungt og kreativt personalmiljø som gir en mye faglig stimuli, trekkes blant annet fram som styrker ved denne barnehagetyperen (stor avdelingsfri). Her skiller de avdelingsfrie barnehagene seg fra mønstret vi beskrev i de tradisjonelle avdelingsbarnehagene, og særlig i de små (2-avdeling), hvor man nettopp opplevde at det er faglig utvikling som er deres største utfordring. Vi kan likevel spore vesentlig mer *ambivalens* blant de ansatte i de avdelingsfrie barnehagene enn det vi registrerte i de andre barnehagene, særlig knyttet til hvordan de vurderer organiseringen av barnehagen og tid til samvær med barn. Det har vært utfordrende å få organiseringen av barna og barnegruppene til å fungere godt, og å få til en god kommunikasjonsflyt mellom alle de ansatte. Ped.lederen i Fylke 1 uttrykte også at administrasjonsarbeid delegert ned til henne fra styrer kunne føre til tidspress, et aspekt som ikke kom fram i intervjuene med de ansatte i de andre barnehagetyperne.

De ansattes trivsel oppsummert

Vi har sett at trivselen generelt sett er høy i alle de tre barnehagetyperne. Alle oppgir at de er godt fornøyd med jobben og arbeidsmiljøet i barnehagen. Stort sett er de også positivt innstilt til måten barna og barnegruppene organiseres på.

Samtidig fremhever de ansatte forskjellige trivselsfaktorer. Langt på vei avhenger det av barnehagetype hva de legger vekt på. Og motsatt trekker de ansatte også frem forskjellige *utfordringer* i de ulike barnehagetyperne. Forskjellene er særlig tydelige mellom 2-avdelingsbarnehagene og de større avdelingsfrie barnehagene. I 2-avdelingsbarnehagene løftes stabilitet i personalet, tillit blant alle parter og høy integrasjon *innad* fram som særtrekk ved barnehagen, som gir en god arbeidskultur. På den andre siden er det en utfordring ved et lite personalmiljø at det er få personer å spille på faglig. Videre gir man uttrykk for at man klart savner faglig oppdatering og impulser *utenfra*. Til forskjell fra dette forteller personalet i de store avdelingsfrie barnehagene at man har et stort, ungt og kreativt fagmiljø hvor faglig utvikling og nyorientering oppleves som en særlig styrke. Imidlertid er flere av de ansatte her noe ambivalente i sine vurderinger av baseorganiseringen. Her fremheves det at det ofte er utfordrende å få til en vellykket organisering av barnegrupper, bruk av barnehagebygningens forskjellige rom, samt god kommunikasjonsflyt innad i en stor personalstokk. (Jf. her 5.6.10, hvor det fremgår at avdelingsfrie barnehager oftere enn andre barnehagetyper angir ledelse og administrasjon som områder hvor barnehagen har

kompetansebehov.) Til forskjell fra de små 2-avdelingsbarnehagene er hverdagen her kort fortalt mindre forutsigbar.

Fra ansattperspektiv kan det altså se ut til at de områdene hvor de små tradisjonelle barnehagene har sine styrker, er der de avdelingsfrie barnehagene har sine største utfordringer, og vice versa. På et slikt kontinuum tyder vårt materiale på at de mellomstore avdelingsbarnehagene (4/5-avdeling) plasserer seg på midten. De kommer relativt godt ut på begge områdene. Selv om personalet i de mellomstore barnehagene også pekte på utfordringer knyttet til behov for faglig nyorientering, samt å få omorganisering av barnehagen til å fungere, oppleves disse utfordringene langt fra like prekære som i henholdsvis 2-avdelings- og de avdelingsfrie barnehagene.

6.2.2 Svært tilfredse foreldrerepresentanter

Foreldrerepresentantene fortalte gjennomgående at de var svært godt fornøyd med barnehagene. Dette gjelder på tvers av barnehageform. Alle foreldrerepresentantene vi snakket med ga også de ansatte svært gode skussmål.

De små avdelingsbarnehagene

Begge foreldrerepresentantene til de to 2-avdelingsbarnehagene var svært fornøyde med å ha barn i disse barnehagene – det var omtrent ikke en ting de satte fingeren på. Representanten i barnehagen i Fylke 1 forklarte eksempelvis at «(...) hvis jeg skulle komme med kritikk, så måtte jeg i tilfelle dikte den opp». I begge fylker hadde de intervjuete foreldrerepresentantene inntrykk av at barna i stor grad blir sett, og de pekte i likhet med de ansatte på stabilitet i personalgruppen og tillit som sentrale og positive trekk ved barnehagene. Lite utskiftning i personalet, til og med blant vikarene, antas også å ha betydning for de yngste barnas trygghet da de slipper å forholde seg til stadig nye voksne.

Foreldrerepresentantene var også veldig fornøyde med barnehagens organisering i tradisjonelle avdelinger, og de hadde fått et svært negativt inntrykk av basebarnehager etter å ha sett NRK Brennpunkts dokumentar om såkalte basebarnehager, høsten 2010. Det var ikke noen spesielle saker som hadde engasjert foreldrene i særlig grad, og foreldrerepresentantene hadde ellers erfart at personalet er tilgjengelige og fleksible. Da de ble spurt om de så noen utfordringer pekte begge de intervjuete kun på aspekter som går på det fysiske miljøet ute, slik som vedlikehold av gjerdet rundt barnehagen. Dette var imidlertid noe de mente ikke er barnehagepersonalets ansvar, men kommunens.

De mellomstore avdelingsbarnehagene

For 4/5-avdelingsbarnehagene sin del har foreldrerepresentantene også stort sett veldig positive erfaringer med å ha barn i barnehagen. Som vi så gjaldt for 2-avdelingsbarnehagene la representanten for 4-avdelingsbarnehagen i *Fylke 1* stor vekt på stabiliteten blant personalet. Barnehagens organisering og utforming er ifølge representanten god, særlig var man fornøyd med bygget og uteområdet. Som for de små avdelingsbarnehagene handler sakene som tas opp i denne barnehagen stort sett om uteområdet, samt at foreldreutvalget har ønsket at barna skal være mer ute på tur.

I 4/5-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* er også foreldrerepresentanten godt fornøyd med hvordan barnehagen er nå, både når det gjelder barnehagen generelt, samarbeidet med de ansatte og med hensyn til at barna skal bli sett og møtt på egne premisser. Tidligere hadde man imidlertid mye utskiftninger på en av avdelingene, og barnehagen var lite flink til å gi foreldre informasjon, noe som hadde slått dårlig ut på brukerundersøkelser. Men foreldrerepresentanten opplevde ikke at barnehagen har større problemer nå, og er generelt svært godt fornøyd. Den nye styreren fikk mye av æren for det.

De større avdelingsfrie barnehagene

Også foreldrerepresentantene i begge de større avdelingsfrie barnehagene («basebarnehagene») ga uttrykk for å være tilfredse med barnehagene sine. Informantene i begge fylkene fortalte at de opplever at barnehagen er godt organisert, og de skrøt av oppmerksomme voksne som ser det enkelte barn. Ut over dette var det ganske forskjellige aspekter ved barnehagen foreldrene i de to avdelingsfrie barnehagene trakk frem.

Mens det i basebarnehagen i *Fylke 1* har vært lite henvendelser fra foreldrenes side, særlig knyttet til driften og det innholdsmessige i barnehagehverdagen, har foreldreengasjementet vært sterkere i *Fylke 2*. I *Fylke 2* har det for eksempel vært stor respons fra foreldrenes side på en sak om omorganisering av barnehagen, hvor forrige styrer tok inn flere barn og omstrukturerte hele barnehagen med 1–6-årsgrupper. Som i 4/5-avdelingsbarnehagen i samme fylke gav foreldrerepresentanten styrer mye ære for en bedre organisering og dialog med barnehagen. Mens representanten fortalte at hun tidligere var skeptisk til «basebarnehager» og derfor vurderte å bytte barnehage, sa hun at styreren har «snudd opp ned på» skepsisen. Hun så allikevel fortsatt utfordringer knyttet til store arealmessige avstander i barnehagen, noe som krever mye telling av barn. Hun sa også at hun er redd for en utvikling hvor barnehagen blir presset av kommunen til å ta inn flere barn, da gang og garderobe regnes inn som del av barnehagens areal.

Like fullt var foreldrerepresentanten i basebarnehagen i *Fylke 2* svært fornøyd med barnehagen. Hun forbandt ikke basen hennes barn (snart tre år) går i, med en «typisk base», og fremhevet at barnet leveres og hentes på samme sted, der man møter de samme voksne fra dag til dag, samtidig som at barna får et større nettverk enn i avdelingsbarnehager. De ansatte gis også gode skussmål, som gikk på at de ser det enkelte barn og er oppmerksomme på hvordan barna har det.

Foreldrerepresentanten for basebarnehagen i *Fylke 1* hadde til forskjell fra representanten i *Fylke 2* ikke vært bekymret for driften av barnehagen og at det kan bli for mange barn på basene. Han forklarte at «ungene våre (på 1 og 5 år) er såpass trygge i seg selv at det har gått fint». Han sa han skjønnte at folk kunne bli bekymret for at basebarnehager kan oppleves kaotisk for små barn rundt ett år, men at han ikke hadde opplevd det slik selv. Han hadde inntrykk av at barna blir sett, får omsorg og blir integrert i barnehagen, og betonet at de ansatte tok utgangspunkt i barnas kreativitet og utfoldelse i tråd med Reggio Emilia-filosofien. Ellers har foreldre vært opptatt av *åpningstid*, og har fått gjennomslag for at barnehagen skal være åpen fra kl. 7:00-17:00. Åpningstiden, matserving, et fint uteområde og det kompetente personalet så han på som barnehagens styrker, og dette gjorde at han hadde anbefalt barnehagen til mange andre foreldre.

Foreldrenes trivsel oppsummert

Foreldrene vi har intervjuet ser ut å være like fornøyde med barnehagen som de ansatte er med sin jobbhverdag. Alle forteller at deres barnehage er en god barnehage for barna, og at personalet er åpne og imøtekommende for eventuelle innspill fra foreldreutvalget.

I 2-avdelingsbarnehagene har de lite å utsette på opplegget i barnehagen. Generelt sett bruker foreldrene i liten grad foreldreutvalget for å påvirke opplegget i barnehagen, noe representantene ser på som uttrykk for at foreldre er godt fornøyd. I likhet med barnehagepersonalet peker foreldrene på at stabilitet i personalgruppa både skaper tillit og er viktig for at barna skal føle seg trygge.

Foreldreutvalget brukes i større grad som organ for å ha medvirkning på opplegget i barnehagen av foreldrene i 4/5-avdelings- og i de avdelingsfrie barnehagene. Foreldresamarbeidet fungerer godt i begge barnehagetyperne og de ansattes samvær med barna får gode skussmål. De intervjuete foreldrerepresentantene opplever også de ansatte i barnehagen som lydhøre overfor saker som blir tatt opp av foreldrene. I den ene mellomstore barnehagen var det imidlertid for en tid tilbake misnøye fra foreldrenes side med kommunikasjon med barnehagen. Videre har det blant foreldrene i den ene «basebarnehagen» vært en generell skepsis til basedrift i starten. Foreldrerepresentanten i sistnevnte barnehage ser fortsatt utfordringer, blant annet knyttet til store arealmessige avstander i barnehagen, men sier like fullt at hun er godt fornøyd med barnehagen nå. I begge barnehagene der det har vært utfordringer, enten knyttet til personalsituasjon, omorganisering, dårlig kommunikasjon med, eller skepsis, fra foreldre (det siste knyttet til baseorganisering), peker foreldrerepresentanter på at det å ha eller få en kompetent *styrer* har vært av stor betydning for at barnehagen har overvunnet utfordringene.

6.2.3 Ulike forståelser av medvirkning

Som vi har sett i teorikapitlet (3.2.2) er medvirkning, særlig fra barns side, nå sterkt vektlagt både i barnehageloven, i rammeplanen og i internasjonal forskning. Det legges stor vekt på at barn skal bli sett, hørt og få innflytelse på aktivitetene i sin barnehagehverdag. Også foreldrenes rett til medvirkning har fått større vekt i de statlige retningslinjene. Medvirkning fremstår imidlertid som et begrep med relativt upresist innhold, og som forbundet med dilemmaer, for eksempel når det gjelder balansen mellom muligheter og begrensninger for barns deltakelse og ansvar. Vi skal se at begrepet vektlegges og tolkes svært ulikt i de forskjellige barnehagene. Det er et stort spenn fra at medvirkning operasjonaliseres som valg av pålegg på brødskiven til at medvirkning er trening til demokratisk deltakelse.

For å få et inntrykk av denne variasjonen har vi hatt en åpen tilnærming til begrepet og spurt de ansatte hva de selv legger i begrepet, og hvorvidt og i tilfelle hvordan de har jobbet med det i praksis. Også foreldrerepresentantene ble spurt hva de forbinder med medvirkning og hvordan de føler dette ivaretas i barnehagen.

Medvirkning i de små avdelingsbarnehagene

I de tradisjonelle 2-avdelingsbarnehagene varierer det en del hvor mye de ansatte har reflektert rundt medvirkningsaspektet. Et tydelig trekk for begge disse barnehagene er

imidlertid at de gir uttrykk for at begrepet barns medvirkning er vanskelig å gripe og fylle med mening – både når det gjelder begrepets innhold og hvordan man skal gjennomføre medvirkning i den praktiske hverdag.

Ser vi først på 2-avdelingsbarnehagen i *Fylke 1*, synes ikke personalet å ha vært svært opptatt av dette aspektet. Styrer var noe reservert da hun ble spurt om hennes tolkning og vektlegging av medvirkning, og ønsket ikke å snakke så lenge om dette. Hun forklarte at medvirkning «(...) er jo i vinden, men vi synes det er viktig å ikke slippe oss selv». Slik vi forsto det siste, mente hun at medvirkning er ett av mange nye eksterne normative krav i barnehagesektoren, som hvis man skal arbeide inngående med, potensielt går på bekostning av det de opplever seg å være flinke på i denne barnehagen (som er «sakte tid», «hverdagen» og «trygghet for barn»). Barnehagen er imidlertid på vei til å definere begrepet – dette er en prosess hos dem. De ansatte nevnte at barna skal ha frihet til å *velge* og vite hvilke valg de har, samt at voksne må være gode til å *lese* barna, og peker på at en ettåring er non-verbal. Videre pekte de på at medvirkning må skje innenfor en ramme som er satt av de voksne, og at det er lettere å sjonglere med denne rammen for de eldste barna enn for de yngste.

I den tradisjonelle 2-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* var man også i en *prosess* med å finne ut av hvordan man skal legge til rette for barns medvirkning. Det så imidlertid ut til at denne prosessen hadde kommet lenger enn i den forrige 2-avdelingsbarnehagen. Man snakket her en del om medvirkning da det kom inn i Rammeplanen. Spesielt ble de yngste barnas medvirkning vektlagt. Barnehagen har ifølge de ansatte prøvd å praktisere de yngste barns medvirkning gjennom å se deres kroppsspråk, slik som gråt, om de er trøtte ved måltidet og da ikke skal sitte lenge ved bordet etc. Når det gjelder praktisering av medvirkning for de eldste har man prøvd å gjøre aktiviteter de liker både på samlinger og i andre settinger, samt la dem være med og bestemme om de vil inne eller ute. Styreeren la imidlertid ikke skjul på at de trengte å ta opp igjen temaet barns medvirkning, og at de har et stykke igjen å gå i arbeidet med dette temaet. Ped.lederen uttrykte enda tydeligere at barns medvirkning er et vanskelig tema, særlig gjaldt dette de yngste barns *medbestemmelse*. I likhet med ped.leder og styrer (når det gjaldt medvirkning for de store barna) forbandt assistenten medvirkning i stor grad med *valg*, for eksempel valg av sted å gå på tur. Personalet opplevde det ellers utfordrende å få nok tid til refleksjon rundt begrepet.

Foreldrerepresentanten syntes også, slik vi så gjaldt for 2-avdelingsbarnehagen i *Fylke 1*, at barns medvirkning er utfordrende. Men hun vektla at det i hovedsak bør være barnehagen som setter rammene her. Et mønster som gjelder for begge 2-avdelingsbarnehagene er at foreldrerepresentantene heller ikke la stor vekt på at foreldrene skal innvirke på barnehagens innholdsmessige aktiviteter og planer. Foreldrene la vekt på at de overlater dette trygt til de ansatte.

Vi ser at personalet i begge 2-avdelingsbarnehagene synes «barns medvirkning» er utfordrende, både når det gjelder å få klarlagt hva som egentlig er begrepets innhold, samt å få gjennomført medvirkning i praksis. Barns medvirkning blir i noen grad tolket som barns *valg* av aktiviteter, hva de skal ha på brødskenen, hvor turen skal gå og så videre. Særlig gjelder dette for de eldste barna. For de yngste barna dreier medvirkning seg, ifølge styrerne, om å tolke barnas *kroppsspråk*, og så å anerkjenne og tilpasse seg dette. De sistnevnte aspektene, som går på samspill med barns ulike ytringsformer, er ifølge Bae

(2005) viktige momenter ved barns medvirkning. Bae fremhever imidlertid at barnehagepersonalet må reflektere over og jobbe med egne holdninger for at medvirkning skal bli integrert i en gjennomgående praksis. Det kan virke som om barnehagen Fylke 2 har hatt et noe mer bevisst forhold til begrepet enn 2-avdelingsbarnehagen i Fylke 1.

Medvirkning i de mellomstore avdelingsbarnehagene

De mellomstore barnehagene syntes å ha et klart mer bevisst forhold til medvirkningstematikken enn de to minste barnehagene.

I 4-avdelingbarnehagen i *Fylke 1* har barns medvirkning vært noe de ansatte sier de har tenkt mye på og diskutert inngående. De syntes det var et vanskelig begrep da det kom i Rammepånen, men de har drøftet temaet på «ped.leder-møter» og deltatt på kurs om medvirkning i kommunen. Styrer fortalte at de har lagt seg på at barn skal få *velge* hvor de skal gå på tur, hva de skal ha på matpakken og så videre. For assistenten dreide medvirkning seg blant annet om at man utviser fleksibilitet, og for eksempel ikke på død og liv må avbryte barna når de koser seg med en lek på grunn av en planlagt tur. Det er imidlertid grenser for medvirkning, og man legger fra barnehagens side tydelige rammer, forklarte styrer. For eksempel skal ikke barna få anledning til å velge å gå i shorts i 15 minusgrader. Like fullt fortalte styreren at man også er opptatt av at et valg er et valg – man får ikke så fort velge tilbake igjen. I likhet med ped.leder mente imidlertid styrer at det blir feil å være for strenge og regelstyrt, slik man i større grad opererte i barnehager tidligere.

I motsetning til slik foreldresamarbeidet fungerte i 2-avdelingsbarnehagene, tar *foreldrene* i stor grad del i planleggingsarbeidet i denne mellomstore barnehagen. Fra at barnehagen tidligere år presenterte en så å si ferdigskrevet årsplan som foreldrene godkjente, har barnehagen gått over til en praksis hvor man gir foreldre et nesten tomt ark som blir fylt ut etter møte med foreldrene i samarbeidsutvalget. Dette har barnehagen fått positive tilbakemeldinger på. Foreldreprerentanten var imidlertid mer ambivalent når det gjelder *barns* medvirkning. Særlig gjaldt dette de yngste barna, hvor de mente trygghet er viktigere enn medbestemmelse.

De ansatte i 4/5-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* oppga også at det jobbes mye med både barns og foresattes medvirkning. Styrer snakket ikke så mye spesifikt om barns medvirkning, men nevnte implisitt at dette har vært en viktig tematikk for barnehagen. I likhet med den andre mellomstore barnehagen i Fylke 1 er *barns valgmulighet* nøkkelbegrepet som trekkes fram av de ansatte når det handler om barns medvirkning. Man avdekket blant annet at både barns og foredrenes medvirkning fikk dårlig skår i brukerundersøkelser. Etter dette har de jobbet mer bevisst med synliggjøring av aktiviteter i barnehagen og kommunikasjon med foreldrene, og har nå fått gode tilbakemeldinger på disse områdene. Både styrer og FAU-representant pekte imidlertid på at foreldrene i liten grad brukte FAU og at det har vært vanskelig å få foreldre med i utvalget. Ser vi de mellomstore barnehagene fra begge fylkene under ett, synes medvirkning fra både barns og foresattes side å ha vært et viktigere diskusjonstema enn i 2-avdelingsbarnehagene. De ansatte definerte i stor grad barns medvirkning som barns *valg* av aktiviteter, mat, leker og så videre. Styreren for den ene barnehagen (Fylke 1) mente barna innenfor visse grenser/rammer ikke bør få velge for raskt om igjen. Bae (2005) peker på at det er viktig å se på balansen mellom muligheter og

begrensninger for barns deltakelse og ansvar, og vektlegger barns rett til uansvarlighet. I den forbindelse kan en se for seg at dersom vektleggingen av at «et valg er et valg» trekkes for langt, kan dette gå på tvers av hensynet til barns «rett til uansvarlighet». Begrepet *valg* impliserer jo i seg selv rasjonalitet og stabile preferanser, som det ikke nødvendigvis er rimelig å kreve av barn i alle situasjoner (jf. Bae 2005). Foreldrenes medvirkning har stort sett fungert bra i begge de mellomstore barnehagene.

Medvirkning i de større avdelingsfrie barnehagene

Våre intervjuer tyder på at medvirkning i enda større grad er bevisst tematisert i de store avdelingsløse barnehagene enn i både 2- og 4/5-avdelingsbarnehagene.

Særlig gjelder dette for den *avdelingsfrie barnehagen i Fylke 1*. Styrer hadde her et teoretisk velfundert forhold til medvirkningsbegrepet. Hun trakk blant annet fram aspekter som dannelse, samfunnsborgerskap/medborgerskap og læring av demokratisk sinnelag. Hun var helt tydelig på at medvirkning handler om langt mer enn de enkle individuelle valg:

Jeg tenker at medvirkning handler om at man skal lære seg å fungere i et demokrati. For mange forstår det som «hva vil du ha på brødskiva?» Men for meg er det et større begrep enn det. Det handler om å lære seg å ta hensyn til og ansvar for både seg selv og kollektivet. Det handler om å bli en god samfunnsborger. Og gagns menneske! (Styrer i større avdelingsfri barnehage Fylke 1).

Overført til den konkrete barnehagehverdagen handlet medvirkning ifølge denne styreren om demokratitrening. Dette innebærer at barn skal lære seg å forstå at andre har andre ønsker enn de selv har, at man må ta hensyn til disse ønskene, og at uenighet så kan diskuteres i fellesskap. Hun mente at medvirkningsbegrepet til dels er blitt misbrukt, da det har vært lagt for mye vekt på individuelle krav, egoisme og kundetenkning (individuell valgfrihet). Medvirkning betyr ifølge denne styreren blant annet at barna skal *oppleve* at de blir hørt og sett uten at dette nødvendigvis betyr at man vinner frem med *krav*. Hvis vi tar i bruk begreper fra politisk teori, ser vi her en barnehageutgave av Jürgen Habermas' perspektiver om kommunikativ handling, som er «(...) samhandling der to eller flere tale- og handlingskompetente subjekter koordinerer sine individuelle handlingsplaner ved hjelp av en språklig fremforhandlet enighet» (Aakvaag 2010: 8). En videreutvikling av denne styrerens resonnement er således at medvirkning i barnehagen trener barn til «deliberativt demokrati», hvor kollektive beslutninger «(...) kan fattes på grunnlag av rasjonell diskusjon mellom personer som gjensidig anerkjenner hverandre som fornuftige, frie og likeverdige (ibid.: 11). Disse aspektene er videre i tråd med sentrale tanker innen Reggio Emilia-filosofien om at barna gjennom samspill med andre skal erfare at deres meninger og tanker er betydningsfulle for fellesskapet og blant annet oppøver evne til empati og hjelpsomhet (NOU 2010: 8: 74).

Medvirkning utover valgfrihet ble imidlertid i mindre grad tematisert og eksemplifisert av ped.leder og assistent, som trakk mer fram hvordan medvirkning gjennomføres i *praksis*. Ped.lederen (jobber med 3–5-åringer) fortalte at man har barnemøter hver morgen etter frokost. Man legger da til rette for ungenes innspill til dagens innhold. På denne måten får barna medvirke direkte på dagen, selv om de voksne legger føringer og rammer. Assistenten fortalte at man «ser det enkelte barns behov, at ingen barn tvinges til noe og at

barna får valgfrihet». Foreldrerepresentanten hadde også inntrykk av at barna fikk mye frihet innenfor barnehagens rammer og at de blir sett. Videre hadde han fått med seg at barnehagen driver med inspirasjon fra Reggio-Emilio-filosofien, som tar utgangspunkt i barnas kreativitet. Som vi har vært inne på tidligere mente foreldrerepresentanten også at de ansatte har vært veldig lydhøre overfor innspill fra foreldrene.

De ansatte i den *store avdelingsfrie barnehagen i Fylke 2* fortalte også at barnehagen har jobbet bevisst med medvirkning, uten at medvirkningsbegrepet blir utdypet på samme måte som av styreren i den forrige avdelingsfrie barnehagen. Barn skal være med å påvirke i forhold til hva de er interessert i og bli sett og hørt, og også her har man Reggio Emilia-tenkningen som utgangspunkt, forklarer styrer. Eksempler på praktisering av medvirkning fra barns side er at de får velge aktiviteter de liker, eksempelvis hvilke sanger de vil synge i samlingsstunder.

Som i Fylke 1 er det i størst grad medvirkning fra *barns* side de ansatte i den avdelingsfrie barnehagen snakker om. Foreldrene deltar ikke så mye, ifølge ped.leder, men er med i arbeidet med årsplanen. Man har imidlertid et godt samarbeid og god dialog. Det fungerer ifølge foreldrerepresentanten godt å få lese gjennom årsplanen og å ha mulighet til å komme med endringsforslag i Samarbeidsutvalget. Foreldrerepresentanten syntes ellers at barns medvirkning også er viktig, og tenker da særlig på at de må få kunne uttrykke følelsene sine, bli lyttet til og få forklart ulike situasjoner – «det gir dem selvtilit».

Oppsummert ser vi at de involverte aktørene i de avdelingsfrie barnehagene har ganske forskjellige tolkninger av medvirkning. Alle parter synes imidlertid dette er viktig, særlig gjelder det medvirkning fra barns side. Personalet oppgir også å ha reflektert og snakket en del om disse aspektene. Styrer i den ene basebarnehagen i Fylke 1 har et teoretisk svært velfundert resonnement til grunn, hvor medvirkningsaspektet kobles til læring av verdier som det å fungere i et demokratisk fellesskap. Ellers er et sentralt moment i de ansattes definisjon av barns medvirkning at det enkelte barn skal bli sett og hørt. Det utdypes imidlertid i liten grad av personalet i «basebarnehagene» hvordan man i praksis legger til rette for at de yngste barna skal oppleve å bli sett og hørt i barnehagehverdagen. I eksemplene på hvordan man legger til rette for barns medvirkning er det snarere barns *valgmuligheter* som trekkes fram. Personalet i basebarnehagene dveler heller ikke noe særlig ved dilemmaer som kan oppstå, for eksempel knyttet til motstridende hensyn som muligheter og begrensninger for barns deltakelse – ansvar på den ene siden og rett til uansvarlighet på den andre.

Medvirkning oppsummert

Sammenligner vi alle barnehagene er et hovedtrekk at det er i de større avdelingsfrie barnehagene at man i størst grad har reflektert bevisst rundt medvirkningsaspektet. Særlig trekker de ansatte fram *barns* medbestemmelse. Medvirkningsaspektet har vært vesentlig mindre diskutert blant personalet i 2-avdelingsbarnehagene, særlig i Fylke 1. Det mer bevisste forholdet til medvirkningsaspektet blant personalet i «basebarnehagene» (jf. ene styrers elegante teoretiske overbygning) gjenspeiler seg imidlertid ikke like tydelig i hvordan personalet beskriver at medvirkning gjennomføres i *praksis*.

Ut fra intervjuene kan det på noen områder snarere se ut til at 2-avdelingsbarnehagene får lagt til rette for *reell* medvirkning for de små barna i vel så stor grad som «basebarnehagene», til tross for mindre tenkning og refleksjon rundt begrepet. Det er en rimelig antakelse at de minste barnehagenes fokus på å lese de små barnas kroppsspråk, henger sammen med at pedagogene her i større grad er sammen med barna og har tid til, og dermed kan legge til rette for, denne type medvirkning (jf. at de legger vekt på «sakte tid»). Stabiliteten og oversiktligheten i personal- og barnegruppene spiller nok også inn i så måte. I de store avdelingsfrie barnehagene ser det på den annen side ut som at det er større rom for faglige diskusjoner om medvirkning blant de ansatte. De har dermed antakelig et mer *teoretisk* forhold til begrepet. Reggio Emilia-pedagogikken nevnes eksempelvis som en inspirasjonskilde. Klarest kom dette til uttrykk hos styrer i basebarnehagen i Fylke 1.

Mens intervjuene for en stor del dreide seg om betydningen av (barns) medvirkning på *individnivå*, dvs. involvertes innflytelse på egen hverdag, så ble foreldrenes medvirkning på *systemnivå* vektlagt ulikt i de ulike barnehagene. Vi har sett at foreldrerepresentantene føler at mulighetene til innflytelse på styring og planlegging av barnehagetilbudet er godt i alle barnehagene. Men der foreldrene i de mellomstore avdelingsbaserte og de store avdelingsfrie barnehagene synes foreldremedvirkning er viktig og bruker denne muligheten, så føler ikke foreldrerepresentantene i de små avdelingsbarnehagene at dette er nødvendig.¹²

Mønstrene som vi har avdekket om ulike forståelser og praktisering av medvirkning i de ulike barnehagetyperne støtter seg på det de ansatte og foreldrerepresentantene *forteller* i intervjuene. Det er ikke noen automatikk i at forståelsene og intensjonene nedfeller seg som et gjennomgående trekk i den praktiske barnehagehverdagen. Hovedfokus til nå har videre vært på forståelser og opplevelser av barnehagehverdagen i et voksenperspektiv. Barnas eget perspektiv er imidlertid viktig når det gjelder barns opplevelse av barnehagehverdagen, da barn aktivt skaper mening i sitt eget liv (Broström 2006). Vi skal nå gå over på barneperspektivet mer rendyrket, gjennom å se på reelle eksempler fra observasjonsstudiene på samspill mellom voksne og barn i delen om *barns hverdag*. Som en overgang til det, skal vi først redegjøre for hvilken pedagogisk tilnærming som ligger til grunn for arbeidet med barn i de tre barnehageformene.

6.2.4 Pedagogisk tilnærming

De *små avdelingsbarnehagene* driver langt på vei etter en tradisjonell pedagogikk. Omkvedet er at «vi vil ikke miste oss selv». De vektlegger uformell læring og forteller at de ikke ønsker prosjekter, fordi læring integreres i daglig lek og omsorg. «Pedagogikken er *hverdagen*», er et oppsummerende sitat. Rammeplanens fagområder jobbes det relativt lite inngående med. I denne typen barnehager skiller man ikke klart mellom lek og læring. Selv om det ikke er klart uttrykt i intervjuene, ser vi konturene av «hjemmet» som barnehagemodell. «Sakte tid» og trygge rammer for barn settes i høysetet.

¹² Dette er forøvrig i tråd med funnene fra spørreundersøkelsen (kapittel 5.10), hvor det framgår at de større barnehagene jevnt over har mer formalisert kontakt med foreldrene enn det de mindre barnehagene har.

«Hjem»-modellen er ikke like sterkt til stede i de *mellomstore avdelingsbarnehagene*, om enn de også her vektlegger trygghet og tid til barnesamvær. Det er mer innslag av formell læring i tenkningen om barnehagehverdag, selv om det uformelle også har sin klare plass. Personalet her jobber mer bevisst med rammeplanens 7 fagområder enn i de små barnehagene. Prosjektarbeid løftes også sterkere frem, og det jobbes spesielt med egne satsningsområder.

Reggio Emilia-pedagogikken ligger som en grunnfilosofi i begge de *store avdelingsfrie barnehagene*. Samtidig uttales det begge steder at de ikke er «Reggio Emilia-barnehage», men at de er sterkt inspirert av tenkningen. Et syn på barn som kompetente og aktivt velgende betones følgelig sterkere her enn i de øvrige barnehagetyperne. De opererer med både formelle og uformelle aktiviteter og læringssituasjoner. Det jobbes mye med prosjekter, for eksempel knyttet til kunst. De ansatte i de avdelingsfrie barnehagene vektlegger å forfølge barnas egne interesser videre, for eksempel hva gjelder litteratur og lek. En styrke med basebarnehagene som fremheves er at barna i større grad enn i avdelingsbarnehager gis anledning til utforskning. Skoleforberedelser vektlegges, og det trekkes frem at store barnegrupper er gunstige for de eldste barnas sosiale kompetanse.

Etter størrelse plasserer de tre barnehageformene seg pent langs en akse fra tradisjonell pedagogikk der barnehager modelleres etter «hjemmet», til en nyere – det er fristende å si «postmoderne» – pedagogikk der man vektlegger at barnehagen er en arena for de frie valg utført av «kompetente små mennesker» i utfordring og utfoldelse.

Dette er den *uttalte* pedagogiske tenkningen. I neste delkapittel skal vi gå inn på hvordan den pedagogiske tenkningen kommer til uttrykk i praksis, samt hva som kjennetegner barns hverdag generelt i de tre barnehageformene.

6.2.5 Barns hverdag

Vi har sett at de voksnes trivsel med de ulike barnehagene har vært gjennomgående høy. Tiller (1983) peker imidlertid på at barns opplevelser er noe annet enn det voksne tror barn opplever. Vi har derfor foretatt observasjoner av samspill mellom voksne og barn i de ulike barnehagene. Her har vi blant annet gjort vurderinger av hvorvidt barnehageopplegget foregikk på barnas premisser eller om det var overveiende voksenstyrt. Vi har sett at når de voksne, som fungerer som de yngste barnas tilknytningspersoner, gir dem jevnlig og oppmerksomt påfyll av kontakt gjennom tilgjengelighet, trøst, anerkjennelse, oppmuntring og stimulering, så blomstrer de opp. De leker mer konsentrert, og de synes å kunne ta større utfordringer i lek og læring. Men vi har også sett barn som søker etter øyekontakt og oppmerksomhet om og om igjen, men ikke får det. I en travel barnehagehverdag er det mye som skjer, og har ikke de voksne tilstrekkelig kunnskap og bevissthet om barns behov for tilgjengelige voksne som en trygg bakgrunn for egen utfoldelse og læring, kan de praktiske og organisatoriske gjøremål få forrang fremfor kontakten og oppmerksomheten i forhold til barna. Barn trenger å ta verden inn «i små doser» (Winnicott 1970), og de voksne evne til å lytte og ta det enkelte barns perspektiv blir viktig, kanskje særlig for de yngste barnehagebarna. Evne til å tolke små barns nonverbale signaler kombinert med integrert kunnskap om barns behov, er nødvendig for at samspillet mellom barnet og den voksne skal få liv og mening (Abrahamsen 2003: 20-29).

I alle barnehagetyperne har vi kunnet observere gode og mindre gode samspillssituasjoner, både mellom barn og mellom barn og voksne. Men mens de voksnes opplevelser og erfaringer innenfor samme type barnehage har mange fellestrekk, er det noe større forskjeller på typene *samspill* barn–voksen mellom barnehager med lik organiseringsform.

De små avdelingsbarnehagene

I hver 2-avdelingsbarnehage observerte vi en småbarnsgruppe (0–3 år) med 14 barn og 4 voksne. I tillegg ble en storbarnsavdeling med 18 barn (3–5 år) med 3 voksne observert (Fylke 1), samt en storbarnsavdeling på 8 barn og 4 voksne (Fylke 2). På hver gruppe var det én ped.leder og resten assistenter eller vikarer.

La oss starte med småbarnsgruppen i *Fylke 1*. Gruppen telte 8 barn i den aktuelle situasjonen: 6 ett-åringer og 2 to-åringer. De var ute og lekte i snøen i løpet av den timen de ble observert. Barna var også sammen med 8 fem-åringer.

Det kunne virke som om barna her var vant til å klare seg selv. De søkte blant annet lite øyekontakt med de voksne, som stort sett stod på samme område, bortsett fra pedagogisk leder. Hun var mer aktiv og hadde et noe mer oppmerksomt blikk mot flere av barna enn de to assistentene, men også hun var mye på samme område med de to assistentene:

Sammen med fire jenter, både små og store, skled ped.lederen ned akebakken på en ganske lang akemadrass, til stor fryd for barna. De andre voksne gikk litt rundt en gang i blant og så til at det stod bra til, men var for det meste på samme området. Ett- og femåringer lekte i stor grad sammen, og de større barna tok seg ganske mye av de yngste. Ett-åringen Pia, stod for eksempel en god stund for seg selv ved inngangen til bua med akebrett og annet uteutstyr. Trappen opp til bua var dekket med snø, og hun signaliserte at hun ville ha hjelp til å komme seg ned. Etter en stund kom en av femåringene og bar henne ned. Senere satt Pia litt i utkanten på et akebrett sammen med noen andre femåringer som småpratet med henne.

Det at barna lekte ganske mye for seg selv, og at fem-åringene var flinke og «veslevoksne» med ett-åringene så ut til å fungere ganske bra. Barna virket rolige og konsentrerte, og det var stort sett en god stemning ute. Ettåringene ble imidlertid ikke gitt mye oppmerksomhet, pratet med eller speilet med blikket av de voksne. Flere av de yngste barna ble først og fremst betraktet av de voksne, men på avstand. Knytter en dette opp mot nyere forsknings vektlegging av (særlig små) barns behov for aktivt samspill, anerkjennelse og oppmerksomt nærvær, så ser en at dette i stor grad var fraværende fra de voksnes side, og at det var andre og eldre barn som sørget for disse samspillsfenomenene. I internasjonale undersøkelser har en blant annet funnet at barna får best utvikling i settinger hvor det er mulighet for at barns og den voksnes deltakelse kan være 1:1 (Sylva et al. 2003). Bortsett fra ped.lederen, som akte med flere av jentene, tok de voksne lite initiativ til aktiviteter sammen med barna. Dersom dette er en typisk samspillsform kan en stille spørsmål om hvorvidt det er bevisst fra de voksnes side for å styrke barnesamspillet, eller om passivitet og lite tilgjengelighet er noe som preger barn–voksen-samspillet i det daglige. Tidligere så vi at de ansatte ikke hadde vært så opptatt av medvirkning. En kan spørre seg om passiviteten fra de voksnes side blir definert som å legge til rette for barnas medbestemmelse, en «barn vet best»-holdning.

I småbarnsgruppa i 2-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* er vi vitne til ganske forskjellige typer situasjoner og samspill mellom voksne og barn. Også i denne barnehagen virker barna å være på kjent grunn, men de voksne er mer aktive overfor de yngste enn i Fylke 1. En ren småbarnsgruppe ble observert innendørs under lek, morgensamling og frokost. Her er et utdrag fra samspillsobservasjonen en tidlig morgen i barnehagen (fra kl. 8.00) før frokost. Tre barn lekte på gulvet i rommet, og etter hvert kom flere barn med følge av en av foreldrene:

Pedagogisk leder fremsto som meget aktiv både i forhold til barna og oss. De andre voksne forble rolige og litt avventende i forhold til henne. En toåring hadde veldig vanskelig for å skilles fra far. Han ville ikke ut av armen til far og inn i barnehagen. De ble sittende lenge i garderoben, først sammen med vikaren som møtte dem, og siden sammen med pedagogisk leder. Hun spøkte og tøyset med gutten (som kunne oppfattes som en avledning). Til slutt kom far og gutt inn i barnehagen, og gutten gled over i armene på pedagogisk leder. Hun satt lenge med han på fanget, først bare holdt hun ham godt inntil seg, siden begynte hun å kile ham litt voldsomt og ganske lenge. Han lo høyt sammen med henne, og det førte etter hvert til at han kom inn i gruppen, men i tett nærhet til henne.

Pedagogisk leder var svært vital, og mer enn sin motpart i Fylke 1. Hun hadde tidvis et meget høyt aktivitetsnivå, mens assistentene forble passive. De yngste søkte ofte de voksne med blikket, men ikke alle ansatte oppfattet dette eller ga anerkjennelse tilbake. Når det gjaldt det som skjedde her og nå, og særlig den lille guttens vansker med å skilles fra far, ble det ikke satt ord på dette, men avledet.

Abrahamsen (2003) vektlegger viktigheten av å vise respekt for sorgen barna kan føle ved adskillelse fra foreldrene ved å snakke om følelsene som oppstår og å hjelpe dem til å fordøye dem. Blir avledning et mønster, kan det kanskje føre til større vansker for barna å forstå og sette navn på egne følelser og opplevelser senere. Hvorvidt avledning var et mønster på denne avdelingen, eller bare knyttet til pedagogisk leder, må stå som et åpent spørsmål. Ser en samspillssituasjonene i lys av styrernes forståelse av medvirkning – som å tolke de yngste barnas kroppsspråk: gråt, trøtthet, at de er lei av å sitte ved bordet etc. – så vi aspekter av dette. Men det ble i liten grad satt ord på ting og lyttet til barna på en måte som tilrettelegger for gjensidig dialog.

Oppsummert kan en si at i småbarnsgruppene i begge 2-avdelingsbarnehagene synes barna å være godt kjent med barnehagen og de voksne, og at stemningen var overveiende god. I barnehagen i Fylke 1 er imidlertid de voksne mindre aktivt til stede vis-à-vis barna. De lar dem i større grad leke på egen hånd enn det vi så i Fylke 2. Forskere som Sylva et al. (2003) peker på viktigheten av 'sustained shared thinking', som betyr å jobbe flere sammen for å løse et problem, avklare et konsept eller evaluere en aktivitet. Man har funnet at barnehagepersonellet i de barnehagene der barn utviklet seg best, oppmuntret barn til å engasjere seg i aktiviteter som var intellektuelt stimulerende. Legger man denne forskningen til grunn kunne de voksne i 2-avdelingsbarnehagene med fordel lyttet mer til de små barna, satt ord på deres følelser og signaler og hatt en tettere og mer gjensidig dialog med dem.

Det at barna i stor grad lekte på egen hånd gjelder også *storbarnsgruppa* i 2-avdelingsbarnehagen i *Fylke 1*. Her ble 18 4–6-åringer observert mens de lekte fritt inne og

deretter spiste lunsj. Barna lekte på egen hånd mens de voksne laget til lunsj, og fikk ansvar for å rydde opp etter seg før måltidet. Dette gjorde barna uten videre instruksjon. Mens leken før lunsj utelukkende var barneinitiert, involverte de voksne seg mer under lunsjen, med lesning og fortelling. Samspillet fungerte gjensidig, og barna fikk eksempelvis medvirke litt under historiefortelling ved lunsjbordet om hva som skulle skje og hvilke vendinger historien skulle ta.

I den andre 2-avdelingsbarnehagen (i Fylke 2) var vi vitne til langt mer voksenstyrte aktiviteter. Spontane samspill mellom barn og voksne var så å si fraværende. Vi observerte samlingsstund og en påfølgende formingsaktivitet. Barna ble samlet i en ring på gulvet sammen med pedagogisk leder. De hadde hver sin matte å sitte på, og måtte sitte annenhver gutt og jente. Det ble spilt gitar og sunget sanger med barna. Men ble barna litt for høyrøstet og lystige, ble det tilsnakk og hysjing fra assistenten. Barna ble tidvis urolige av å sitte stille, og de fikk raskt korreks av assistenten, som bad dem sitte pent. Samlingsstunden varte i 20 minutter, og alle barna ble til slutt veldig urolige. Stemningen steg imidlertid når de etter hvert fikk gå i gang med maling, og barna ble veldig ivrige og pratsomme. Men det ble mye tilsnakk og korreksjoner også under denne aktiviteten. De måtte blant annet fylle ut hele arket før de fikk et nytt.

Til forskjell fra opplegget for de store barna i 2-avdelingsbarnehagen i Fylke 1 sitter en igjen med en følelse av at det pedagogiske opplegget i Fylke 2 i stor grad var regel- og voksenstyrt. Aktivitetene skjedde i liten grad på barnas premisser. Samspillene var preget av det Berit Bae (2004) kaller for «trange interaksjonsmønstre». Det ble lagt vekt på resultat og riktige svar, det var som om barnas opplevelse måtte godkjennes av de voksne. Dette ble tydelig både i samlingsstunden og i formingsaktiviteten etterpå. De voksne syntes ofte å være på jakt etter *ett* svar og *ett* riktig resultat. Fikk barna ros, var den ofte definerende: «ja, *du* fikk det til.» Observasjonene viste en stor grad av voksenstyring og oppdragelse til lydighet, heller enn en oppdragelse til deltagelse og medvirkning. Vi fornemmer her en «voksne vet best»-holdning, både i samlingsstunden og formingsaktivitetene. En kan stille spørsmålet om dette kan bunne i et syn på pedagogikk og barn som oppleves foreldet og lite utforskningsfremmende for det enkelte barn. Det er også lite i tråd med rammeplanens intensjon om barns medvirkning og medbestemmelse. Her påpekes det at barn lærer best gjennom nære og trygge relasjoner hvor barnets perspektiv er ivaretatt, og som tillater og åpner opp for det enkelte barns kreativitet og sosiale modenhetstrinn.

De mellomstore avdelingsbarnehagene

Samspillet i småbarnsgruppene i de mellomstore barnehagene fungerte i det store og hele bra.

Småbarnsgruppa på 0–3 år som ble observert i *Fylke 1* var opprinnelig ti stykker, men bare seks var til stede den dagen observasjonen ble gjort. Observasjonen viste en fredelig morgenstemning:

Tre voksne, en ped.leder og to assistenter, var sammen med seks barn. Pedagogisk leder og en assistent satt i en sofa og leste for henholdsvis en liten gutt og to jenter på rundt to år. En liten gutt satt på tripp-trapp-stol og ble tålmodig matet med yoghurt av den siste assistenten.

Det var tid for å gå ut i vinterværet og leke, og de voksne tok seg god tid til å hjelpe ungene å kle på seg dress, lue og votter. Da barna kom ut spredte de seg i små grupper på to og tre barn, og søkte ikke i noe særlig grad de voksne. Stemningen ute var god.

Som i 2-avdelingsbarnehagene var det lett å se at disse barna følte seg på kjent grunn. En annen likhet mellom 2-avdelingsbarnehagene og denne 4-avdelingsbarnehagen var at barna lekte stort sett på egen hånd. Men personalet fremsto mer oppmerksomme og vitale mot barnegruppen i denne mellomstore barnehagen, og kanskje særlig pedagogisk leder.

I 4/5-avdelingsbarnehagen i *Fylke 2* observerte vi en gruppe med 1- og 2-åringer på sin avdeling. Bare 9 av 12 barn var til stede under observasjonen. Det vekslet mellom to og fire voksne til stede. Pedagogisk leder var svært vital, oppmerksom og leken mot barna i sin væremåte, og de yngste søkte henne hele tiden. Men også assistentene var tilgjengelige for barna, om enn med mindre vitalitet. Pedagogisk leder avpasset hele tiden hjelpen sin til barna på en svært veltilpasset måte. De syntes å være vant med at hun holdt øye med dem, selv om hun også gjorde andre ting. De sjekket tilbake til henne hver gang de tok utfordringer, og fikk et smil eller nikk tilbake, men de tilkalte ikke aktiv hjelp før de skjønnte at de ikke kunne våge det de ville på egen hånd. Det var i denne mellomstore barnehagen større oppmerksomhet, og i større grad levende blikk (Abrahamsen 2004) fra de voksnes side mot barna enn i den mellomstore barnehagen i Fylke 1. Denne praksisen harmonerer også i stor grad med nyere forsknings understreking av tett dialog, samspill og blikkontakt mellom voksne og barn (Sylva et al. 2003). Selv om vi i kapittelet om medvirkning så at styrer i denne barnehagen (Fylke 2) ikke sa så mye spesifikt om barns medvirkning, viser observasjonene relativt tydelig oppdragelse til medvirkning i form av gjensidig dialog fra de voksnes side. Dette gjaldt både arbeidet med de yngste og de eldste barna.

Når det gjaldt observasjoner i avdelingene for *eldre barn* i de to barnehagene var det inneaktiviteter i den ene barnehagen (Fylke 1), mens det var utelek i den andre (Fylke 2). I Fylke 1 var det samlingsstund og lunsj med to assistenter og en førskolelærerstudent til stede på 13 barn (4–5 år) denne dagen. Barna satt i en hestesko. Navneark var plassert på matter, og barna løp inn to og to og satte seg på riktig plass. Samlingsstunden hadde mange morsomme aktiviteter, blant annet sanger med bevegelser og dans til, og varte i 15 minutter. Noen av barna ble litt urolige, og fikk tilsnakk om å sitte stille fra den kvinnelige førskolelærerstudenten. Det var lite humor, men de voksne hadde et oppmerksomt nærvær. De så alle barna, og var rause med mat og drikke til barna under lunsjen.

I 4/5-avdelingsbarnehagen i Fylke 2 var 12 tre- og fem-åringer fra begge storbarnsavdelingene ute og lekte sammen. En pedagogisk leder, to assistenter og to lærlinger var ute sammen med dem. Som vi også så var tilfellet i 2-avdelingsbarnehagene virket det ikke som om disse barna var avhengige av tett kontakt med de voksne, de var hjemmевante på området. Pedagogisk leder fortalte at mange av disse barna hadde hatt hele sitt barnehageliv i denne barnehagen.

Tre jenter på 5 år var veldig nysgjerrige på oss som observatører. De ville vite navnene våre, og vi fikk vite deres navn. De flirte og lo og gjorde seg riktig til for oss. De klatret opp på et stort trebord som sto ved siden av en benk. Der stilte de seg opp og sang: «Bæ, bæ lille lam kjørte racerbil, racer bilen kræsja og lille lammet bæsjå». De voksne fulgte ellers med på det

barna foretok seg, om enn litt på avstand, og det så ut til at ungene følte seg ivaretatt selv om de ikke var tett på. De syntes å ha tillit nok til å utforske på egen hånd og i sitt eget tempo.

Oppsummert kan vi si at det kommer tilsyne et mønster av at de ansatte i de mellomstore barnehagene gir mer oppmerksomhet og i større grad tilpasser aktivitetene i forhold til barnas premisser enn det vi observerte i de små avdelingsbarnehagene. Dette gjaldt kanskje særlig den mellomstore barnehagen i Fylke 2. I Fylke 1 kunne en observere færre situasjoner hvor barneperspektivet og medvirkningsaspektet kom til uttrykk enn i Fylke 2. I samlingsstunden for de eldste barna kom den gamle voksenholdningen «voksne vet best» til syne. På småbarnsavdelingen i 4/5-avdelingsbarnehagen i Fylke 2 er de voksne i aktiv dialog med barna og viser særlig en stor grad av innlevelse og forståelse for de yngste barnas behov for å bli speilet og sett.

De større avdelingsfrie barnehagene

Da de yngste barnas opplevelse og trivsel i barnehagen, og i avdelingsfrie barnehager spesielt, har vært omdiskutert både politisk og faglig, valgte vi å legge størst vekt på *småbarnsavdelingene* i de to avdelingsfrie barnehagene. Vi observerte til sammen tre småbarnsavdelinger og én storbarnsavdeling. I Fylke 1 er både en småbarns- og en storbarnsgruppe observert, mens begge observasjonene i Fylke 2 var av småbarnsgrupper. Samspillet mellom voksne og de yngste barna var ganske forskjellige i de to avdelingsfrie barnehagene.

Starter vi med å se på *Fylke 1* er det et hovedinntrykk at mange barn og voksne tidvis «flyter rundt», og at det dermed kan bli noe uoversiktlig. Dette har paralleller til noen av kritikkpunktene mot såkalte «basebarnehager» fra NRK Brennpunkt høsten 2010 (og avisdebatten i særlig Morgenbladet), samt til funn i Selds (2009) doktorgradsavhandling om basebarnehager. Dette gjaldt særlig en observasjon av en situasjon i et ganske stort lekerom hvor rundt 10–15 barn (vekslet) lekte og vandret omkring til musikk av sjangeren «glad barnedisco». To av de voksne hadde imidlertid god kontakt med barna, og det var en munter stemning i rommet. Men de to andre, som var vikarer, satt svært passive på gulvet, den ene et stykke ifra der hvor de fleste barna befant seg. Spørsmålet som reiser seg er hvilken funksjon bakgrunnsmusikken i lekerommet var tiltenkt. Det falt for eksempel kanskje ikke helt naturlig å prate med barna mens musikk ble spilt, selv om «barnediscoen» ikke ble spilt særlig høyt. En kan også spørre om hvem musikken hadde størst interesse for – barn eller voksne.

I flere av de mindre lekerommene var det rolig stemning med få barn per voksen og aktivt samspill. Det var store forskjeller på personalet med hensyn til kompetanse og personlig egnethet i denne barnehagen. Det hadde vært en del frafall og utskiftning, og mange av vikarene var meget passive overfor barna. Andre igjen var oppmerksomme og vitale. Flere av de fast ansatte viste mye varme i samspillet med barna, og det var lite gråt blant barna. Men med såpass stor flyt av barn på tvers av flere småbarnsgrupper, må det skape vansker for personalet å se det enkelte barns behov for samspill, oppmerksomhet og stimulering. Det kan videre ha vært vanskelig for barna å danne seg en oversikt over denne situasjonen, og i tråd med Winnicotts (1970) tenkning kommer verden kanskje til dem i litt for store

doser. Til tross for høy voksentetthet, noterte vi en del «virring» blant barna. Flere av dem var i stadig bevegelse og lekte lite konsentrert.

Dette fungerte imidlertid annerledes i den andre avdelingsfrie barnehagen, i Fylke 2.

I denne barnehagen var det mer ro og avslappet stemning, og stort sett svært oppmerksomme og tilgjengelige voksne. I større grad enn i Fylke 1 sprudlet barna i denne barnehagen i leken, og de imiterte hverandre gjennom springing, hopping og latter, helt i tråd med det typiske for det Løkken (2004) kaller for toddlerkulturen. Det var heller ikke flyt av barn mellom ulike rom. Her var det de voksne som rullerte og ikke barna. I en situasjon var imidlertid to småbarnsgrupper (omtrent 20 barn) i et felles lekerom. Men voksenandelen var også høy: seks voksne var sammen med barna, og vi opplevde en stor grad av oppmerksom tilstedeværelse hos de voksne:

De fleste barna, bortsett fra den yngste som satt på den ene assistentens fang, løp rundt, imiterte hverandre under stor fryd, og tok i bruk leketøy som baller, biler eller klosser. De sjekket mye tilbake til assistenten som satt på gulvet, og av og til tok de noen turer litt nærmere henne. Mot slutten av observasjonstimen beveget de eldste barna seg noe lenger vekk fra assistenten og gutten som satt på fanget, men alltid to og to eller flere. De hoppet etter tur fra en liten avsats og ned på en matte. De ventet på hverandre og hylte og lo i kor når de hoppet. Samtidig så vi at de sjekket tilbake til assistenten som satt på samme plass og var tilgjengelig om det skulle være behov for støtte eller hjelp. Barna sjekket også tilbake til oss og smilte. Det som slår en er at når assistenten holder seg i ro hele tiden, så kan barna utforske lenger vekk fra henne fordi de har lært av erfaring at hun er der hun skal være.

Den andre observasjonen i denne avdelingsfrie barnehagen i Fylke 2, er av en barnegruppe på 14 delt i to i hvert sitt tilstøtende rom. En gruppe på fem av de eldste småbarna bakte på kjøkkenet med to assistenter, mens pedagogisk leder er sammen med de syv minste barna i et lite lekerom vegg i vegg. Pedagogisk leder satt på gulvet med den yngste jenta på fanget. Hun var følelsesmessig tilgjengelig, smilte til barna mens de lekte, småpratet, hjalp til hvis det var nødvendig og hadde alle i øyekroken. Barna lekte konsentrert, og stemningen var god. Bleieskift i samme gruppe foregikk ikke i like stor grad på barnas premisser – assistenten som utførte dette gjorde det kjapt og med lite prat og gjensidig øyekontakt. Mot slutten av lekeøkten var barna blitt trøtte og slitne. De sutret og ønsket kroppskontakt. Selv om de to voksne var tilgjengelige og oppmerksomt til stede for barna, var det ikke fang nok.

Oppsummert fungerte samspillet stort sett bra i begge småbarnsavdelingene i den avdelingsfrie barnehagen i Fylke 2, selv om det til tider ble noe knapt med voksne per barn. Det var videre lite voksenstyring, men heller oppmerksomme bakgrunns personer, noe som vitner om høy grad av medvirkning. Inntrykket fra observasjonene er således i tråd med de ansattes vektlegging av hensynet til barns medbestemmelse, jf. forrige delkapittel om medvirkning.

Samspillet på *storbarnsbasen* som vi observerte i Fylke 1, var i likhet med opplegget i småbarnsbasen noe mer kaotisk enn tilfellet var i Fylke 2. Syv voksne, (1 ped.leder, 1 baseleder og resten assistenter og vikarer) og 30 barn av opprinnelig 45 barn på

storbarnsbasen, hadde frilek og deretter måltid. Samspillet fungerte likevel bedre enn det vi observerte hos de yngste barna:

Barna var i et stort lekerom. Pedagogisk leder var meget aktivt til stede for barna som samlet seg rundt henne. De andre voksne deltok også aktivt i leken med barna. Det var humor og varme i samspillene og en god stemning i rommet. Det var likevel ganske uoversiktlig og en del støy i forbindelse med utskifting av de rundt 40 barna som hørte til basen. Pedagogisk leder beholdt roen og oppmerksomheten på barna, men det kom stadig inn flere barn, det ble noe kaotisk, og hun fikk blant annet ikke hjulpet alle som trengte å gå på toalettet.

Som en kontrast til dette satt 4 jenter i et tilstøtende rom og perlet sammen med to voksne. Her var det rolig stemning og dyp konsentrasjon. De voksne smånakkete med barna, og det var dempet musikk (Torbjørn Egner) fra CD-spilleren.

Det var stort sett god stemning og artig frilek på basen for de store barna i Fylke 1. Det var også lite «skoleaktig» eller voksenstyrt. Mye var lagt opp til fri lek. Storbarnsbasen hadde en svært vital og oppmerksom pedagogisk leder som viste mye varme og engasjement mot barna. Baseleder og mannlig assistent var også oppmerksomt til stede for barna. Som i småbarnsgruppen i denne barnehagen var det stor forskjell på personalet når det gjelder hvor aktive og oppmerksomme de var mot barna. Det er likevel viktig å merke seg at det var mye frafall av personale, og ekstra mange vikarer under observasjonsperioden.

Oppsummert for de avdelingsfrie barnehagene ser det ut som om baseorganiseringen kan gi *ulike* utslag for samspillskvalitet både for de eldste og de yngste barna. Observasjonene tyder på at organiseringen, særlig med henblikk på de åpne romløsningene og hyppige skifter av rom og voksne, fungerte bedre for de eldste enn for de yngste barna. Skiftene mellom større og mindre grupper av barn som lekte sammen gjenspeiler funnene fra surveyen (5.8), hvor vi så at de avdelingsfrie barnehagene (og også mellomkategorien) er mer polariserte enn avdelingsbarnehagene med tanke på hvor stor og hvor liten enhet barna er en del av i løpet av dagen.¹³

Det var imidlertid tydelige forskjeller mellom de to avdelingsfrie barnehagene hvordan dette så ut til å fungere for barna. I Fylke 2 var (i) personalet oppmerksomt til stede i forhold til barna, og (ii) vekslingen mellom barn og rom med hensyn til antall barn per voksen så ut til å fungere bra. I Fylke 1 fremsto situasjonen som mer uoversiktlig for barna.

Forskjellen mellom de to avdelingsfrie barnehagene i dybdeanalysen er altså vesentlig større enn forskjellen mellom de to små avdelingsbaserte og mellom de to mellomstore barnehagene. (Jf. Becher og Evenstad 2010, som har observert store forskjeller mellom barnehager med åpen organisering.) Hva kan dette være uttrykk for? En mulighet kan være at forskjellen ikke så mye er en forskjell *mellom* barnehagene, som en forskjell i ulike *situasjoner* som oppstår innenfor en og samme avdelingsfrie barnehage i løpet av samme dag. Dette kan bety at samme barnehage vil kunne ha situasjoner som de vi observerte i Fylke 1 *og* de vi var vitne til i Fylke 2, i løpet av en og samme dag (jf. 5.8 og over).

¹³ Forskjellen mellom avdelingsbaserte på den ene siden og avdelingsfrie og mellomkategorien på den andre, gjaldt imidlertid mest de yngste barna. For de eldste var det likhetene som dominerte.

En annen mulig forklaring på forskjellen mellom de to store avdelingsfrie er den menneskelige faktor, forstått som personalets relasjonelle kompetanse. Data peker også mot denne forklaringen, at forskjellen har med kvaliteten på de voksnes rolle å gjøre (Bateson 1979). I den avdelingsfrie barnehagen i Fylke 2 observerte vi et personale som var overveiende følelsesmessig tilgjengelige overfor barna. Vi kan kanskje si at de hadde barna langt fremme i tankene sine, selv om de var travle og hadde mange praktiske gjøremål. De satt i ro på gulvet og hadde stort sett et hvilende blikk på barnegruppen og enkeltbarnet. Ut fra våre observasjoner synes barna å stole på de voksnes tilstedeværelse gjennom sine turer vekk fra dem, samtidig som de opprettholdt kontakt gjennom blikk og smil.

I Fylke 1 var også de voksne relativt i ro, men deres tilstedeværelse var i mindre grad preget av anerkjennelse og bekreftelse gjennom blikkontakt eller småprat. Med noen unntak fra de pedagogiske ledernes side, var de kan hende mer geografisk enn følelsesmessig til stede. Observasjonene viste også at barna søkte dem lite med blikket. En tolkning av dette kan være at det kanskje ikke hadde vært så mange gjensvar å få gjennom tidligere erfaringer, og at gjensvaret først og fremst har kommet fra andre barn i gruppen.

En forsiktig antakelse blir dermed at dersom avdelingsfrie barnehager skal fungere godt for barn, og særlig de yngste, så må de voksne fungere som kvalitativt gode «bakgrunns personer», og at barnets plass i de voksne tanker blir meget viktig i en slik rolleutforming. Er de voksne i ro, men likevel følelsesmessig tilgjengelige for både nærhet og stimulering, kan barn utfolde seg i trygg forvisning om at de vokse ikke svikter, men er der for dem. Donald Winnicott (1985) presenterer begrepet «holding environment». Begrepet symboliserer en omsorgsstil som innebærer en pålitelig evne til å «holde» barn både fysisk og psykisk, noe han hevder er en utviklingsfremmende basis for selvutviklingen. Begrepet «holdende miljø» har mange likhetspunkter med Bowlbys begrep en «trygg base» (1984; 1987; 1989). Begge begrepene innebærer at barnets perspektiv fastholdes og blir avgjørende for de voksnes vurderinger og handlinger. Kanskje kan vi si at i Fylke 2 har den avdelingsfrie barnehagen oppnådd noe av denne kvaliteten, og at i Fylke 1 så er ikke riktig disse kvalitetene til stede. En rimelig antakelse blir derfor at voksne som er kvalitative gode og faglige kompetente «bakgrunns personer» blir *viktigere* i de større avdelingsfrie barnehagene enn i de små, mer oversiktlige avdelingsbarnehagene.

Barns hverdag oppsummert

Det er barna som er primærbrukere av barnehagen. Nilsen og Halvorsen (1998) hevder at det å gi barna brukerstatus i stedet for foreldrene kan bidra til at barneperspektivet ikke fortrenses når ulike behov og krav fra andre grupper rettes mot barnehagen. Hvordan stemmer så dette med det bildet som danner seg med grunnlag i våre data? Ser vi alle tre barnehageformene i vår studie under ett, varierer fokus på barneperspektivet en hel del. Variasjonene kommer delvis til syne gjennom intervjuene, men i enda større grad viser observasjonsdataene forskjeller. De voksnes evne til å ta barneperspektivet og å legge til rette for barns medvirkning synes å variere langs en linje mellom to motpoler; voksenstyring og passivitet.

Rammeplanen retter fokus mot hva som kjennetegner en barnehage med høy kvalitet, men hvordan den enkelte barnehageformen og kommune kan skaffe seg et faglig ståsted for å sikre kvalitet, står det ikke så mye om.

Vi har sett at personalets bidrag gjennom deres faglige og relasjonelle kompetanse er svært avgjørende for hvordan barnehagetilbudet blir seende ut, og hvordan det kan oppfattes og oppleves av barna. Vi har tidligere pekt på at kvalitet for voksne og kvalitet for barn er to forskjellige ting. Kvalitet er et relativt begrep. Barn og voksne har ulike ståsted, de er opptatt av ulike ting, og de har ulike erfaringer og opplevelse bak seg. Vi må derfor se på kvalitet i denne sammenhengen som subjektiv.

Spe- og småbarnsforskningen (jfr. Murray 1991; Stern 2003; Haugen, Løkken og Røthle 2005), har likevel pekt på at det er tre faktorer som må være til stede for at et samspill skal kunne betegnes som godt nok. Samspillspartnere må dele fokus, intensjon og følelser, noe som betinger en gjensidig oppmerksomhet overfor hverandre.

Vi har observert flere situasjoner hvor de voksne inntok en tilnærmet passiv tilstedeværelse både i de avdelingsfrie barnehagene, de mellomstore og de små avdelingsbarnehagene i begge fylkene. Når det gjelder organiseringsform er det likevel grunn til å reise den hypotese at samspillet mellom barn og mellom barn og voksne i barnehager med en fleksibel og avdelingsfri organisering er mer *sårbar* overfor konsekvensene av at de voksne ikke er aktivt og oppmerksomt til stede for barna. Flyten av barn og voksne, veksling mellom ulike rom og arealer, *krever* antakeligvis mer av de voksne enn det som er tilfellet i de tradisjonelle avdelingsbaserte barnehagene, for at hverdagen ikke skal bli for uoversiktlig for det enkelte barn, og for at hvert barn skal oppleve at det blir sett.

Her har vi også kommet på sporet av et paradoks: Det er en tendens at jo større barnehagens fagmiljø er, desto mer velfundert og gjennomarbeidet synes den pedagogiske tenkningen å være. Dette henger sammen med både antall ansatte totalt og antallet pedagoger. Dette kommer til uttrykk gjennom deres *kunnskaper* om små barns behov, medvirkning og gode læringstilnæringer, med mer. Men i våre observasjoner ser vi at denne pedagogiske velfunderte tenkningen i begrenset grad nedfeller seg i det praktiske virket i barnegruppene.

6.3 Oppsummerende analyse

Det er et oppløftende funn i vår undersøkelse at trivselen hos de voksne, både de ansatte og foreldrene, gjennomgående er så høy som den er. Dette gjelder uavhengig av barnehageorganisering og størrelse, selv om vi har kunnet spore noe mer *ambivalens* i de større avdelingsfrie barnehagene. Dette gjenspeiler også tendensen i surveyen, som viser at styrere i norske barnehager – som var de som fylte ut spørreskjemaene – oppgir at de trives godt. Flertallet trives endatil «svært godt».

Bildet er mer sammensatt når det gjelder barns hverdag. Selv om observasjonene våre tyder på at barns trivsel og trygge rammer i de fleste tilfeller er ivaretatt, på tvers av størrelse og organiseringstype, så har vi indikasjoner på at dette er både person- og situasjonsbetinget. Dette finner vi i alle barnehagetyper. Likevel finner vi grunn til å påpeke at

organiseringer legger ulike premisser for hvordan de ansatte kan utforme en god hverdag for barn. For eksempel tyder observasjonene på at barna forholder seg til en mer kompleks og til dels oppstykket hverdag i de større avdelingsfrie barnehagene, selv om det er variasjoner også her.

Både hva gjelder voksnes og barns perspektiv, så vil vi fremheve at de mellomstore barnehagene i vårt utvalg langt på vei ser ut til å klare å kombinere de respektive fordelene (se under) ved de to ytterpunktene av organisering og størrelse.

6.3.1 'The pros and cons'

De ansattes perspektiv

Høy trivsel betyr ikke at norske barnehager ikke har *utfordringer*, slik de involverte voksne ser det. Og når det gjelder voksenperspektivet, så er det på barnehagenes respektive utfordringer og sterke sider, at de tre barnehagetyperne skiller seg tydeligst fra hverandre. Litt forenklet er den ene barnehagetyperens styrke en annens utfordring.

Den kvalitative gjennomgangen har vist at hverdagen i norske barnehager kan arte seg ganske forskjellig, avhengig av hvordan barnehagen og barnegruppene organiseres. Vi har kommet på sporet av en sammenheng der små avdelingsbarnehager fremstår som at de har høy sosial integrasjon innad, men at potensialet for faglig utvikling og nyorientering ser ut til å være relativt begrenset. De større avdelingsfrie barnehagene, derimot, har mindre av det stabile, integrerte og oversiktlige preget, men samtidig desto bedre muligheter for faglig utvikling for de ansatte. Den faglige utviklingen som skjer i de sistnevnte barnehagene ser igjen ut til å henge sammen med tre forhold: (i) Disse barnehagene er store, med mange ansatte. Det betyr at det er mange ansatte å trekke veksler på for den enkelte, samt at det er mer varierte fagbakgrunner representert (jf. 5.6.3). Hver ansatt ser kort fortalt ut til å eksponeres for flere perspektiver enn i de mindre barnehagene. (ii) Både størrelsen og den ukjente organiseringsformen (base) gjør at disse barnehagene er komplekse. Dette fordrer koordinering og samarbeid mellom de ansatte, på tvers av gruppene, og derfor trengs det hyppig møtevirksomhet og tid til planlegging. Møtevirksomhet og planlegging skaper samtidig også mer rom for diskusjon og felles refleksjon. Men også det at (iii) de nylig har gjennomgått enten etablering eller omorganisering ser ut til å ha avkrevet og dermed også *muliggjort* faglig nytenkning og refleksjon i barnehagen (pga. utfordringer/turbulens i starten), kort fortalt *læring* for de ansatte på flere plan, antakelig både organisatorisk, relasjonelt og faglig.

Her er sammenfallet mellom barnehagetyper i de to fylkene høyt, til tross for svært ulik tilgang på pedagogisk kvalifisert personale. Det er det samme bildet vi ser i de to 2-avdelingsbarnehagene i Fylke 1 og 2, og tilsvarende det samme i de to 4/5-avdelingsbarnehagene og i de to større avdelingsfrie barnehagene.

Den samme tendensen har vi funnet i surveyens kommentarfelt (spørsmål 49), hvor styrer selv har beskrevet egen barnehages styrker og utfordringer med hensyn til pedagogisk kvalitet. Her fremgår det at de utfordringer som styrere i tradisjonelle avdelingsbarnehager trekker frem, i særlig grad kan knyttes til mangel på faglig utvikling og kompetanseheving,

samt at man har for lite mulighet til refleksjon, veiledning og diskusjon. I de avdelingsfrie barnehagene («basebarnehager») og i mellomkategorien viser kommentarene fra styrere på at mulighetene for faglig utvikling er større. Svarene tyder også på at man i disse to kategoriene oftere diskuterer hva pedagogisk kvalitet *er*, og at det legges større vekt på blant annet veiledning og pedagogisk dokumentasjon, og ikke minst på *medvirkning*. Arbeid med medvirkning omtales langt oftere i svarene fra de avdelingsfrie barnehagene og i mellomkategorien enn i de avdelingsbaserte.

På den andre siden skinner det også gjennom i disse kommentarene at måten den faglige utviklingen, for eksempel i diskusjonene av medvirkning, ivaretas i de avdelingsfrie barnehagene og i mellomkategorien, er gjennom en hyppigere møtevirksomhet, og at man bruker relativt mye *tid* i personalgruppen på diskusjon og forankring av faglig innhold. Det går ikke frem av kommentarene, men ut fra hva den kvalitative dybdestudien forteller, ligger det nær å anta at denne møtevirksomheten og planleggingen kan gå på bekostning av hvor mye tid den enkelte ansatte tilbringer med barna. Og det at etablering som basebarnehage har medført en del *utfordringer* både organisatorisk og med hensyn til barns trygghet, og at det er herfra at deler av faglig bevisstgjøring kan spores, kom også til uttrykk i surveyens kommentarfelt (spørsmål 49).

Styrere i de tradisjonelle avdelingsbarnehagene som fylte ut surveyen vektlegger medvirkning i vesentlig mindre grad, og pedagogisk kvalitet som begrep ser ut til å diskuteres sjeldnere blant de ansatte. Og styrere her fremhever altså at faglig utvikling er en av barnehagens hovedutfordringer. På den andre siden kommer det å sikre barns trygghet og tilknytning til faste voksenpersoner tydeligere til uttrykk i kommentarfeltene blant disse.

Ut fra vårt materiale kan man fremme følgende påstand om barnehagetyper: Det man vinner i stabilitet og integrasjon gjennom en liten avdelingsbarnehage, det står man i fare for å tape i evne til faglig utvikling og nyorientering for de voksne. Det er kort fortalt en større fare for faglig stagnasjon i de små avdelingsbarnehagene. Ved en stor avdelingsfri barnehage ser stabiliteten, oversiktligheten og den sosiale integrasjonen ut til å være lavere, men samtidig har man klart større muligheter til faglig utvikling og nyorientering. Denne faglige utviklingen henger også delvis sammen med at de større avdelingsfrie barnehagene er mer komplekse organisasjoner, som krever mer organisering og administrering av de ansatte. Mer av deres tid går med til møtevirksomhet og organisatorisk planlegging (romplan og så videre). Dette har til gjengjeld den ulempe at tilstedeværelsen i barnegruppene ser ut til å være mindre. Som vi har sett i både surveyen og dybdestudien, så var ped.lederne mindre tilstede i barnegruppene i store barnehager enn i de mindre (i surveyen var det *størrelse* og ikke organiseringsform som var avgjørende her). Den hyppige møtevirksomheten og behovet for koordinering av de ansatte og barnegruppene ser også ut til å skape en hverdag for de ansatte som er mer preget av tidspress. Her spiller også den større administrative ansvarliggjøringen nedover i organisasjonen en viktig rolle (som vi så en viss tendens til i kapittel 5, men da etter størrelse; jf. Seland 2009). Dessuten, i intervjuene ble barneperspektivet (og barns trygghet) sterkere vektlagt i avdelingsbarnehagene enn i de store avdelingsfrie, hvor de intervjuete var desto mer opptatt av organisering av driften og av de ansatte.

Så langt vi har fått på det rene gjennom dybdestudiens caseanalyser, at (i) stabilitet, tillit og integrasjon og (ii) faglig nyorientering, er to sentrale dimensjoner i *the pros and cons* ved ulike organiseringsformer og størrelser i norske barnehager, hva gjelder de voksnes perspektiv. Her «skårer» de små avdelingsbarnehagene høyt på (i), og de store avdelingsfrie høyt på (ii). Så langt vårt materiale rekker, må vi konkludere med at av de tre barnehagetyperne vi har undersøkt, ser de mellomstore avdelingsbarnehagene ut til best å kombinere begge disse to hensynene.

Fordeler og ulemper for *barn* er ikke de helt samme som de vi identifiserte for de voksne. Likevel finner vi langt på vei det samme mønsteret mellom barnehagetyperne når det gjelder deres respektive styrker og utfordringer vis-à-vis det å skape en god barnehagehverdag for barna.

Barns hverdag i de tre barnehageformene

På tvers av alle former handler en god barnehagehverdag om voksnes tilgjengelighet, oppmerksomhet og kunnskap om barns behov og interesser. Og uansett organiseringsform vil dette være avhengig av de ansattes kompetanse og personlige egnethet. Her har vi observert både gode og mindre gode situasjoner. Vi har sett både kompetente (i bred forstand) og mindre kompetente voksne i daglig samspill med barn. Spørsmålet her blir hvordan organiseringsform kan betinge gode og mindre gode situasjoner for barn.

I *de små avdelingsbarnehagene* er barns hverdag preget av oversiktighet, forutsigbarhet, kjente og stabile voksenpersoner. Det er også en høy stabilitet i barnegruppen. Barna møter altså kjente fjes hver dag, både av voksne og andre barn. Det kan også legges til her at det er stor grad av nærhet og tillit mellom foreldre og ansatte i barnehagen (jf. Bronfenbrenner, i Bø 2002). Dette kommer frem gjennom både intervjuer og observasjoner, som tyder på at barna her har en hverdag preget av trygge rammer. Imidlertid har det at personalgruppen er så liten som den er, sine utfordringer også for barnas hverdag (slik vi så det hadde det for faglig utvikling). I de små avdelingsbarnehagene har vi langt på vei observert en form for pedagogikk preget av tenkning som ikke speiler ny fagkunnskap om barns behov for kommunikasjon og samspill. I disse barnehagene var det en stor grad av regel- og voksenstyrt aktivitet. Her er det Bae (2004) kaller «trange interaksjonsmønstre» et nøkkelord. Barna fikk heller ikke mye anledning til å skape sine egne lærings situasjoner. Her fant vi likevel variasjon mellom fylkene, og vi finner uansett grunn til å løfte frem *trygge rammer for barn* som en hoveddimensjon ved hverdagen i denne barnehageformen.

Hvis vi så flytter oss til den andre enden av skalaen, og ser på *de store avdelingsfrie barnehagene*, så er bildet et annet. Både intervju- og observasjonsdata tyder på at hverdagen her er kompleks og til tider uoversiktlig for barna. Dette kom for eksempel til syne i observasjoner, ved at de yngste barna holdt seg i umiddelbar nærhet av de voksne, og dersom de beveget seg lenger vekk, søkte de jevnlig blikkontakt med de voksne. (I avdelingsbarnehagene registrerte vi langt mindre av dette.) Vi har også sett at hverdagen i disse barnehagene kan være mer polarisert enn i de avdelingsbaserte: Det er større avstander og hyppigere skifter mellom de nære samspillssituasjoner i små grupper og situasjoner i store åpne rom med mange barn og voksne. (Dette gjenspeiler tendensen i den kvantitative kartleggingen, se 5.8). Rasjonalet bak basedrift er fleksibilitet, store

valgmuligheter og høyt utviklingspotensial for både voksne og barn. I dette perspektivet forstås barn som kompetente handlingsagenter. Mens intervjuene forteller at denne formen for barnehageorganisering i høy grad ivaretar de voksnes utviklingsmuligheter, og i klart større grad enn i de mindre avdelingsbarnehagene (og særlig de minste), så viser våre observasjoner at dette i vesentlig mindre grad gjelder særlig de yngste *barna*.¹⁴

Denne barnehagetypen kan imidlertid være positivt for de eldste barna, i den forstand at de gir muligheter for større grupper og varierte aktiviteter i mindre grupper knyttet til de ulike spesialrommene. Det er en rimelig antakelse at dette kan styrke de eldste barnas sosiale kompetanse og dermed overgangen fra barnehage til skole. For å få til dette kreves imidlertid høy kompetanse og evne til planlegging, organisering og evaluering hos personalet. I tilfeller som i Fylke 2, hvor 4 av 9 pedagogiske ledere i basebarnehagen er tilsatt på dispensasjon, må vi anta at dette kan by på problemer. Denne typen barnehager kan derfor antas å være sårbare overfor konsekvensene av mangel på pedagogisk kompetanse. Videre er det et tankekors at *stabiliseringsprosessen* i de større avdelingsfrie barnehagene må ha vært vanskelig for barna, og særlig de yngste. Denne prosessen kan vanskelig antas å ha ivarettat deres behov for trygge rammer. Dette er da også grunnen til at man i disse barnehagene også reverserer deler av organiseringen og driften. «Det har blitt tryggere for barna nå», er et omkved blant de ansatte i basebarnehagene. Den mest nærliggende tolkningen av et slikt utsagn er at tryggheten må ha *manglet* i starten og under stabiliseringsfasen.

De mellomstore avdelingsbarnehagene gir et mer variert bilde, og representerer på mange måter «det beste fra to verdener». De har aspekter av begge typer barnehagehverdag. Det ser langt på vei ut til at de evner å kombinere det trygge, samt sitt etablerte erfaringsgrunnlag, med nye tanker om barnehageorganisering og pedagogikk. Våre observasjoner tyder på at dette nedfelte seg også i barns hverdag, som var preget av stabile rammer, oversiktighet, at personalgruppen var av en størrelse som gjorde at barna kjente alle. Observasjonene tyder på at barna så på de voksne i barnehagen som en klar trygghetsfaktor i hverdagen.

«*Bondesamfunnet og storbylivet*»

Den intervjuete ped.lederen i den avdelingsfrie barnehagen i Fylke 1 brukte metaforen «bondesamfunnet og storbylivet» i sin sammenlikning av små avdelingsbarnehager og større avdelingsfrie barnehager. Dette er en interessant metaforbruk. Slik vi er vant til å forstå bondesamfunnet, har det vært preget av små, tette sosiale fellesskaper, med oversiktlige nettverk og et begrenset antall aktører. Styrken ved disse fellesskapene er nettopp den sosiale integrasjonen og samholdet. En ulempe er selvsagt potensiell stagnasjon. Storbylivet gir på den andre siden mange impulser og et potensielt stort sosialt nettverk, og det gir en langt større individuell frihet. Men det kan også gi mer uforutsigbarhet, uoversiktighet, fragmentering og potensielt også isolasjon.

14 Jf. Becher og Evenstad (2010: 78).

Denne forskjellen mellom «bondesamfunnsbarnehager» og «storbybarnehager» bringer tankene mot den klassiske sosiologiens analyser av overgangen fra tradisjonelle til det moderne samfunnet. Ferdinand Tönnies (1978) skilte mellom *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* (jf. Falk 2007) i sine analyser av de ulike typene sosiale fellesskaper knyttet til henholdsvis det tradisjonelle og det moderne samfunnet: Kort fortalt går skillet mellom intimitet og nære sosiale bånd på den ene siden og instrumentelle relasjoner på den andre. Emilé Durkheim (1978) begrep *mekanisk solidaritet* viser til det tradisjonelle samfunnets høye stabilitet og lave arbeidsdeling, mens *organisk solidaritet* handler om det moderne samfunnets spesialisering og samtidig økte individuelle handlingsrom. Flere andre forfattere, som Georg Simmel og Max Weber, gjorde tilsvarende analyser. Felles for de klassiske sosiologene er at i det tradisjonelle førindustrielle samfunnet ga sosial integrasjon seg selv, mens i det moderne samfunnet må de sosiale kvalitetene skapes av individene selv (Bø og Schiefloe 2007). Et stykke på vei gir en slik fortolkningsramme støtte i hvordan en kan forstå forskjellen på små avdelingsbarnehager og store avdelingsfrie barnehager.

Nå skal man ikke overdrive nytten av disse teoriene. Sosiologiens klassikere – Tönnies, Durkheim og andre – var ofte bekymret med hensyn til det moderne samfunnets solidaritetsformer. Det er ikke vår konklusjon at «storbybarnehagene», de større avdelingsfrie barnehagene, er uten indre samhold og at de er fragmenterte sosiale nettverk med atomiserte individer med kun instrumentelle relasjoner. Selv om det ser ut til å være vanlig at de avdelingsfrie barnehagene går gjennom en fase i starten som er uoversiktlig og til dels «kaotisk» – ifølge styrer i basebarnehagen i Fylke 1 er det helt vanlig at så skjer i basebarnehager –, så *forblir* de altså ikke slik. Snarere stabiliseres de over tid. De finner sin form, en form som de involverte voksne også gir uttrykk for å trives med. Fra et voksenperspektiv ser det dessuten ut til at «kaoset» i starten kan lede til faglig *bevisstgjøring*. Vi har også sett hvordan de mest fragmentariske sidene organiseres *vekk*, ved at prinsipper fra baseorganisering kombineres med elementer fra klassisk avdelingsorganisering, det vil si at de søker tilbake til noe av «det gamle». Dette kan man si vil være en forventet utvikling i denne barnehageformen. Samtidig må man altså reise det helt avgjørende spørsmålet om hva stabiliseringsprosessen har *betydd* for de involverte *barna*, de som gjennomlevde den til dels turbulente starten. Det at disse barnehagene ikke ivaretok særlig de yngste barnas trygghet var jo også beveggrunnen bak det å innføre prinsipper fra avdelingsbarnehager.

Barnehagers ulike sosiale kapital

For å forstå de tre barnehagetypenes styrker og svakheter er et begrep fra moderne sosiologi og statsvitenskap kan hende like godt egnet. Samlet viser begrepet *sosial kapital* enkelt fortalt til de ressurser som tilflyter en aktør i kraft av de nettverk han/hun inngår i (se Field 2003). Robert Putnam (2000) skiller mellom 'bonding' og 'bridging' sosial kapital. Ved høy 'bonding' sosial kapital har man integrasjon innenfor et mindre nettverk, noe som gir høy tillit internt. Samtidig er slike nettverk relativt lukkede, med færre kanaler ut og inn. 'Bridging' sosial kapital viser på den andre siden til de brobyggende aspektene ved relativt sett svakere bånd, som gir tilgang til andre nettverk, som igjen gir tilgang til ny informasjon.

Ser vi dette først i et voksenperspektiv kan forskjellen mellom barnehagetyperne forstås slik at de små avdelingsbarnehagene har en høyere 'bonding', men lavere 'bridging' sosial

kapital, mens det er omvendt for de store avdelingsfrie barnehagene. De større avdelingsfrie barnehagenes 'bridging' sosiale kapital gjelder for øvrig både internt og eksternt, i den forstand at de innenfor egen institusjon er bygget opp av *flere* nettverk (flere grupper av ansatte), med flere aktører, som ikke alle kan ha den samme felles integrasjonen som i de mindre barnehagene, men der man inngår i et større miljø med flere og mer varierte impulser. Barnehagen som sådan har dermed flere berøringsfelter mellom nettverk både internt og eksternt for institusjonen. Interessant nok står 4/5-avdelingsbarnehagene så å si midt mellom de to andre barnehagetypene, på et kontinuum fra på den ene siden intern integrasjon og tillit ('bonding') til faglig nyorientering og impulser i og utenfra egen institusjon ('bridging') på den andre.

Analysene av barns hverdag viser imidlertid at det ikke uten videre er gitt at de barnehagene som har den høyeste 'bridging' sosial kapital (internt og/eller eksternt) er de som best samsvarer med en god barnehagehverdag med trygge rammer for barn. I tråd med Tiller (1987) er barns og voksnes opplevelse av en situasjon forskjellig. Mens varierte utfordringer og et stort fagmiljø var viktige trivselsfaktorer for de voksne, tyder studiene på at situasjoner med store og skiftende «nettverk» av både voksne og barn kan være vanskelig for barna å danne seg oversikt over. Særlig for de yngste barna er det essensielt å ha få *faste* tilknytningspersoner og å være i trygge og kjente omgivelser (jf. Abrahamsen 2004). Først da kan barna utforske og utfolde seg i sine omgivelser og å ta utfordringer i lek og læring. Varierte sosiale nettverk for de voksne kommer potensielt i konflikt med få faste tilknytningspersoner for barna.

Analysene viser samtidig at de barnehagene som har den høyeste 'bonding' sosiale kapitalen ikke har det mest oppdaterte pedagogiske opplegget i hverdagen. Stor integrasjon mellom og fysisk nærvær av de voksne så ut til ha en trygghetsskapende effekt på barna, som tydelig var på kjent grunn og følte seg trygge på at de voksne var i nærheten. Funnene våre tyder imidlertid på at veletablerte og til dels noe foreldete pedagogiske praksiser i de små tradisjonelle barnehagene kommer til uttrykk i barnas hverdag, noe som potensielt er lite utviklingsfremmende for det enkelte barn. Vi observerte i beskjeden grad gjensidig (1:1) dialog og deltakelse i aktiviteter mellom voksne og barn. Videre kunne en se flere eksempler på «trange interaksjonsmønstre» (jf. Bae 2005) preget av regel- og voksenstyring som i liten grad åpnet opp for barnas egne tolkninger og kreativitet.

Vi mener å kunne konkludere at det er de mellomstore barnehagene, de som kombinerer «det nære» og «det nye», som kommer best ut også når en legger barneperspektivet til grunn. Sammenliknet med de to andre typene, evner de mellomstore avdelingsbarnehagene å kombinere 'bonding' med 'bridging' sosial kapital for de ansatte, og en kombinasjon av begge kapitalformene ser ut til også å komme barna til nytte.

6.3.2 Blandingsformene: En mulig konvergens mellom avdelingsbasert og avdelingsfri organisering

Begge «våre» barnehager som ble etablert som basebarnehager innførte etter en tid en del prinsipper fra tradisjonell avdelingsdrift. Vi finner at denne vendingen har særlig interesse. Mye av bakgrunnen var at man opplevde at basedriften ikke sikret trygghets- og omsorgsbehovet for særlig de yngste barna, og at driften i startfasen var uoversiktlig.

Slike vendinger er hyppig nevnt også av de styrerne som fylte ut surveyen, i kommentarfeltet (spørsmål 13) etter avkryssing på skalaen fra avdelingsbarnehage til avdelingsfri barnehage (spørsmål 12). Interessant nok er det særlig blant de barnehagene der styrer har krysset av for at man tilhører en av *mellomkategoriene* (alternativene 4, 5, 6 og 7), at det er relativt vanlig at barnehager som ble etablert som basebarnehager, etter en tid har innført prinsipper fra tradisjonell avdelingsdrift, lik det som har skjedd i «våre» to basebarnehager.¹⁵ Det skal bemerkes at kommentarfeltene var valgfrie spørsmål i surveyen, slik at ikke alle har svart her, og at svarene er svært varierte på dette spørsmålet: Enkelte styrere i basebarnehager skriver at de aldri ville drevet tradisjonelt avdelingsbasert, mens enkelte andre skriver at de totalt har forlatt den tidligere baseorganisering og gjeninnført helt tradisjonell avdelingsdrift, fordi «(...) barna ikke var trygge nok i den åpne løsningen» (sitat survey). Hovedinntrykket fra gjennomlesning av disse kommentarene er uansett at det er nokså vanlig at det over tid skjer slike tilpasninger i basebarnehagene, selv om de sjelden utgjør 180 graders snuoperasjoner, slik som det siste eksemplet. Et mønster som later til å være ganske utbredt i så måte, er at barnehager, også slike som spesifikt kaller seg «basebarnehager», i realiteten driver som tradisjonelle avdelingsbarnehager for de yngste barna (0–3 år), men har ren basedrift for de eldste (4–6 år).

Vi er med andre ord, både i surveyen og i dybdestudien, på sporet av et utviklingstrekk hvor de større avdelingsfrie barnehagene – «basebarnehager» – etter en viss tid bringer noe av «det gamle» inn i «det nye». En årsak som ofte nevnes er at de ansatte opplevde at særlig de yngste barnas behov for trygghet ikke ble ivaretatt i svært store enheter og helt åpne romløsninger. Det har vært en gjennomgangstone i debatten om «basebarnehager» at denne organiseringsformen velges mer ut fra hensynet til kommuneøkonomi (mulighet for flere barn per m²) enn av pedagogiske grunner (jf. også Seland 2009). I et slikt perspektiv kan man forstå den vendingen som vi har observert som at «faget slår tilbake» mot organiseringsprinsipper pålagt en utenfra.

Denne vendingen er imidlertid bare ett utviklingstrekk. Like interessant er det kan hende at mange avdelingsbaserte barnehager også har innført innslag av fleksibel organisering på tvers av avdelingene, slik vi så at «våre» to 4- og 5-avdelingsbarnehagene hadde innført. Kommentarene i surveyen viser at også mange slike avdelingsbarnehager innfører mye åpne løsninger på tvers av avdelingsorganiseringen. Både ansatte i de to 4/5-avdelingsbarnehagene i dybdestudien og styrere i surveyens kommentarfelter er opptatt av muligheten til å ha *fleksibilitet* med hensyn til organisering, gruppeinndeling og bruk av barnehagens rom. Og som i de avdelingsfrie barnehagene er det de særlig eldste barna man er opptatt av at man skal ha fleksible og mer åpne løsninger for.

I den grad det representerer et nytt utviklingstrekk at avdelingsbarnehager prøver ut fleksible løsninger på tvers av avdelingene, så antyder disse bevegelsene en utvikling henimot *konvergens* av prinsipper fra klassisk avdelingsdrift og de mer fleksible åpne organiseringsformene. Ulike organiseringsprinsipper «møtes». Og det at dette skjer fra to

15 Antakelig er det nettopp derfor disse har plassert seg på midten av vårt kontinuum fra avdelingsbasert til avdelingsfri organisering.

sider, antyder at reversering av basedrift ikke er «gammel vin på nye flasker». Det skapes en ny form for barnehager som har i seg aspekter av både det gamle og det nye.

Det er imidlertid verdt å peke på at barnehagetyperne ankommer dette «møtet» fra svært ulike utgangspunkter. Mellomstore avdelingsbarnehager kommer fra en etablert tradisjonell barnehageform, der man har en lengre erfaring med organisering og drift i utgangspunktet. De større avdelingsfrie barnehagene kommer snarere til møtet uten etablert plattform og erfaringsgrunnlag. Selv om de har en sammensatt personalgruppe med varierte fagbakgrunner og kompetanse, så mangler de en felles erfaring med den aktuelle organiseringstypen (baser). Pålegget om baseorganisering kommer i stor grad utenfra (ofte fra kommune, på grunn av statlige pålegg om full barnehagedekning), men opplevelsen innenfra er av mangel på stabilitet og kjent organisering. Man søker seg «tilbake» til det etablerte fordi det oppleves som nødvendig, for både dem selv og særlig for barna.

For å ta i bruk en maritim metafor, så er konvergensen et uttrykk for at disse barnehagene møtes i et hittil ukjent farvann, på åpent hav. Men der de mellomstore etablerte avdelingsbarnehagene kommer fra en trygg havn, har de store avdelingsfrie barnehagene seilt gjennom stormens øye.

7 Hovedkonklusjon og føringer for feltet

Den *nordiske barnehagemodellen* utgjør en egen tradisjon (jf. 3.2.3). Både nasjonalt og internasjonalt blir denne tradisjonen sett på som interessant og bærekraftig med tanke på kvalitet i barnehagen. Den har vært tuftet på sosialpedagogiske verdier, ved at den setter barns behov for nærhet, trygghet, lek og omsorg i høysetet. Innen denne tradisjonen fremheves det at barndommen har en verdi i seg selv, og at barnehagen ikke må sees som et instrument for samfunnet, med mål for forberedelse til skole og arbeidsliv. Den nordiske modellen synes nå å komme under press fra flere hold: (i) På den ene siden ser den anglosaksiske tradisjonen med skoleforberedelse og kunnskapsorientering ut til å vinne terreng. (ii) På den andre siden har den politiske målsetningen om full barnehagedekning ført til opprettelsen av flere større barnehageenheter, samt mer fleksibel organisering av barnegruppene. (iii) Perspektiver knyttet til *New Public Management*, med rasjonalisering og effektivisering av offentlig sektor, kan også ha virket i retning av større og fleksible enheter.

I vårt materiale er det de *små avdelingsbarnehagene* som holder omsorgsaspektene ved nordiske tradisjonen tydeligst i hevd. For å ta det mest sentrale perspektivet i barnehagesammenheng først, barneperspektivet, har vi sett at i disse barnehagene er barns hverdag preget av kjente omgivelser og høy stabilitet i både barne- og voksegruppene. Vi har også sett at barnegruppene gjennomgående er mindre, jo mindre barnehagene er, at det er noen færre barn per voksen, og at de pedagogiske lederne er mer sammen med barna i gruppene enn det deres motparter i større barnehager er. En stabil personalgruppe med høy tillit til hverandre kan også sees på som en trygghetsfaktor for barn, da det er de samme voksne barna stadig treffer igjen. Samlet forteller våre tre datakilder (survey, intervjuer og observasjoner) at barna her har en hverdag preget av forutsigbarhet og trygge rammer.

På den annen side viser det seg at det å være en liten barnehage også innebærer et lite fagmiljø og potensielt svakt grunnlag for faglig nyorientering blant de ansatte. Dette ser ut til å gi seg utslag i en tradisjonell og til dels ureflektert pedagogikk som ikke spiller ny fagkunnskap om barns behov for gjensidig kommunikasjon og samspill mellom voksne og barn, som ofte kalles «den relasjonelle dreining». Dette er potensielt lite utviklingsfremmende for det enkelte barn. Betrakter man de små tradisjonelle avdelingsbarnehagene fra et voksenperspektiv, har vi sett at trivselen er høy. En (liten) stabil personalgruppe og høy integrasjon og tillit blant de ansatte i barnehagen er sentrale trekk ved arbeidsmiljøet i disse barnehagene. Men faglig nyorientering og nye impulser utenfra fremstår altså langt på vei som en hovedutfordring for disse barnehagene.

Når det gjelder strukturelle og pedagogiske kvalitetsindikatorer synes både barnehagenes organiseringsform og størrelse å legge viktige føringer. Særlig skiller små avdelingsbaserte barnehager seg på mange områder fra større barnehager med mer fleksibel gruppeorganisering. Mens mindre avdelingsbarnehager tradisjonelt har vært den vanligste barnehagetypen i Norge, har man de senere årene sett en klar økning i byggingen av store barnehager, ofte avdelingsfrie, i etterkant av den politiske målsetningen om full barnehagedekning. Store barnehager «skærer» høyt på mange formelle indikatorer på

strukturell kvalitet, slik som utdanningsnivå blant de ansatte, etterlevelse av pedagognormen, brukermedvirkning og det å ha faste tilknytningspersoner for barna. Også i store avdelingsfrie barnehager er det et mønster at ansatte trives godt med jobben. Til forskjell fra situasjonen i de små avdelingsbarnehagene betrakter de mulighetene for faglig utvikling som en særlig styrke ved egen barnehage. Store avdelingsfrie barnehagene preges av å ha et stort og variert fagmiljø, og gode muligheter til faglig utvikling og nyorientering. På den andre siden fant vi en viss ambivalens hos de voksne, knyttet til behov for organisering av voksne og barn, utfordringer med kommunikasjonsflyt innen egen organisasjon, samt tidspress.

Samlet tyder våre data på at større (ofte nye) barnehager med en fleksibel organisering ser ut til å mangle den stabiliteten, oversiktligheten og de trygge rammene for barna som de små avdelingsbaserte barnehagene legger til rette for. Både størrelse og en langt på vei ukjent organiseringsform, såkalt «basedrift», gjør at disse barnehagene er preget av kompleksitet. Dette fordrer mer vekt på organisering av barna og av ansatte på tvers av gruppene. Samtidig som dette synes å skape mer rom for diskusjon og felles faglig refleksjon, kan det gå ut over særlig det pedagogiske personalets tid sammen med barna. Her kan vi særlig fremheve premissene slike barnehagetyper tenderer mot å legge for (særlig de yngste) barnas opplevelse av barnehagehverdagen. Studiene våre tyder på at hverdagen her er kompleks og til tider noe uoversiktlig for barna. Hverdagen i disse barnehagene kan også være mer «polarisert» enn i de avdelingsbaserte: Det er større avstand og hyppigere skifter mellom de nære samspillssituasjoner i små grupper og situasjoner i store åpne rom med mange barn og voksne. Der datamaterialet vårt tyder på at denne formen for barnehageorganisering i høy grad ivaretar de voksnes faglige utviklingsmuligheter, ser det altså ut til at den ikke i samme grad ivaretar (særlig de yngste) barnas behov for trygge rammer. På den andre siden kan denne barnehagetyper være positivt for de eldste barna, i den forstand at de gir muligheter for både større grupper og varierte aktiviteter i mindre grupper knyttet til de ulike spesialrommene.

Ut fra surveyen og dybdeundersøkelsen samlet danner det seg dermed et hovedmønster at større avdelingsfrie barnehagene på mange områder har sine styrker der de små avdelingsbaserte har sine utfordringer, og vice versa. Når det gjelder det å integrere i eget arbeid ny fagkunnskap om barns behov for gjensidig kommunikasjon og samspill mellom voksne og barn – jf. «den relasjonelle dreining» – ser begge disse to barnehageformene ut til å komme til kort. De små tradisjonelle barnehagene har trygge rammer for barna, men en tradisjonell og noe ureflektert pedagogikk. Motsatt er de større avdelingsfrie barnehagene vesentlig mer oppdatert på nyere fagretninger og tenkning på barnehagefeltet, men har mindre av den oversiktligheten og av de kjente stabile voksenpersoner som særlig de yngste barna trenger for å kunne være trygge og utfolde seg i lek og læring.

Et trekk vi registrerte i begge datakilder, og som vi finner grunn til å løfte frem avslutningsvis, er utviklingen henimot *blandingsformer* av avdelingsbasert og avdelingsfri organisering, altså tendenser til konvergens. Mange barnehager etablert med avdelingsfri drift gjeninnfører etter en tid elementer fra tradisjonell avdelingsbasert organisering, for eksempel med mindre barnegrupper. Det er særlig for 1–2-åringene dette gjøres, og bakgrunnen er at man har opplevd at avdelingsfri organisering kom til kort når det gjaldt å

sikre de yngste barnas behov for trygge rammer og en oversiktlig hverdag. Samtidig så vi at tradisjonelle avdelingsbaserte barnehager eksperimenterer med fleksibel gruppeorganisering på tvers av avdelingene, da helst for de eldste barna. Slik ser vi at to organiseringsprinsipper «møtes». Noen bringer «det gamle inn i det nye» og noen «det nye inn i det gamle». Konvergensen ser ut til å innebære mer avdelingsfri organisering for de eldste barna, men samtidig en retur til avdelingsbasert organisering for de yngste.

Vi skal gi noen anbefalinger til barnehagefeltet. En anbefaling er at man bør satse sterkere på *mellomstore barnehager*, forsiktig anslått til rundt 60 barn. Slike barnehager kom i det store og det hele godt ut på ulike strukturelle kvalitetsindikatorer, slik som de ansattes utdanningsnivå, oppfylling av pedagognormen, areal per barn, rom til å skjerme de yngste barna, gruppestørrelser, pedagogiske lederes tilstedeværelse i barnegruppene, og antall barn den enkelte voksne forholder seg til i løpet av dagen. Og vi har sett hvordan barnehager av denne typen langt på vei evner å videreutvikle den tradisjonelle sosialpedagogiske barnehagemodellen, ved å integrere i den nyorienteringer i barnehagefeltet. De bevarer den nordiske barnehagemodellens styrke, nemlig de kollektive trygge rammene for barn, og tar inn over seg barns endrete posisjon i samfunnet (jf. medvirkning) og vis-à-vis voksne (jf. den relasjonelle dreining). På denne måten har de potensial til så å si å utvikle «en tredje vei». Mellomstore barnehager er store nok til å sikre faglig utvikling, og små og oversiktlige nok til å ivareta trygge rammer for barn. En annen anbefaling er at man lar barnehagene *selve velge organiseringsform*, det vil si at valget springer ut av den enkelte barnehages pedagogiske plattform. Da er en kvalifisert gjetning at man vil se mer tradisjonell avdelingsdrift for de yngste barna, jf. deres behov for trygge rammer, i kombinasjon med mer fleksibel gruppeorganisering for de eldste.

Referanser

- Abrahamsen, G. (2003): *Det nødvendige samspillet*. Oslo: Tano-Aschehoug.
- Abrahamsen, G. (2004): *Et levende blikk. Samspillsobservasjon som metode for læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Abrahamsen, G. (2005): «En ny observasjonspraksis del I og II». I: *Barnehagefolk*, nr. 1 og 2.
- Alvestad, M. (2001): *Den komplekse planlegginga – Førskolelærarar om pedagogisk planlegging og praksis*. Göteborg: Studies in Educational science: 165, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Alvestad, M. (2004a): «Preschool teachers' understandings of some aspects of educational planning and practice related to the National Curricula in Norway». I: *International Journal of Early Years Education*. Vol. 12(2): 83-97.
- Alvestad, M. (2010): «Perspektiver på læring i barnehagen». I Kvello, Ø. (red.)(2010): *Barnas barnehage 1. Målsetninger, føringer og rammer for barnehagen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Amundsen, H.M., Blakstad, H. S., Krogstad, A., Knudsen W., Manum, B. & Wågø, S. (2007): *Barn og rom. Refleksjoner over barns opplevelse av rom*. Trondheim: Trondheim kommune, SINTEF, DMMH (01.032007).
- Bae, B. (2004): *Dialoger mellom førskolelærer og barn – en beskrivende og fortolkende studie*. Avhandling til graden Dr. philos. Oslo: HiO-rapport, nr. 4.
- Bae, B. (2005): «Perspektiver på barns medvirkning i barnehage». I: Bae, B., B. J. Eide, N. Winger og A. E. Kristoffersen (red.): *Temahefte om barns medvirkning*. Kunnskapsdepartementet. s. 7–27.
- Barnehage.no (2009): *Har for lite tid til barna*. Hentet 25.05.2010 fra siden: <http://www.barnehage.no/no/Nyheter/3480/Oktober/--Vi-har-for-lite-tid-til-barna/>.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2005): *Klar, ferdig, gå! Tyngre satsing på de små!* Rapport fra Arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagen.
- Becher, A. A. og R. Evenstad (2010): «Doktorgradsarbeider og diskursiv makt». I: *Barnehagefolk*. Vol. 26(4):76–79.
- Bowlby, J. (1984): *Attachment*. London: Penguin Books.
- Bowlby, J. (1987): *Separation – Anxiety and Anger*. London: Penguin Books.
- Bowlby, J. (1989): *A secure base. Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Tavistock/Routledge.
- Broström, S. (2006): «Children's perspectives on their childhood experiences». I: Einarsdottir, J. og J.T. Wagner (red.): *Nordic Childboods and Early Education: Philosophy, Research, Policy and Practice in Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden*. Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing. s. 223-255.
- Bruner, J. S. (1997): *Utdanningskultur og læring*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bø, I. (2002): *Foreldre og fagfolk*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Bø, I. og P. M. Schiefloe (2007): *Sosiale landskap og sosial kapital. Innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Børhaug, K. og D. Ø. Lotsberg (2011): *Konkurransse og alternativer i barnehagesektoren*. Paper til Nasjonal konferanse i statsvitenskap 2011. Bergen.
- Corsaro, W.A (2005): *The sociology of childhood*. Thousand Oaks CA: Pine Forge Press. 2. utg.
- Einarsdóttir, J. og J. T. Wagner (2006): *Nordic Childhoods and Early Education. Philosophy, Research, Policy and Practice in Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden*. Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing.
- Evenstad, R. (2010): «Begrepsforvirring om basebarnehager». I: *Første steg. Et tidsskrift for førskolelærere fra Utdanningsforbundet*. (1):26–27.
- Falk, J. (2007): «Ferdinand Tönnies» i Andersen, H. og L. B. Kaspersen (red.): *Klassisk og moderne samfunnssteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Field, J. (2003): *Social Capital*. London: Routledge.
- Fog, J. (1994). *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forlag.
- Gulbrandsen, L. (2009): *Førskolelærere og barnehageansatte*. Oslo: NOVA. Rapport nr. 4/09.
- Haugen, S., G. Løkken, M. Røthle (2005): *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Johansson, E., Pramling Samuelsson, I. (2009): *Å lære er nesten som å leke: Lek og læring i barnehage og skole*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2005): *Lov 17. juni 2005, nr. 64 om barnehager (barnehageloven) med forskrifter og departementets merkenader til bestemmelse*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet (KD).
- Kvale, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvistad K. og F. Søbstad (2005): *Kvalitetsarbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Lohmander, M. K., M. Vandenbroeck, M., F. Pirard, J. Peeters, M. Alvestad (2009): «New Developments: New Developments in Belgian childcare policy and practice. Early Childhood Education and care policy in Norway». I: *European Early Childhood Education Research Journal* Vol 1(3): 407–424.
- Lov 2005-06-17-64 om barnehager (barnehageloven).
- Løkken, G. (2004): *Toddlerkultur. Om ett- og toåringers sosiale omgang i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Miller, L., Miller, M. Rustin, M. Rustin og J. Shuttleworth (red.)(1989): *Closely observed infants*. London: Duckworth.
- Morgenbladet 2010: *Barnehagedebatten* (se bl.a. 29. oktober, 12. november, 24. desember). <http://morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20101224/ODEBATT/712249289> (lastet ned 11. januar 2011).

- Moser, T. og Tholin K. R. (2010): «Barnehagenes organisering». I: Kvello, Ø. (red.) (2010): *Barnas barnehage 1. Målsetninger, føringer og rammer for barnehagen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Murray, L. (1991): «Intersubjectivity, Object relation Theory and Emperical Evidence from Mother – Infant Interaction». I: *Infant Mental Health Journal*. Vol. 12(13).
- Mårdsjö, A-C. (2004). *Kvalité i förskolan relaterat till strukturella förutsättningar*. Paper, Linköping 12-13.05.04. Göteborgs Universitet, Institutionen för pedagogikk och metodikk.
- Nilsen, B og M. Halvorsen (1998): *Tvers gjennom kvaliteten. Om forståelse og arbeid med kvalitet i barnehagen*. Q-0965. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2010: 8 *Med forskertrang og lekehyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn* (Brenna-utvalget).
- NRK (2010): *Revolusjon eller eksperiment?* Dokumentar, NRK Brennpunkt, 26. oktober.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) (2006): *Starting Strong II*. Paris: OECD.
- Pettersvold, M. og W. Aagre (2008): *Rett til en barnehageplass – med krav til god kvalitet? En evaluering av Ski kommunes helhetlige strategi for full barnehagedekning*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold. Rapport nr. 2/2008.
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Regjeringen (2010): Hentet 25.05.2010 fra siden: <http://www.regjeringen.no/r/pressemeldinger/2006/ny-rammeplan-for-barnehagene-.html?id=103812>.
- Reid, S. (red.) (1997): *Developments in infant observation. The Tavistock Model*. London: Routledge.
- Sawyer, R.K. (1997): *Pretend play as improvisation. Conversation in the preschool classroom*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Seland, M. (2009): *Det moderne barn og den fleksible barnehagen. En etnografisk studie av barnehagens hverdagsliv i lys av nyere diskurser og kommunal virkelighet*. Dr. Avhandling. Trondheim: NTNU.
- Sheridan, S. (2001): *Pedagogical quality in Preschool. An issue of perspectives*. Dr. avhandling. Göteborg Studies In Educational studies 160. Hentet 28.07.2010 fra siden: http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/10307/1/Sheridan_dissertation.pdf.
- Sommer, D., I. Pramling Samuelsson og K. Hundeide (2010): *Child perspectives and children's perspectives in theory and practice*. Dordrecht: Springer.
- SSB (2010): tabeller hentet 20.05.2010 på siden: <http://www.ssb.no/barnehager/>.
- Stern, D. (2003): *Spedbarnets interpersonlige verden*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- St.meld. nr. 41 (2008–2009): *Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Sylva, K. E. Melhuish, P. Sammons, I. Siraj-Blatchford, B. Taggart, og K. Elliot (2003): *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) project: Findings from the pre-school period*. Hentet på siden: <http://www.education.gov.uk/research/d.pdf>.

- Søbstad, F. (2002): *Jaktstart på kjennetegn ved den gode barnehagen. Første rapport fra prosjektet «Den norske barnehagekvaliteten»*. Trondheim: DMMHs publikasjonsserie 02/02.
- Telhaug, A. O. (2010): «Norsk barnehage i et historisk perspektiv», i Kvello, Ø. (red.) (2010): *Barnas barnehage 1. Målsetninger, føringer og rammer for barnehagen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tiller, P.O. (1983): «Barns medvirkning i forskning om barns levekår». I: *Barn. Nytt fra forskning om barn i Norge*, NAVF's senter for barneforskning, nr. 2.
- Tönnies, F. (1978): «Gemeinschaft og Gesellschaft». I: Østerberg, D. (red.): *Handling og samfunn. Sosiologiske teori i utvalg*. Oslo: Pax.
- Utdanningsforbundet (2009): *Jakten på barnehagens egenart*. Temanotat 1/2009.
- Utdanningsforbundet Vest-Agder (2008): *Vi har et stort ansvar! Ulike organiseringsmodellens betydning for kvalitet på tilbudet for 0–3-åringene og førskolelæreres arbeidsmiljø*. Rapport – arbeidsmiljøet i barnehagen, Vest-Agder.
- Wilhjelm, H. (2010): «Barnehagens hus – om bygg og arkitektur». I: Kvello, Ø. (red.) (2010): *Barnas barnehage 1. Målsetninger, føringer og rammer for barnehagen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Winsvold, A. og L. Gulbrandsen (2009): *Kvantitet og kvalitet – kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst*. Oslo: NOVA. Rapport nr. 2/09.
- Winnicott, D. W. (1970): *The Child, the Family and the Outside World*. London: Penguin Books.
- Winnicott, D. W. (1985): *The Maturation Processes and the Facilitating Environment*. London: Hogarth Press.
- Østrem, S., B. Harald, L. Rønning Føsker, H. Dehnæs Hogsnes, T. Thorsby Jansen, S. Nordtømme og K. Rydjord Tholin (2009): *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold. Rapport 1/2009.
- Aakvaag, G. (2010): «Demokrati som samtidsdiagnose». I: *Sosiologisk tidskrift*. Vol. 18(1):5-30.

Vedlegg

Første utsending av survey

Undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet

På vegne av Kunnskapsdepartementet gjennomfører International Research Institute of Stavanger (IRIS) en kartlegging av organisering og sentrale strukturelle forhold i norske barnehager.

Til studien gjennomfører vi en web-basert spørreundersøkelse til et representativt utvalg av norske barnehager. Vi håper at styrer (eller tilsvarende) i deres barnehage vil bistå oss ved å fylle ut spørreskjemaet.

Hvis du ønsker å se spørsmålene før du fyller ut skjemaet, så ligger de til gjennomsyn i det ene vedlegget her. (NB! Utfylling må skje i web-skjema.)

Vedlagt ligger også oversendelsesbrev fra Kunnskapsdepartementet, med informasjon om undersøkelsen og oppfordring om å delta.

I en etterfølgende e-post finner dere link til spørreskjemaet. Undersøkelsen tar omkring 20 – 25 minutter.

Vi håper du har anledning til å svare innen 19. oktober.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden (prosjektleder)

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logger dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

{Sample field: navn}

Spørreskjema til undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet

Vi viser til tidligere sendt e-post med forespørsel til {Sample field: navn} om å delta i undersøkelse om barnehagers organisering.

Bruk følgende kode til å logge deg på når du åpner den vedlagte linken: {Sample field: id}

Koden består av tall fra 1–9 og bokstaver.

{Project property: mrInterview/InterviewStartURL}

Du kan gå fram og tilbake i skjemaet som du vil ved å klikke på pilene. Om du blir avbrutt i utfyllingen, kan du gå tilbake til samme sted som der du forlot undersøkelsen sist, ved å bruke den oppgitte koden. NB! Du må imidlertid vente i fem minutter fra du er logget ut av undersøkelsen, til du kan logge deg på igjen.

De svarene du gir i undersøkelsen, vil bli behandlet konfidensielt. Dette innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. I de ferdige rapportene anonymiseres alle deltakere og barnehager. Studien ivaretar vanlige forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Koplingen mellom navn på barnehage og skjema er for å kunne gjennomføre purrerunder. Vi vil slette denne koplingen når undersøkelsen er gjennomført.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden (prosjektleder)

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logger dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT

Alle landets barnehager

Deres ref

Vår ref
201004990-/GEB

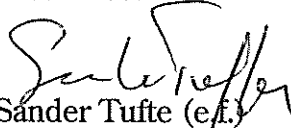
Dato
07.10.2010

Undersøkelse av barnehagenes organisering og strukturelle faktorerens betydning for kvalitet

Etter lang tids fokus på full barnehagedekning har det de siste årene vært et økende fokus på hva som utgjør kvalitet i barnehager. Det er i dag store variasjoner i barnehagesektoren i Norge i dag når det gjelder størrelse, organisering og andre strukturelle forhold. IRIS vil på vegne av Kunnskapsdepartementet gjennomføre en kartlegging av organisering og sentrale strukturelle forhold i barnehagene, samt en dybdestudie av hvordan barnehagen oppleves av ansatte, barna og foreldrene.

Undersøkelsen er av stor betydning for å øke kunnskapen på dette området og vil kunne bli viktig for den videre politikkkutiformingen på barnehageområdet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer derfor alle barnehager som mottar denne e-posten om å fylle ut web - spørreskjemaet. Av hensyn til undersøkelsens representativitet er vi avhengige at så mange som mulig fyller ut skjemaet.

Med hilsen

Sander Tufte (e.f.)
avdelingsdirektør

Bente Aronsen
seniorrådgiver

Andre utsending av survey

< TIL BARNEHAGER SOM IKKE HADDE FYLT UT >

{Sample field: navn}

Påminnelse – Spørreskjema til undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet

Dere skal for kort siden ha mottatt epost med spørreundersøkelse om organisering av barnehager. Forskningsinstituttet IRIS gjennomfører denne undersøkelsen på vegne av Kunnskapsdepartementet. Vi kan ikke se at dere har fylt web-skjemaet og minner derfor om undersøkelsen. Det er ikke for sent å svare. Vi håper at styrer av {Sample field: navn} vil fylle ut skjemaet, som det er link til i denne eposten.

Undersøkelsen skal kartlegge organisering og sentrale strukturelle forhold i norske barnehager. Det er store variasjoner i barnehagesektoren i Norge i dag når det gjelder størrelse, organisering og andre strukturelle forhold i barnehagene. Kunnskapsdepartementet vektlegger at undersøkelsen er av stor betydning for å øke kunnskapen på dette området. Den vil kunne bli viktig for den videre politikkkutformingene på barnehageområdet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer derfor alle barnehager som mottar epost om dette om å fylle ut web-spørreskjemaet.

Deres barnehage er altså en av barnehagene som er trukket ut til å delta i undersøkelsen. Barnehager er tilfeldig valgt fra Pedlex' barnehagedatabaser. For at resultatene skal bli pålitelige, er det viktig at så mange som mulig av de som kontaktes, avgir svar. Det er viktig at undersøkelsen gir et mest mulig dekkende bilde av situasjonen i dagens barnehager, også ut fra det hensyn at undersøkelsen kan få betydning for hva som blir satsningsområder på barnehageområdet i årene fremover.

I den første eposten fra oss (19. oktober) lå det ved et følgebrev fra Kunnskapsdepartementet med informasjon om prosjektet og oppfordring om å delta. I den eposten lå også spørsmålene i spørreskjemaet som vedlegg, dersom du skulle ønske å lese disse før du fyller ut. (NB! Utfylling må skje i web-skjema.)

Bruk følgende kode til å logge deg på når du åpner linken under: {Sample field: Id}

Koden består av tall fra 1–9 (ikke 0) og bokstaver.

Følg denne linken til web-skjema:

{Project property: mrInterview/InterviewStartURL}

Du kan gå fram og tilbake i skjemaet som du vil ved å klikke på pilene. Om du blir avbrutt i utfyllingen, kan du gå tilbake til samme sted som der du forlot undersøkelsen sist, ved å bruke den oppgitte koden. NB! Du må imidlertid vente i fem minutter fra du er logget ut av undersøkelsen, til du kan logge deg på igjen.

De svarene du gir i undersøkelsen, vil bli behandlet konfidensielt. Dette innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. Du er sikret full anonymitet. Studien ivaretar vanlige forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Koplingen mellom navn på barnehage og skjema er for å kunne gjennomføre purrerunder. Vi vil slette denne koplingen når undersøkelsen er gjennomført.

Vi håper du har anledning til å svare innen 27. oktober.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logge dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, dr.polit

IRIS (International Research Institute of Stavanger)

< TIL BARNEHAGER SOM IKKE HADDE FYLT UT HELE SKJEMAET >

{Sample field: navn}

Påminnelse - Spørreskjema til undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet

Dere skal for kort siden ha mottatt epost med spørreundersøkelse om organisering av barnehager. Forskningsinstituttet IRIS gjennomfører denne undersøkelsen på vegne av Kunnskapsdepartementet. Vi ser at dere har vært inne på nettsiden og fylt ut deler av web-skjemaet. Vi minner derfor om undersøkelsen, og håper at styrer av {Sample field: navn} vil fylle ut resten av skjemaet, som det er link til i denne eposten. Det er altså ikke for sent å svare.

Undersøkelsen skal kartlegge organisering og sentrale strukturelle forhold i norske barnehager. Det er store variasjoner i barnehagesektoren i Norge i dag når det gjelder størrelse, organisering og andre strukturelle forhold i barnehagene. Kunnskapsdepartementet vektlegger at undersøkelsen er av stor betydning for å øke kunnskapen på dette området. Den vil kunne bli viktig for den videre politikktutformingen på barnehageområdet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer derfor alle barnehager som mottar epost om dette om å fylle ut web-spørreskjemaet.

Deres barnehage er altså en av barnehagene som er trukket ut til å delta i undersøkelsen. Barnehager er tilfeldig valgt fra Pedlex' barnehagedatabaser. For at resultatene skal bli pålitelige, er det viktig at så mange som mulig av de som kontaktes, avgir svar. Det er viktig at undersøkelsen gir et mest mulig dekkende bilde av situasjonen i dagens barnehager, også ut fra det hensyn at undersøkelsen kan få betydning for hva som blir satsningsområder på barnehageområdet i årene fremover.

I den første eposten fra oss (19. oktober) lå det ved et følgebrev fra Kunnskapsdepartementet med informasjon om prosjektet og oppfordring om å delta. I den eposten lå også spørsmålene i spørreskjemaet som vedlegg, dersom du skulle ønske å lese disse før du fyller ut. (NB! Utfylling må skje i web-skjema.)

Bruk følgende kode til å logge deg på når du åpner linken under: {Sample field: Id}

Koden består av tall fra 1-9 (ikke 0) og bokstaver.

Følg denne linken til web-skjema: {Project property: mrInterview/InterviewStartURL}

Du kan gå fram og tilbake i skjemaet som du vil ved å klikke på pilene, og du vil slik kunne klikke deg frem til dit du var kommet forrige gang du var inne i skjemaet. Om du blir avbrutt i utfyllingen, kan du gå tilbake til samme sted som der du forlot undersøkelsen sist, ved å bruke den oppgitte koden. NB! Du må imidlertid vente i fem minutter fra du er logget ut av undersøkelsen, til du kan logge deg på igjen.

De svarene du gir i undersøkelsen, vil bli behandlet konfidensielt. Dette innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. Du er sikret full anonymitet. Studien ivaretar vanlige forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Koplingen mellom navn på barnehage og skjema er for å kunne gjennomføre purrerunder. Vi vil slette denne koplingen når undersøkelsen er gjennomført.

Vi håper du har anledning til å svare innen 27. oktober.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logge dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, dr.polit, IRIS (International Research Institute of Stavanger)

Tredje utsending av survey

< TIL BARNEHAGER SOM IKKE HADDE FYLT UT >

{Sample field: navn}

Andre gangs påminnelse – Spørreskjema til undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerens betydning for kvalitet

For ca. to uker mottok dere epost med spørreundersøkelse om organisering av barnehager, som forskningsinstituttet IRIS gjennomfører på vegne av Kunnskapsdepartementet. Vi kan ikke se at dere har fylt web-skjemaet og minner derfor igjen om undersøkelsen, og om betydningen av at dere svarer. Det er ikke for sent å svare. Vi håper at styrer av {Sample field: navn} vil fylle ut skjemaet, som det er link til i denne eposten. Ny svarfrist for å fylle ut skjemaet er 2. november. Hvis dere allerede har gitt oss tilbakemelding om at barnehagen er nedlagt eller at dere ikke har kapasitet til å fylle ut skjemaet, så kan du se bort fra denne eposten.

Undersøkelsen skal kartlegge organisering og sentrale strukturelle forhold i norske barnehager. Det er store variasjoner i barnehagesektoren i Norge i dag når det gjelder størrelse, organisering og andre strukturelle forhold. Kunnskapsdepartementet vektlegger at undersøkelsen er av stor betydning for å øke kunnskapen på dette området. Den vil kunne bli viktig for den videre politikktutforming på barnehagefeltet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer derfor alle barnehager som mottar epost, til å fylle ut web-spørreskjemaet.

Deres barnehage er altså en av barnehagene som er trukket ut til å delta i undersøkelsen. Barnehager er tilfeldig valgt fra Pedlex' barnehagedatabaser. For at resultatene skal bli pålitelige, er det viktig at så mange som mulig av de som kontaktes, avgir svar.

I den første eposten fra oss (12. oktober) lå det ved et følgebrev fra Kunnskapsdepartementet med informasjon om prosjektet og oppfordring om å delta. I den eposten lå også spørsmålene i spørreskjemaet som vedlegg, dersom du ønsker å lese disse før du fyller ut. (NB! Utfylling må skje i web-skjema.)

Bruk følgende kode til å logge deg på når du åpner linken under: {Sample field: Id}

Koden består av tall fra 1–9 (ikke 0) og bokstaver.

Følg denne linken til web-skjema:

{Project property: mrInterview/InterviewStartURL}

Du kan gå fram og tilbake i skjemaet som du vil ved å klikke på pilene. Om du blir avbrutt i utfyllingen, kan du gå tilbake til samme sted som der du forlot undersøkelsen sist, ved å bruke den oppgitte koden. NB! Du må imidlertid vente i fem minutter fra du er logget ut av undersøkelsen, til du kan logge deg på igjen.

NB! Hvis det er noen av spørsmålene eller svaralternativene du finner at ikke passer for deres barnehage, så kan du la disse stå åpne. (Klikk på vet ikke/ikke relevant der dette er et svaralternativ.) Vi er takknemlige dersom du svarer på de spørsmålene du kan svare på.

De svarene du gir i undersøkelsen, vil bli behandlet konfidensielt. Dette innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. Du er sikret full

anonymitet. Studien ivaretar vanlige forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Koplingen mellom navn på barnehage og skjema er for å kunne gjennomføre purrerunder. Vi vil slette denne koplingen når undersøkelsen er gjennomført.

Vi håper du har anledning til å svare innen 2. november.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende selve undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logge dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, dr.polit

IRIS (International Research Institute of Stavanger)

< TIL BARNEHAGER SOM IKKE HADDE FYLT UT HELE SKJEMAET >

{Sample field: navn}

Andre gangs påminnelse - Spørreskjema til undersøkelse om barnehagenes organisering og strukturelle faktorerens betydning for kvalitet

For ca. to uker mottok dere epost med spørreundersøkelse om organisering av barnehager, som forskningsinstituttet IRIS gjennomfører på vegne av Kunnskapsdepartementet. Vi ser at dere har vært inne på nettsiden og fylt ut deler av web-skjemaet. Vi minner derfor igjen om undersøkelsen og om betydningen av at dere svarer. Vi håper at styrer av {Sample field: navn} vil fylle ut resten av skjemaet, som det er link til i denne eposten. Ny svarfrist for å fylle ut skjemaet er 2. november. Hvis dere allerede har gitt oss tilbakemelding om at dere ikke har kapasitet til å fylle ut skjemaet, så kan du se bort fra denne eposten.

Undersøkelsen skal kartlegge organisering og sentrale strukturelle forhold i norske barnehager. Det er store variasjoner i barnehagesektoren i Norge i dag når det gjelder størrelse, organisering og andre strukturelle forhold. Kunnskapsdepartementet vektlegger at undersøkelsen er av stor betydning for å øke kunnskapen på dette området. Den vil kunne bli viktig for den videre politikktutformingen på barnehagefeltet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer derfor alle barnehager som mottar epost, til å fylle ut web-spørreskjemaet.

Deres barnehage er altså en av barnehagene som er trukket ut til å delta i undersøkelsen. Barnehager er tilfeldig valgt fra Pedlex' barnehagedatabaser. For at resultatene skal bli pålitelige, er det viktig at så mange som mulig av de som kontaktes, avgir svar.

I den første eposten fra oss (12. oktober) lå det ved et følgebrev fra Kunnskapsdepartementet med informasjon om prosjektet og oppfordring om å delta. I den eposten lå også spørsmålene i spørreskjemaet som vedlegg, dersom du ønsker å lese disse før du fyller ut. (NB! Utfylling må skje i web-skjema.)

Bruk følgende kode til å logge deg på når du åpner linken under: {Sample field: Id}

Koden består av tall fra 1-9 (ikke 0) og bokstaver.

Følg denne linken til web-skjema: {Project property: mrInterview/InterviewStartURL}

Du kan gå fram og tilbake i skjemaet som du vil ved å klikke på pilene, og du vil slik kunne klikke deg frem til dit du var kommet forrige gang du var inne i skjemaet. Om du blir avbrutt i utfyllingen, kan du gå tilbake til samme sted som der du forlot undersøkelsen sist, ved å bruke den oppgitte koden. NB! Du må imidlertid vente i fem minutter fra du er logget ut av undersøkelsen, til du kan logge deg på igjen.

NB! Hvis det er noen av spørsmålene eller svaralternativene du finner at ikke passer for deres barnehage, så kan du la disse stå åpne. (Klikk på vet ikke/ikke relevant der dette er et svaralternativ.) Vi er takknemlige dersom du svarer på de spørsmålene du kan svare på.

De svarene du gir i undersøkelsen, vil bli behandlet konfidensielt. Dette innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. Du er sikret full anonymitet. Studien ivaretar vanlige forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Koplingen mellom navn på barnehage og skjema er for å kunne gjennomføre purrerunder. Vi vil slette denne koplingen når undersøkelsen er gjennomført.

Vi håper du har anledning til å svare innen 2. november.

På forhånd takk for svar!

Hvis det er noe dere lurer på vedrørende undersøkelsen, så ta kontakt med

Anders Vassenden

E-post: tlf:

Hvis dere problemer med å logge dere inn eller med utfylling av skjemaet, ta kontakt med Stian Brosvik Bayer

E-post: tlf:

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, dr.polit

IRIS (International Research Institute of Stavanger)

Sp5b Bemanning
0 - 255

	Antall årsverk	Antall ansatte, menn	Antall ansatte, kvinner	Antall ansatte med dispensasjon
Styrere:	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Assisterende styrere	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Fagledere/veiledere/ teamledere	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Pedagogisk ledere	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Assistenten	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Fagarbeidere	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Spesialpedagoger	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []
Annet personale	[][] , []	[][] , []	[][] , []	[][] , []

Sp6 Kan du grovt anslå aldersfordelingen blant personalet?

- Gjennomsnittsalder under 25 år
- Gjennomsnittsalder 26-30 år
- Gjennomsnittsalder 31-40 år
- Gjennomsnittsalder 41-50 år
- Gjennomsnittsalder 51-60 år
- Gjennomsnittsalder over 61 år
- Vet ikke

Sp7b Barnehagens åpningstider i 2010
0 - 255

Antall timer per dag: [][] , []

Antall dager i uken: [][] , []

Antall måneder i året: [][] , []

Sp8b Hvor mange timer er maks oppholdstid per dag?
0 - 255

[][] , []

Sp9 Kan du anslå personalets tilstedeværelse fordelt over åpningstiden?

	0 – 20 %	21 – 40 %	41 – 60%	61 – 80 %	81 – 100 %
Fram til 8:30:	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 8:30 –10:00:	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 10:00 –14:00:	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 14:00 –15:30:	☐	☐	☐	☐	☐
Kl 15:30 og utover:	☐	☐	☐	☐	☐

Organisering/Gruppeinndeling

Sp10 Hvor mange (tradisjonelle/lukkbare) rom består barnehagen av?

- 1-2 rom
- 3-5 rom
- 6-8 rom
- 9-12 rom
- 12-15 rom
- 15 rom eller mer
- Vet ikke/ikke relevant

Sp11 Hvor mange grupper/avdelinger består barnehagen av og hvordan er gruppene sammensatt? Oppgi antall barn og ansatte i hver gruppe, for så mange grupper som barnehagen er organisert i.
0 - 255

	Antall barn som ikke har fylt 3 år ved siste hovedopptak	Antall barn som har fylt 3 år ved siste hovedopptak	Antall ansatte
Gruppe1:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe2:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe3:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe4:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe5:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe6:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe7:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe8:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe9:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe10:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe11:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe12:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe13:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe14:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Gruppe15:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Sp12 Barnehager organiserer driften forskjellig. Hvis man tenker seg at tradisjonelle avdelingsbarnehager og helt avdelingsfrie barnehager er to ytterpunkter, hvor vil du plassere deres barnehage? Sett ett kryss på skalaen under.

- 1 Tradisjonell avdelingsbarnehage
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10 Helt avdelingsfri barnehage

Sp13 Vi ser gjerne at du gir en utfyllende forklaring til ditt svar på spørsmålet om tradisjonell/avdelingsfri barnehage: Hvordan er deres barnehage organisert med tanke på grupper, rom, fleksibilitet m.m.? (Du kan klikke videre uten å svare.)

Sp14 Er det en pedagogisk begrunnelse for organiseringen av barnegruppene og de ansatte i barnehagen?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp15 Kommentarfelt

Sp16 Er organiseringen av barna og de voksne beskrevet i en egen bemanningsplan?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp17 Anslå hvor stor del av dagen barna er samlet i kun sine primærgrupper/avdelinger

- 0 – 20 %
- 21 – 40 %
- 41 – 60 %
- 61 – 80 %
- 81 – 100 %

Sp18 I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver skilles det mellom formelle og uformelle læringssituasjoner. Formelle læringssituasjoner handler om planlagte/voksenledete aktiviteter, mens uformelle handler mer om barneinitiert lek og her-og-nå-situasjoner. Hvis du tenker deg en gjennomsnittlig dag, hvor mye av barnehagens aktiviteter i følgende tidsrom vil du si er preget av formelle læringssituasjoner?

	0–20 %	21–40 %	41–60 %	61–80 %	81–100 %	Vet ikke/ikke relevant
Før kl. 10	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 10 –14	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Etter kl. 14	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Sp19 Hvordan opplever du at barnehagens gruppeinndeling og gruppestørrelser ivaretar pedagogisk kvalitet, det vil si barnas behov for omsorg, lek og læring og utfordringer som er tilpasset barnets alder og funksjonsnivå? Begrunn gjerne svaret i kommentarfeltet nederst.

- Gruppeinndelingen ivaretar i høy grad pedagogisk kvalitet
- Gruppeinndelingen ivaretar i noen grad pedagogisk kvalitet
- Gruppeinndelingen ivaretar i begrenset grad pedagogisk kvalitet
- Gruppeinndelingen ivaretar i liten grad pedagogisk kvalitet
- Vet ikke/ ikke relevant

Sp20 Kommentarfelt

Sp21 Hvordan er kommunens barnehagemyndighet og barnehagens samarbeid med denne organisert? Kryss av for det som best kjennetegner den kommunale barnehagemyndigheten du forholder deg til.

- Kommunens barnehagemyndighet som vi forholder oss til ligger på rådmannsnivå (2-nivå)
- Kommunens barnehagemyndighet som vi forholder oss til, ligger sammen med skole/undervisning som en enhet mellom rådmannsnivå og styrenivå (3-nivå)
- Kommunens barnehagemyndighet som vi forholder oss til, ligger som egen barnehagefaglig enhet mellom rådmannsnivå og styrenivå (3-nivå)
- Kommunens barnehagemyndighet eller deler av denne er delegert til styrenivå
- Vet ikke / ikke relevant

Fysisk utforming

Sp22 Består barnehagen av én eller flere bygninger?

- En bygning
- To bygninger
- Tre eller flere bygninger

Sp23 Hvor lang avstand er det mellom bygningene (som ligger lengst fra hverandre)?

- Inntil 100 m
- 100 – 500 m
- 501 – 1000 m
- 1001 – 5000 m
- Mer enn 5000 m

Sp24b Godkjent leke- og oppholdsareal (oppgi svar i kvadratmeter (m2))
0 - 9999

Kvadratmeter (m2)

Inne: [] [] [], [] []

Ute: [] [] [], [] []

Sp25 Har barnehagen personal-, arbeids- eller møterom for ansatte utover barnehagens godkjente leke- og oppholdsareal?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp26 Har barnehagen egne rom til å skjerme de minste barna (1-2 år) fra de større?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp27 Hvordan opplever du at barnehagens fysiske utforming ivaretar pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel?

- Den fysiske utformingen ivaretar i høy grad pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel
- Den fysiske utformingen ivaretar i noen grad pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel
- Den fysiske utformingen ivaretar i begrenset grad pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel
- Den fysiske utformingen ivaretar i liten grad pedagogisk kvalitet og barn og ansattes trivsel
- Vet ikke/ikke relevant

Sp28 Kommentarfelt

Styrer

Sp29 Styrers alder

- 25 år eller yngre
- 26-35 år
- 36-45 år
- 46-55 år
- 55 år eller eldre

Sp30 Har styrer fullført førskolelærerutdanning eller annen høgskoleutdanning som gir tilsvarende barnefaglig og pedagogisk kompetanse?

- Ja, førskolelærer
- Ja, annen pedagogisk utdanning som gir barnefaglig og pedagogisk kompetanse
- Nei

Sp31 Er styrer under utdanning for å bli førskolelærer eller tilsvarende?

- Ja
 Nei

Sp32 Kryss av for styrers utdanning utover formelle krav til pedagogisk kompetanse (flere svar mulig)

- Minst ett år utdanning innenfor andre pedagogiske fag (som for eksempel barnevernspedagogikk, musikkpedagogikk etc.)
 Master i pedagogikk
 Spesialisering innenfor spesialpedagogikk
 Minst ett år utdanning innenfor administrasjon eller økonomi
 Minst ett år utdanning innenfor (organisasjons)ledelse
 Annen utdanning av minst ett års varighet

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Sp33 (Hvis det er styrer som fyller ut skjemaet:) Hvordan trives du med jobben som styrer i denne barnehagen? Gi gjerne en utfyllende begrunnelse i kommentarfeltet nederst.

- Jeg trives svært godt
 Jeg trives godt
 Jeg verken trives eller mistrives
 Jeg trives dårlig
 Jeg trives svært dårlig
 Vet ikke/ikke relevant

Sp34 Kommentarfelt

Pedagogisk personale etter forskrift om pedagogisk bemanning

Sp35 Utdanning hos pedagogiske ledere.
0 - 255

Antall pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning:

--	--	--	--

Antall pedagogiske ledere med annen 3-årig pedagogisk utdanning på univ./høgskolenivå:

--	--	--	--

Antall pedagogiske ledere som er under utdanning for å bli førskolelærer:

--	--	--	--

Antall pedagogiske ledere med formell utdanning utover førskolelærer eller tilsvarende:

--	--	--	--

Sp36 Hvor mye vil du anslå at de pedagogiske lederne alt i alt er sammen med barna?

- Mindre enn 20 % av arbeidstiden
- 21 – 40 % av arbeidstiden
- 41 – 60 % av arbeidstiden
- 61 – 80 % av arbeidstiden
- 81 – 100 % av arbeidstiden

Sp37 Hvor mange av de pedagogiske lederne sluttet i løpet av forrige barnehageår (2009-2010)?
0 - 255

--	--	--	--

Sp38 Hvor lenge vil du anslå at de pedagogiske lederne har jobbet innenfor barnehagesektoren?

- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i mindre enn 1 år
- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i 1-2 år
- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i 3-5 år
- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i 6-8 år
- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i 9-12 år
- De fleste av våre pedagogiske ledere har jobbet i barnehagesektoren i mer enn 12 år
- Vet ikke / ikke relevant

Ansatte i assistentstillinger

Sp39 Omtrent hvor mange av de ansatte i assistentstillinger har følgende utdanningsbakgrunner (høyeste ferdige utdanning)?
0 - 255

Antall personer

Grunnskole:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Videregående skole:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Fagbrev som barne- og ungdomsarbeider eller i helse- og omsorgsfag:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Annen yrkesfaglig utdanning:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Ett eller to års høyskole-/universitetsutdanning:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Førskolelærerutdanning eller formelt likeverdig pedagogisk utdanning:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Bachelor innenfor annet omsorgsfag /pedagogisk fag:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Bachelor i annet fag:	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				
Master eller høyere (uavhengig av fag):	<table border="1"><tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr></table>				

Sp40 Hvordan avlønnes barnehagens ansatte? (flere svar mulig)

- Etter stilling og ansiennitet
- Personlig avlønning (resultatbasert)
- Kompetanseavlønning
- Vet ikke/ikke relevant

Sp41 Hvor lenge vil du anslå at assistentene i barnehagen har jobbet innenfor barnehagesektoren?

- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i mindre enn 1 år
- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i 1-2 år
- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i 3-5 år
- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i 6-8 år
- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i 9-12 år
- De fleste av våre assistenter har jobbet i barnehagesektoren i mer enn 12 år
- Vet ikke/ikke relevant

Sp42 Hvor mange av assistentene sluttet i løpet av forrige barnehageår (dvs. 2009 –□)?
0 - 255

--	--	--	--

Personalets ansvar og oppgaver

Sp43 I tabellen under vil vi gjerne at du krysser av for det ansvar og de oppgaver som tilligger forskjellige stillingskategorier (flere oppgaver mulig for hver stilling)

	Virksomhetsleder, styrer og/eller assisterende styrer	Fagleder, veileder, teamleder, og/eller sone-/baseleder*	Pedagogisk leder	Assistent/fagarbeider
Barnehagemyndighetsoppgaver (Godkjenning, tilsyn, veiledning av barnehager og/eller kompetanseutvikling i barnehager)	☐	☐	☐	☐
Overordnet ansvar for barnehagen eller barnehagene, herunder personal- og økonomiansvar og overordnet pedagogisk lederansvar	☐	☐	☐	☐
Ansvar for kompetanse-utvikling og/eller veiledning av ansatte	☐	☐	☐	☐
Ansvar for samarbeid med foreldre (foreldresamtaler, foreldremøter m.m.)	☐	☐	☐	☐
Ansvar for det pedagogiske arbeidet for en barnegruppe	☐	☐	☐	☐
Delta i planlegging og gjennomføring av det pedagogiske arbeidet med barn	☐	☐	☐	☐
Daglig samvær med barn i barnegruppe	☐	☐	☐	☐

* pedagogisk leder med koordinatorkfunksjon for flere avdelinger

Samlet vurdering av kompetanse og kvalitet

Sp44 Hvor fornøyd er du alt i alt med den samlede kompetanse blant personalet i barnehagen (både formelt og erfaringsbasert)? Gi gjerne en utfyllende kommentar.

- Svært fornøyd
- Fornøyd
- Verken fornøyd eller misfornøyd
- Misfornøyd
- Svært misfornøyd

Sp45 Kommentarfelt

Sp464 På hvilke områder vil du si at barnehagen har behov for mer kompetanse? Kryss av (flere svar mulig)

- Ledelse
- Administrasjon
- Veiledning av assistenter
- Spesialpedagogikk
- Småbarnspedagogikk
- Fagområder fra rammeplan
- Annet

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Sp47 Kommentarfelt

Sp48 Det fokuseres for tiden på pedagogisk kvalitet i barnehager. Man trekker gjerne frem aspekter som trygghet for barn, omsorgsfulle voksne, læring og nytenkning, engasjement, godt samspill, m.m. Hvordan vurderer du alt i alt at pedagogisk kvalitet er ivaretatt i deres barnehage? Gi gjerne en utfyllende begrunnelse for svaret ditt.

- Vi er svært fornøyd med hvordan barnehagen ivaretar pedagogisk kvalitet
- Vi er fornøyd med hvordan barnehagen ivaretar pedagogisk kvalitet
- Vi er fornøyd med hvordan barnehagen ivaretar pedagogisk kvalitet, men vi ser likevel noen utfordringer
- Vi har en del utfordringer med hensyn til pedagogisk kvalitet
- Vi har store utfordringer med hensyn til pedagogisk kvalitet
- Vet ikke / ikke relevant

Sp49 Kommentarfelt

Barna

Sp55 Har barna (som ikke trenger ekstra hjelp og støtte) faste voksenkontakter/tilknytningspersoner?

	Ja	Nei	Vet ikke/ikke relevant
For de yngste (1-2 år):	☐	☐	☐
For de eldste (3-5 år):	☐	☐	☐

Sp56 Har barnehagen faste rutiner/opplegg for tilvenningsperioder (ved oppstart eller overgang til ny gruppe/avdeling)?

	Ja	Nei	Vet ikke/ikke relevant
For de yngste (1-2 år):	☐	☐	☐
For de eldste (3-5 år):	☐	☐	☐

Sp57 Når på året definerer dere et barn som 3-åring?

- Fra første januar det året det fyller 3 år
- Fra høsten det året det fyller 3 år
- Fra den måneden det fyller tre år
- Vet ikke/ikke relevant

Sp58 Må barnet bytte gruppe ved overgang til 3-åring?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp59 Treffer barnet som bytter gruppe barn han/hun kjenner fra tidligere?

- Den nye gruppen vil bestå av kjente barn
- Den nye gruppen vil bestå av mer eller mindre ukjente barn
- Den nye gruppen vil bestå av helt ukjente barn

Sp60 Kjenner barna de ansatte i den nye gruppen?

- Den nye gruppen vil bestå av ansatte barnet kjenner
- Den nye gruppen vil bestå av ansatte som er mer eller mindre ukjente for barnet
- Den nye gruppen vil bestå av ansatte som er helt ukjente for barnet

Rutiner for ansattes og foreldres tilbakemelding og evaluering

Sp61 Hva foreligger av formalisert kontakt mellom barnehagen og foreldrene?

	Ja	Nei
Barnehagen har foreldresamtale minst to ganger per år	☐	☐
Barnehagen arrangerer foreldremøte minst to ganger per år	☐	☐
Det avholdes møte i samarbeidsutvalget minst to ganger per år	☐	☐
Barnehagen har nedskrevne rutiner for foreldresamarbeidet	☐	☐

Sp62 Gjennomfører barnehagen brukerundersøkelse blant foreldrene?

- Ja, hvert år
- Ja, hvert annet eller tredje år
- Ja, men på ad hoc basis
- Nei, ikke i løpet av de siste 3-4 årene

Sp63 Har barnehagen et system for å følge opp resultater fra brukerundersøkelse blant foreldrene?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp64 Gjennomfører barnehagen trivselsundersøkelse blant de ansatte?

- Ja, hvert år
- Ja, hvert annet eller tredje år
- Ja, men på ad hoc basis
- Nei, ikke i løpet av de siste 3-4 årene

Sp65 Har barnehagen et system for å følge opp resultater fra trivselsundersøkelse blant de ansatte?

- Ja
- Nei
- Vet ikke/ikke relevant

Sp66 Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtale med sine ansatte minst en gang per år?

- Ja
- Nei

Andre forhold med betydning for kvalitet i barnehagen

Sp67 Omtrent hvor mange årsverk er borte fra barnegruppen som følge av deltagelse i ulike kompetansehevingstiltak i løpet av et år? (Her mener vi både interne og eksterne tiltak, inkludert tid til veiledning og felles refleksjon)
0 - 255

--	--	--	--

Sp68 Settes det inn vikar når ansatte deltar i kompetanseutviklingstiltak?

- Alltid
- Ofte
- Noen ganger
- Aldri
- Vet ikke/ikke relevant

Sp69 **Gis det veiledning til assistenter?**

	Ja	Nei
I det daglige:	☐	☐
Planlagte individuelle samtaler:	☐	☐
Planlagte gruppesamtaler:	☐	☐

Sp70 **I hvilken grad deltar de ansatte i planarbeid og utvikling av pedagogisk innhold?**

- I svært stor grad
- I stor grad
- I noen grad
- I liten grad
- I svært liten grad
- Vet ikke/ ikke relevant

Sp71 **Kommentarfelt**

Sp72 **Hva var gjennomsnittlig sykefraværsprosent i barnehagen i 2009?**
0 - 255

Dette er siste side med spørsmål. Trykk videre for å avslutte undersøkelsen.

Informasjonsskriv om dybdestudie

<STYRER>

Invitasjon til å delta i forskningsprosjekt om organisering av barnehager

Mitt navn er Janne Thygesen. Jeg jobber med et forskningsprosjekt om organisering av og kvalitet i barnehager, som for tiden gjennomføres ved International Research Institute of Stavanger (IRIS), i samarbeid med Universitetet i Stavanger. Prosjektleder er Anders Vassenden ved IRIS.

Det er et økt fokus på hva som er kvalitet i norske barnehager. Kunnskapsdepartementet ønsker derfor å gjennomføre en undersøkelse av barnehagenes organisering og hva som fremmer kvalitet i barnehager, og hvordan forskjellige former for organisering av barnehager innvirker på trivsel og medvirkning hos ansatte, foreldre og barn. IRIS har fått i oppdrag av Kunnskapsdepartementet å gjennomføre denne undersøkelsen.

Til studien skal vi både gjennomføre en spørreundersøkelse, samt gjennomføre kvalitative intervjuer og observasjon i til sammen 6 barnehager. Her legger vi vekt på at de utvalgte barnehagene skal ha forskjellige former for organisering.

Du mottar dette brevet i egenskap av styrer i XXX barnehage. Du har tidligere blitt kontaktet av oss over telefon, hvor vi har presentert undersøkelsen. Vi håper XXX barnehage kan tenke seg å delta i prosjektet.

Deltakelse i prosjektet innebærer at vi får intervju styrer, en pedagogisk leder eller spesialpedagog, en ansatt uten førskolelærerkompetanse eller tilsvarende, samt en representant for foreldresamarbeidsutvalget (FAU). Videre ønsker vi å kunne observere barns barnehagehverdag, med vekt på samspill mellom barn og mellom barn og voksne. Vi håper du som styrer vil være behjelpelig med å rekruttere kandidater til intervjuer, og hjelpe til med tilrettelegging for intervjuer og observasjon. Vi utarbeider alt nødvendig informasjonsmateriell, slik at du kan distribuere dette til aktuelle kandidater. Til sammen vil vi være til stede i barnehagen to dager (forskjellige dager for observasjon og intervjuer), i uke ... Hvert intervju vil vare i underkant av 30 minutter.

All informasjon vil behandles konfidensielt, noe som innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. I de ferdige rapportene anonymiseres alle deltakere. Det vil si at ingen personnavn oppgis, og ingen uttalelser blir gjengitt på måter som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner. Dertil vil også navn på barnehager anonymiseres. Til observasjoner av barn vil det ikke registreres noen personidentifiserbare opplysninger. Studien ivaretar standard forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Ved prosjektslutt blir alle data anonymisert. Deltakelse er selvsagt frivillig, og alle som deltar har mulighet til å trekke seg så lenge studien pågår, dersom de skulle ønske det.

Prosjektet skal munne ut i en forskningsrapport. Prosjektet ferdigstilles 31.3.2011. Jeg vil kontakte deg igjen om kort tid. Ellers er jeg tilgjengelig for spørsmål på

e-post: tf:

Vi vil være svært takknemlige dersom dere ønsker å delta.

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, dr.polit (sosiologi), IRIS

<PED.LEDER OG ASSISTENT>

Invitasjon til å delta i forskningsprosjekt om organisering av barnehager

Mitt navn er Anders Vassenden. Jeg leder et forskningsprosjekt om organisering av og kvalitet i barnehager, som for tiden gjennomføres ved International Research Institute of Stavanger (IRIS), i samarbeid med Universitetet i Stavanger.

Det er et økt fokus på hva som er kvalitet i norske barnehager. Kunnskapsdepartementet ønsker derfor å gjennomføre en undersøkelse av barnehagenes organisering og hva som fremmer kvalitet i barnehager, og hvordan forskjellige former for organisering av barnehager innvirker på trivsel og medvirkning hos ansatte, foreldre og barn. IRIS har fått i oppdrag å gjennomføre denne undersøkelsen.

Til studien skal vi bl.a. gjennomføre intervjuer og observasjon i til sammen 8 barnehager. XXX er en av barnehagene som deltar. Du har fått dette skrevet av styrer fordi du er ansatt som ped.leder/assistent. Vi håper du kan tenke deg å stille til intervju. Dette vil ta anslagsvis 1/2 time, og gjennomføres i arbeidstiden. Vi skal gjøre intervjuer i barnehagen DATO YY.

All informasjon vil behandles konfidensielt, noe som innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. I de ferdige rapportene anonymiseres alle deltakere. Det vil si at ingen personnavn oppgis, og ingen uttalelser blir gjengitt på måter som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner. Dertil vil også navn på barnehager anonymiseres. Studien ivaretar standard forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Ved prosjektslutt blir alle data anonymisert. Deltakelse er selvsagt frivillig, og alle som deltar har mulighet til å trekke seg så lenge studien pågår, dersom de skulle ønske det.

Prosjektet skal munne ut i en forskningsrapport. Prosjektet ferdigstilles 31.3.2011.

Vi vil være svært takknemlige dersom du ønsker å delta. Det er til hjelp for oss hvis du gir beskjed til styrer om du ønsker å være med. Vi er også tilgjengelig for spørsmål på

e-post: tlf.:

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, Dr.polit (sosiologi) IRIS

<FORELDREPRESENTANT>

Invitasjon til å delta i forskningsprosjekt om organisering av barnehager

Mitt navn er Anders Vassenden. Jeg leder et forskningsprosjekt om organisering av og kvalitet i barnehager, som for tiden gjennomføres ved International Research Institute of Stavanger (IRIS), i samarbeid med Universitetet i Stavanger.

Det er et økt fokus på hva som er kvalitet i norske barnehager. Kunnskapsdepartementet ønsker derfor å gjennomføre en undersøkelse av barnehagenes organisering og hva som fremmer kvalitet i barnehager, og hvordan forskjellige former for organisering av barnehager innvirker på trivsel og

medvirkning hos ansatte, foreldre og barn. IRIS har fått i oppdrag å gjennomføre denne undersøkelsen.

Til studien skal vi bl.a. gjennomføre intervjuer i til sammen 8 barnehager. XXX er en av barnehagene som deltar. Du har fått dette skrevet av styrer fordi du er med i foreldresamarbeidsutvalget (FAU). Vi håper du kan tenke deg å stille til intervju. Dette vil ta i underkant av ½ time. Vi er fleksible med tanke på tidspunkt og sted for intervju, men hvis du har anledning til å sette av litt tid i forbindelse med henting eller bringing, så er det til stor hjelp for oss. Vi skal være i barnehagen deres DATO YY.

All informasjon vil behandles konfidensielt, noe som innebærer at det bare er forskerne som er involvert i prosjektet som har tilgang til informasjonen. I de ferdige rapportene anonymiseres alle deltakere. Det vil si at ingen personnavn oppgis, og ingen uttalelser blir gjengitt på måter som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner. Dertil vil også navn på barnehager anonymiseres. Studien ivaretar standard forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Ved prosjektslutt blir alle data anonymisert. Deltakelse er selvsagt frivillig, og alle som deltar har mulighet til å trekke seg så lenge studien pågår, dersom de skulle ønske det.

Prosjektet skal munne ut i en forskningsrapport. Prosjektet ferdigstilles 31.3.2011.

Vi vil være svært takknemlige dersom du ønsker å delta. Det er til hjelp for oss hvis du gir beskjed til styrer om du ønsker å være med. Vi er også tilgjengelig for spørsmål på

e-post: tlf.:

<VEGGINFORMASJON OM OBSERVASJON I BARNEHAGER>

Informasjon til foreldre om observasjon av barn i XXX barnehage til forskningsprosjekt om organisering av barnehager, DATO YY

Det er et økt fokus på hva som er kvalitet i norske barnehager. Kunnskapsdepartementet ønsker derfor å gjennomføre en undersøkelse av barnehagenes organisering og hva som fremmer kvalitet i barnehager, og hvordan forskjellige former for organisering av barnehager innvirker på trivsel og medvirkning hos ansatte, foreldre og barn. International Research Institute of Stavanger (IRIS), har fått i oppdrag å gjennomføre denne undersøkelsen, i samarbeid med Universitetet i Stavanger. Prosjektleder er Anders Vassenden ved IRIS.

Til undersøkelsen skal vi bl.a. gjennomføre observasjon av barnehagehverdagen i til sammen 8 barnehager, med særlig blick på samspill mellom barn og mellom barn og voksne.

XXX er en av barnehagene som deltar i prosjektet. Vi vil med dette opplyse dere som foreldre om at vi kommer til å være tilstede i XXX barnehage DATO YY, og observere barna. Varigheten er anslagsvis en time.

Vi gjør oppmerksom på at vi ikke samler inn noen som helst personidentifiserbare data om barna vi observerer. Dette betyr at de verken kan gjenkjennes i det innsamlete materialet eller i den ferdige rapporten. Fokus er på samspill mellom barna, ikke på det enkelte barn. Vi skal også anonymisere navn på barnehagene som inngår i prosjektet. Studien ivaretar standard forskningsetiske forpliktelser, og er meldt til Personvernombudet v/ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Prosjektet skal munne ut i en forskningsrapport, og avsluttes 31.3.2011.

Spørsmål kan rettes til styrer eller til prosjektleder (e-post: tlf.:).

Vennlig hilsen

Anders Vassenden, prosjektleder, seniorforsker, Dr.polit (sosiologi), IRIS

Intervjuguider

<STYRER>

Bakgrunnsinfo om barnehagen

<Bruk deler av survey>

Bakgrunn og generelt om trivsel

- 1) Hva er utdannings- og arbeidsbakgrunnen din? Hvor gammel er du?
- 2) Hvordan trives du med å jobbe som styrer i denne barnehagen? Hva er det du liker best med jobben? Hva er mest utfordrende/vanskelig?
- 3) Hvordan opplever du denne barnehagen i forhold til andre barnehager du har jobbet i? (forskjeller)?
- 4) (Hvilke kompetansebehov har evt barnehageinsitusjonen? Hvilke behov har du som styrer?)

Din rolle, ansvar og arbeidsoppgaver

- 5) Hva er **dine ansvarsområder** som styrer? (Eventuelle tilleggsspørsmål: Hvilke oppgaver har kommunemyndigheten, hva er evt delegerte ansvarsområder fra kommunalt hold til styrer, og hva er evt delegert fra deg til for eksempel ped.leder etc.?)
- 6) Når det gjelder dine ansvars- og arbeidsoppgaver – beskriv en **typisk arbeidsdag for deg?**
- 7) Er du **fornøyd** med arbeidsoppgavene? (Er det noen ansvars- og arbeidsoppgaver du ville hatt mer eller mindre av - hvorfor?)
- 8) Synes du at du får utviklet deg faglig? På hvilken måte? Er det noe du savner av veiledning og/eller kursing (feks internt kollegial veiledning, interne/eksterne seminarer osv.)

Om organiseringen og fysisk utforming av barnehagen

- 9) Kan du forklare litt om hvordan barnehagen **drives, er utformet og organisert** – f.eks. om det er det en tradisjonell avdelingsbarnehage eller en avdelingsfri barnehage (basebarnehage), og hvordan dere organiserer barna, rominndeling osv.
- 10) Kan du si litt om **bakgrunnen** for denne organiseringen? Var du med i planleggingen? Ligger det en spesiell pedagogisk begrunnelse, modell eller filosofi bak?
- 11) Hvordan fungerer organiseringen av barnehagen synes du? – Trives de **ansatte?** Trives **barna?**

Nærmere om arbeidsmiljøet i barnehagen og pedagogisk kvalitet

- 12) Hva legger du i begrepet pedagogisk kvalitet i forhold til arbeidet med barna? Er kvalitet et begrep dere diskuterer i barnehagen? Evt hvor mye, hvordan diskuteres det, og når/i hvilke situasjoner?
- 13) I hvor stor grad driver dere med vurderings-/evalueringsarbeid av feks kvalitet i eller organiseringen av barnehagen (i tillegg til planlegging og gjennomføring - spørre om vi kan få en utgave av årsplan)? Evt hvordan?
- 14) Hva synes du om arbeidsmiljøet i barnehagen? Hvordan har du inntrykk av at samarbeidet mellom de ansatte – som mellom pedagogiske ledere og assistenter – fungerer? Hvordan synes du *ditt* samarbeid med de ansatte fungerer?
- 15) Hvilke utfordringer ligger i å skape en arbeidsplass der de ansatte trives?
- 16) Hvordan opplever du det faglige miljøet i barnehagen når det gjelder antall ansatte og deres kompetanse(personalsituasjonen)? Noe dere savner/skulle hatt mer av?

- 17) I hvor stor grad jobber dere med utviklingen av de ansattes kompetanse i denne barnehagen? Hvordan? (faglig samarbeid mellom *pedagogene*, kompetanseoverføring fra pedagoger til *assistenter* uten førskolelærerkompetanse intern i barnehage, eksterne kurs for pedagoger og/eller assistenter osv...? Samarbeider man med høyskole/universitet?)
- 18) Hvordan jobber dere med rekruttering av ansatte (-> pedagoger, assistenter)?

Om ansattes, foresattes og barns medvirkning

Begrepet medvirkning har fått stor vekt i den nye barnehageloven og i rammeplanen ¹⁶

- 19) Hva legger du i begrepet medvirkning, når det gjelder barns medvirkning? Kan du gi eksempler på hva som er barns medvirkning i denne barnehagen?
- 20) Har dere jobbet bevisst med å legge til rette for barns medvirkning i barnehagen? Evt på hvilken måte jobber dere med dette?
- 21) Kan du fortelle litt om samarbeidet med foreldrene og FAU? Hvordan synes du dette fungerer?

Til slutt

- 22) Har barnehagen alt i alt, noen utfordringer, slik du ser det? Fortell gjerne litt om det.
 - 23) Hva er barnehagens spesielt sterke sider, slik du ser det?
 - 24) Er det noe annet du vil legge til, som du ikke har fått sagt?
-

¹⁶ og da særlig medvirkning fra barns side. Det legges vekt på at barna skal være med og påvirke sin egen barnehagehverdag

<PEDAGOGISK LEDER>

Bakgrunn og generelt om trivsel

- 1) Hva er utdannings- og arbeidsbakgrunnen din? Hvor gammel er du?
- 2) Hvordan trives du med å jobbe som pedagogisk leder i denne barnehagen? Hva er det du liker best med jobben? Hva er evt. mer utfordrende/vanskelig?
- 3) Hvordan opplever du denne barnehagen i forhold til evt. andre barnehager du har jobbet i? (forskjeller)? Hva er positivt/negativt ved denne bhg?

Din rolle, ansvar og arbeidsoppgaver

- 4) Kan du **beskrive en typisk arbeidsdag for deg?** (hvor mye arbeider du feks med barna i avdelingene/gruppene/fellesrommet, og hvor mye tid går med til planlegging og adm. etc. på kontor? Er det en spesiell tidsperiode på dagen du primært arbeider med barna?)
- 5) Er du fornøyd med arbeidsoppgavene dine i denne barnehagen, og ansvaret du har? (eksempelvis fordelingen mellom arb. i avd./barnegrupper vs. Administrasjon/kontorarbeid)? Er det noe du synes det kunne vært mer eller mindre av?

Om organiseringen av barnehagen og pedagogisk kvalitet

- 6) Kan du forklare litt om hvordan barnehagen **drives, er utformet og organisert** – f.eks. om det er det en tradisjonell avdelingsbarnehage eller en fleksibel barnehage (basebarnehage e.l.), og hvordan dere organiserer barna, rominndeling osv?
- 7) Kan du si litt om **bakgrunnen** for denne organiseringen? Var du med i planleggingen? Ligger det en spesielle pedagogisk begrunnelse, modell eller filosofi bak?
- 8) Hvordan opplever du organiseringen? (plusser og minuser)
- 9) Hvordan synes du barnegruppen(e) du leder fungerer? (Evt: Har du konkrete eksempler på organisering av barna hvor de synes å trives ekstra godt? Er det noen situasjoner hvor noen av barna typisk mistrives/kjeder seg/føler seg utrygge?) Har du vært med i planleggingen av organiseringen av gruppen(e) du leder?
- 10) Hva med organiseringen av resten av barnehagen? Er det noe du synes burde vært annerledes?
- 11) Hva er pedagogisk kvalitet slik du forstår det i din hverdag? Er kvalitet et begrep dere diskuterer i barnehagen? Evt. hvordan, og når/i hvilke situasjoner?
- 12) Kan du beskrive hva du mener er god læring?
 - 1) Hvis du tenker på hva du lærte om pedagogisk arbeid og pedagogisk kvalitet på førskolelærerutdanningen – tenker du annerledes om dette nå, etter å ha jobbet i denne barnehagen?
- 13) Når det gjelder tiden man bruker på formell eller planlagt/vokseninitiert *læring* i forhold til tiden man bruker på mer uformelle, spontane og gjerne barneinitierte aktiviteter – Synes du prioriteringen av formelle og uformelle aktiviteter er passe, eller er det for mye vekt på det ene eller andre? Hvorfor/forklar.
- 14) Hva tror du er viktigst for at barna skal trives og utvikle seg?
- 15) Hvordan synes du vektleggingen av utfordringer for barna på den ene siden, og trygghet og omsorg på den andre siden, er i denne barnehagen?
- 16) Nå har vi snakket en del om hvordan organiseringen av barnehagen fungerer for barna - hvordan opplever du at de **ansatte** trives med organiseringen?

Nærmere om arbeidsmiljøet i barnehagen og pedagogisk kvalitet

- 17) Hvordan synes du arbeidsmiljøet i barnehagen er? Hvordan fungerer samarbeidet med assistentene og de andre på gruppene?

- 18) Ser du noen utfordringer knyttet til å skape en arbeidsplass hvor alle de ansatte **trives**?
- 19) Føler du at du får utviklet deg faglig i denne barnehagen? Hvordan/evt. hvorfor ikke?
- 20) Får du veiledning av andre i barnehagen? Veileder *du* andre, feks assistenter, studenter, foreldre...?
- 21) Opplever du at dere har noen utfordringene knyttet til mangel på pedagoger i barnehagen?
- 22) Hva kjennetegner dager med lite folk på jobb, eller mange vikarer?
- 23) Hvordan vil du si arbeidet med de syv fagområdene i rammeplanen fungerer? Hvor er utfordringene størst?

(Huskeliste for intervjuer:)

1. KOMMUNIKASJON, SPRÅK OG TEKST
 2. KROPP, BEVEGELSE OG HELSE
 3. KUNST, KULTUR OG KREATIVITET
 4. NATUR, MILJØ OG TEKNIKK
 5. ETIKK, RELIGION OG FILOSOFI
 6. NÆRMILJØ OG SAMFUNN
 7. ANTALL, ROM OG FORM
- 24) Hva med omsorg, oppdragelse og lek, hvordan vil du vektlegge dette i forhold til det formelle arbeidet med fagområdene? Opplever du at det noen spenninger mellom omsorg og læring?

Om barns og foresattes medvirkning

Begrepet medvirkning har fått stor vekt i den nye barnehageloven og i rammeplanen, og særlig medvirkning fra barns side. Det legges vekt på at barna skal være med og påvirke sin egen barnehagehverdagen.

- 25) Hva legger du i medvirkning, når det gjelder **barns** medvirkning? Har du noen eksempler på situasjoner hvor barna er med og bestemmer over sin egen barnehagehverdagen? Ser du noen utfordringer/dilemmaer når det gjelder arbeidet med barns medvirkning?
- 26) Har dere jobbet bevisst med perspektiver knyttet til barns medvirkning i barnehagen? Hvordan?
- 27) Bruker dere noen metoder for å kartlegge barns trivsel og utvikling?
- 28) Hva er din erfaring med samarbeid med foreldrene til barna? Deltar **foreldre** i planleggingen av barnehagens innhold og aktiviteter? Hvordan deltar de med dette, og hvor mye?

Til slutt

- 29) Har barnehagen alt i alt, noen utfordringer, slik du ser det? Fortell gjerne litt om det.
 - 30) Hva er barnehagens spesielt sterke sider, slik du ser det?
 - 31) Er det noe annet du vil legge til?
-

<ASSISTENT>

Bakgrunn og generelt om trivsel

- 1) Hva er utdannings- og arbeidsbakgrunnen din? Hvor gammel er du?
- 2) Hvordan trives du med å jobbe som assistent i denne barnehagen? Hva er det du liker best med jobben? Hva er evt. mer utfordrende/vanskelig?
- 3) Hvordan opplever du denne barnehagen i forhold til eventuelle andre barnehager du har jobbet i? (forskjeller)?

Din rolle, ansvar og arbeidsoppgaver

- 4) Hvordan vil du beskrive en typisk arbeidsdag for deg? (Inkl. når jobber du i barnehagen (klokkeslett)? Ansvar for faste aktiviteter? Medansvar planlegging? I hvilken grad har du kontakt med barnas foresatte, delt du i/har du ansvar for foreldresamtaler etc.)?
- 5) Er du fornøyd med arbeidsoppgavene og ansvarsområdene dine? Er det noe du synes det skulle vært mer eller mindre av?
- 6) Synes du at du får passe ansvar og deltakelse i det faglige arbeidet?
- 7) Hvor mye synes du at du får utviklet deg faglig? Er det viktig for deg? Kunne du tenke deg å lære mer om pedagogikk? Har du fått lyst til å utdanne deg til førskolelærer etter tiden du har jobbet i denne barnehagen? => Har du planer om å ta førskolelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning – hvorfor/hvorfor ikke?

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver, i delen som handler om læring, skilles det mellom lærings situasjoner som er planlagt på forhånd og ledet av personalet, og mer uformell læring som er mer spontane her-og-nå-situasjoner og kanskje mer knyttet til lek. Og begge formene, både planlagte og uformelle, sees på som pedagogiske og hensiktsmessige.

- 8) Når du jobber med barna: Hva slags aktiviteter arbeider du mest med – forhåndsplanlagte læring eller mer spontane lekpregede aktiviteter? Hva liker du best? Hva tror du er viktigst for barna, for at de skal trives og utvikle seg?

Om organiseringen av barnehagen og pedagogisk kvalitet

- 9) Beskriv en typisk dag for barna. Hvordan dere organiserer barna, gruppeinndeling, rominndeling osv?
- 10) Har du noen tanker om hvordan organiseringen av barna fungerer – (for barna, for de voksne)? Er det noe du synes burde vært annerledes? Har du vært med i arbeidet med organiseringen, eller kommet med synspunkter på hvordan barnehagen er organisert? => har du fått innflytelse her?

Nærmere om arbeidsmiljøet i barnehagen og pedagogisk kvalitet

- 11) Hva synes du om arbeidsmiljøet i barnehagen? Hvordan synes du kommunikasjonen med de du jobber sammen med – styrer, ped.ledere, andre assistenter – fungerer?
- 12) Hvordan opplever du dine muligheter for å få utviklet deg faglig i denne barnehagen? I hvilken grad får du veiledning og oppfølging? Hvordan synes du dette fungerer? Er det veiledning «nå og da» når du trenger det eller er veiledning som regel planlagt? Foregår veiledning individuelt eller i grupper? Får du delta på kurs eller konferanser?
- 13) Hvordan opplever du ditt forhold til ledelsen (feks ped.leder, fagleder, teamleder og styrer/enhetsleder)? Synes du de ansatte og ledelsen er lydhøre overfor dine synspunkter på hvordan barnehagehverdagen bør være? => Føler du at du får være med å påvirke eller fått innflytelse/medvirkning på din barnehagehverdag?
- 14) Har du noen tanker om antallet ansatte i barnehagen – er det passe eller for lite? Hva med antallet førskolelærere/pedagoger i forhold til ansatte uten førskolelærerutdanning el tilsvarende? Hva med antall barn på gruppene?

- 15) Hva kjennetegner dager med lite folk på jobb, eller mange vikarer?

Om barns medvirkning

Begrepet medvirkning har fått stor vekt i den nye barnehageloven og i rammeplanen, og særlig medvirkning fra barns side. Det legges vekt på at barna skal være med og påvirke sin egen barnehagehverdagen.

- 16) Har dere snakket om og jobbet med barns medvirkning? Jobber dere bevisst med det? Hva tenker du at barns medvirkning handler om? Kan du gi noen eksempler på at barn får medvirkning i barnehagehverdagen? Får barna passe medvirkning slik du ser det? Hvorfor/hvorfor ikke?)

Til slutt

- 17) Har barnehagen alt i alt, noen utfordringer, slik du ser det? Fortell gjerne litt om det.
18) Hva er barnehagens spesielt sterke sider, slik du ser det?
19) Er det noe annet du vil legge til?
-

<FORELDREREPESANTANT>

Bakgrunn og generelt om tilfredshet med barnehagen

- 1) Hva er din utdanningsbakgrunn? Hva jobber du med? Hvor gammel er du? Siviltstand og antall barn
- 2) Hvor gammel/gamle er ditt/dine barn som går i denne barnehagen? Hvor lenge har barnet/barna gått her?
- 3) Hvor lenge har du sittet til foreldreutvalget (FAU) ved denne barnehagen? Har du sittet i FAU i andre barnehager tidligere? (Evt. hvor lenge?)
- 4) Er du (som mor/far) generelt sett fornøyd med barnehagen? (Er det noe som kunne/burde vært annerledes?)

(«sjekklister»: har du for eksempel trygghet og tillit til barnehagen? Forhold knyttet til barnehagens organisering, fys. utforming, pers.situasjon, ped. Opplegg => evt.: Har du gjort deg noen tanker om hvordan organiseringen av barnehagen fungerer, mtp. inndelingen av barna i grupper, romløsninger osv? Hva med personalsituasjonen i barnehagen? => fornøyd? Noe som kunne vært annerledes?)
- 5) Hvis erfaring fra andre barnehager: Hva vil du trekke fram som største forskjell(er) mellom denne barnehagen og andre bhg.? Hva syns du evt. er positivt/negativt i denne?

Om FAUs rolle og samarbeidet med barnehagen

- 6) Kan du si litt generelt om FAUs funksjon i denne barnehagen, faste aktiviteter/møter og utvalgets rolle?
- 7) Hvordan skjer samarbeidet med barnehagen, og med hvem fra bhg.? («Sjekklister»: faste møter? løpende kontakt/utviklingssamtaler? Brukerundersøkelser? I hvor stor grad blir foreldreutvalget informert om endringer i bhg, som i drift, personalsituasjon? I hvor stor grad er styrer og andre i ledelsen til stede feks på møter og tilgjengelige?) Noe dere savner?
- 8) Er det noen forhold ved denne barnehagen som har engasjert foreldrene – evt. hvilke? Hvordan har FAU ytret seg og evt. fremmet forslag til endringer på disse områdene?
- 9) Hvordan har responsen på dette vært fra barnehagens side?
- 10) Hvordan synes du generelt sett samarbeidet med barnehagens ansatte om å skape et godt barnehagemiljø?
- 11) Opplever du at foreldrerådet og FAU blir hørt av barnehagens ledelse?
- 12) Kjenner du til om foreldre får veiledning/gode råd av barnehagepersonalet om deres barns behov, utvikling, oppdragelse etc.? Hvordan fungerer det?

Nærmere om rollen som foreldre for barna

- 13) Hva er ditt inntrykk av foreldrenes opplevelse av barnehagen, generelt?
- 14) Opplever du at barnehagepersonalet ser *ditt* barn slik de bør? Hva er ditt inntrykk av hvordan barnegruppen som helhet ivaretas
 - a. => Vet du om de andre foreldrene er fornøyd?
- 15) Hvordan opplever du kommunikasjonen med de ansatte i barnehagen? <i det daglige, når det er spesifikke ting dere tar opp?> Hva med kommunikasjonen med styrer og pedagogiske ledere, i forhold til assistenter?

Medvirkning

I politisk sammenheng og i forskningen legges det stor vekt på medvirkning, dvs. at barn og foreldre skal ha innflytelse på planleggingen av barnehagens innhold og hverdag.

- 16) Hvor viktig er slike spørsmål for deg? Og for de andre foreldrene i barnehagen (hvis du kjenner til det)?

- 17) Er dette med **foreldrenes** rett til medvirkning noe man er bevisst på og opptatt av i FAU? (Fortell gjerne i såfall litt om *hva* du synes det er viktig at dere som foreldre får være med å påvirke/ha innsyn i osv, og *hvor mye* dere bør få medvirke og gi innspill?)
- 18) Hva med **barns** rett til å ha innflytelse på barnehagehverdag – hvor opptatt er dere av dette i FAU? -> *Hva* bør barn evt. kunne være med og bestemme, og hva ikke?
- 19) Er det viktig for **deg** at *ditt* barn har medbestemmelse? Hva med at barnegruppen *generelt* skal få være med å bestemme?
- 20) Involveres foreldrene i arbeid med årsplan og evt andre planer? Hvilke prosesser er dere evt med på -> utforming, gjennomføring og/eller vurdering?

Til slutt

- 21) Har barnehagen noen utfordringer slik du ser det?
 - 22) Hva er barnehagens spesielt sterke sider, slik du ser det?
 - 23) Er det noe annet du vil legge til?
-